

ชีวิตและงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)
LIFE AND WORKS IN PROPAGATION OF BUDDHISM
OF PHRAKRUBISALDHAMMABHANI (SOMDEE SUVANNO)

พระครูอาทรวณกิจ (ฉันทสิริกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ชีวิตและงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

พระครูอาทรานกิจ (ฉันทสิริกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

LIFE AND WORKS IN PROPAGATION OF BUDDHISM
OF PHRAKRUBISALDHAMMABHANI (SOMDEE SUVAṆṆO)

PHRAKRUARTHORNVANAKIT (CHANTASIRIKUL)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E. 2010

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ชีวิตและงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)
- ผู้วิจัย** : พระครูอาทรวณกิจ (ฉันทสิริกุล)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
: พระมหาบาง เขมานนุโท, ดร. ป.ธ.๕, B.A.(Pali.), M.A.(Phil.)
M.A.(Bud.), Ph.D.(Phil.)
: พระมหามิตร จิตปญฺโญ, ดร. ป.ธ.๔, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.(Bud.)
: ดร.ประยูร แสงใส ป.ธ.๔., พ.ม., พธ.บ., M.A.(Ed.), P.G. DIP. In
journalism, Ph.D.(Ed.)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒ เมษายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาชีวิตและงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี วิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเน้นวิจัยทางเอกสารและรวบรวมข้อมูลในพื้นที่การวิจัย แล้วนำข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามมาวิเคราะห์หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาพบว่า พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) ได้สร้างสรรค์ผลงานเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ผลงานที่สำคัญ คือ ๑) งานบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ประกอบด้วยภารกิจ ๖ ด้าน ได้แก่ งานด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๒) การประพันธ์หนังสือ ๓) งานเทศน์ ๔) งานศึกษาดูงานต่างประเทศ ๕) งานอนุรักษสิ่งแวดล้อม แต่งานด้านการเผยแผ่และสาธารณสงเคราะห์ปรากฏผลงานเชิงประจักษ์ชัดเป็นพิเศษ ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จเกิดจากท่านเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี ฉลาดเลือกพระภิกษุที่เหมาะสมแก่ผู้ฟัง ใช้สื่อประกอบการสอนอย่างชำนาญ เจริญรอยตามแบบอย่างคณาจารย์ผู้เป็นปราชญ์ ตั้งใจเผยแผ่ธรรมจนได้รับเกียรติคุณและการยอมรับจากสังคม

ด้านวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านได้สอนจากเรื่องง่าย ๆ อยู่ใกล้ตัวไปสู่เรื่องยากและลุ่มลึกไปตามลำดับ ด้วยวิธีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยอุปมาอุปไมย ยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม โคลงและคำกลอนและใช้ภาษาต่างๆ

เหมาะสมแก่ผู้ฟังตามโอกาส นอกจากนั้นยังได้อาศัยสื่อการสอน เช่น ภาพเคลื่อนไหว ประกอบการเผยแพร่ และการประพันธ์หนังสือ ทำให้มีความโดดเด่นแตกต่างจากพระนักเผยแผ่รูปอื่น

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน เกิดประโยชน์ ๓ ด้าน ได้แก่ **ด้านบุคคล** ได้นำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปสู่ภาคประชาชน อันเป็นผลนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ ความคิด พฤติกรรมในเชิงลบเป็นไปในเชิงบวก **ด้านสังคม** ได้ปลุกฝังความศรัทธาและความเชื่อมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากการพัฒนาที่บุคคลและครอบครัวไปสู่การพัฒนาของสังคมใหญ่ รู้จักนำความเจริญทางด้านวัตถุมาเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ รู้จักการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการปกครอง สร้างความมั่นคงและสันติสุขแก่สังคมมนุษย์และ **ด้านศาสนา** ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการนำหลักธรรมไปเผยแผ่ให้กว้างขวางขึ้น อันเป็นการประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมตลอดไป

- Thesis Title** : Life and Works in Propagation of Buddhism of
Phrakrubisaldhammabhani (Somdee Suvanṇo)
- Researcher** : Phrakru-athornwanakit (Chanthasirikula)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Phramaha Bang Khemanando Pali V, B.A. , M.A.(Phil.),
M.A. (Bud.), Ph.D. (Phil.)
- : Phramaha Mit Thitapañño Pali IV, B.A., M.A., Ph.D. (Bud.)
- : Dr. Prayoon Saengsai Pali IV, B.A., M.A., (Ed.), P.G. Dip.
(Journalism), Ph.D. (Ed.)
- Date of Graduation** : April 2, 2011

ABSTRACT

The thesis was a study of life and works in Phrakrubisaldhammabhani's Buddhist propagation (Somdee Suvanṇo) at Wat Santivanarama, Banchieng sub-district, Nonghan district, Udonthani province. The main purposes of this thesis were to study life and works, the factors in his success for Buddhism propagation, the ways to propagate Buddhism, and the result of propagating Buddhism done by Phrakrubisaldhammabhani. This thesis was the qualitative research that stressed on studying documents and data collected from the field work. Then, all collected data would be analyzed and concluded with some suggestions. The result of the present study was found that Phrakrubisaldhammabhani(Somdee Suvanṇo) made many creative works for Buddhism.

He created the Buddhist works and was successful in various aspects such as 1) Sangha affair administration, education, Buddhist propagation, public assistance, social service and educational service 2) books writing 3) field trip abroad 4) environment preservation. But the Buddhist propagation and public service was prominent works. The factors to make his works success were good personality, clever to select Dhamma suitable for the listeners, good in using media, follow the scholars, intent to spread Dhamma. He was pleased by people.

His ways to spread Buddhism was from an easy and closed thing to difficult and deep one. He employed many teaching methods: an example, telling a story, comparison, Buddhist proverbs, general proverbs, epigram, epic, and poems with the easily-understood language.

The result of studying Phrakrubisaldhammabhani's propagation of Buddhism was possibly divided into the three following aspects.

He instructed people about Buddhism that caused the quality of life, beliefs, views, ideas, and behaviour from wrongness to right.

He put the public faith in Buddhism. He started instructing a person, a family and a society orderly. Most of people learned clearly to bring the material growth to mental development, the resolution of economical and administrative problems, and the creation of the human society's stability, peace and happiness.

He made people conscious of the Buddhist value as something that could make the human society peaceful and happy. He also made people conscious of supporting and spreading Buddhism towards a wider area of the world and possessive of Buddhism through keeping it for human societies eternally.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ชีวิตและผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)” สำเร็จด้วยดีเพราะความเมตตาของคณะกรรมการที่ปรึกษาคือพระมหาบาง เขมานนฺโท,ดร., พระมหามิตร จิตปญฺโญ,ดร. และ ดร.ประยูร แสงใส กรรมการทั้ง ๓ ท่านที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ปรับปรุงแก้ไข ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จตามแนวที่ถูกต้อง จึงขออนุโมทนาในเมตตาจิตของคณะกรรมการทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน ที่ได้เมตตาอนุญาตให้ทำวิทยานิพนธ์ ทั้งมอบหนังสือประวัติ และผลงานของท่านพร้อมทั้งข้อมูลด้านเอกสารอื่นๆ ขอขอบคุณพระวี รวินฺโณ เลขานุการพระครูพิศาลธรรมภาณี วัดสันติวนาราม ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอนุโมทนาผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระเทพรัตนมุนี เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี ผู้เสมือนบิดาให้คำแนะนำอบรมพร่ำสอนด้วยดีตลอดมา ขอขอบพระคุณพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนฺตสีโล) ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี ขอขอบคุณพระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริปญฺโญ) ปช.ศ.,ผศ.,ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ขอขอบคุณอนุโมทนาเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นและเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษาทุกท่าน ที่เอื้อเฟื้อด้านเอกสารและข้อมูลต่างๆ ขอขอบคุณเพื่อนพ้องร่วมรุ่นที่กำลังตั้งใจไม่เคยขาดสาย โดยเฉพาะพระมหาปริญญา วรญาโณและพระปลัดวิทยา สิริภทฺโท

ขออนุโมทนาคุณครูเตียรย์ ผู้ช่วยสัมภาษณ์และช่วยพิมพ์ข้อมูลบางส่วน ขออนุโมทนาอาจารย์แสวง วัฒนราช ที่ช่วยเหลือด้านเทคนิคตลอดมา ขออนุโมทนาคณะศรัทธาญาติโยมวัดลุ่มพินิจวันวาราราม อำเภอประจักษ์ศิลปาคมทุกท่านที่สนับสนุนในการศึกษาด้วยดี และบุคคลสำคัญคือคุณศิริประภาภรณ์ สินตะนิตย์ (พี่หญิง) ดร.ทิวาทิพย์ เทียมชัยภูมิ ที่เป็นกำลังใจช่วยในการทำงานวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จ

บุญกุศลอันเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชาและบูชาคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด พระครูประภักตร์พุทธิคุณ (ประภักตร์ อารทฺฐวิริโย) พระอุปัชฌาย์และพระราชญาณวิสิฐ เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางปฏิบัติ ครูอาจารย์ ตลอดถึงผู้มีพระคุณทุกท่านและที่จะลืมไม่ได้ชั่วชีวิตก็คือคุณลัดดา ใจเอื้อ ผู้เป็นกัลยาณมิตรให้ทุนสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียนตลอดมา

พระครูอาทรวนกิจ (ฉันทสิริกุล)

๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๑๐
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๓
บทที่ ๒ ผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี	๑๔
๒.๑ ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๑.๑ งานบริหารกิจการคณะสงฆ์	๑๔
๒.๑.๒ งานประพันธ์	๔๒
๒.๑.๓ งานด้านเทศนา	๔๗
๒.๑.๔ การศึกษาดูงานต่างประเทศ	๕๗
๒.๑.๕ ผลงานด้านอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม	๕๗
๒.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ	๖๐
๒.๒.๑ ปัจจัยด้านองค์ประกอบการแสดงหรือการบรรยายธรรม	๖๐
๒.๒.๒ ปัจจัยด้านสังคม	๖๖

บทที่ ๓	วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี	๖๘
	๓.๑ หลักธรรมที่ใช้ในการเผยแพร่	๗๐
	๓.๑.๑ ด้านหลักธรรมส่งเสริมการดำรงชีวิตดีงาม	๗๐
	๓.๑.๒ ด้านส่งเสริมการปฏิบัติธรรม	๗๙
บทที่ ๔	ผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี	๙๘
	๔.๑ ผลที่เกิดขึ้นแก่บุคคล	๙๘
	๔.๒ ผลที่เกิดขึ้นแก่สังคม	๑๐๒
	๔.๓ ผลที่เกิดขึ้นแก่ศาสนา	๑๐๖
บทที่ ๕	สรุปผลและข้อเสนอแนะ	๑๑๒
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๒
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๕
บรรณานุกรม		๑๑๖
ภาคผนวก		๑๒๑
	ก. ชีวประวัติของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) อย่างละเอียด	๑๒๒
	- อุโบสถกลางน้ำรูปดอกบัว	๑๓๘
	- ประเภทเพลงธรรมะ	๑๔๑
	- ประเภทกลอนธรรมะประกอบภาพสไลด์	๑๔๘
	ข. ภาพกิจกรรม	๑๔๙
	ค. แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะศึกษา	๑๕๙
ประวัติผู้วิจัย		๑๖๓

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๑	ข้อมูลการจัดงานปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรม ณ วัดป่าเลไลยก์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๒๓
ตารางที่ ๒	ข้อมูลการจัดงานปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรม ณ วัดสันติวนาราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๓	๒๔
ตารางที่ ๓	ข้อมูลการปฏิบัติธรรมสำหรับพระธรรมทายาท ณ วัดสันติวนาราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ - ปัจจุบัน	๒๕
ตารางที่ ๔	ข้อมูลงานกลุ่มอาสาพัฒนาท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗	๒๖
ตารางที่ ๕	ข้อมูลการจัดงานอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ครู นักเรียนและเยาวชน ตามแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด ในเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดอุดรธานี เขต ๓ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๘	๒๖
ตารางที่ ๖	ข้อมูลการจัดโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๕	๒๘
ตารางที่ ๗	ข้อมูลโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๕๒	๒๙
ตารางที่ ๘	ข้อมูลหนังสือธรรมะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พิมพ์เผยแพร่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๕๒	๔๓
ตารางที่ ๙	ข้อมูลบทเพลงธรรมะเนื้อร้องสั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๔๔
ตารางที่ ๑๐	ข้อมูลบทเพลงธรรมะเนื้อร้องยาว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๔๔
ตารางที่ ๑๑	ข้อมูลเทปบันทึกเสียงจำนวน ๓๖ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๑
ตารางที่ ๑๒	ข้อมูลภาพยนตร์ธรรมะ ๑๖ มิลลิเมตร จำนวน ๙ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๒
ตารางที่ ๑๓	ข้อมูลแผ่นซีดีธรรมะ จำนวน ๓๙ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ - ปัจจุบัน	๕๒

ตารางที่ ๑๔ ข้อมูลการแผ่รังสีดีไอออนรวม จำนวน ๖ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๔
ตารางที่ ๑๕ ข้อมูลรังสีไอออนรวม จำนวน ๑๒ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๔
ตารางที่ ๑๖ ข้อมูลภาพสไลด์ธรรมชาติ จำนวน ๑๐ เรื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๕
ตารางที่ ๑๗ ข้อมูลภาพแผ่นผ้า จำนวน ๑๐ ชุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๕
ตารางที่ ๑๘ ข้อมูลภาพแผ่นเพชร จำนวน ๒๐๐ แผ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๖
ตารางที่ ๑๙ ข้อมูลภาพหนังกระดาษ จำนวน ๒๐ ชุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๖
ตารางที่ ๒๐ ข้อมูลภาพตุ๊กตา จำนวน ๔๐ ชุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๖
ตารางที่ ๒๑ ข้อมูลภาพปูนปั้น จำนวน ๑๐ ชุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๖
ตารางที่ ๒๒ ข้อมูลภาพป้ายคติธรรม จำนวน ๑๐๐ แผ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖	๕๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปมจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัฏจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จุพนิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันนี้ปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประการหนึ่งนั้น คือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ในการเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอและถูกวิธี เพราะส่วนมากยังยึดธรรมเนียมนิยมแบบเก่า คือเทศน์ตามคัมภีร์ เป็นการเทศน์ตามแบบพิธีกรรม นับว่าไม่เกิดผลเท่าที่ควร แม้จะมีพระนักเทศน์แบบใหม่ คือเทศน์แบบปฏิภาณโวหารอยู่บ้าง ส่วนใหญ่ก็ยังขาดความรู้ทักษะและประสบการณ์ ในการใช้ภาษา ที่จะสื่อความหมายของหลักธรรมต่อสาธารณชน ใช้ศัพท์ภาษายากแก่การเข้าใจของประชาชน ขาดการกำหนดหัวข้อธรรมที่เหมาะสมกับผู้ฟัง ไม่มีการวิเคราะห์ผู้ฟังซึ่งเป็นเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บางทีนิทานหรือตัวอย่างที่นำมาประกอบในการเทศน์หรือบรรยาย ไม่ค่อยเหมาะสมกับกาลสมัย ไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกับสังคมในยุคปัจจุบันได้ เมื่อผู้เผยแผ่ไม่ปรับปรุงแก้ไขเทคนิควิธีการเทศน์ ไม่ประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสังคมหรือวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน การเผยแผ่หลักธรรมจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นเรื่องที่ไกลตัว ทำให้คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจต่อพระพุทธศาสนาและหลักคำสอนในศาสนาน้อยมาก แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพและสถานภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมถึงการ อบรมพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร^๑

พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่มีความรู้ ความสามารถ ในการอบรมแนะนำพร่ำสอนให้ประชาชน ได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้องนั้นมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนของพระภิกษุสามเณรที่มีอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) นับว่าเป็นพระนักเผยแผ่อีกรูปหนึ่งของภาคอีสานที่มีความรู้ความสามารถแตกฉานในพระไตรปิฎก และมีชื่อเสียงเป็นที่ปรากฏแก่พระสงฆ์สามเณรและพุทธศาสนิกชนในจังหวัดภาคอีสาน ท่านเป็นศิษย์ของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) แห่งสวนโมกขพลาราม พระมหาเถระผู้เป็นปราชญ์เมธีแห่งคณะสงฆ์ไทย ท่านมีความศรัทธาในแนวคิด และแนวทางการปฏิบัติ และการทำงานเผยแผ่สังฆธรรมตามทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ ที่มุ่งสอนให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเข้าถึงแก่นธรรม หรือตัวปัญญาในพระพุทธศาสนาแท้ๆ ไม่ให้ยึดติดอยู่แต่เพียงกระพี้และเปลือก หรือยึดเอาคำสั่งสอนในศาสนาผี ศาสนา

^๑ พระมหานิมิต สิริสุวณฺโณ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศีลปัฐนทรวาทิ (ศิลา ปัฐนทรวาทิ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

พราหมณ์ เช่น เครื่องรางของขลัง การปลุกเสก เป็นต้น นอกพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

ด้วยปณิธานและอุดมการณ์ที่ได้ตั้งใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระครูพิศาลธรรมภาณีหวังที่จะดำเนินไปตามแนวทางให้สำเร็จ มีความกล้าหาญ มุ่งมั่น เสียสละ และความตั้งใจจริงต่อการทำงานเผยแผ่ ถึงกับปวารณาตัวเองว่าเป็น “อริยสังฆทาสภิกขุ” ยอมตนเป็นทาสถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาและพระอริยสงฆ์ จะดำเนินงานตามรอยบาทพระศาสดา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายมั่นคงสมดังพระพุทธดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้ว จากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูป คือกิเลส ในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^๒

พระครูพิศาลธรรมภาณี มีบุคลิกลักษณะที่ดี มีใจรัก มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีอุดมการณ์ มีกลวิธีการในการเผยแผ่ที่โดดเด่นและหลากหลาย เช่น การเทศนา ปาฐกถา บรรยาย และงานเขียนบทความธรรมะ ที่สำคัญภาษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีการจัดลำดับความยากง่ายในหัวข้อธรรมะที่ใช้ในการเทศน์ เป็นต้น และในการแสดงธรรม เขียนบทความ เป็นต้น ใช้พุทธศาสนสุภาษิตเข้ามาเสริมแล้วอธิบาย เพื่อความชัดเจนในเนื้อหา ขณะเดียวกันชอบยกตัวอย่างประกอบหรือเรียกว่า อุปมาอุปไมย เพื่อให้มองเห็นภาพทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาของธรรมะง่ายขึ้น และมองเห็นคุณค่าของหลักธรรมมากยิ่งขึ้น ได้ใช้สื่อและเทคโนโลยีในการประกอบการพูดและในการบรรยายธรรม อาทิเช่น การฉายภาพยนตร์ ๑๖ ม.ม. ภาพสไลด์ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว VCD VDO DVD ประเภทพุทธประวัติ สารคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อประกอบการพูด การเทศน์เป็นภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหวนั้น สร้างความสนใจแก่เยาวชนและนักเรียนได้ดีมาก ทำให้เพลิดเพลินไปกับเนื้อเรื่อง ไม่มีความเครียด ไม่เบื่อหน่าย เป็นการปลูกฝังธรรมะผ่านสื่ออย่างไม่รู้ตัว ในการแสดงธรรมประกอบด้วยการใช้สื่อภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวได้กลายเป็นภาพลักษณ์ประจำตัว และเป็นที่ยึดจึกกันในฐานะสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ เป็นอย่างดี

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพระพุทธศาสนา เป็นพระนักเผยแผ่ที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะโดยแท้จริง

จากการที่ผู้วิจัยได้เลือกทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะเห็นว่า พระครูพิศาลธรรมภาณี มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากผลงานของท่าน เช่น เป็นผู้ริเริ่มโครงการต่างๆ เช่น โครงการเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ ครู นักเรียนและเยาวชนตามแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด โครงการอบรมหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โครงการปฏิบัติธรรมและปรีวาสนกรรม โครงการหมู่บ้านสามัคคีครอบครัวอบอุ่น โครงการอบรมพระธรรมทายาท โครงการพุทธอุทยานบ้านเชียง ก่อตั้งศูนย์เผยแผร์เพื่อชีวิตอันประเสริฐภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

นอกจากนั้นพระครูพิศาลธรรมภาณียังได้บริหารงานคณะสงฆ์ ในฐานะรองเจ้าคณะอำเภอหนองหานในด้านต่างๆดังนี้ งานด้านการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านเผยแผ่ งานด้านสาธารณูปการ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์และงานด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยเฉพาะงานด้านการเผยแผ่เป็นงานที่เด่นชัดมาก จนได้รับการยกย่องจากสังคมและสถาบันต่างๆ เพราะได้เจริญรอยตามพุทธจริยวัตรเป็นอย่างดี ได้แก่ พระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์ ๓ ประการ คือ อุตตตตะ ประโยชน์ตน ปรัตตะ ประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตตะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย พระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์ คือการตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ และทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น^๓ ท่านมีความพากเพียรในการศึกษาอบรมวิชาความรู้ทางปริยัติและปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้และก็เผยแผ่สัจธรรมไปสู่สังคม จนได้รับเกียรติคุณสรรเสริญจากสังคมมากมาย เช่น พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักรทองคำจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะบุคคลดีเด่นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับรางวัลสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นและเกียรติบัตรยกย่องในด้านอื่นจากสถาบันต่างๆอีกจำนวนมากมาย

อย่างไรก็ตาม พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ใช้เวลาในชีวิตแห่งสมณเพศให้เกิดประโยชน์แก่กิจการพระพุทธศาสนา สังเกตได้จากประชาชนให้ความสนใจฟังการแสดงธรรมและปาฐกถาธรรมของท่าน และติดตามอ่านบทประพันธ์ที่ได้แต่งไว้เป็นอย่างดี กิตติศัพท์ของท่านได้ขจรไปทั่วทิศ ผู้รู้ทั้งหลายยกย่องสรรเสริญท่านให้เป็น เสนาแห่งกองทัพธรรมอีสานและในวงการคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี

ดังนั้น เป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่า ชีวิตและผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี ตามที่ปรากฏในหนังสือ เอกสารต่างๆ ในประเด็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และงานมวลชน เป็นต้น การที่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานีมีการ

^๓ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.

ต้นตัวและพัฒนาขึ้นมา โดยบทบาทของพระครูพิศาลธรรมภาณินั้น มีชีวิตและผลงานที่เป็น
 คุุณูปการต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร มีบุคลิกเฉพาะตัวอย่างไร มีความสัมพันธ์กับบุคคลและ
 องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆอย่างไร ผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อ
 เป็นแนวทางและเป็นแบบอย่างให้กับอนุชนรุ่นหลังสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑. เพื่อศึกษาผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรม
 ภาณิน

๑.๒.๒. เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณิน

๑.๒.๓. เพื่อศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณิน

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ ในที่นี้หมายถึงชีวิตของพระครูพิศาลธรรมภาณิน
 (สมดี สุวณฺโณ) ตั้งแต่กำเนิด เจริญวัย เติบโตจนถึงปัจจุบัน

ผลงาน หมายถึง พระธรรมเทศนา วีซีดี และหนังสือ ที่พระครูพิศาลธรรมภาณินได้
 แสดงแต่งเรียบเรียงขึ้นและบันทึกไว้เป็นเทป รวบรวมข้อมูล นำมาสรุปและวิจัยเพื่อความรู้

การเผยแผ่ หมายถึง การแสดงแจกแจงธรรม สันทนาธรรม ตอบปัญหาธรรม
 แก่พุทธศาสนิกชนและศิษยานุศิษย์ให้เข้าใจในศาสนธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณิน เพื่อทำให้
 พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายไปทั่วสารทิศและการรวบรวมรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและแนวทาง
 ในการศึกษา ผู้วิจัยได้รวบรวมงานที่เกี่ยวข้องกับพระครูพิศาลธรรมภาณิน ทั้งในแง่ของบทบาท
 และหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรม ตลอดจนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยหลักธรรมทาง
 พระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^๔ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน ว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะแสดงที่ใดและแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น แต่เนื้อเรื่องและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไปตามอุปนิสัย ความถนัดและความสนใจของผู้ฟัง สุดแต่เรื่องใดวิธีใด จะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี พุทธวิธีในการสอนเป็นความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอด พระองค์ทรงมีหลักสอน แยกแยะกลุ่มเป้าหมาย สีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธีและกุศโลบายประกอบการสอนต่างๆ ได้อย่างยอดเยี่ยมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จนได้รับการขนานพระนามว่าเป็นพระบรมครู

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต)^๕ ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธศาสนากับสังคมปัจจุบันว่า หน้าที่และความผูกพันของพระสงฆ์โดยมีหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ ซึ่งมีฝ่ายธรรมและฝ่ายวินัยอันเป็นตัวกำหนดให้ชีวิตพระสงฆ์เกี่ยวเนื่องและผูกพันอยู่กับสังคม โดยพื้นฐานชีวิตสังคมของพระสงฆ์นี้แยก ๒ ส่วน คือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์และความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวม

วิชัย สุธีรขานนท์^๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือศาสนาเปรียบเทียบว่า “การอุทิศเวลาของพระพุทธเจ้า เพื่อสั่งสอนประชาชนและได้เผยแผ่พุทธศาสนาอยู่เป็นเวลา ๔๕ พรรษา ได้ให้คำแนะนำคำสั่งสอนแก่สาธุชน เรียกว่าพุทธกิจ ๕ ประการ คือ เวลาเข้าบิณฑบาต เวลาเย็นแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน เวลาค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหา เวลาจวนสว่างตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์”

สิทธิ บุตรอินทร์^๗ ได้กล่าวไว้ในหนังสือพระพุทธศาสนาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยอาศัยคุณสมบัติความบริสุทธิ์ ความเสียสละและความมีสติปัญญา แนะนำสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ในการดำรงชีวิตมาโดยตลอด ส่วนในด้านสังคมก็ได้แนะนำ สั่งสอนและสร้างจิตสำนึก นำทางสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งกาย และจิตใจ สั่งสอนให้มนุษย์มั่นใจในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นผู้ฝึกฝนให้พัฒนาวิถีแห่งการพัฒนาไปอย่างสูงสุด โดยอาศัยการศึกษาอบรม

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^๕ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), **พระพุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๒.

^๖ วิชัย สุธีรขานนท์, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (ลพบุรี : คณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓.

^๗ สิทธิ บุตรอินทร์, **พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑.

ปราณี ศิริจันทร์พันธ์^๔ ได้กล่าวในรายงานวิจัยเรื่อง สัมพันธภาพระหว่าง พุทธศาสนากับสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายหลังจากสงครามครั้งที่ ๒ ความว่า พระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ประเพณีโกนผมไฟ โกนจุก แต่งงาน การอุปสมบท งานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ให้การศึกษอบรม กุลบุตรกุลธิดา ให้บริการทางสังคมสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน ในสมัยโบราณวัดยังเป็น ศูนย์กลางของการศึกษา พระสงฆ์จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน พระสงฆ์มีบทบาทช่วย ทำประโยชน์ให้แก่สังคมไทยในด้านต่างๆ เช่น การสอนหนังสือ การสร้างโรงเรียน การสร้าง วัด ดังจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมไทยมาก ช่วยให้เกิดความศรัทธาและความ สามัคคีในหมู่คณะช่วยรักษาฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติ

พระธวัช ธนิสสุโร (อินทะไชย)^๕ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาชีวิตและงานการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุวิสุทธาจารย์ (ทองใบ ปภสฺสโร)” สรุปได้ว่า พระภิกษุวิสุทธาจารย์ เป็นพระนักปฏิบัติ ถืออุคตวัตรในการอยู่ป่า ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุลนับแต่วัน อุปสมบทตลอดมา ถือภิกขาจารวัตร เทียบวิณฑบาตมาฉันเป็นนิตย์ ฉันภัตตาหารในบาตร ใช้ภาชนะใบเดียว ฉันหนเดียว อุคตวัตรที่ท่านถือปฏิบัติเป็นพิเศษคือ เนสัชชีกังคชุดงค์ ถือนั่งอย่างเดียวไม่นอน การทำงานทำหน้าที่ของท่านคือการปฏิบัติธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้คนเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ท่านกล่าวสอนธรรมแต่ละครั้งท่านได้คำนึงถึงความเหมาะสม ตามความแตกต่างระหว่างบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลอาจใช้วิธีต่างวิธี คือเพื่อให้ เพลิดเพลินในธรรมไม่ตึงเครียด เกิดความรู้ความเข้าใจ มีความศรัทธาต่อคำสอนนำสู่การ ปฏิบัติจริงเพราะเห็นประโยชน์จากคำสอนและการปฏิบัตินั้น การแสดงธรรมก็มีเนื้อหาหลุ่มลึก ลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นชั้น ๆจนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาตม์ แนวปฏิบัติของพระภิกษุวิสุทธาจารย์ คือ การปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขา ซึ่งมีการปฏิบัติคู่ขนานไปพร้อมๆกันทั้งสองด้านคือ สมณะและวิปัสสนาตามหลักสติ ปฏิฐาน ๔

^๔ ปราณี ศิริจันทร์พันธ์, “สัมพันธภาพระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓).

^๕ พระธวัช ธนิสสุโร (อินทะไชย), “การศึกษาชีวิตและงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุวิสุทธาจารย์ (ทองใบ ปภสฺสโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอรุสฺส)^{๑๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาลัย” สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งหลายมีลักษณะเด่นแตกต่างกันและมีลักษณะเหมือนกัน หลวงพ่อคุณลักษณะเด่นคือการใช้สื่อสัญลักษณ์คือ วัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุดและการเคาะศีระแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ ในสังคมปัจจุบันจึงมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด เป็นพระที่ประชาชนเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคำพูดท่านจะเป็นเอกลักษณ์จึงเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก ท่านจึงมีโอกาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกระดับ

พระมหาอรุณ จิตตคุดโต (สุดประเสริฐ)^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสวนโมกขพลารามนั้น บุคลากรของสวนโมกข์มีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิดเห็นของอาจารย์พุทธทาส ซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อสารธรรมะของท่านคือ ๑) ถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างสมาชิก ๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมะที่บุคลากรสวนโมกขพลาราม สื่อออกมามักเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่มีการโจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เห็นเพื่อนมนุษย์เห็นพิษภัยของวัตถุนิยมและความมั่งงายและสังเกตุได้จากเค้าโครงเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านและการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ตามพิธีกรรมของท่านก็ยังมุ่งแสดงธรรม

พระวุฒิกัณฺโณ วุฑฺฒิกัณฺโณ (พรมพิมพ์)^{๑๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” สรุปได้ว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุณี จะเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัยฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้

^{๑๐} พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอรุสฺส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๑} พระมหาอรุณ จิตตคุดโต (สุดประเสริฐ), “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๒} พระวุฒิกัณฺโณ วุฑฺฒิกัณฺโณ (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๔ ประเภท ดังนี้ คือ ๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา ๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ

พระมหาศรีบุญ ปัญญาโร (นุชมิตร)^{๑๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” สรุปได้ว่า ครูบาอินทจักรรักษา เป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หลักการวิปัสสนากรรมฐานทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมา เป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาเฝ้าอยู่บนหลักการนี้ จะเห็นได้ว่าถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่ามา ท่านครูบาจะออกมาชี้แจง แก้ไข ตอบโต้ คำสอนที่ผิดเหล่านั้น โดยมีหลักสำคัญที่ยึดถือสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ คือ ๑) หลักสติปัฏฐาน ๔ ๒) หลักไตรสิกขา ๓) หลักตระหนักถึงศักยภาพของผู้ฟัง ๔) หลักธรรมาธิปไตย ๕) หลักสร้างปัญญาหลักสำคัญที่ครูบายึดถือ ๕ ประการนี้ อยู่ในกรอบของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในงานวิจัย หลักทางพระพุทธศาสนาที่ท่านครูบายึดถือจึงสงเคราะห์เข้าในหลักที่สำคัญคือหลักให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนเป็นสำคัญ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาอินทจักรรักษาประสบความสำเร็จ เพราะท่านเป็นพระภิกษุที่ยึดมั่นในหลักการและวิธีการที่ถูกต้อง

พระมหาวิระพันธ์ ชุตินิโณ (สุปัญญาบุตร)^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก” สรุปได้ว่า การตีความเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายและมุมมองในการศึกษาเรื่องต่างๆ ทำให้ได้รับแนวคิดใหม่ๆ อันส่งผลต่อกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล โดยตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเข้าใจที่ถูกต้องและหลวงพ่อเทียน เป็นพระที่มีอุตสาหพยายามในการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจโดยหาการปรับประยุกต์วิธีการตามความเข้าใจของตนเอง การสอนของท่านจึงไม่ยึดติดอยู่กับตำรา แต่เป็นการอธิบายจากสภาวะและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ผู้ศึกษาธรรมะควรศึกษา เพื่อความเข้าใจและปฏิบัติตามแนวคำสอนของพระพุทธองค์ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

^{๑๓} พระมหาศรีบุญ ปัญญาโร (นุชมิตร), “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ(ครูบาอินทจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๔} พระมหาวิระพันธ์ ชุตินิโณ (สุปัญญาบุตร), “ศึกษาการวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม)^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญญา” สรุปได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำหลักอานาปานสติและโสตปฏิบัติยั้งคะที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา มาถ่ายทอดด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆ ในการนำเสนอในรูปแบบการเทศนา การบรรยายธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างลึกซึ้ง ความรู้ที่ท่านถ่ายทอด เป็นสิ่งที่เสริมสร้างให้ผู้ฟังเกิดความคิดและตั้งมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าท่านจะไม่มีวุฒิการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เช่น ความรู้ด้านเปรียญธรรม หรือนักธรรมเป็นเครื่องยืนยัน เหมือนกับพระเถระรูปอื่น แต่ความจริงก็ปรากฏว่าแม้ท่านจะไม่ได้เป็นเปรียญธรรม แต่ก็สามารถชี้แจงหัวข้อธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง หรือบางครั้งอาจจะอธิบายได้ดีกว่ารูปที่เป็นเปรียญธรรมก็มี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของท่านที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นแรงจูงใจว่าจะต้องทำและทำได้ดีจากความตั้งใจที่ท่านแน่วแน่เป็นอุดมการณ์และปณิธานขึ้นในใจว่า จะดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยความเชื่อมั่นที่ต้องการจะประกาศพระศาสนา แม้สุขภาพร่างกายจะไม่อำนวยเป็นปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่มากมาย แต่ท่านก็ไม่ย่อท้อต่อปัญหาดังกล่าว เป็นพระเถระที่รักความถูกต้อง กล้าทำ และกล้าแสดงออก สร้างความแข็งแกร่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ชี้นำสังคมพุทธ มีความชัดเจนในเรื่องเป้าหมายตามแนวทางของเถรวาท เพราะท่านมองเห็นประโยชน์ใหญ่ข้างหน้า จึงไม่ลังเล ไม่รีรอ มุ่งหน้าเดินหน้าตลอดถือเอางานเป็นหน้าที่ มีความสุขกับการทำงานเผยแผ่

ป็นัดดา นพพนาวัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” สรุปได้ว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ต่อมามีการใช้หนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะ และโสตทัศนูปกรณ์ในการศึกษาสมัยใหม่เข้าช่วย อีกทั้งมีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ มากยิ่งขึ้นด้วยและได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม สันทนาธรรม ปาฐกถาธรรมและการจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา^{๑๖}

^{๑๕} พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญญา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๖} ป็นัดดา นพพนาวัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

จากแนวคิดของนักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีรูปแบบวิธีการแตกต่างกันมีความโดดเด่นของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน แต่ก็ยึดในแนวทางปฏิบัติตามวิธีการเผยแผ่ธรรมะตามหลักของพระพุทธศาสนา แต่ก็มีรูปแบบวิธีการในการเทศนาสอนพุทธศาสนิกชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ช่วยให้ผู้รับได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและผลงานของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) ทุกเล่มทุกประเภททั้งหนังสือ เอกสาร วารสาร นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ทุกชนิดและพระไตรปิฎกทั้งฉบับบาลี ภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา เป็นต้น

๒) ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ผู้เคยร่วมงาน เคยฟังการเทศน์ การบรรยาย หรือสัมผัสผลงานด้านการเขียนหนังสือของท่าน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ สัทธาวิหาริกและอันเตवासิก พระวิปัสสนาจารย์ ตลอดจนพระเลขาณูการของท่าน ตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๒ จำนวน ๔๕ รูป/คน

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) การวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะประวัติชีวิต ผลงาน หลักคำสอนหรือแนวคิดที่สำคัญ

๒) กลวิธีที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยในกลวิธีที่ใช้ในการเผยแผ่ในที่นี้ หมายถึง การศึกษาถึงการใช้ลีลาในการพูด การเทศน์ด้วยการเปรียบเทียบด้วยใช้คำอุปมาอุปมัย การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การยกสุภาษิต คำคม โคลง คำกลอน ผนวชา ประชญา บทประพันธ์ เป็นต้น

๓) ผลการปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) ที่เกิดแก่ชุมชนบ้านเชียง บุคคล สังคมและพระศาสนา

๑.๕.๓ ด้านพื้นที่และกลุ่มประชากรที่จะศึกษา

พื้นที่ที่จะศึกษา คือ วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ ผู้ร่วมงาน ผู้เข้ารับฟังการเทศน์ การบรรยาย หรือสัมผัสผลงานด้านการเขียนหนังสือของท่าน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ สัทธาวิหาริกและอันเตवासิก พระวิปัสสนาจารย์ ตลอดจนพระเลขาณูการของพระครูพิศาลธรรมภาณี ตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๒ จำนวน ๔๕ รูป/คน ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ จำนวน ๑๕ รูป

๒. อุบาสก	จำนวน ๑๐ คน
๓. อุบาสิกา	จำนวน ๑๐ คน
๔. นักเรียน/นักศึกษา	จำนวน ๑๐ คน

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จึงเน้นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Fields Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ **สำรวจเอกสาร (Documentary Source) และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง** จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา

ฎีกา อนุฎีกา

๒) ข้อมูลเอกสาร วารสาร หนังสือ บทประพันธ์ที่เกี่ยวกับชีวประวัติ ผลงานและ กลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

๓) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๔) เทปบันทึกเสียง แผ่น CD, VCD ที่บันทึกผลงานเทศนาธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

๕) ศึกษารวบรวมข้อมูล ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

๑.๖.๒ **เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work) เพื่อให้ได้** ข้อมูลเชิงลึก มีแบบสัมภาษณ์ และประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป กล้องวีดีโอ และสมุดจดบันทึก

๑.๖.๓ **วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา นำเสนอข้อมูลและข้อเสนอแนะ**

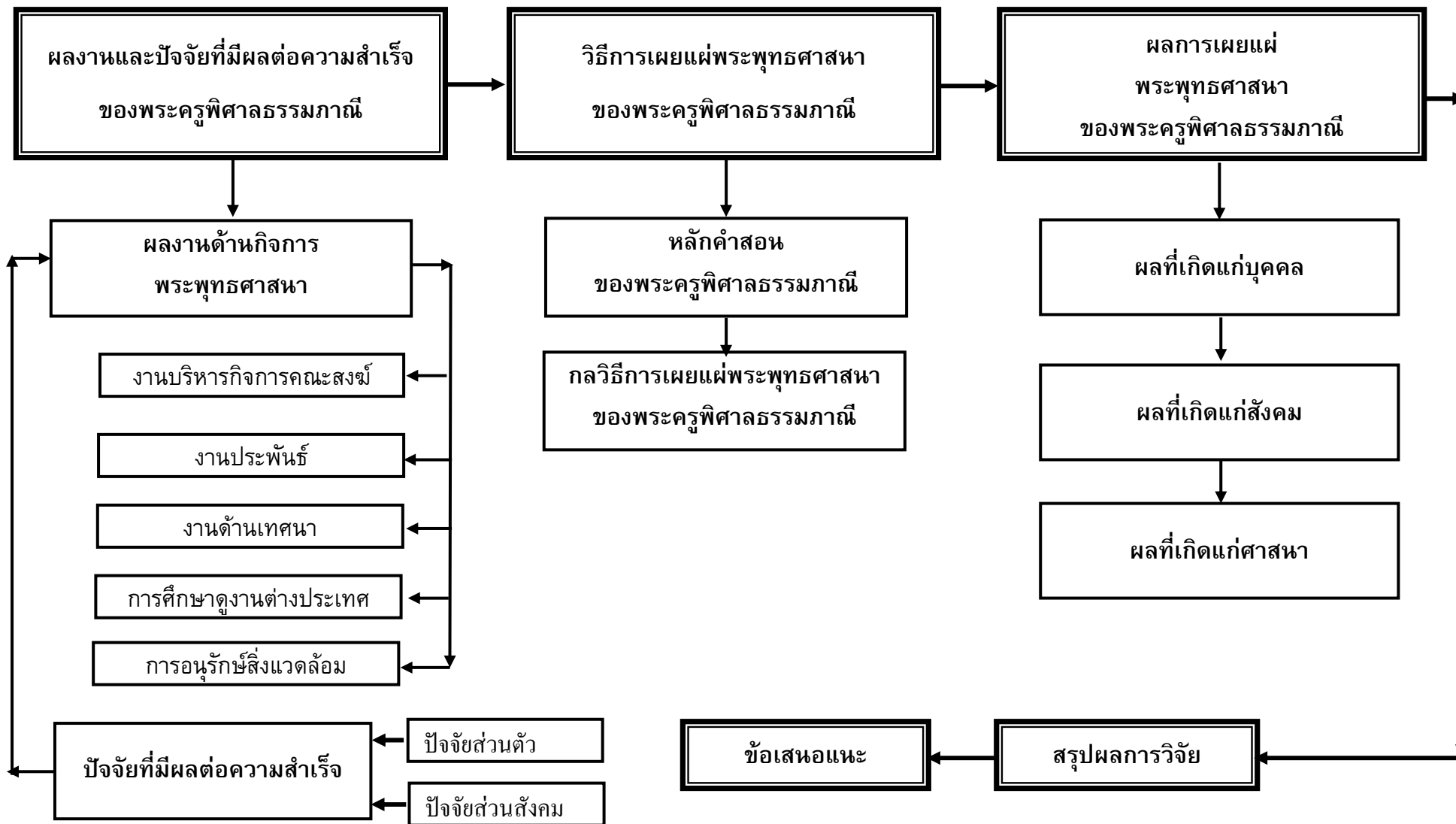
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี
และนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Concept Mapping)

บทที่ ๒

ผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี

การศึกษาผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี ผู้วิจัยศึกษาผลงานก่อนที่จะศึกษาวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากนั้นจึงศึกษาถึงผลการปฏิบัติงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี ซึ่งจะได้นำเสนอไปตามลำดับ

๒.๑ ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผลงานด้านต่างๆ ของพระครูพิศาลธรรมภาณี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้สร้างสรรค์ผลงานให้ปรากฏแล้วเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ผลงานดังกล่าว คือ (๑) งานบริหารกิจการคณะสงฆ์ เช่น งานด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์และด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๒) งานประพันธ์ (๓) งานเทศนา (๔) งานศึกษาดูงานต่างประเทศ (๕) งานอนุรักษ์สิ่งแวดลอม ซึ่งจะได้อธิบายวิเคราะห์ผลงานในแต่ละด้านดังกล่าวเป็นลำดับ

๒.๑.๑ งานบริหารกิจการคณะสงฆ์

ผลงานด้านต่างๆ ในขณะที่พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระมหาเปรียญ เป็นพระครูสัญญาบัตร เป็นเจ้าอาวาสและรองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชา ให้รับผิดชอบงานบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ได้ทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามกำลังสติปัญญา ความรู้และความสามารถ เพื่อให้งานที่ได้รับมอบหมายนั้นเกิดเป็นความสำเร็จเรียบร้อยดีงาม ผลงานที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานดังกล่าวเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑.๑.๑ งานด้านการปกครอง

ตำแหน่งที่ได้รับ

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเจ้าคณะตำบลบ้านยา

- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นพระอุปัชฌาย์
 พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
 พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกรรมการศาสนาจังหวัดอุดรธานี
 พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน

ผลงานที่พระครูพิศาลธรรมภาณีส่งเสริมและสนับสนุนด้านการปกครอง

- ๑) อบรมพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาในวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ให้เป็นผู้หนักแน่นในธรรมวินัย บวชจริง เรียนจริง เผยแผ่จริงและให้ได้ผลจริง
- ๒) อบรมพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองตำบลบ้านยา ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เดือนละ ๒ ครั้ง (ทุกกิ่งเดือนในวันอุโบสถ)
- ๓) ให้การอุปถัมภ์และเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสังฆาธิการและไวยาวัจกรเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๖ ถึงปัจจุบัน

จากการที่ได้รับตำแหน่งทางการปกครองหลายตำแหน่ง เริ่มต้นที่ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์และเป็นรองเจ้าคณะอำเภอหนองหานในปัจจุบัน ได้จัดการปกครอง ปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนแนะนำ ส่งสอน อบรมหมู่คณะทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์แห่งราชอาณาจักรไทย ตลอดจนทั้งกฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งของมหาเถรสมาคมและกติกาสงฆ์ของวัด นอกจากนั้น ได้ปกครองบังคับบัญชาพระสังฆาธิการ ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรผู้ได้บังคับบัญชาในเขตปกครองให้เกิดความเรียบร้อยเช่นกัน โดยได้ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง เป็นผู้ลงมือปฏิบัติให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้เห็นก่อน และสอนให้ปฏิบัติตามด้วยความเมตตา ให้เกียรติยกย่องและสงเคราะห์ผู้ได้บังคับบัญชาตามโอกาส ไม่ว่าจะการกระทำใดๆ อาศัยความเป็นพหูสูต มีความรอบรู้ในด้านธรรมวินัย จึงทำให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีข้อบกพร่อง เพราะจากการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์มาพอสมควร ก่อนจะได้มาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในตำแหน่งต่างๆ จึงทำให้รู้ซึ้งและเข้าถึงจิตใจของพระภิกษุสามเณรได้ดี ได้สร้างผลงานด้านการปกครองภายในวัดได้อย่างสมบูรณ์ ดูแลเอาใจใส่พระภิกษุ สามเณรในปกครองอย่างดียิ่ง บูรณปฏิสังขรวัดฤๅภายในวัด อีกทั้งอบรมศรัทธาสาธุชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ยังเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงมากของจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง

พระครูพิศาลธรรมภาณี มีหลักแนวคิดด้านการปกครองโดยเน้นเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัดเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องความสะอาดได้ยกสุภาสิตสำหรับสอนพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดตอนหนึ่ง ดังนี้

“ดูวัดให้ดูถาน ดูบ้านให้ดูครัว ดูเจ้าหัวให้ดูเณรน้อย”^๑ ถ้าต้องการดูพระเณรวัดไหนเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี ให้ไปดูห้องน้ำ ถ้าห้องน้ำสะอาดสะอาดอันดี ถึงจะไม่สวยงาม พระเณรวัดนั้นดีใช้ได้มีความขยันหมั่นเพียร เจ้าอาวาสปกครองดี ถ้าตรงกันข้ามห้องน้ำสกปรก พระเณรวัดนั้นไม่ดีชี้แจงชี้คร้าน เจ้าอาวาสปกครองไม่ดี แม่บ้านดีไม่ดีให้ดูที่ครัว ถ้าครัวสะอาดแม่บ้านนั้นดี แต่ถ้าตรงกันข้ามครัวสกปรกไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย แม่บ้านนั้นไม่ดี ต่อมาดูเจ้าหัวให้ดูเณรน้อย เจ้าอาวาสดีหรือไม่ดีให้ดูพระเณรเป็นระเบียบหรือไม่ การนุ่งห่มผ้าจีวร บิณฑบาต หรือเรื่องอะไรๆ ก็แล้วแต่ ถ้าพระเณรเป็นระเบียบเรียบร้อย เจ้าอาวาสวัดนั้นดี ถ้าตรงกันข้ามก็ไม่ดี เจ้าอาวาสไม่เอาใจใส่ จะถือหัวใจนี้เป็นหลักในการปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดเสมอ นอกจากนั้นยังได้กล่าวสั่งสอนสรุปเป็นหัวใจของการปกครองไว้อีก ๔ ประการ คือ ทำให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น เป็นตัวอย่างให้เขาทำตาม ให้ความรู้ให้สติปัญญาและวิธีการทำงาน

ได้กำหนดบริเวณสถานที่ภายในวัดไว้เป็นสัดส่วน เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้ผู้คนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม มีการจัดทำแผนผังบริเวณวัดโดยแบ่งเป็นเขตต่างๆ ดังนี้ ๑) เขตพุทธาวาส ๒) เขตสังฆาวาส ๓) เขตลานฟังธรรม ๔) เขตปฏิบัติธรรมพระภิกษุสามเณร ๕. เขตปฏิบัติธรรมอุบาสกอุบาสิกา ๖. เขตอนุรักษป่าและธรรมชาติ ๗. เขตอนุรักษสัตว์น้ำ และนกน้ำนานาชนิด ๘. เขตปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ

มีการวางกฎระเบียบของวัดเพื่อให้พระภิกษุสามเณรในวัดยึดถือปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้อย่างเคร่งครัดดังนี้ คือ

๑. มีการทำวัตรสวดมนต์เช้า – เย็น ทุกวัน
๒. มีการลงอุโบสถสังฆกรรม (สวดปาฏิโมกข์) ทุกกึ่งเดือน
๓. มอบให้พระภิกษุผู้มีพรรษามากและมีความรู้ความสามารถ เป็นผู้ช่วยสอดส่องดูแลและเป็นพี่เลี้ยงให้แก่พระภิกษุสามเณรในฐานะกัลยาณมิตร
๔. ต้องช่วยกันดูแลรับผิดชอบรักษาความสะอาดเสนาสนะ ที่อยู่อาศัย และบริเวณวัดทุกวัน
๕. อบรมพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ให้รู้จักกฎระเบียบของวัดและให้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด
๖. ตรากฎระเบียบของวัดขึ้น เพื่อให้พระภิกษุสามเณรยึดถือประพฤติปฏิบัติและโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งมหาเถรสมาคม

^๑ สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ), อายุ ๖๘ พรรษา ๔๙, เจ้าอาวาสวัดสันติวาราม รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓.

๗. พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดที่จะเข้ามาอยู่ในสังกัดวัด จะต้องเป็นผู้ปกครอง นำมาฝากและรับรองความประพฤติ

๘. อบรมพระภิกษุสามเณรทุกวันพระตลอดปี เพื่อให้เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ ปฏิบัติสมควร ในศีล สมာธิ ปัญญา เพื่อเป็นที่ศรัทธา เลื่อมใส กราบไหว้บูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

๙. พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ต้องรู้จักรับผิดชอบดูแลรักษาศาสนสมบัติ โบราณสถานของวัด อนุรักษ์ป่าไม้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในวัด ให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม สงบเย็น

กฎกติกาของวัด

ก. ข้อปฏิบัติ

๑. ต้องสนใจต่อการทำวัตรสวดมนต์เป็นประจำ
๒. ต้องสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง
๓. ต้องเป็นคนว่านอนสอนง่ายและเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ
๔. ต้องเป็นผู้ไม่มีทิฏฐิมานะดีอื่น
๕. ต้องเคารพต่อสถานที่ หมู่คณะ ครูบาอาจารย์
๖. ต้องรู้จักเสียสละทำประโยชน์ส่วนรวม
๗. ต้องไม่อยู่นิ่งเฉยโดยไม่ทำประโยชน์อะไร
๘. ต้องเป็นผู้ใคร่ในธรรมเพื่อความพ้นทุกข์
๙. ต้องปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐานอย่างน้อย ๓ เดือน
๑๐. ต้องเป็นผู้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ตนและส่วนรวม โดยไม่เห็นแก่ตัว

ข. ข้อห้าม

๑. ห้ามต้อนรับพระมงายทำเครื่องรางของขลัง บอกละเลขเบอร์ให้ห่วย
๒. ห้ามเป็นพระหมอดู สอนศาสนาพราหมณ์ - ศาสนาผี
๓. ห้ามเป็นพระหมอน้ำมนต์ แจกตระกรุด คาถา บูชาผีสง
๔. ห้ามประกอบพิธีกรรมต่างๆ นอกพระพุทธศาสนา
๕. ห้ามเล่นการพนัน
๖. ห้ามเปิดเทปฟังเพลง หมอลำ นิยาย
๗. ห้ามเสพยาเสพติด เช่น หมากพลู บุหรี่และสิ่งเสพติดทุกชนิด
๘. ห้ามคุยกันเสียงดังรบกวนผู้อื่น
๙. ห้ามคุยกันในเรื่องไร้สาระ
๑๐. พระภิกษุสามเณรที่มาเที่ยวพักได้ไม่เกิน ๓ วัน

ในด้านการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ พระครูพิศาลธรรมภาณีดำเนินงานด้วยความเมตตากรุณา คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก โดยเฉพาะงานของผู้บังคับบัญชา จะปฏิบัติงานนั้นด้วยความจริงใจ ดังเช่น ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาให้รับเป็นธุระจัดการประชุมพระสังฆาธิการในเขตอำเภอ เพื่อเป็นการอบรมวิชาความรู้ทางพระศาสนา และเป็นการเพิ่มศักยภาพของพระภิกษุสามเณรด้วย ดังนั้น จึงกำหนดให้มีการประชุมพระสังฆาธิการปีละ ๓ ครั้ง ในช่วงเดือนมกราคม - เดือนสิงหาคม นอกจากจัดประชุมแล้ว ยังออกตรวจเยี่ยมวัดต่างๆ ในเขตการปกครองในช่วงระหว่างเดียวกัน โดยหัวข้อเรื่องที่ประชุมเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานบริหารปกครองคณะสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยได้รวบรวมเฉพาะหัวข้อที่สำคัญมาแสดงไว้ดังนี้

๑. หน้าที่พระสังฆาธิการ ๖ ประการ ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์
๒. การศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรในวัด
๓. อำนาจหน้าที่เจ้าอาวาส
๔. จริยวัตรพระสังฆาธิการ
๕. การดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวัด
๖. การเผยแผ่คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน
๗. การให้ความรู้หรือแนะนำบุคคลผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา
๘. การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
๙. ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
๑๐. การส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีและแผนกสามัญศึกษา

ในปัจจุบันพระครูพิศาลธรรมภาณีไม่ได้ออกตรวจเยี่ยมคณะสงฆ์เหมือนเช่นเคย แต่ก็มีเมตตากรุณาช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรทุกวัดในเขตปกครองอยู่เสมอ ในด้านการปกครองจะปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำและเป็นพี่เลี้ยงของพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาอยู่อาศัยในวัด เพื่อให้ผลงานของได้เป็นที่ประจักษ์ต่อบุคคลทั้งหลาย

ความคิดเห็นของบุคคล ที่เป็นผู้บังคับบัญชาหรือผู้เคยร่วมงานกับพระครูพิศาลธรรมภาณี ดังต่อไปนี้

พระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นพระสงฆ์ที่มีความรับผิดชอบ ดูแลเอาใจใส่งานปกครองคณะสงฆ์ มีอุดมการณ์ในการทำงาน มีความจริงใจต่อหมู่คณะ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่

พระสงฆ์ในเขตการปกครองที่รับผิดชอบเป็นอย่างดี จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือกับงานของคณะสงฆ์ทุกด้าน ทำให้ผลงานของคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีเป็นที่ปรากฏชัดแก่สาธารณชน^๒

พระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นเจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม ได้สร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด เช่น อุโบสถดอกบัว ศาลาปฏิบัติธรรม กุฏิกัมมัฏฐาน ห้องสุขา ถนนหนทาง สัญจรในวัด เป็นต้น เป็นเจ้าอาวาสที่มีจิตใจงดงาม ห่วงใยพระภิกษุสามเณรเสมอ พยายามแนะนำสั่งสอนให้ทุกคนในวัดรักษาพระธรรมวินัยและเคารพกฎระเบียบของวัดให้เคร่งครัด เป็นพระเถระผู้โอบอ้อมอารีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ เป็นที่เคารพศรัทธาของคณะสงฆ์ในเขตอำเภอหนองหาน คอยสอดส่องดูแล ให้ความช่วยเหลือวัดต่างๆ และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ด้วยดี จนเป็นที่ปรากฏว่าในเขตตำบลบ้านเชียงไม่มีการถือความเป็นวัดบ้านกับวัดป่า^๓

ถ้ามองดูภายนอกอาจเห็นว่า พระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นคนที่น่าเกรงขาม แต่เมื่อเข้าไปใกล้กลับรู้สึกว่าจะมีความอบอุ่น เวลาตำหนิลูกศิษย์จะต่อว่าอย่างตรงไปตรงมา แต่ไม่พยายามและจดจำ รักลูกศิษย์ เจ้าระเบียบ มีความประทับใจเมื่อไปเทศน์กลับมาไม่เคยบ่นว่าเหนื่อยเลย มีความห่วงใยพระธรรมทายาทมาก ในบางครั้งเมื่อใช้พระทำงานแล้ว ไม่เรียบริ้อยหรือซ้ำไม่ทันการ ก็จะลงมือทำงานนั้นด้วยตนเอง และสิ่งที่ประทับใจอีกประการหนึ่ง เมื่อเข้ากัมมัฏฐานอยู่ในป่า จะไปเยี่ยมและสอบถามอารมณ์ของการปฏิบัติของพระธรรมทายาทเป็นประจำ ทำให้เกิดความปีติ เป็นความชื่นใจและสบายใจ^๔

จากการปกครองและการบริหารจัดการวัดสันติวนาราม และผู้ใต้บังคับบัญชา ตามกระบวนการที่พระครูพิศาลธรรมภาณีดำเนินมาดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่าเป็นพระเถระที่มีความรับผิดชอบต่องานและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายดีมาก ได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางการปกครองตามที่ได้รับแต่งตั้งดังกล่าว เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ทำหน้าที่ไม่ขาดตกบกพร่อง โดยเฉพาะเมื่อได้รับตำแหน่งใดก็ทำหน้าที่ในตำแหน่งนั้นอย่างเต็มความสามารถ สรุปว่าเป็นพระนักปกครอง นักบริหารและนักวางแผนที่ดีมากรูปหนึ่ง ส่งผลให้พระภิกษุสามเณรในวัดและผู้ใต้บังคับบัญชา ประพฤติปฏิบัติอยู่ในโอวาทและหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทาง

^๒ สัมภาษณ์ พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ) อายุ ๕๙ ปี พรรษา ๓๖, เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส พระอารามหลวง เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิสีลาธุกุล (โสพล ฐิตธมโม) อายุ ๖๑ ปี พรรษา ๓๖, เจ้าอาวาสวัดเทพประทานพร เจ้าคณะตำบลบ้านเชียง เขต ๑ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^๔ สัมภาษณ์ พระอธิการสุภีร์ กมโล อายุ ๔๑ ปี พรรษา ๒๐, เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม อีกทั้งปฏิบัติงานช่วยทำประโยชน์แก่วัดด้วยดีเสมอมา ทำให้ผู้
 อยู่ใต้บังคับบัญชาและพุทธศาสนิกชนทั่วไปอยู่กันอย่างสงบสุข

๒.๑.๑.๒ งานด้านการศึกษา

ตำแหน่งที่ได้รับ

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ประจำสำนักศาสนศึกษา
 วัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม

พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำสำนักศาสนศึกษา
 วัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรมและบาลี วัดป่าเลไลยก์

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นกรรมการอุปถัมภ์การสอบธรรมสนามหลวง หน่วยสอบวัด
 สระแก้ว ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นครูใหญ่ประจำสำนักศาสนศึกษาปริยัติแผนกสามัญศึกษา
 วัดมิ่งมิบบุรี ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวงจังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นกรรมการที่ปรึกษาโรงเรียนบ้านเชียงประชาเชียงเชิด ตำบล
 บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นพระสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนบ้านยา ตำบลบ้านยา
 อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ผลงานที่พระครูพิศาลธรรมภาณีส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา

- ๑) จัดตั้งกองทุนการศึกษาปริยัติธรรมขึ้นเพื่อมอบทุนให้แก่สำนักศาสนศึกษา
 ประจำตำบลและอำเภอ ที่มีนักเรียนเรียนดีแต่ยากจน
- ๒) จัดส่งพระภิกษุสามเณรภายในวัดไปศึกษาปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
 และแผนกบาลี ไปศึกษายังสำนักอื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- ๓) จัดการสอนและอบรมนักธรรมตรี โท เอก ก่อนสอบธรรมสนามหลวง
 ๑๕ วันทุกปี
- ๔) จัดตั้งห้องสมุดของวัดขึ้นภายในวัดสันติวนารามจำนวน ๑ หลัง เพื่อให้
 พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า
- ๕) มอบรางวัลแก่ครูและนักเรียนที่สอบธรรมสนามหลวงได้ เพื่อเป็นกำลังใจ
 ในการศึกษาต่อไป

๖) เป็นประธานอุปถัมภ์พระภิกษุไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่ประเทศอินเดีย

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะทางธรรมคือปริยัติศึกษานั้น สอบได้นักธรรมเอกและเปรียญธรรม ๓ ประโยค ขณะเดียวกันก็เป็นผู้มีความรู้ความสามารถจริงและปฏิบัติอย่างจริงจัง จะเห็นได้จากประวัติการทำงานด้านการศึกษาดังกล่าว มีตำแหน่งเป็นทั้งผู้บริหารและผู้สอน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่ามีอุดมการณ์สูง และเป็นคนจริงจังกับการทำงาน เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ดูแลเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้มองเห็นคุณค่าทางการศึกษาว่า “ศึกษาเพื่อให้ความรู้ ความสามารถ เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต จะต้องนำความรู้มาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์” การศึกษาในปัจจุบันนี้ไม่ได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร อาจารย์พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า การศึกษาปัจจุบันเหมือน “หมาหางด้วน” คือ ศึกษาแล้วมีความรู้เพียงเล็กน้อย ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นคนที่ชอบใฝ่เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่เด็กจนเติบโต เป็นหนุ่ม เป็นคนช่างสังเกต ใฝ่รู้ได้เห็นสิ่งต่างๆ มากมาย จนรู้จักหากินเพื่อเอาตัวรอด เมื่ออุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระปริยัติธรรมแต่พอได้อาศัยเป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นได้สนใจศึกษาในสำนักต่างๆ ที่มีชื่อเสียงในทางปฏิบัติปฏิบัติชอบ ทำให้มีความรู้และประสบการณ์ในทางการปฏิบัติเป็นอย่างดี ในสมัยที่ยังเป็นเด็กได้เคยมีประสบการณ์ในทางการปฏิบัติอยู่บ้างแล้วจนจิตเข้าถึงความสงบมาก่อน เมื่อได้มีประสบการณ์และความชำนาญในทางการปฏิบัติมากขึ้น ทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำธรรมะของพระพุทธเจ้าเข้าไปสู่จิตใจของประชาชน จนทำให้เกิดสันติสุขแก่สังคมและประเทศชาติ

ในสมัยที่เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ มีพระภิกษุสามเณรมาเข้ารับการศึกษาอบรม เพราะเป็นสำนักเรียนปริยัติธรรมประจำอำเภอ สอนธรรมและบาลีเท่านั้น เวลานั้นยังไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ช่วงนั้นเกิดปัญหาขึ้นอย่างมาก เพราะพระภิกษุสามเณรส่วนมากเอาแต่ศึกษาไม่ยอมปฏิบัติ ไม่ค่อยจะสำรวมกาย วาจา ใจ บางครั้งมีครูสอนไม่เพียงพอ ก็จะสอนเอง พระครูพิศาลธรรมภาณีจะสอนบาลีประโยค ๓ ส่วนวิชาทั่วไปมอบหมายให้กับพระภิกษุรูปอื่นทำหน้าที่สอนแทน ในเวลานั้นนับว่าเป็นภาระหนักมาก เพราะจะต้องดูแลพระภิกษุสามเณรที่มาอยู่อาศัย เพื่อศึกษาเล่าเรียนด้วยจำนวนมาก ทำให้จะต้องมีภาระจัดหาสิ่งอุปโภคและบริโภคให้เพียงพอ กับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่มาศึกษา สิ่งของดังกล่าวทางวัดจะต้องจัดซื้อเองและส่วนหนึ่งได้รับจากความศรัทธาของประชาชนทั่วไป

เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดสันติวนารามแล้ว มีความดำริว่าจะมุ่งเน้นในด้านปฏิบัติมากกว่าด้านปริยัติ เนื่องจากมีความเห็นว่า พระปฏิบัตินั้นดูแลง่าย มีปัญหาน้อยกว่า

พระในทางปริยัติดังที่เคยได้ดำเนินการที่วัดป่าเลไลยก์ ถึงแม้ที่วัดสันติวนารามจะเน้นด้านการปฏิบัติเป็นหลักแต่ก็ยึดด้านปริยัติไว้เป็นหลักด้วย กล่าวว่ “การศึกษานั้นมีความจำเป็นทั้ง ๒ อย่าง ปริยัตินั้นเหมือนแผนที่ ปฏิบัติเหมือนการเดินทาง ปฏิเวธเหมือนถึงที่หมาย หรือปริยัติเหมือนคนเลี้ยงโค มีแส้คอยหวดให้เข้าทาง ไม่ออกนอกทาง ปริยัติเป็นเส้นบรรทัดจับว่า ถูกต้องหรือไม่ หรือเปรียบว่ามี แขน ๒ แขน สามารถจับอะไรก็ได้ทำให้ชีวิตสมบูรณ์ แขน ๒ แขนต้องช่วยกันทำงาน” พระครูพิศาลธรรมภาณี มีทั้ง ๒ อย่าง คือ มีทั้งแขนซ้ายแขนขวา ขาซ้ายขาขวา ถ้าไม่เรียนปริยัติจะออกนอกทาง ถ้าไม่มีปริยัติก็หลงทาง เหมือนดังที่ได้เคยหลงทางมาก่อนเช่นกัน คำสอนของนั้นเป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

ได้สร้างผลงานด้านการศาสนศึกษา ให้แก่คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีไว้มากเช่นกัน เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ได้สร้างงานด้านการศาสนศึกษาและประสบความสำเร็จมาแล้ว จึงได้นำบทสัมภาษณ์ผู้เคยร่วมงานและผู้ใกล้ชิดคุ้นเคย มาร่วมแสดงความคิดเห็นในด้านการศึกษาดังนี้

การที่เคยได้ร่วมทำงานการเผยแผ่กับพระครูพิศาลธรรมภาณีมานาน และยังมีกลุ่มคณะทำงานด้านการเผยแผ่ที่ปัจจุบันได้ไปดำรงตำแหน่งหน้าที่ทางคณะสงฆ์อีกหลายรูป ได้เคยช่วยสอนธรรมและบาลีแก่พระภิกษุสามเณรที่วัดป่าเลไลยก์ ในเวลานั้นมีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยและศึกษาเล่าเรียนเป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นสำนักเรียนปริยัติธรรมที่มีชื่อเสียงมากในเวลานั้น ถือว่าเป็นการเอาใจใส่ดูแลของพระครูพิศาลธรรมภาณี รับเป็นภาระธุระทุกเรื่อง เช่น การอาศัยอยู่ การขบฉัน อุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น ได้ให้กำลังใจคณะครูอาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนและพระภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียน ในแต่ละปีจะมีการมอบทุนการศึกษา ให้กับพระภิกษุสามเณรที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนแต่ยากจน นับได้ว่าเป็นเจ้าสำนักเรียนที่มีศรัทธาพรูปหนึ่งของคณะสงฆ์อำเภอหนองหาน ที่เป็นผู้มองไปข้างหน้าว่า การศึกษาเป็นการพัฒนาคน ดังนั้นจะต้องถือว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญจะต้องสนับสนุนอย่างจริงจัง นอกจากนั้น ยังเป็นผู้มีอุปการะคุณด้วยการให้ความอุปถัมภ์ด้านทุนทรัพย์ไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่ประเทศอินเดีย จึงถือว่าพระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นทั้งสหธรรมิกผู้ร่วมงานเผยแผ่และผู้มีอุปการะคุณยิ่ง^๕

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาบาง เขมานนุโท,ดร. อายุ ๕๙ ปี พรรษา ๓๘, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมธรรมรตา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

๒.๑.๑.๓ งานด้านการเผยแผ่

ตำแหน่งที่ได้รับ

- ๑) เป็นประธานหน่วยอบรมประชาชน ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
- ๒) เป็นวิทยากรอบรมนักโทษในเรือนจำจังหวัดหนองคาย เรือนจำสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนครและเรือนจำจังหวัดอุดรธานี
- ๓) เป็นพระธรรมทูตทั่วไปประจำจังหวัดอุดรธานี
- ๔) เป็นพระวิทยากรอบรมโครงการหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองประจำจังหวัดอุดรธานี
- ๕) เป็นพระวิทยากรอบรมนักเรียน นักศึกษาประจำวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
- ๖) เป็นประธานศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา จริยธรรมแก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ ประจำวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ผลงานที่พระครูพิศาลธรรมภาณีสั่งเสริมและสนับสนุนด้านการเผยแผ่

- ๑) จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ณ วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีทุกปี
- ๒) อบรมธรรมแก่ประชาชนในเขตอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นประจำทุกเดือนๆ ละ ๒ ครั้ง
- ๓) จัดงานปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรมแก่พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดป่าเลไลยก์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๖ วันที่ ๑๐ - ๒๐ มกราคมทุกปี

ตารางที่ ๑ แสดงข้อมูลการจัดงานปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรมแก่พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดป่าเลไลยก์ ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๒๑ - ๒๕๓๖ วันที่ ๑๐ - ๒๐ มกราคมทุกปี

พ.ศ.	พระภิกษุ (รูป)	สามเณร (รูป)	อุบาสก/ อุบาสิกา (คน)	นักเรียน / นักศึกษา (คน)	รวม
๒๕๒๑	๒๕๐	๑๐๐	๒๕๐	-	๖๐๐
๒๕๒๒	๑๕๐	๑๕๐	๓๐๐	-	๖๐๐
๒๕๒๓	๒๕๐	๑๕๐	๓๐๐	๒๕๐	๙๕๐

๒๕๒๔	๒๐๙	๑๕๐	๓๒๐	๑๕๐	๙๒๙
๒๕๒๕	๓๐๐	๑๕๐	๔๐๐	๑๕๐	๑,๐๐๐
๒๕๒๖	๑๙๙	๑๕๐	๓๕๐	๒๐๐	๙๙๙
๒๕๒๗	๑๕๐	๑๕๐	๓๕๐	๑๕๐	๙๐๐
๒๕๒๘	๓๐๐	๑๕๐	๓๙๐	๑๒๐	๙๕๐
๒๕๒๙	๑๕๐	๑๕๐	๓๒๐	๑๕๐	๙๗๐
๒๕๓๐	๓๐๐	๑๖๐	๔๐๐	๒๕๐	๑,๑๑๐
๒๕๓๑	๒๐๙	๑๖๐	๓๒๐	๑๕๐	๙๓๙
๒๕๓๒	๒๐๙	๑๒๐	๓๕๐	๙๐	๙๕๙
๒๕๓๓	๒๒๓	๑๒๐	๓๕๐	๙๐	๙๗๓
๒๕๓๔	๒๔๙	๑๒๐	๒๒๐	๓๐	๖๑๙
๒๕๓๕	๒๕๙	๕๐	๒๕๐	๕๐	๖๐๙
๒๕๓๖	๒๑๐	๕๐	๒๒๐	๕๐	๕๓๐
ยอดรวม	๓,๖๑๖	๒,๐๘๐	๔,๙๑๐	๑,๘๖๐	๑๒,๓๓๖

๔) จัดงานปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรมแก่พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา ณ วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๓ วันที่ ๑๐ - ๒๐ มกราคมทุกปี

ตารางที่ ๒ แสดงข้อมูลการจัดงานปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรมแก่พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ณ วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๓ วันที่ ๑๐ - ๒๐ มกราคมทุกปี

พ.ศ.	พระภิกษุ (รูป)	สามเณร (รูป)	อุบาสก (คน)	อุบาสิกา (คน)	รวม
๒๕๔๖	๒๐๔	๒๑	๓๖	๓๖๔	๖๒๕
๒๕๔๗	๑๔๗	๒๓	๒๗	๓๗๙	๕๗๕
๒๕๔๘	๑๒๗	๒๑	๒๒	๓๗๕	๕๔๕
๒๕๔๙	๑๖๙	๑๖	๗๑	๙๖๖	๑,๒๒๒
๒๕๕๐	๑๖๐	๑๕	๙๐	๖๙๗	๙๕๒
๒๕๕๑	๑๕๐	๑๕	๕๙	๔๓๖	๖๕๙
๒๕๕๒	๑๒๖	๑๔	๕๐	๗๐๐	๙๙๐
๒๕๕๓	๑๐๑	๑๔	๔๕	๙๗๙	๑,๑๓๙

ยอดรวม	๑,๑๘๔	๑๓๙	๓๘๙	๔,๘๙๔	๖,๖๐๖
--------	-------	-----	-----	-------	-------

๕) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุผู้สมัครเป็นพระธรรมทายาท
ณ วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๓๒ - ปัจจุบัน

ตารางที่ ๓ แสดงข้อมูลการปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุผู้สมัครเป็นพระธรรมทายาท
ณ วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๒ - ปัจจุบัน

พ.ศ.	อบรม (รูป)	จบหลักสูตร (รูป)
๒๕๓๒	๒๕	๒๒
๒๕๓๓	๒๐	๑๘
๒๕๓๔	๒๕	๒๐
๒๕๓๕	๔๘	๔๐
๒๕๓๖	๑๙	๑๕
๒๕๓๗	๒๒	๒๐
๒๕๓๘	๒๐	๑๘
๒๕๓๙	๒๘	๒๐
๒๕๔๐	๑๙	๑๙
๒๕๔๑	๑๘	๑๘
๒๕๔๒	๑๕	๑๕
๒๕๔๓	๒๒	๑๙
๒๕๔๔	๑๖	๑๖
๒๕๔๕	๑๖	๑๖
๒๕๔๖	๑๖	๑๑
๒๕๔๗	๑๕	๙
๒๕๔๘	๒๐	๑๙
๒๕๔๙	๔๕	๓๐
๒๕๕๐	๓๕	๑๘
๒๕๕๑	๓๒	๑๑
๒๕๕๒	๒๗	๑๐

๒๕๕๓	๑๔	๘
ยอดรวม	๒๙๑	๑๙๙

๖) งานอบรมกลุ่มอาสาพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๙

ตารางที่ ๔ แสดงข้อมูลงานอบรมกลุ่มอาสาพัฒนาท้องถิ่น ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๙

พ.ศ.	จำนวนครั้ง	อบรม (คน)
๒๕๔๖	๖	๖๐๐
๒๕๔๗	๖	๕๕๙
๒๕๔๘	๖	๖๐๐
๒๕๔๙	๖	๕๕๙
ยอดรวม	๒๔	๒,๓๑๘

๗) จัดอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ครู นักเรียนและเยาวชน ตามแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดอุดรธานีเขต ๓ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๘

ตารางที่ ๕ แสดงข้อมูลการงานจัดอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ครู นักเรียนและเยาวชน ตามแผนปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด ในเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดอุดรธานี เขต ๓ ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๘

ที่	ชื่อโครงการ	รุ่น	จำนวนผู้เข้าอบรม (คน)	วัน เดือน ปี ที่ดำเนินการ	สถานที่ ดำเนินการ
๑	โครงการเข้าค่าย อบรม คุณธรรม จริยธรรม	๑	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ จำนวน ๒๐๐ คน	๕ - ๖ ส.ค.๒๕๔๖	วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอ หนองหาน
		๒	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ จำนวน ๒๐๐ คน	๙ - ๑๐ ส.ค. ๒๕๔๖	
		๓	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ จำนวน ๒๐๐ คน	๑๖ - ๑๗ ส.ค. ๒๕๔๖	

		๔	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ จำนวน ๒๐๐ คน	๑๙ - ๒๐ ส.ค. ๒๕๕๖	จังหวัดอุดรธานี
		๕	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ จำนวน ๒๐๐ คน	๒๓ - ๒๔ ส.ค. ๒๕๕๖	
		๖	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ กลุ่มกุแก้ว ๑ จำนวน ๑๖๐ คน กลุ่มหนองหาน ๒ จำนวน ๔๐ คน	๒๖ - ๒๗ ส.ค. ๒๕๕๗	
		๗	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ กลุ่มทุ่งฝน ๑๖๐ คน กลุ่มหนองหาน ๒ จำนวน ๔๐ คน	๖ - ๗ ก.ย. ๒๕๕๗	
		๘	นักเรียน ป.๕ - ป.๖ กลุ่มหนองหาน จำนวน ๒๐๐ คน	๙ - ๑๐ ก.ย. ๒๕๕๗	
		๙	นักเรียน ม.๑ - ม.๒ จำนวน ๒๐๐ คน	๑๓ - ๑๔ ก.ย. ๒๕๕๗	
		๑๐	นักเรียน ม.๔ - ม.๕ จำนวน ๒๐๐ คน	๑๖ - ๑๗ ก.ย. ๒๕๕๗	
๒	โครงการอบรมครูที่ ปรึกษาชมรมแก้ไข ปัญหายาเสพติด	๑	กลุ่มหนองหาน กลุ่มไชยวาน กลุ่มกุแก้ว จำนวน ๑๒๒ คน	๒๐ ก.ย. ๒๕๕๘	วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอ หนองหาน จังหวัดอุดรธานี
		๒	กลุ่มบ้านดุง ,กลุ่มทุ่งฝน กลุ่มพิบูลย์รักษ์ จำนวน ๑๙๙ คน	๒๑ ก.ย. ๒๕๕๘	
		๓	กลุ่มหนองหาน กลุ่มไชยวาน กลุ่มกุแก้ว	๒๓ - ๒๔ ก.ย. ๒๕๕๘	

			จำนวน ๒๔๔ คน		
		๔	กลุ่มบ้านดุง กลุ่มทุ่งฝน กลุ่มพิบูลย์รักษ์ จำนวน ๒๓๘ คน	๒๗ - ๒๘ ก.ย. ๒๕๕๘	

๘) โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๕

ตารางที่ ๖ แสดงข้อมูลการจัดโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๕

วัน เดือน ปี	สถานที่อบรม	จำนวนผู้อบรม (คน)	อำเภอ
๒๓ - ๒๕ ก.พ. ๓๓	บ้านท่ายม	๑๘๐	หนองแสง
๒๕ ก.พ. - ๑ มี.ค.๓๓	บ้านท่าสี่	๑๒๐	หนองแสง
๑๑ - ๑๔ เม.ย. ๓๓	บ้านหนองแสง	๒๐๐	หนองแสง
๑๗ - ๒๐ เม.ย. ๓๓	บ้านนาดี บ้านโคกกลางน้อย	๑๖๐	หนองแสง
๒๒ - ๒๕ เม.ย. ๓๓	บ้านโคกสี บ้านห้วยยาง	๑๕๐	หนองแสง
๑๖ พ.ค. ๓๓	บ้านโนนเชียงคำ	๑๕๐	หนองแสง
๑๑ - ๑๓ มี.ค. ๓๓	บ้านโนนทอง บ้านคำเจริญ	๒๐๐	โนนสะอาด
๒๖ - ๒๘ มี.ค. ๓๓	บ้านทมนางาม	๒๕๐	โนนสะอาด
๑๗ - ๒๑ เม.ย. ๓๓	บ้านทมป่าข่า	๓๐๐	โนนสะอาด
๗ - ๘ พ.ค. ๓๓	วัดศิรินทราวาส	๒๐๐	โนนสะอาด
๙ - ๑๒ พ.ค. ๓๓	บ้านโนนสำราญ	๒๐๐	โนนสะอาด
๑๘ - ๒๒ เม.ย. ๓๓	บ้านม่วงสถาพร	๑๘๐	โนนสะอาด
๒๓ - ๒๗ เม.ย. ๓๓	บ้านกระเบื้อง บ้านโนนพิง	๒๐๐	โนนสะอาด
๒๙ เม.ย. - ๓ พ.ค.๓๓	บ้านกุดขนวน	๒๔๐	โนนสะอาด
๙ - ๑๓ พ.ค. ๓๓	บ้านห้วยแสง	๒๐๐	โนนสะอาด

	บ้านแสงอรุณ		
๑๔ - ๑๘ พ.ค. ๓๓	บ้านม่วงเฒ่า	๑๕๐	โนนสะอาด
๕ - ๑๒ พ.ค. ๓๓	ค่ายเสนีย์รัตนยุทธ	๑๕๐	เมือง
๕ - ๙ มี.ค. ๓๓	บ้านดอนแก้ว	๒๐๐	กุมภวาปี
๑๑ - ๑๙ มี.ค. ๓๓	บ้านสงเปลือย	๔๐๐	กุมภวาปี
๒ - ๕ เม.ย. ๓๓	บ้านเหล่าหมากจันทร์	๑๐๐	กุมภวาปี
๒๗ - ๓๐ เม.ย. ๓๓	บ้านโพหนอง	๒๘๐	กุมภวาปี
๑๘ - ๒๑ พ.ค. ๓๓	บ้านกงพาน	๔๐๐	กุมภวาปี
๑ - ๕ เม.ย. ๓๕	บ้านโคกล่าม	๑๕๐	โนนสะอาด
๖ - ๑๑ เม.ย. ๓๕	บ้านตาดโตน บ้านหนองแสง	๑๕๐	โนนสะอาด
๑๖ - ๒๐ เม.ย. ๓๕	บ้านโนนหยาด บ้านโนนน้ำเกี๋ยง บ้านคำเต้าแก้ว บ้านหินลาด	๑๕๐	โนนสะอาด
๒๖ - ๓๐ เม.ย. ๓๕	บ้านโนนจำปา	๑๒๐	โนนสะอาด
๑๗ - ๒๑ พ.ค. ๓๕	บ้านหาดสภาพร บ้านโคกหมากหล้า	๑๕๐	โนนสะอาด
๓ - ๗ มี.ย. ๓๕	บ้านบะยาว	๒๐๐	หนองแสง

๙) โครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ปราศจากอบายมุขในหมู่บ้านและชุมชน ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๖

ตารางที่ ๗ แสดงข้อมูลโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ปีพ.ศ.๒๕๓๓ - ๒๕๓๖

วัน เดือน ปี	สถานที่อบรม	จำนวนผู้อบรม (คน)	อำเภอ
๓ - ๑๐ ม.ค. ๓๓	วัดเนินพระเนาวรราม	๕๐๐	เมือง จ. หนองคาย
๑๐ - ๒๐ ม.ค..๓๓	วัดป่าเลไลยก์	๕๐๐	หนองหาน จ. อุดรธานี
๒๐ - ๒๕ ม.ค. ๓๓	บ้านกะบาก	๒๐๐	เซียงยี่น จ. มหาสารคาม

๒๐ - ๒๖ ม.ค. ๓๓	วัดกลาง	๒๕๐	เชียงใหม่ จ. มหาสารคาม
๒๗ - ๓๐ ม.ค. ๓๓	วัดป่าวิเวกธรรมคุณ	๒๒๐	พรเจริญ จ.หนองคาย
๑ - ๕ ก.พ. ๓๓	วัดสว่างภูมิถล	๓๐๐	สว่างแดนดิน จ. สกลนคร
๕ - ๑๑ ก.พ. ๓๓	วัดถ้ำผายา	๒๕๐	นาด้วง จ.เลย
๒๒ - ๒๕ ก.พ. ๓๓	บ้านกุดผึ้ง	๒๕๐	สุวรรณคูหา จ. อุดรธานี
๗ - ๑๑ มี.ค. ๓๓	บ้านบ่อร้าง	๒๐๐	สว่างแดนดิน จ. สกลนคร
๑๐ - ๑๕ มี.ค. ๓๓	บ้านยามกาน้อย	๓๐๐	เพ็ญ จ. อุดรธานี
๑ - ๘ ม.ค. ๓๔	วัดศิริราษฎร์บำรุง	๗๐๐	หนองแสง จ. อุดรธานี
๒๓ - ๒๙ ม.ค. ๓๔	วัดสว่างภูมิถล	๓๐๐	สว่างแดนดิน จ. สกลนคร
๕ - ๑๑ ก.พ. ๓๔	บ้านสามแยก	๓๐๐	พรเจริญ จ.หนองคาย
๔ - ๑๐ ก.พ. ๓๔	วัดพรหมพิชัย	๒๕๐	เชียงใหม่ จ. มหาสารคาม
๑๐ - ๑๕ ก.พ. ๓๔	วัดบรมสุข	๒๐๐	สว่างแดนดิน จ. สกลนคร
๑๖ - ๒๐ ก.พ. ๓๔	วัดทองมงคล	๒๐๐	โกสุมพิสัย จ. มหาสารคาม
๑ - ๗ มี.ค. ๓๔	วัดป่าประสิทธิ์สุทธาวาส	๑๐๐	กุมภวาปี จ. อุดรธานี
๒๕ - ๓๐ มี.ค. ๓๔	สวนป่าธรรมชาติ	๒๐๐	เพ็ญ จ. อุดรธานี
๑ - ๗ เม.ย. ๓๔	บ้านท่าดอนน้อย	๑๕๐	สร้างคอม จ. อุดรธานี
๑ - ๙ ม.ค. ๓๕	วัดแสงสว่าง	๔๐๐	หนองแสง จ. อุดรธานี
๒๓ - ๓๐ ม.ค. ๓๕	วัดป่าวิเวกธรรมคุณ	๓๐๐	พรเจริญ จ.หนองคาย
๕ - ๑๐ ก.พ. ๓๕	วัดบ้านบ่อร้าง	๒๐๐	สว่างแดนดิน จ. สกลนคร
๑๕ - ๒๐ ก.พ. ๓๕	วัดป่าเวฬุวัน	๔๐๐	กุดจับ จ. อุดรธานี
๒๕ - ๓๐ เม.ย. ๓๕	สวนป่าวิปัสสนาราม	๑๕๐	เมือง จ.หนองคาย
๓ - ๑๐ ม.ค. ๓๖	วัดเนินพระเนาวนาราม	๓๐๐	เมือง จ.หนองคาย
๒๑ - ๓๐ มี.ค. ๓๖	วัดภูเขาทอง	๑๕๐	หนองแสง จ. อุดรธานี

๑๐) งานปฏิบัติธรรมวันล้ออายุ ๓ - ๖ พฤษภาคมของทุกปี มีผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ปีละ ๑,๕๐๐ รูป/คน

๑๑) งานทอดเทียนเข้าพรรษาประจำปี มีพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ร่วมงานปีละ ๑,๐๐๐ รูป/คน

๑๒) อบรมธรรมกลุ่มแม่บ้านร่วมกับหน่วยราชการในโครงการหมู่บ้านสามัคคี ครอบครัวอบอุ่นปีละ ๑๐ รุ่นๆ ละ ๘๐ คน ในเขตจังหวัดอุดรธานี

๑๓) อบรมกลุ่มอาสาพัฒนาท้องถิ่นแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ปีละ ๖ ครั้งๆ ละ ๑๐๐ คน ในเขตจังหวัดอุดรธานี

๑๔) เขียนบทความธรรมะ นิทานธรรมะ ปรีชาธรรม ข้อคิดคติธรรมอื่นๆ ในวารสารต่างๆ

๑๕) จัดพิมพ์หนังสือธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาเผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ จนถึงปัจจุบัน

๑๖) ผลิตสื่อการสอนธรรมะเป็นภาพยนตร์ ๑๖ ม.ม. ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว VCD VDO DVD ม้วนเทปธรรมะต่างๆ

๑๗) จัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดต่างๆ ในเขตอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๑๘) จัดงานปรีชาธรรมแก่พระภิกษุและบวชนกขัมมจารีณี วัดป่าเลไลยก์ วัดป่าเทพประทานพร ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๑๙) สนับสนุนพระธรรมทูตและพระนักเผยแผ่ในการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี

๒๐) อำนวยการสถานที่แก่ทางราชการหลายหน่วยงานในการประชุมสัมมนา ทางด้านวิชาการ คุณธรรมและจริยธรรม เช่น โรงพยาบาล อำเภอ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

๒๑) มีการแสดงธรรมในวันธรรมสวนะแก่พระภิกษุสามเณรอุบาสกและอุบาสิกา ผู้มาบำเพ็ญบุญในและนอกพรรษา ช่วงเวลา ๐๘.๐๐ น. และช่วงค่ำ ๒๐.๐๐ น.

๒๒) บรรยายธรรมอบรมทหารที่ค่ายทหารสำนักงานพัฒนา ภาค ๒ ตำบลโนนสูง จังหวัดอุดรธานี

๒๓) จัดรายการธรรมะ สถานีวิทยุเสียงสามยอด อุดรธานี

๒๔) จัดรายการธรรมะ สถานีวิทยุยานเกราะ อุดรธานี

๒๕) จัดรายการธรรมะ สถานีวิทยุ ว.ป.ถ.๗ อุดรธานี

๒๖) จัดรายการธรรมะ สถานีวิทยุ ๙๐๙ สกลนคร

๒๗) จัดรายการธรรมะ สถานีวิทยุกองทัพภาคที่ ๒ อุดรธานี

ผลงานด้านการเผยแผ่ที่ได้กล่าวมานั้นเห็นได้ว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้แตกฉานในธรรมะอันเป็นคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับเป็นพระนักปกครองระดับรองเจ้าคณะอำเภอ จึงทำให้การทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปด้วยความสะดวก ประสบความสำเร็จได้ในระดับที่น่าพอใจ อนึ่ง ในด้านการเผยแผ่นั้น นับว่าได้ประสบความสำเร็จได้อย่างงาม ทั้งนี้เพราะเป็นทั้งนักพูด นักเขียน สำนักานการพูด การเขียนของ มีความละเอียดลึกซึ้ง ให้ข้อคิดในแง่ธรรมะอันเป็นคำสั่งสอน เหมาะสมกับสถานการณ์สามารถ

ประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี มีความตั้งใจจริงสำหรับงานด้านการเผยแผ่ ถึงกับได้อุทิศชีวิตมอบถวายเป็นพุทธบูชา ตามมโนปณิธานของที่ได้เขียนอยู่ในบทคำนำของหนังสือเรื่อง“๖๐ปีแห่งความหลัง” ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้สึกในใจของไว้ดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้ามิได้เล่าเรื่องราวของชีวิตตัวเองขึ้น เพื่อให้คนอ่านเห็นว่าเป็นบุคคลพิเศษสำคัญ สูงส่งด้วยคุณวิเศษ มหัศจรรย์ด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีชีวิตซับซ้อน เหมือนหนังสือกำลังภายใน มีความรู้ความสามารถสูงส่ง เห็นคนธรรมดาสามัญก็หาไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าขอบอกกล่าวให้รู้ให้เข้าใจด้วยว่า ข้าพเจ้าเป็นคนธรรมดาสามัญ มิได้เป็นคนวิเศษวิโสอะไร บุญบารมี ความรู้สติปัญญา ความสามารถก็มีได้สูงส่งอะไร เป็นเพียงคนธรรมดาๆ คนหนึ่งเท่านั้น เพียงแต่มีจิตใจรักศาสนา ชอบธรรมะ เสียสละชีวิตอัตภาพนี้เพื่อธรรมะเพื่อศาสนาและทำงานเพื่อส่วนรวมเท่านั้น มิได้เป็นผู้วิเศษวิโสอะไร ที่จะต้องบันทึกเรื่องราวชีวิตของตัวเองไว้ก็เพื่อให้อนุชนที่เกิดมาภายหลังได้รู้ว่า เด็กน้อยธรรมดาๆ คนหนึ่งได้เกิดมาแล้วและได้อุทิศชีวิตเพื่อศาสนาและสังคม โดยไม่ได้หวังอะไรเป็นเครื่องตอบแทน^๖

พระครูพิศาลธรรมภาณีกล่าวว่า ถ้าหากว่าพระนักเผยแผ่มีตำแหน่งพระสังฆาธิการด้วยแล้ว จะทำให้เกิดประโยชน์กับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะได้อาศัยตำแหน่งหน้าที่สำหรับเป็นเครื่องมือนำไปสู่จุดหมาย จะทำให้การทำงานไม่มีอุปสรรคใดๆ หรือถึงจะมีอุปสรรคอยู่บ้างก็น้อย เพราะย่อมจะได้รับความเกรงใจมากกว่าบุคคลที่ทำงานเผยแผ่แต่ไม่มีตำแหน่งทางการปกครอง ซึ่งค่อนข้างจะประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ทุ่มเทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งใจทำงานโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ได้ซึมซับอุดมการณ์จากอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ทำให้เกิดเป็นความรักและความผูกพัน โดยเฉพาะมีความต้องการจะเผยแผ่ผลงานของพุทธทาสภิกขุที่ได้ดำเนินการไว้ให้ปรากฏต่อสาธารณชน จึงได้จำลองสวนโมกขพลารามที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีมาก่อนสร้างขึ้นที่วัดป่าเลไลยก์ เช่น สวนนาพิเก โรงมหรสพทางวิญญาณ กงล้อธรรมจักร พระพุทธรูปปางอินเดีย เป็นต้น เสมือนว่าวัดป่าเลไลยก์ คือ “สวนโมกขพลารามแห่งอีสาน” การทำงานของไม่ได้หยุดนิ่ง มีแต่ก้าวไปข้างหน้าแบบไม่หยุดยั้งและก้าวไปด้วยความมั่นใจ ได้สร้างผลงานทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรมให้เป็นที่ปรากฏ แต่สิ่งที่จะให้ความสำคัญยิ่งนั้นคือการทำงานเผยแผ่หลักธรรมทั้งในด้านการแสดงธรรม บรรยายธรรมและปาฐกถา ตลอดทั้งด้านงานประพันธ์ ได้ใช้นามปากกาว่า “อริยสังฆทาสภิกขุ” ทุกครั้งในงานเขียน เป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์และความมุ่งมั่นในการทำงานเผยแผ่ กล่าวได้ว่า คำว่า พุทธทาสภิกขุและธรรมทาส มีความหมายว่า เป็นทาสรับใช้พระพุทธเจ้าและเป็นทาสรับใช้พระธรรม แต่ยังคงขาด

^๖ อริยสังฆทาสภิกขุ, ๖๐ ปีแห่งความหลัง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ปริษารุกิจสิ่งพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า คำบอกกล่าว.

อริยสังฆทาสภิกขุ ทาสรับใช้หมู่พระอริยเจ้า ได้แก่ ตั้งแต่พระโสดาบันไปจนถึงพระอรหันต์ มีความกล้าหาญและเด็ดเดี่ยวในการที่จะแสดงบทบาทอริยสังฆทาสภิกขุ ต่อสายตาของบรรดาศิษย์ของอาจารย์พุทธทาสภิกขุและสาธารณชน โดยใช้นามตั้งกล่าวในการทำงานเผยแผ่พระศาสนา ถึงแม้จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดาศิษย์ทั้งหลายและประชาชนที่ไม่เข้าใจในเจตนาอันบริสุทธิ์ของ แต่ก็ยังยืนยันและฟันฝ่าไปตามอุดมการณ์อันตั้งมั่นมั่นคง ถึงการใช้ นามปากกาตั้งกล่าวในทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของที่ประสบความสำเร็จได้อย่างงดงาม ทั้งนี้เพราะ เป็นทั้งนักพูดและนักเขียน ส่วนงานการพูดการเขียนของ มีความลึกซึ้งให้ข้อคิดในแง่ธรรมะอัน เป็นคำสอนเหมาะสมกับสถานการณ์สามารถประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ประจำวันได้เป็น อย่างดี การสอนขึ้นอยู่กับบุคคล ต้องพิจารณาว่าสอนใคร คำนี้ถึงเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ คนเฒ่า นักเรียน เพศ ข้าราชการ ครูอาจารย์ นักปฏิบัติธรรม พระภิกษุ กล่าวว่ามีพระที่เข้ามาเข้าอบรม โครงการพระธรรมทายาทที่วัดสันติวนารามได้เข้าใจผิดผิดไป คิดว่าคงสอนได้แต่เรื่องการ ปฏิบัติกัมมัฏฐานเท่านั้น เพราะไม่เคยเห็นแสดงธรรมแบบทั่วไป แต่เมื่อพระรูปนั้นมีโอกาสได้ ฟังแสดงธรรมในโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ได้เห็นว่าเทศน์สอนชาวบ้านหรือประชาชน ทั่วไปได้อย่างไพเราะ เพลิดเพลินสนุกสนาน จึงได้เกิดความเคารพและศรัทธามากขึ้น กล่าว ว่า ในเวลาก่อนที่จะแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมทุกครั้ง จะต้องกล่าวบทกลอนประจำของทุก ครั้ง ก่อนที่จะบรรยายธรรม บทกลอนประจำของมีดังนี้

เจ้าเกิดมามีอะไรมากับเจ้า	เจ้าจะมัวเมาโลภมากไปถึงไหน
เวลาตายไปเจ้าจะได้อะไรไป	เจ้าก็ไปด้วยตัวเปล่าเหมือนเจ้ามา
ทรัพย์สมบัติเกียรติยศเอาไปไม่ได้แน่	เหลือตั้งแต่ต้นทูนบุญกุศล
จงสร้างบุญสร้างกุศลไว้จนเจือ	นั่นแหละเหลือเป็นสิทธิ์ติดตัวเรา
แม้มีเงินทองกองล้นพันภูผา	จะซื้อเอาชีวาไว้ก็ไร้ผล
เมื่อความตายมีหมายทั่วทุกตัวคน	ติดสินบนเท่าไรชีพก็ไม่คืน
คนเราต้องทิ้งทุกอย่างไปไม่คืนกลับ	แม้กระทั่งเมียน้อยที่แอบซ่อนไว้ในบ้านลับ
ตนเองกลับจากไปนอนอยู่ในโลง	

กลอนก่อนจะสรุปเทศน์มีดังนี้

ชีวิตของเราที่เหลืออยู่ในขณะนี้	ยังไม่สายเกินที่จะแก้ไข
แม้ชีวิตของเราจะเหลือน้อยลงเพียงไร	จงภูมิใจที่ได้ทำได้
ใครจะเห็นหรือไม่เป็นไรเล่า	จงเลือกเอาสิ่งที่ดีที่สร้างสรรค์
ใครจะเห็นหรือไม่ไม่สำคัญ	ตัวเรานั้นรู้ว่าได้ทำดีเท่านี้พอ

ผลงานของพระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นที่นิยมและยอมรับของคนทั่วไป เพราะเป็นพระนักเผยแผ่ที่เปี่ยมด้วยศักยภาพ คุณภาพและประสิทธิภาพ ที่กล่าวเช่นนี้เพราะผลงานที่ปรากฏและความเห็นของบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ดังต่อไปนี้

ได้ร่วมทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนากับพระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นเวลาหลายปี ร่วมกันก่อตั้งศูนย์พุทธบุตรที่วัดพุทธบาทบัวบก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีตั้งแต่สมัยแรก ต่อมาเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ศูนย์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องขอยกย่องว่าเป็นพระเถระที่รักงานเผยแผ่เป็นชีวิตจิตใจ มีความรู้และความสามารถ รู้จักใช้สื่อและใช้ภาษาต่างๆ ในการเผยแผ่ธรรมะ^๗

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระนักเผยแผ่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้เข้าถึงจิตใจของคน เป็นคนตรงไปตรงมา เป็นคนเปิดเผย พูดอย่างไรก็ได้จริงตามนั้น ไม่เป็นคนหละหละ หรือไม่เป็นโล้เป็นพาย ตั้งใจจะทำสิ่งใดก็จะต้องให้สิ่งนั้นสำเร็จออกมาอย่างเป็นรูปธรรม แม้ว่าการทำงานเผยแผ่อาจจะถูกชาวบ้านเข้าใจผิด ดังเรื่องการทำรายการวิทยุเคลื่อนที่ในการเผยแผ่ธรรมะ และคณะพระภิกษุผู้ทำงานถูกมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ทำการปลุกปั่นประชาชน การทำงานเผยแผ่ในสมัยก่อนนั้นจะมีการฉายภาพยนตร์ธรรมะเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อใช้ภาพยนตร์เป็นสื่อจูงใจคนเข้าสู่กระแสธรรม ทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว จะต้องมีการสร้างสื่อธรรมะหลายประเภท เช่น คติธรรม คำพังเพย อีสาน รูปภาพ โดยเฉพาะภาพยนตร์จะต้องมีการถ่ายทำบท เป็นผู้กำกับการทำฉากต่างๆ ด้วยตัวเอง ในสมัยก่อนยังไม่มีการใช้เทคโนโลยี ต้องใช้สติปัญญาในการจำลองสถานที่ต่างๆ ด้วยการสร้างฉากขึ้นมาแบบง่ายๆ เช่น ฉากฝนตกก็ปล่อยน้ำจากถังในที่สูง ฉากลมพายุพัดต้นไม้เอนไปเอนมา ก็ใช้พัดลมเป่าและใช้คนดึงเชือกให้ต้นไม้เอนไปเอนมา เป็นต้น จึงเห็นว่าพระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระนักเผยแผ่รูปหนึ่งที่ประสบความสำเร็จทางการเผยแผ่ และทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงสืบไป^๘

ได้รู้จักพระครูพิศาลธรรมภาณีที่วัดป่าเลไลยก์เพราะได้ร่วมเป็นสมาชิกศูนย์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๓๒ ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่วัดโพธิ์ชัยศรี จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นบ้านเกิดของพระครูอุดมธรรมมงคล นำภาพยนตร์ ๑๖ มิลลิเมตร และหนังสือไปทำการฉายที่วัด ในสมัยนั้นหนังขายยากก็เป็นหนัง ๑๖ มิลลิเมตรเช่นกัน มีเครื่องปั่นไฟฟ้าและอุปกรณ์การฉายภาพยนตร์อย่างพร้อมเพียง ไม่ต้องลำบากใจกับเจ้าของ

^๗ สัมภาษณ์ พระมหาสุพรหม ปญญาโร อายุ ๗๒ ปี พรรษา ๑๐, วัดศรีเจริญธรรม ลาสเวกัส สหรัฐอเมริกา, วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^๘ สัมภาษณ์ พระมหาบาง เขมานนโท,ดร. อายุ ๕๙ ปี พรรษา ๓๘, เจ้าสำนักสำนักปฏิบัติธรรมธรรมรตา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๓.

สถานที่ ชาวบ้านและเด็ก ๆ มีความสนใจมาก การทำงานเผยแผ่ของแบบนี้ได้ผลชัดเจน เป็นการใช้ภาพยนตร์ธรรมะเป็นสื่อดึงดูดความสนใจ จะบรรยายธรรมสอดแทรกเป็นระยะ ๆ ทำให้ได้ฟังธรรมจากพระครูพิศาลธรรมภาณีไปโดยปริยาย รักรงานเผยแผ่มากและได้ทำการเผยแผ่ไปในเขตอำเภอและจังหวัดอื่นๆ ด้วย เป็นพระเถระที่ไม่ถือตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ พบง่าย^๙

เมื่อได้มาปฏิบัติกัมมัฏฐานที่วัดป่าเลไลยก์เป็นเวลา ๑ เดือนและได้ร่วมงานกับศูนย์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ผชป.ภาคอีสาน) กับพระครูพิศาลธรรมภาณีตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๓๒ - ๒๕๓๙ ด้วยความเคารพและศรัทธา งานเผยแผ่ที่ประทับใจมากคือ โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ที่ดำเนินการจัดอบรมทั้งในบ้าน วัด โรงเรียน พระครูนิมิตสารวัณณ์มีหน้าที่เป็นผู้นำทำวัตรสวดมนต์และจัดเตรียมสถานที่ โครงการนี้ได้ผลการปฏิบัติงานมากกว่า ๘๐ เปอร์เซนต์ เพราะเป็นการเข้าถึงชาวบ้านโดยแท้จริงมากกว่าการไปเทศน์หรือบรรยายธรรมทั่วไป เป็นคนที่พูดจริงทำจริง ไม่ชอบพูดหยอกล้อ ให้กำลังใจทุกคนเป็นพระนักเทศน์และนักพูดที่มีความรู้ความสามารถมีวาทีศิลป์และสำนวนพูดที่คมคายสามารถอธิบายธรรมะที่ยากให้ประชาชนเข้าใจด้วยภาษาต่างๆ บางคนจึงเรียกว่าเป็นพระนักเทศน์ประเภทลูกทุ่ง เพราะพูดเข้าถึงจิตใจชาวบ้าน ทำให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้ทางธรรมและความสนุกสนานเพลิดเพลิน สามารถตอบปัญหาได้ด้วยปฏิภาณอันเฉียบแหลม การเทศน์และการบรรยายธรรมของ ทำให้คำกล่าวที่ว่า ฟังเทศน์วังนอน ดูหนังดูละครตาสว่าง ไม่เป็นความจริง ปรากฏว่านักเรียนและประชาชนร่วมฟังธรรมแบบไม่รู้สึกวังนอนถึงแม้จะเป็นเวลากลางคืน^{๑๐}

แรกเริ่มเข้ามาอยู่ที่วัดสันติวนารามเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เวลานั้นมีความทุกข์เกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติ ไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ มีโอกาสได้ฟังเทศน์เรื่องสติปัญญาฐานสี่ เกิดความรู้สึกว่า ตัวเรา ของเรา ไม่มี ทำให้จิตเกิดความสงบขึ้น สามารถแก้ไขอารมณ์การปฏิบัติที่เราติดข้องอยู่ ต่อมาได้เข้าร่วมอบรมในโครงการธรรมทายาทเป็นเวลา ๖ เดือน หลังเสร็จสิ้นโครงการได้เข้ามาช่วยทำงานด้านการเผยแผ่ธรรมะตลอดมา มีหน้าที่ด้านเลขานุการ มีความประทับใจในเรื่องหลักคำสอนที่ชี้ตรงประเด็น ในสมัยที่เข้าอบรมธรรมทายาทนั้นพระครูพิศาลธรรมภาณีได้วางกฎระเบียบไว้ ๕ ข้อ ดังนี้ ๑) ห้ามคุยกัน ๒) ห้ามนอนกลางวัน ๓) ห้ามอ่านหนังสือทุกประเภท (ให้อ่านจิต อ่านใจ) ๔) ห้ามสูบบุหรี่ ฉันทกาแฟหรือน้ำชา ๕) ถ้าจะออกจากกัมมัฏฐานไป ให้บอกลาก่อน หลวงพ่อพระครูพิศาลธรรมภาณีสามารถแก้อารมณ์ได้

^๙ สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมมงคล (ทองดี จันทวนโณ) อายุ ๔๙ ปี พรรษา ๒๙, เจ้าอาวาสวัดมงคลสามัคคีธรรม รองเจ้าคณะอำเภอศรีวิไล จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูนิมิตสารวัณณ์ (บุญเมือง ขวโน) อายุ ๔๕ ปี พรรษา ๒๔, เจ้าอาวาสวัดภูทองเทพนิมิต รองเจ้าคณะอำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓..

ตรงจุด เนื่องจากได้ผ่านประสบการณ์ทางการปฏิบัติมามาก เป็นผู้รู้จริงแล้วนำมาบอกมาสอน เป็นผู้นำทุกรูปแบบ ที่น่าเกรงขาม จะใช้วิธีการปลุก ปล่อย ปราม ได้แก่ปลุกให้พระภิกษุ สามเณรมีความเพียร ปล่อยเมื่อมีพระภิกษุปฏิบัติก็มีมาตรฐานแล้วเกิดความฟุ้งซ่านและปราม พระภิกษุที่ไม่ดี ที่ฝึกไม่ได้ให้ออกจากป่าไป^{๑๑}

ความประทับใจมีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) สอนธรรมไม่อ้อมค้อม ๒) จริยาวัตร งดงาม ๓) มีความเมตตากรุณา

พระธรรมทายาทนั้นเป็นกำลังสำคัญของงานเผยแผ่ ส่วนใหญ่พระภิกษุที่เข้าอบรม แล้วจะมีความก้าวหน้าในชีวิตและตำแหน่งหน้าที่การงาน เช่น เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น

พระครูพิศาลธรรมภาณีมาเทศน์ที่วัดประจำหมู่บ้านแล้วเกิดศรัทธาและได้อารธนา มาเทศน์อีกหลายครั้ง เช่น งานศพ งานบุญประจำปีและบุญพระเวส การเทศน์ฟังง่าย เสียง ดังฟังชัด เข้าใจง่าย เช่น เทศน์มัลลย์หมื่นมัลลย์แสนประมาณ ๓ - ๔ ชั่วโมง ในเนื้อความที่ เทศน์นั้นมีความละเอียดมาก ทำให้ผู้ฟังเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจในการฟังธรรม^{๑๒}

กล่าวได้ว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีได้สร้างผลงานด้านการเผยแผ่ไว้มากดั่งที่ ปรากฏแล้วและสร้างความประทับใจแก่ผู้เคยสัมผัสงานการเผยแผ่เป็นอย่างดี ผลงานด้านการ เผยแผ่ เช่น เป็นพระธรรมทูตเป็นธรรมกถึกหรือนักเทศน์ในรายการทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จาริกอบรมศีลธรรมจริยธรรมแก่ ประชาชนในท้องที่ต่างๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด การฉายภาพยนตร์และสไลด์ธรรมะที่ บรรยายเองด้วยภาษาร้อยแก้วและร้อยกรอง รวมถึงคำกลอนที่เขียนหรือบรรยายประกอบภาพ และเนื้อเรื่อง เป็นการกลั่นกรองออกมาจากสติปัญญาอันชาญฉลาด เวลาว่างก็เขียนหนังสือ บทความธรรมะและบทประพันธ์เพลงธรรมะ ใช้สำหรับอบรมศีลธรรมแก่เด็กเยาวชนและ นักเรียนเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินกับการศึกษาหลักธรรม ทั้งยังได้ไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างแดน นับได้ว่าเป็นผลงานที่ทำไว้ด้วยความ ตั้งใจและความปรารถนาดีทั้งสิ้น

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระวี รวินโณ อายุ ๓๑ ปี พรรษา ๙, เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน วัดสันติวนาราม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ สุวิทย์ งามดี อายุ ๕๓ ปี, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพังงู ๑๐๗ หมู่ที่ ๑๕ บ้านม่วงสวรรค์ ตำบลพังงู อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

๒.๒.๑.๔ งานด้านสาธารณูปการ

๑) งานก่อสร้าง

พ.ศ. ๒๕๓๕

- ขุดบ่อน้ำสำหรับบริโภคจำนวน ๔ บ่อ ที่พุทธอุทยานบ้านเชียง วัดสันติวนาราม
- จัดหาทุนทำถนนลูกรัง กว้าง ๖ เมตร ยาว ๒ กิโลเมตร จากถนนรพช. เข้าสู่พุทธอุทยานบ้านเชียง วัดสันติวนาราม

พ.ศ. ๒๕๔๕ ก่อสร้างกุฏิสงฆ์ชั้นเดียว กึ่งปูนกึ่งไม้ ทรงไทยประยุกต์ จำนวน ๔ หลัง ที่วัดสันติวนาราม

พ.ศ. ๒๕๔๖

- ก่อสร้างห้องน้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน ๕๐ ห้อง ที่วัดสันติวนาราม
- เริ่มโครงการก่อสร้างอุโบสถกลางน้ำรูปดอกบัว^{๑๓} แห่งเดียวในสยาม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๐ เมตร สูง ๑๕ เมตร งบประมาณราคา ๑๕ ล้านบาท (ปัจจุบันก่อสร้างไปแล้ว ๓๐ เปอร์เซ็นต์)

พ.ศ. ๒๕๔๗ ก่อสร้างโรงครัวคอนกรีตเสริมเหล็ก ทรงไทยประยุกต์ จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ. ๒๕๔๘

- ก่อสร้างกุฏิต้อนรับอาคันตุกะคอนกรีตเสริมเหล็ก ทรงไทยประยุกต์ จำนวน ๒ หลัง
- ก่อสร้างกุฏิกรรมฐานคอนกรีตเสริมเหล็ก ทรงไทยประยุกต์ จำนวน ๗ หลัง

พ.ศ. ๒๕๔๙

- ติดตั้งเสาไฟฟ้าและแสงสว่างในบริเวณวัดสันติวนาราม จำนวน ๔๐ ต้น
- จัดทำถนนลาดยางระยะทาง ๑.๗ กิโลเมตร เข้าสู่ภายในบริเวณวัดเพื่อสะดวกแก่การสัญจรและการปฏิบัติธรรม

- จัดทำถนนเดินจงกรมเป็นหินลูกรังในพุทธอุทยานระยะทาง ๓ กิโลเมตร

- จัดทำถนนคอนกรีตภายในวัดระยะทาง ๑ กิโลเมตร

๒) งานปฏิสังขรณ์

พ.ศ. ๒๕๔๖ ปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญครึ่งปูนครึ่งไม้ทรงไทยประยุกต์ จำนวน ๑ หลัง

ผลงานด้านสาธารณูปการนั้น พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ดำเนินการก่อสร้างทั้งใน ส่วนของวัดในฐานะเจ้าอาวาสและงานด้านสาธารณูปการภายในอำเภอในฐานะรองเจ้าคณะ

^{๑๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก

อำเภอ ได้พัฒนาวัด สร้างกุฏิสงฆ์ อุโบสถ วิหาร ศาลาปฏิบัติธรรม หนองน้ำ ถนนภายในวัด เป็นต้น ได้บูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเสนาสนะภายในวัดสันติวนารามที่ทรุดโทรมให้อยู่ในสภาพที่ดี เพียงระยะเวลาไม่นานก็ได้สร้างผลงานด้านสาธารณูปการดังกล่าว ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ได้ชี้แจงจุดประสงค์ของการก่อสร้างสาธารณูปการว่าจะสร้างเฉพาะที่จำเป็น ไม่หรูหรา ฟุ่มเฟือย พอใช้ได้ ส่วนมากจะเน้นธรรมชาติ ความสวยงาม รมเย็น สะอาด เน้นด้านความสุขใจมากกว่า ประชาชนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดสันติวนารามแล้วเกิดความศรัทธาต้องการเข้ามาเป็นลูกศิษย์หรือโยมวัด เพราะว่ามีความสุขกายสบายใจที่ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัด ความทุกข์จะหมดไปเพราะการได้ฟังธรรม ได้ปฏิบัติและได้สัมผัสกับบรรยากาศที่ร่มรื่นของวัด ทำให้ได้รับความสุขทางใจ ดังที่ผู้ใกล้ชิดกับพระครูพิศาลธรรมภาณีได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

เมื่อครั้งได้มีโอกาสเข้ามาช่วยงานที่วัดสันติวนารามเป็นประจำในงานวันสำคัญๆ และการจัดกิจกรรมของวัด เคารพศรัทธาในพระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นคนพูดจริง ทำจริงทำอะไรก็มุ่งให้เกิดความสำเร็จปรากฏเป็นรูปธรรม ไม่ละเลยต่อหน้าที่ของงานคณะสงฆ์ เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและนำความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนบ้านเชียง มีความสัมพันธ์ต่อมวลชนดี ติดตามผลงาน ปฏิสนธิการญาติโยมและนักปฏิบัติธรรมที่มาบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดมิให้ขาด เป็นคนทำงานละเอียดละออ ตรวจสอบดูแลสิ่งของของวัดและของสงฆ์อย่างถี่ถ้วน^{๑๔}

สรุปได้ว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีได้สร้างผลงานด้านสาธารณูปการ ในส่วนที่เป็นงานของวัดและงานของคณะสงฆ์จังหวัด ในฐานะอยู่ในความรับผิดชอบได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่ว่าจะงานนั้นจะหนักหรือเบา ก็ไม่เคยหวั่นไหวเพราะมีความตั้งใจจริงในการทำงานเป็นคนจริงจึงต่องานที่ได้รับมอบหมาย จึงไม่แปลกอะไรที่ทำงานไหนแล้วเป็นอันประสบความสำเร็จได้อย่างงดงาม

๒.๑.๑.๕ งานด้านสาธารณสงเคราะห์

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นประธานทอดผ้าป่าสามัคคีสมทบทุนติดตั้งไฟฟ้าในวัด วัดป่าคำเจริญ บ้านคำเจริญ ตำบลโสภณ อำเภอกุฉินชัย จังหวัดอุตรธานี ราคา ๔๙,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๐

- เป็นประธานสร้างพระประธานอุโบสถ วัดป่าเจริญธรรม บ้านโนนแต้ อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ราคา ๑,๐๐๐,๐๐๐ ล้านบาท

พ.ศ. ๒๕๔๖

^{๑๔} สัมภาษณ์ บุญช่วย โภธิทรัพย์ อายุ ๗๑ ปี, ข้าราชการบำนาญ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุตรธานี, วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

- เป็นประธานดำเนินการสร้างถนนลาดยางสายบ้านเชียง - ทุ่งฝนแยกเข้าไปสู่วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

- เป็นประธานขุดลอกอ่างเก็บน้ำภายในบริเวณวัดสันติวนารามเพื่อสำหรับกักเก็บน้ำใช้ทำน้ำประปาในหมู่บ้าน

- เป็นประธานดำเนินการสร้างโรงสูบน้ำ เพื่อใช้ในหมู่บ้านในเขตตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๗

- ปฏิสังขรณ์อุโบสถเก่า วัดเรียบโพธิ์ชัย ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ด้วยการมุงหลังคาใหม่ จำนวน ๑ หลัง

- เป็นประธานก่อสร้างเมรุเผาศพประจำหมู่บ้าน ที่วัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑ หลัง

- เป็นประธานก่อสร้างศาลาพักผ่อนประจำหมู่บ้าน ที่วัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑ หลัง

- เป็นประธานก่อสร้างถังเก็บน้ำฝนแก่หมู่บ้านดอนหัน ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๘

- ปฏิสังขรณ์อุโบสถวัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ด้วยการก่อผนังและมุงหลังคาใหม่ จำนวน ๑ หลัง

- เป็นประธานก่อสร้างเสริมเขื่อนดินผนังกันน้ำ สำหรับกักเก็บน้ำที่อ่างเก็บน้ำภายในบริเวณวัดสันติวนารามเพื่อสำหรับกักเก็บน้ำ ใช้ทำน้ำประปาในหมู่บ้าน

- เป็นประธานสร้างศาลาอเนกประสงค์พร้อมหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ ๑๑ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นประธานสร้างพระประธานอุโบสถ วัดป่าทรายทอง อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี ราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๕๑ บริจาคมูลนิธิรวมใจไทยบ้านเชียง จำนวน ๑๐,๐๐๐ - ๑๒,๐๐๐ บาท/ปี และบริจาคเป็นประจำทุกปี

พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นประธานสร้างพระประธานอุโบสถ วัดป่าหนองสำโรง ตำบลหนองสำโรง อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี ราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท

พระครูพิศาลธรรมภาณี กล่าวว่า งานด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งสำคัญด้านหนึ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การที่อยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องช่วยกันดูแลและส่งเสริมหน่วยงานต่างๆ ที่มีบทบาททางสังคมไม่ว่าจะเป็นวัด องค์กร หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา เพื่อให้องค์กรหรือหน่วยงานดังกล่าวสามารถดำเนินบทบาทในด้านต่างๆ

ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีจิตอนุเคราะห์ช่วยเหลือทุนทรัพย์หรือวัตถุสิ่งของแก่วัดหรือหน่วยงานต่างๆ ตามสมควรแก่เหตุปัจจัยดังที่กล่าวไว้แล้วนั้น อย่างเช่น ในวัดสันติวนาราม นั้นได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมขึ้น เพื่อมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในทางพระศาสนา ดังนั้น หากว่ามีสมาชิกได้เสียชีวิตก็พร้อมด้วยกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมจะนำเงินพร้อมทั้งสิ่งของต่างๆ เช่น จีวร สังฆทาน เป็นต้น ไปร่วมบริจาคในงานและบางโอกาสก็จะแสดงพระธรรมเทศนาและมีการฉายภาพยนตร์ หนังสือเล่มเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้บุคคลที่มาในงานศพได้ฟังและชม นอกจากนี้ ยังมีหนังสือและแผ่นซีดีธรรมะแจกในงานเพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณของสมาชิกที่เสียชีวิต ในการเป็นนักปฏิบัติธรรมของวัดสันติวนาราม ให้มีความดีปรากฏว่า เมื่อกระทำความดีในพระพุทธศาสนาแล้ว ผลบุญนั้นก็ส่งผลให้พระสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรมมาร่วมงานกันมาก โดยไม่ปล่อยทิ้งขว้างให้โดดเดี่ยว ว่าแห้ว เป็นกำลังใจแก่ครอบครัวและญาติพี่น้องของผู้เสียชีวิต เป็นการแสดงสังคหวัตถุเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจอันดีต่อกัน เป็นการเพิ่มพูนความศรัทธาเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่ศรัทธาและยังผู้ที่มีศรัทธาอยู่แล้วให้มีศรัทธายิ่งขึ้นอีก

เป็นศิษย์พระครูพิศาลธรรมภาณีมานาน สนใจฟังธรรมะเป็นประจำและนำไปปฏิบัติเสมอ เป็นผู้มีความรู้และความสามารถ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่มีเมตตาและเป็นคนพูดจริง ทำจริง ชอบช่วยเหลือสังคมทุกหน่วยงาน^๕ มีความเคารพศรัทธาพระครูพิศาลธรรมภาณีมาก เพราะเป็นพระสงฆ์ที่มีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็นพระเถระที่มีความเมตตากรุณา เสียสละ รู้จักแบ่งปันแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะการสงเคราะห์ชุมชนและช่วยเหลือสังคม จะช่วยเหลือมิได้ขาด ในแต่ละปีจะบริจาคทรัพย์ในการช่วยเหลือการก่อสร้างวัดต่างๆ หรือหน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย โรงพยาบาล เป็นต้น^๖

๒.๑.๑.๖ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์

พ.ศ. ๒๕๔๖

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านเชียงวิทยา ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๕๐๐ บาท

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านเชียงประชาเชียงเซ็ด ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๕๐๐ บาท

^๕ สัมภาษณ์ แม่ช้อยพร มิ่งขวัญ อายุ ๖๙ ปี, วัดประสิทธิ์สามัคคี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร, วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^๖ สัมภาษณ์ ยุกดี สว่างวัฒนา อายุ ๗๔ ปี, ข้าราชการบำนาญ ๘๔ หมู่ที่ ๑๒ ถนนลูกเสือบำรุง ๒ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร, วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านดงเย็น ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๓๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๗

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านยา ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๓๐ ทุนๆ ละ ๓๐๐ บาท

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านธาตุดอนตูม ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๕๐๐ บาท

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหันน้อย ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๓๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๘

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองผือ ตำบลบ้านยา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๓๐๐ บาท

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านปลู ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๕๐๐ บาท

- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านดุน ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ๒๐ ทุนๆ ละ ๓๐๐ บาท

ส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ด้านอื่น ๆ

๑) จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้แก่ครูและนักเรียนในเขตตำบลบ้านยา ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๒) จัดทำห้องสมุด ห้องจริยธรรม พระพุทธรูปและโต๊ะหมู่บูชาให้แก่โรงเรียนในเขตตำบลบ้านยา ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๓) มอบรางวัลแก่นักเรียนที่เรียนดี ประพฤติดี ผู้สอบคะแนนดีประจำตำบลและอำเภอ

๔) สนับสนุนให้นักเรียนเข้ารับการอบรมจริยธรรมในช่วงจัดงานปฐมนิเทศกรรมของวัดสันติวนาราม ๑๐ – ๒๐ มกราคม ทุกปีๆ ละ ๒ โรง ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้กล่าวถึงการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสและขาดแคลนทุนทรัพย์ ว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาวิธีหนึ่ง จึงได้ริเริ่มให้ทุนการศึกษาสงเคราะห์แก่นักเรียนและนักศึกษาตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา แหล่งที่มาของทุนการศึกษาเป็นเงินส่วนตัวที่ได้มาจากการเทศน์ การสวดและเงินส่วนกลางของวัด นอกจากนั้น ยังมีการมอบสิ่งของต่างๆ เช่น เสื้อผ้า สมุด ดินสอ ปากกา ให้กับโรงเรียนในเขตอำเภอหนองหาน เช่น โรงเรียนบ้านเชียงวิทยา โรงเรียนบ้านเชียงประชาเชียงเซ็ด

โรงเรียนบ้านยา โรงเรียนบ้านหัน โรงเรียนบ้านปลู เป็นต้น โดยมอบให้กับนักเรียนที่ตั้งใจเรียน ตั้งใจฟังธรรมและนั่งสมาธิ นอกจากนั้นยังเมตตาให้กับนักเรียนปีละ ๒ โรงเรียนเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมในช่วงที่ทางวัดจัดงานปรีวาสากรรมตั้งแต่วันที่ ๑๐ - ๒๐ มกราคม ของทุกปี โดยทางโรงเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น นับว่าเป็นที่พึงของโรงเรียนต่างๆ ในเขตอำเภอหนองหานและอำเภอใกล้เคียง เป็นการส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของนักเรียนและเยาวชนของชาติ และเป็นการสนับสนุนเด็กนักเรียนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน จะได้เป็นเยาวชนและประชาชนที่ดีมีความรู้และคุณธรรม เป็นคนมีคุณภาพของสังคม

จะเห็นได้ว่าพระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นผู้ที่มีลักษณะความเป็นผู้นำและเป็นผู้บริหารที่มีคุณภาพมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากกรงานพระศาสนาแล้ว ยังรักในงานของสาธารณะและโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาสงเคราะห์ เพราะเห็นว่าเยาวชนนั้นจะต้องเป็นกำลังของประเทศชาติต่อไปในอนาคต ดังนั้น พระครูพิศาลธรรมภาณีจึงพยายามที่จะสนับสนุนการศึกษาของนักเรียน นักศึกษา ให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอไป ด้วยความที่เป็นผู้ทำงานจริงๆ ติดตามผลงานอย่างจริงจัง พูดจริง ทำจริง จึงทำให้งานนั้นๆ ลุล่วงไปด้วยดีและประสบความสำเร็จด้วยดี

๒.๑.๒ งานประพันธ์

งานประพันธ์ถือว่าเป็นการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประชาชนได้ง่ายวิธีหนึ่งโดยการอ่าน สำหรับผู้ที่ไม่มีเวลาที่จะเข้ามาศึกษาปฏิบัติหรือฟังธรรมที่วัด ก็สามารถที่จะศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนได้ด้วยวิธีการอ่านหนังสือธรรมะ ไม่ว่าจะอยู่สถานที่ใดๆ ก็สามารถที่จะศึกษาธรรมะได้เสมอ พระครูพิศาลธรรมภาณีได้เขียนงานประพันธ์โดยใช้นามปากกา “อริยสังฆทาสภิกขุ” ในงานประพันธ์ของเป็นส่วนมาก มีการใช้อักษรย่อว่า “อ.ส.ท.” บ้างก็มีเพียงเล็กน้อย พระธรรมเทศนาหรือการบรรยายที่ได้แสดงไว้ในสถานที่หรือในโอกาสต่างๆ ได้นำมาเขียนลงเป็นรูปเล่มและพิมพ์แจกเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน เพื่อให้ทุกคนได้นำหลักธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต งานประพันธ์ของพระครูพิศาลธรรมภาณินั้นแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้ คือ ๑) หนังสือธรรมะ ๒) เพลงธรรมะ ๓) กลอนธรรมะ

๑) หนังสือธรรมะ

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้เขียนหนังสือธรรมะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพิมพ์ออกเผยแผ่สู่ประชาชนตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๕๒ มีดังนี้

ตารางที่ ๘ แสดงข้อมูลหนังสือธรรมะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๕๒

ที่	รายการ	ปีที่พิมพ์
๑	คนโง่ – คนฉลาด (พิมพ์ ๒ ครั้ง)	พ.ศ. ๒๕๓๘
๒	คู่มือชาวพุทธ (การทำวัตรสวดมนต์แปล)	พ.ศ. ๒๕๓๖
๓	คำกลอนสอนธรรม	พ.ศ. ๒๕๓๕
๔	จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร	พ.ศ. ๒๕๔๗
๕	ท่องแดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา	พ.ศ. ๒๕๕๒
๖	ธรรมสารเพื่อชีวิต	พ.ศ. ๒๕๓๗
๗	นวนิยายธรรมะ “ชีวิตในป่าหลวง”	พ.ศ. ๒๕๔๐
๘	ประมวลการปฏิบัติธรรม	พ.ศ. ๒๕๓๗
๙	แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง	พ.ศ. ๒๕๓๖
๑๐	เพชรอีสาน	พ.ศ. ๒๕๕๑
๑๑	หลักการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา	พ.ศ. ๒๕๓๘
๑๒	๖๐ ปีแห่งความหลัง (อริยสังฆทาสภิกขุ)	พ.ศ. ๒๕๔๕

๒) เพลงธรรมะ

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ประพันธ์เพลงธรรมะขึ้นเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการสั่งสอนธรรมะในโอกาสต่างๆ และแก่กลุ่มบุคคลหลายประเภท อาทิ เช่น ชาวบ้าน นักเรียน เยาวชน นักศึกษา ข้าราชการ ครูอาจารย์ ประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน บันเทิงใจในการฟังธรรมและเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและเห็นว่าการศึกษาธรรมะนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย เป็นผู้ที่มิสติปัญญารู้จักสอนธรรมะแบบประยุกต์ให้เข้ากันได้กับสังคมปัจจุบัน รู้จักประพันธ์เพลงธรรมะโดยอาศัยทำนองเนื้อร้องของเพลงที่มีความนิยมชมชอบและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางเป็นสื่อในการสั่งสอนธรรมะ บทประพันธ์เพลงธรรมะที่ได้เขียนไว้มีจำนวนมากมายประมาณรวม ๑๐๐ เพลง ทั้งเป็นเพลงที่มีเนื้อร้องสั้นและเพลงที่มีเนื้อร้องยาว จึงจะได้นำบทประพันธ์เพลงธรรมะของมาเป็นตัวอย่างเพียงส่วนเดียว เพื่อให้เห็นในสติปัญญาความรู้ความสามารถของที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒.๑ บทเพลงธรรมะเนื้อร้องสั้น^{๑๗}

ตารางที่ ๙ แสดงข้อมูลบทเพลงธรรมะเนื้อร้องสั้น

ที่	รายการ	ปีที่แต่ง
๑	เกิดมาทำไม	พ.ศ. ๒๕๒๐
๒	คนดี	พ.ศ. ๒๕๒๒
๓	งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน	พ.ศ. ๒๕๒๐
๔	ดอกไม้คุณธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๒
๕	ทำดี ดี	พ.ศ. ๒๕๒๓
๖	เป็นมนุษย์หรือเป็นคน	พ.ศ. ๒๕๒๐
๗	แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง	พ.ศ. ๒๕๒๕
๘	สุรายาเสพติด	พ.ศ. ๒๕๒๓
๙	ไอ้แก่ว่ะ	พ.ศ. ๒๕๒๗

๒.๒ บทเพลงธรรมะเนื้อร้องยาว^{๑๘}

ตารางที่ ๑๐ แสดงข้อมูลบทเพลงธรรมะเนื้อร้องยาว

ที่	รายการ	ปีที่แต่ง
๑	กิเลสวัฏฏะ	พ.ศ. ๒๕๒๕
๒	ปฏิบัติธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๒
๓	ฟรีเซ็กส์	พ.ศ. ๒๕๒๗
๔	แม่สะอื้น	พ.ศ. ๒๕๒๘
๕	เยาวชนไทยหลงผิด	พ.ศ. ๒๕๓๐
๖	หลงผิดในการทำบุญ	พ.ศ. ๒๕๒๔

เพลงธรรมะที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้แต่งหรือเขียนขึ้นนั้น ล้วนเกิดจากสติปัญญาและประสบการณ์ มีความเห็นว่าบางครั้งการที่จะนำธรรมะไปมอบให้โดยตรง โดยเฉพาะนักเรียนและเยาวชน อาจจะเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก เพราะเด็กและเยาวชนย่อมมีสมาธิสั้นต่อการรับรู้สิ่งต่างๆ โดยเฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่ละเอียดและเข้าใจยากพอควร การสอนเด็กๆ หรือนักเรียนส่วนใหญ่ชอบให้เล่านิทานบ้าง ร้อง

^{๑๗} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก

^{๑๘} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก

เพลงธรรมะบ้าง ดังนั้น จึงมีอุบายวิธีที่จะนำธรรมะเข้าสู่จิตใจเยาวชน นักเรียน แม้แต่ประชาชนทั่วไป ด้วยการสอดแทรกไปกับเนื้อเพลงที่ประพันธ์ขึ้น ทำให้เด็กนักเรียนธรรมดาที่ไม่เคยสนใจในการเรียนธรรมะ มีความสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเนื้อร้อง ทำให้เป็นการซึมซับหลักธรรมและเป็นการเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนไปด้วย

๓) กลอนธรรมะ

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ประพันธ์กลอนธรรมะขึ้น เพื่อใช้ประกอบในการบรรยายธรรมแก่สาธุชนในโอกาสต่างๆ และประกอบกับการบรรยายภาพสไลด์สำหรับสั่งสอนนักเรียน เยาวชน นักศึกษา จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่ามียุ่ประมาณ ๑,๐๐๐ กลอน ส่วนใหญ่จะบันทึกอยู่ในภาพสไลด์ ไม่ได้จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเหมือนกับหนังสือธรรมะประเภทอื่น กลอนแต่ละกลอนนั้นจะแต่งขึ้น เพื่อบรรยายหรืออธิบายประกอบกับภาพที่กำลังแสดงเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความเป็นจริง ความแตกต่างหรือความตรงกันข้าม และทำให้ผู้ฟังได้เกิดปัญญา รู้ตามความเป็นจริง ผู้วิจัยจะได้นำกลอนธรรมะที่พบในภาพสไลด์ธรรมะของพระครูพิศาลธรรมภาณีมานำเสนอเพียงส่วนหนึ่งดังนี้

คนจะดีมีโชดีเพราะแหวนพระ
แต่เลยละข้อธรรมคำสั่งสอน
พระจะอวยชัยและให้พร
แต่นิกรผู้ทำดีและมีธรรม.....
ถึงรูปงามละออลักษณ์สักแคไหน
ที่สุดท้ายก็เนาหมิ่นเป็นเหยื่อหนอน
ความสวยงามไม่จริงและถาวร
ความม้วยมรณ์เท่านั้นเป็นความจริง.....
ข้าวเต็มรวงพวงลูไม่ชูก้าน
คนเป็นงานไม่เผยอเสนอหน้า
คนรู้จริงเก่งจริงนิ่งวาจา
ไม่เบ่งทำอวดรู้เที่ยวชูคอ.....
กลองระฆังตั้งเมื่อตีมีเสียงเพราะ
ถ้าไม่เคาะก็ไม่ตั้งตั้งอยู่เฉย
วิสัยปราชญ์ถ้าไม่ถามก็ไม่อภิเปรย
ถึงคราวเอ่ยแต่ละครั้งฝังใจคน.....
จะเป็นครูอย่าเป็นเพียงแต่สอนเขา

สอนตัวเราไว้ด้วยจะอวยผล
 เกียรติของครูคนบูชาทั่วสากล
 เพราะเป็นคนแนะนำทำได้จริง.....
 จะออกไปนอกโลกต้องผ่านไฟ
 จะพ้นทุกข์ต้องไปเหนือสิ่งคู่
 จะพ้นตายต้องพราวจากตัวกู
 เผากิเลสต้องอยู่กลางกองไฟ.....
 คนโง่เขลา ก็เหมาไปตามเขา
 ไม่อยากเข้าใกล้ไฟเพราะกลัวไหม้
 อันไฟธรรมมีไว้ดับไฟคน
 ดับแล้วพ้นทะเลไฟเผาไปเอ๋ย.....

จะเห็นได้ว่ากลอนธรรมะที่พระครูพิศาลธรรมภาณีประพันธ์ขึ้นนั้น ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาเขียนในรูปของบทกลอน นอกจากเป็นการมุ่งแสดงให้เห็นหลักสัจธรรมแล้วยังแสดงให้เห็นความทั้งความจริง ความแตกต่างหรือความเป็นตรงกันข้าม เมื่อเป็นเช่นนั้นกลอนธรรมะบทต่างๆ จึงสามารถเป็นการปลุกฝังจริยธรรม ศีลธรรมให้แก่ผู้ฟังและผู้อ่านทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะซึมซับเอาคุณงามความดีที่ได้พรรณานอยู่ในบทกลอนไปใช้ในการพัฒนากาย วาจา และใจของตนเองตามหลักของพระพุทธศาสนา สามารถทำให้ดำรงตนเป็นคนดีมีคุณธรรมของสังคม นอกจากนั้นกลอนธรรมะที่ประพันธ์ขึ้นยังสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจได้ ทำให้เกิดเป็นความสุขใจในการฟังธรรม ถือได้ว่าการประพันธ์กลอนธรรมะสอดแทรกในการแสดงธรรมนั้น มีคุณค่าแก่ผู้ฟังและผู้อ่านและเป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

กลอนธรรมะที่ประพันธ์ขึ้นนั้นมาจากความรู้และประสบการณ์ เพราะมีปกติเป็นคนชอบสังเกตในสิ่งต่างๆ รอบข้าง ดังนั้น เมื่อมีความรู้เกิดขึ้นเวลาใด ก็จะมีบันทึกไว้ทันทีป้องกันการหลงลืม ไม่ว่าจะเห็นภาพอะไร ก็สามารถแต่งเป็นคำกลอนขึ้นได้ทันที สิ่งหนึ่งที่ชอบมากได้แก่ การถ่ายรูป จะมีความสุขุมรอบคอบ และเป็นพระเถระที่มีความละเอียดมาก สำหรับในการใช้กล้องบันทึกภาพต่างๆ เพื่อนำมาประกอบการบรรยายเสมอ กล่าวคือ จำเป็นจะต้องเลือกใช้กล้องที่มีประสิทธิภาพดี ๆ แม้ว่าจะต้องลงทุนซื้อกล้องถ่ายรูปด้วยราคาแพงๆ และจำนวนหลายตัว เพื่อให้ภาพถ่ายนั้นมีความสวยงามและคมชัด เมื่อนำมาทำเป็นภาพสไลด์ธรรมะก็จะได้ภาพที่ดี

๒.๑.๓ งานเทศนา

เมื่อกล่าวถึงงานเทศนาของพระครูพิศาลธรรมภาณินั้น ก็ต้องแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทปาฐกถาธรรมและประเภทเทศนาในโอกาสต่างๆ การแสดงพระธรรมเทศนาทั้ง ๒ ประเภทดังกล่าว สอดแทรกเนื้อหาสาระ คติธรรม ให้ข้อคิด ชวนให้นำไปปฏิบัติ จะเห็นได้จากผลงานด้านการเทศน์และคำกล่าวชมของผู้เคยร่วมงานกับพระครูพิศาลธรรมภาณิน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

๑) ผลงานประเภทปาฐกถาธรรม

การเทศน์หรือบรรยายธรรมแบบสมัยใหม่โดยพระผู้เทศน์ยืนบรรยายด้วยปากเปล่าไม่ถือคัมภีร์ การเทศน์ลักษณะประยุกต์แบบนี้ไม่ค่อยจะปรากฏในภาคอีสาน พระครูพิศาลธรรมภาณินได้ชื่อว่าเป็นพระนักเทศน์ที่รู้จักวิธีการเทศน์แบบใหม่ ไม่อ่านตามคัมภีร์ กล่าวคือเทศน์แบบบรรยายด้วยปากเปล่าหรือเทศน์แบบปฏิภาณโวหาร วิธีการเทศน์แบบนี้ได้รูปแบบมาจากพุทธศาสนิกชนและปัญญาชนทมิฬ ในสมัยที่ได้ไปศึกษาอบรมกับพระอาจารย์ทั้งสองรูป ซึ่งทั้งสองก็ได้ใช้การเทศนาแบบปากเปล่าหรือปฏิภาณโวหารเป็นประจำอยู่แล้วที่สวนโมกขพลารามและวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้มองเห็นประโยชน์ของการแสดงธรรมในรูปแบบดังกล่าว จึงได้นำรูปแบบการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมนั้นมาประยุกต์ใช้ในเขตภาคอีสาน เพราะเป็นการได้ฟังธรรมแบบง่าย ๆ เข้าใจลึกซึ้งและมีโวหารที่ชวนแก่การติดตามฟัง ไม่เบื่อหน่ายต่อการฟัง ทำให้สาธุชนไม่เบื่อหน่ายต่อการฟังธรรม เบื้องต้นอาจจะมีพระสงฆ์และศรัทธาประชาชนชาวอุดรธานีไม่ยอมรับ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ขัดกับจารีตประเพณีเดิมที่ว่า พระภิกษุสามเณรที่จะเทศน์นั้น จะต้องนั่งบนธรรมาสน์ถือคัมภีร์ไปลานแล้วอ่านตามคัมภีร์เท่านั้น การยืนบรรยายธรรมนั้นไม่มีปรากฏในเขตภาคอีสาน ด้วยความพยายามของพระครูพิศาลธรรมภาณิน ในที่สุดการเผยแผ่โดยวิธีการสมัยใหม่ก็เป็นที่ยอมรับของพระสงฆ์และศรัทธาประชาชนชาวอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง

พระครูพิศาลธรรมภาณินเป็นพระภิกษุรุ่นแรกๆ ของจังหวัดอุดรธานี ที่เทศน์แบบปาฐกถาธรรมยืนบรรยาย ถึงแม้จะถูกต่อต้านอย่างไรก็ตามก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคฝ่าเอาชนะด้วยสันติวิธี นับว่าเป็นผู้มีอุดมการณ์เพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การเผยแผ่โดยวิธีการนี้ได้แพร่หลายมาจนกระทั่งทุกวันนี้ การเทศน์แบบยืนบรรยายเป็นที่นิยมชมชอบในพระสงฆ์สามเณรตลอดถึงผู้ฟังคนรุ่นใหม่ โดยไม่ขัดต่อจารีตประเพณีเดิมที่มีอยู่ แต่เป็นการประยุกต์ให้เข้ากับจารีตประเพณีดั้งเดิม เรียกได้ว่าเป็นแบบผสมผสานทั้งการเทศน์แบบเก่าและแบบใหม่ ทำให้ผู้ฟังได้เปลี่ยนรสชาติ ไม่รู้จักเบื่อ นั้นเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันต่อเหตุการณ์ทันสมัย

อย่างไรก็ตามการปาฐกถาธรรมหรือแสดงธรรมออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในรายการต่างๆ ถือว่าเป็นงานส่วนหนึ่งที่ทำในยุคแรกอย่างจริงจัง ได้ไปจัดรายการวิทยุ

หลายสถานที่ทั้งในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนเห็นดีเห็นงามมากถึงกับพักผ่อนไม่เพียงพอ แม้ในปัจจุบันนี้ไม่ได้ดำเนินงานอย่างเต็มที่เหมือนเดิม แต่ก็ยังได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมบ้างในบางโอกาส หรือส่งเทปบันทึกเสียงไปเปิดในรายการต่างๆ ในสถานีวิทยุชมชนอยู่เป็นประจำ

การบรรยายหรือปาฐกถาธรรมที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ปฏิบัติมาโดยตลอดนั้น เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ผลดีพอสมควร ในการบรรยายธรรมแต่ละครั้ง ทำให้ผู้ฟังติดตามรับฟังอย่างสม่ำเสมอและเนื้อหาสาระที่บรรยายนั้นสามารถนำไปปฏิบัติตามได้ทุกยุคทุกสมัย ดังเช่นมีอยู่เรื่องหนึ่งที่บรรยายธรรม ถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้คิดสอใจ สอดแทรกข้อคิดในหลักธรรม เรียกว่าประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายยิ่งขึ้นและชวนให้ติดตาม เรื่องนั้นก็คือ “ทำอย่างไรถึงจะถึงจุดสูงสุดของชีวิต” ผู้วิจัยขอยกข้อความเพียงบางตอนมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

คำกล่าวที่ว่า “ชีวิตคือการเดินทาง” หมายถึง เดินจากความมีทุกข์ไปสู่ความไม่มีทุกข์เดินจากชีวิตที่มีกิเลส ไปสู่ความไม่มีกิเลส ถ้าพูดแบบศาสนาอื่นก็ว่าเดินจากความเป็นคนบาปไปสู่ความไม่เป็นคนบาป คนบริสุทธิ์ไปอยู่กับพระเจ้า นี่ถ้าเป็นศาสนาอื่น แต่พระพุทธศาสนาของเราสอนว่า คำว่าเดินไปจากความมีกิเลส ไปสู่ความไม่มีกิเลส เดินจากความมีทุกข์ไปสู่ความไม่มีทุกข์อันนี้คือจุดหมายปลายทางของเรา ดังนั้น ชีวิตเหมือนกับการเดินทาง การเดินทางไม่ราบรื่นเสมอไป บางทีเราก็กว้าง บางทีเราตกหลุมตกร่อง บางทีก็เข้าป่าเข้าพงไป บางทีก็หลงทางเหมือนญาติโยมที่มาจากกรุงเทพ ไม่เคยมาที่นี่ก็เลยหลงไปโน่นวิ่งไปทางบ้านดุง ต้องกลับมาๆ ก็ไม่ถูกอีกวิ่งไปโน่นทางสกลนครกว่าจะเข้ามาถึงที่นี่ได้ก็มืดค่ำนี่คือหลงทางทำให้เสียเวลา ชีวิตคนเราก็เหมือนกันโอกาสที่จะหลงทางมีมาก คำว่าหลงทางชีวิตคือหลงไปตามกิเลส หลงประพฤติไปในสิ่งที่ไม่ดีไม่ควร อย่างเมื่อคืนเราฟังพระอภิปรายมีพระรูปหนึ่งบอกว่าหกล้ม กว่าจะลุกได้ก็ ๑๕ ปีนั้นแหละคือการหลงทางแห่งชีวิตกว่าจะกลับมาได้มันเสียเวลามากนะ ญาติโยมบางคนก็อาจจะหลงทางไปบ้างแล้วก็ได้แต่ว่าก็วกกลับมา โอกาสที่จะหลงทางมีอยู่ทุกคนตราบไต่ที่เรายังไม่ถึงนิพพาน ไม่ถึงความดับทุกข์พ้นทุกข์ . . . ญาติโยมมาปฏิบัติธรรมที่นี่ ถือว่าเรามาถูกทางเพราะว่ามาทางศีลมาทางธรรม ดังนั้น ให้เราเดินในทางศีลทางธรรม คือ อริยมรรคมีองค์แปด เราชอบเรียกว่าทางสายกลาง ย่อลงมาก็มีเพียงสามคือศีล สมาธิ ปัญญา นี่คือทางเดินของชีวิต ในอริยมรรค พูดไว้มีแปดอย่างเริ่มจากสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้องหรือความเห็นชอบ ความเห็นชอบเป็นอย่างไร ก็คือเห็นอริยสัจสี่ เห็นทุกข์ เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ แต่กว่าเราจะไปถึงตรงนั้นเราต้องเดินให้ถูกทางเสียก่อน เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ทำบุญได้บุญ ทำบาปได้บาป บุญมีจริง บาปมีจริง ผลกรรมมีจริง นรกสวรรค์ นิพพานมีจริง คนเราทำกรรมอย่างไรได้ผลอย่างนั้น คนก็จะไม่ทำบาปกรรม^{๑๙}

จากเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า พระครูพิศาลธรรมภาณี สามารถบรรยายหรือปาฐกถาธรรมแบบง่าย ๆ ใช้คำพูดแบบชาวบ้านพูดกัน บางครั้งก็หยิบยกคำโบราณที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้มาเป็นข้อคิด ได้สอดแทรกคติเข้าไปในเนื้อหาธรรมะได้อย่างลงตัว และที่แสดงให้เห็นว่ามีความรู้จริงในประเด็นเนื้อหาธรรมะและความหมายในคำสอนของคนโบราณ ก็คือการบรรยายเป็นภาษาท้องถิ่นหรือปริศนาธรรมอีสานแล้วแปลความหมายเป็นภาษาไทยกลางให้ผู้ฟังได้เข้าใจในประเด็นเนื้อหาธรรมะนั้นอีกครั้ง ดังตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระสงฆ์เขตภาคอีสานอีกรูปหนึ่ง ที่มีความรู้ในด้านพุทธธรรมและในด้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการบินทีกทางหนังสือธรรมะและแผ่นวีซีดีเรื่องเพชรอีสาน ปริศนาธรรมโบราณอีสาน ล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พยายามเน้นที่จะสอนให้คนเราเข้าใจหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ให้รู้จักอะไรคือบุญ อะไรคือบาป หรือรู้จักความดี ความชั่วและสอนว่าส่วนใหญ่คนเรายังมีกิเลส ตัณหา อุปาทานอยู่มากจึงทำให้ชีวิตมีแต่ความทุกข์นานาประการ สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจได้ระดับหนึ่งและมีความเพลิดเพลินไปกับลีลาของคำปริศนาธรรมอีสานหรือคำผญา ที่บรรยายว่าจะมีความหมายเช่นไร เมื่อได้อธิบายแล้ว ก็มีความอึ้งใจไปกับการได้รู้ความหมายปริศนาธรรมนั้นๆ ซึ่งการบรรยายเรื่องเพชรอีสานนั้นมีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างมาก ดังจะยกตัวอย่างการบรรยายบางเรื่องดังต่อไปนี้

โอยหน่อ ส่างมายากยุง นำควายหลายโตตั้งจ่อง โตหนึ่ง ช่องงาคอง โตสอง ช่องงาขาม โตสาม ช่องงามี โตสี่ ช่องงาหว่า โตห้า ช่องงาบก โตหก ช่องงาแต่ ไผลิมาส้อย แก่ควายข้อยจั่งสิไป

โอ้น้อ สั้งมามีแต่ความหยุ่งยาก นำควายหลายตัวตั้งจ่อง (แยจจริง ๆ ทำไมหนอจึงมีแต่ความยุ่งยากเพราะควายหลายตัวมันตั้งไป)

ตัวที่ ๑ ช่อง (ติด) ง่า (กึ่ง) คอม

ตัวที่ ๒ ช่องงาขาม (กึ่งมะขาม)

ตัวที่ ๓ ช่องงามี (กึ่งขนุน)

ตัวที่ ๔ ช่องงาหว่า (กึ่งต้นหว่า)

ตัวที่ ๕ ช่องงาบก (กึ่งบก)

ตัวที่ ๖ ช่องงาแต่ (กึ่งแต่)

^{๑๙} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

ไผ่สีมาช่วยแก้ควายข้อยจ้งลีไป (ใครจะมาช่วยแก้ควายฉั้นจ้งจะไป)

คำว่า ควาย หมายถึง ความโง่ ความหลง ที่ไปยึดติดเอาสิ่งต่างๆ มาเป็นตัวเราของเรา จึงเป็นทุกข์

ตัวที่ ๑ ไปติดกึ่งคอม ไม้คอมเป็นไม้ที่มีลูกเล็กชนิดหนึ่ง หมายถึง ตามันไปติดอยู่กับรูปที่น่ารักใคร่หลงไหลและน่าชัง

ตัวที่ ๒ ไปติดกึ่งมะขาม หมายถึง หูไปติดอยู่ที่เสียง มีทั้งเสียงดีและเสียงชั่ว

ตัวที่ ๓ ไปติดอยู่ที่กิ่งขุ่น หมายถึง จมูกไปติดไปหลงไหลในกลิ่นที่หอมหวาน ยั่วชวนอันเป็นต้นเหตุแห่งความใคร่

ตัวที่ ๔ ไปติดอยู่ที่กิ่งหว่า หมายถึง ลิ้น ไปติดใจหลงไหลอยู่ในรสอันอร่อย

ตัวที่ ๕ ไปติดอยู่ที่กิ่งบก หมายถึง กายไปติดอยู่ในสัมผัสถูกต้อง

ตัวที่ ๖ ไปติดอยู่ที่กิ่งแต่ หมายถึง ใจไปติดอยู่ในอารมณ์

สรุปแล้วก็คือควายทั้งหกตัวได้แก่ตาหูจมูกลิ้นกายใจที่มีความโง่คือ อวิชชามันจูงจมูกคนให้ไปหลงผิดติดใจในสิ่งต่างๆ คือ ติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ซึ่งคนเรายังโง่ยังหลงติดจมอยู่ในสิ่งเหล่านี้ จนถอนตัวออกไม่ได้จึงต้องมัวเมาหลงติดใจเพราะควายทั้งหกตัวนี้

เป็นสิ่งที่น่าสังเกตุเหลือเกินที่คนโบราณได้เปรียบเทียบไว้ดีมาก เช่น ตาไปติดในรูป ก็เปรียบเอาควายไปติดกับกึ่งคอม ต้นคอมนี้เป็นภาษาอีสาน ภาษาอีสานเรียกว่า เผลา เป็นต้นไม้ที่มีกิ่งใบดกหนาต้นไม้ใหญ่ไม่เล็กพอบานกลาง มีลูกเล็กๆ เป็นพวงสีเขียวเวลาสุกงอมเป็นสีน้ำตาลและดำ กินได้แต่ไม่อร่อยมีรสหวานและฝาดปนกัน เป็นไม้ไม่ค่อยมีแก่น ลูกของมันก็เช่นกันเปรียบเหมือนรูป

หูไปติดกับเสียง ก็เปรียบด้วยควายไปติดกึ่งมะขาม หมายถึงเสียงดีเสียงไม่ดี เสียงหวานเสียงหยาบคาย เสียงไพเราะและไม่ไพเราะ ซึ่งไม่ต่างกับมะขาม มีทั้งรสหวานและรสเปรี้ยว

จมูกไปติดกับกลิ่น ก็เปรียบด้วยควายไปติดกับกิ่งขุ่น ซึ่งผลของขุ่นใครๆ ก็ทราบดีว่ามีกลิ่นหอมหวานชวนกินแค่ไหน กลิ่นแห่งความใคร่กลิ่นแห่งกามารมณ์ทั้งหลายก็เช่นกัน ย่อมชวนให้ใคร่หลงไหลเช่นกัน^{๒๐}

จะเห็นได้ว่าพระครูพิศาลธรรมภาณีให้ข้อคิดเกี่ยวกับอายตนะภายในและอายตนะภายนอกที่สัมผัสกันโดยเปรียบเทียบกับควายและกิ่งไม้ต่างๆ โดยชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะของไม้ชนิดนั้นๆ เปรียบกับอายตนะในตัวคน นับว่าเป็นความรอบรู้และความฉลาดโดยแท้ที่มีความเข้าใจถึงธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่างแล้วนำมาเปรียบเทียบให้เห็นตามความเป็นจริง

^{๒๐} อริยสังฆทาสภิกขุ, เพชรอีสาน, (อุตรธานี : โรงพิมพ์นเรศวร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๗ - ๑๖๐.

๒) ผลงานประเภทเทศนาในโอกาสต่าง ๆ

การแสดงธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องในเทศกาล หรือ งานมงคล งานอวมงคลก็ตาม ปรากฏว่าผู้ฟังให้ความสนใจตั้งใจรับฟังด้วยดี การเทศน์หรือ การบรรยายของในบางครั้ง เป็นการพูดอย่างตรงไปตรงมา เป็นการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำ ที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกต้อง เพื่อหวังที่จะให้ผู้ฟังมีมโนธรรมและรับผิดชอบ จึงทำให้ผู้ฟังบางคนไม่พอใจและกล่าวโจมตี ซึ่งก็นับว่าเป็นเรื่องธรรมชาติของบุคคลเรา ที่มักไม่นิยมที่จะรับฟัง คำดีเตือน แต่นิยมที่จะฟังคำสรรเสริญเยินยอมากกว่า ถึงแม้ว่าจะมีความชำนาญคล่องแคล่ว ในการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม แบบไหวพริบปฏิภาณเป็นส่วนมาก แต่ก็ไม่ทิ้งจารีต ประเพณีการเทศน์แบบโบราณ ที่มีการถือคัมภีร์โบราณแสดงธรรม เพราะถือว่าเป็นการเทศน์ ที่ยังมีคนอีกส่วนหนึ่ง ที่ยังติดอยู่ในรูปแบบพิธีโบราณ การแสดงธรรมแบบนี้จะใช้ใน งานวัน สำคัญทางพระพุทธศาสนาและงานอวมงคล ได้แก่ งานศพ เป็นส่วนใหญ่ การที่ทำเช่นนี้ถือ ว่า เป็นการรักษาน้ำใจของญาติโยมเข้าทำนองว่า “บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น”

อย่างไรก็ตามพระครูพิศาลธรรมภาณีก็นับว่าได้สร้างสรรค์ผลงานด้านการเทศน์ การบรรยายตามที่กล่าวแล้ว ให้แก่คนรุ่นหลังได้ถือเป็นแบบอย่างและได้เผยแผ่ พระพุทธศาสนาด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรมและปาฐกถาธรรมเนื่องในโอกาส ต่างๆ ทั้งภายในวัดสันติวนารามและในหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ตลอดทั้งสถานที่ ต่างๆ ต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลที่หรือพระภิกษุผู้เกี่ยวข้องได้ บันทึกไว้ในรูปแบบต่างๆ มาศึกษาดังนี้

๑. เทปบันทึกเสียงตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๔๙ มีจำนวนประมาณ ๑,๕๐๐ เรื่อง

ตารางที่ ๑๑ แสดงข้อมูลเทปบันทึกเสียงจำนวน ๓๖ เรื่อง

ที่	รายการ	ที่	รายการ
๑	การบวช ๖ ม้วน	๑๙	ธรรมะเพื่อหนุ่มสาว
๒	การปฏิบัติธรรม	๒๐	ธรรมะสำหรับคนจะแต่งงาน
๓	การวางแผนชีวิต	๒๑	ธรรมะสำหรับคนอกหัก
๔	ของดีโบราณอีสาน ๑	๒๒	บุญในและนอกพุทธศาสนา
๕	ของดีโบราณอีสาน ๒	๒๓	ปรัชญาชีวิต
๖	ของดีโบราณอีสาน ๓	๒๔	ปลูกให้ตื่น
๗	ความสุขคืออะไร	๒๕	แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
๘	ชุดการปฏิบัติธรรม ๒ ม้วน	๒๖	เพชรอีสาน ๑
๙	ธรรมะกล่อมนิทรา	๒๗	เพชรอีสาน ๒

๑๐	ธรรมะแก้ทุกข์	๒๘	เพลงชุดอมตธรรม
๑๑	ธรรมะขณะทำบุญตักบาตร	๒๙	ภาษาคนภาษาธรรม จำนวน ๑๒ ม้วน
๑๒	ธรรมะจากกอไผ่	๓๐	รวมเพลงธรรมะ
๑๓	ธรรมะเพื่อคนแก่	๓๑	ลำธรรมะชุดปฏิบัติธรรม
๑๔	ธรรมะเพื่อคนจะบวช	๓๒	ลำธรรมะชุดปราบกิเลส
๑๕	ธรรมะเพื่อครู	๓๓	ลำธรรมะชุดปราบผีมาร
๑๖	ธรรมะเพื่อชีวิต	๓๔	ลำธรรมะชุดละอบายมุข
๑๗	ธรรมะเพื่อผู้บังเกิดเกล้า	๓๕	ศาสนากับเยาวชน
๑๘	ธรรมะเพื่อเยาวชน	๓๖	อบรมวิปัสสนา ๑๒ ม้วน

๒. ภาพยนตร์ธรรมะ ๑๖ มิลลิเมตร จำนวน ๙ เรื่อง

ตารางที่ ๑๒ แสดงข้อมูลภาพยนตร์ธรรมะ ๑๖ มิลลิเมตร จำนวน ๙ เรื่อง

ที่	รายการ	ปีดำเนินการ
๑	แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง	พ.ศ. ๒๕๓๖
๒	เรื่องฆ่าด้วยปัญญา	พ.ศ. ๒๕๒๕
๓	เรื่อง “ธรรมดา”	พ.ศ. ๒๕๒๖
๔	เรื่องปฎาจารย์	พ.ศ. ๒๕๒๘
๕	เรื่องวิธีสอนธรรมะประกอบภาพสำหรับครู	พ.ศ. ๒๕๓๐
๖	เรื่องสามเณรใจสิงห์	พ.ศ. ๒๕๒๔
๗	วัดป่าเลไลยก์	พ.ศ. ๒๕๒๐
๘	สารคดีห้องแดนพุทธภูมิ	พ.ศ. ๒๕๓๐
๙	สารคดี ๕๐ ปี ของสวนโมกข์	พ.ศ. ๒๕๓๒

๓. บันทึกแผ่นซีดีธรรมะตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๘-ปัจจุบัน จำนวนประมาณ ๒,๐๐๐ เรื่อง

ตารางที่ ๑๓ แสดงข้อมูลแผ่นซีดีธรรมะตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘ - ปัจจุบัน จำนวน ๓๙ เรื่อง

ที่	รายการ	ปีที่ผลิต
๑	กิจวัตร ๑๐ อย่างของพระภิกษุ	พ.ศ. ๒๕๔๘
๒	กฎแห่งกรรม	พ.ศ. ๒๕๔๘
๓	การบวชในพระพุทธศาสนา	พ.ศ. ๒๕๔๙

๔	การเสริมสร้างคุณภาพให้กับชีวิต	พ.ศ. ๒๕๔๗
๕	แก่นของพุทธศาสนา	พ.ศ. ๒๕๔๗
๖	ความเป็นมาของการทำบุญอุทิศหาคนตาย	พ.ศ. ๒๕๕๐
๗	ชายเยี่ยม หญิงยอด	พ.ศ. ๒๕๕๐
๘	งานศพสังฆารไม่เที่ยง	พ.ศ. ๒๕๔๗
๙	ไตรลักษณ์	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๐	ไตรสรณคมน์	พ.ศ. ๒๕๕๑
๑๑	ทุ สะ นะ โส ราชาผู้กลับใจ	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๒	ธรรมะก่อนจาก	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๓	ธรรมะที่ทำให้เกิดการบรรลुธรรม	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๔	ธรรมะที่ปฏิบัติแล้วไม่เสื่อม	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๕	ธรรมะบรรยายภาพ	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๖	บุคคลตัวอย่างในพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล	พ.ศ. ๒๕๔๗
๑๗	บุญคืออะไร	พ.ศ. ๒๕๕๑
๑๘	บุญในบุญนอกพุทธศาสนา	พ.ศ. ๒๕๕๑
๑๙	บารมี ๓๐ ทศน์	พ.ศ. ๒๕๕๐
๒๐	ปฏิจจสมุปบาทอาศัยเหตุอาศัยปัจจัยจึงเกิดขึ้น	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๑	ปฏิบัติธรรมอย่างไรจึงจะได้ผลสำเร็จ	พ.ศ. ๒๕๕๐
๒๒	พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๓	พระคุณพ่อแม่	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๔	วันเข้าพรรษา	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๕	วันมาฆบูชา	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๖	วันวิสาขบูชา	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๗	วันอาสาฬหบูชา	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๘	สายน้ำวิปโยค	พ.ศ. ๒๕๔๗
๒๙	หญิงร้าย ชายเลว	พ.ศ. ๒๕๕๐
๓๐	หลักการเผยแผร์	พ.ศ. ๒๕๕๐
๓๑	หัวใจของพุทธศาสนา	พ.ศ. ๒๕๔๗
๓๒	หัวใจของพุทธศาสนาภาคปฏิบัติ	พ.ศ. ๒๕๔๗
๓๓	ให้อารมณ์กัมมัญฐานวันพระ ครั้งที่ ๑ - ครั้งที่ ๑๕	พ.ศ. ๒๕๔๗
๓๔	โหด เลว ดี	พ.ศ. ๒๕๕๐
๓๕	อภิสทาน (ทานที่ไม่เหมือนใคร)	พ.ศ. ๒๕๕๐

๓๖	อานิสงส์ของการปฏิบัติธรรมอานิสงส์การรักษาศีล	พ.ศ. ๒๕๕๑
๓๗	อย่าประมาท จงมีสติ โอวาทปาฏิโมกข์ของพระพุทธเจ้า	พ.ศ. ๒๕๕๐
๓๘	อุปสรรคของการปฏิบัติธรรม	พ.ศ. ๒๕๕๑
๓๙	อริยสัจ ๔	พ.ศ. ๒๕๕๑

๔. บันทึกเป็นแผ่นวีซีดีเผยแพร่ธรรมะ จำนวน ๖ เรื่อง

ตารางที่ ๑๔ แสดงข้อมูลวีซีดีธรรมะ จำนวน ๖ เรื่อง

ที่	รายการ	ปีที่ผลิต
๑	การสอนธรรมะประกอบภาพ ๒ แผ่นความยาว ๒ ชั่วโมง	พ.ศ. ๒๕๔๘
๒	คำบรรยายธรรมะประกอบภาพ “ธรรมะเพื่อชีวิต”	พ.ศ. ๒๕๔๙
๓	คำบรรยายธรรมะประกอบภาพปริศนาธรรมของคนโบราณ ชื่อ “เพชรอีสานและของดีอีสาน” ๒ แผ่น ความยาว ๒ ชั่วโมง	พ.ศ. ๒๕๕๑
๔	“ประวัติพระพุทธเจ้า” ดาราอินเดียแสดง ๑ ชุด ๓ แผ่น ๓ ชั่วโมง	พ.ศ. ๒๕๔๙
๕	ประเภทสารคดี “สู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา” ถ่ายทำในประเทศอินเดีย เนปาล	พ.ศ. ๒๕๕๐
๖	พุทธประวัติ ตอน ประสูติ ตรัสรู้ ประกาศพระศาสนา ปรีนิพพานมีดารา แสดงภาพนิ่ง ภาพการ์ตูน ภาพเคลื่อนไหว พร้อมคำบรรยาย ๑ ชุด ๖ แผ่น ๖ ชั่วโมง	พ.ศ. ๒๕๕๑

๕. บันทึกเป็นวีดีโอธรรมะเผยแพร่ จำนวน ๑๒ เรื่อง

ตารางที่ ๑๕ แสดงข้อมูลวีดีโอธรรมะ จำนวน ๑๒ เรื่อง

ที่	รายการ	ปีดำเนินการ
๑	ของดีในอีสาน	พ.ศ. ๒๕๔๙
๒	เทศกาลธรรม	พ.ศ. ๒๕๔๘
๓	ท่องแดนพุทธภูมิ	พ.ศ. ๒๕๕๐
๔	ธรรมชาติสอนธรรม	พ.ศ. ๒๕๕๐
๕	ธรรมชาติและตถตา	พ.ศ. ๒๕๕๑

๖	ธรรมะเพื่อคนจะบวช	พ.ศ. ๒๕๔๘
๗	ธรรมะเพื่อชีวิต	พ.ศ. ๒๕๔๘
๘	ปรัชญาชีวิต	พ.ศ. ๒๕๔๙
๙	ปลูกให้ตื่น	พ.ศ. ๒๕๕๐
๑๐	เพชรอีสาน	พ.ศ. ๒๕๕๐
๑๑	พระคุณของแม่	พ.ศ. ๒๕๕๙
๑๒	มีวสิทวิดิโอชุดเพื่อคุณธรรม	พ.ศ. ๒๕๕๑

๖. ภาพสไลด์ธรรมะ จำนวน ๑๐ เรื่อง

ตารางที่ ๑๖ แสดงข้อมูลภาพสไลด์ธรรมะ จำนวน ๑๐ เรื่อง

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	ของดีโบราณอีสาน	พ.ศ. ๒๕๑๘
๒	ชุดลำพระพานคำทำนายโลก	พ.ศ. ๒๕๒๐
๓	ชุดล้อสังคม	พ.ศ. ๒๕๑๙
๔	ตามรอยบาทพระพุทธรองค์	พ.ศ. ๒๕๓๐
๕	ท่องแดนพุทธภูมิ	พ.ศ. ๒๕๒๙
๖	เพชรอีสาน	พ.ศ. ๒๕๓๒
๗	พุทธประวัติ	พ.ศ. ๒๕๒๑
๘	มาลัยสูตร	พ.ศ. ๒๕๒๒
๙	สุภาษิตคำพังเพยโบราณ	พ.ศ. ๒๕๓๑
๑๐	อภุศลมูล	พ.ศ. ๒๕๒๓

๗. ภาพแผ่นผ้า จำนวน ๑๐ ชุด

ตารางที่ ๑๗ แสดงข้อมูลภาพแผ่นผ้า จำนวน ๑๐ ชุด

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	ดินแดนที่ไม่ตายและรากเหง้าของอภุศล ๑๐ ชุด	พ.ศ. ๒๕๒๐

๘. ภาพแผ่นเพรส จำนวน ๒๐๐ แผ่น

ตารางที่ ๑๘ แสดงข้อมูลภาพแผ่นเพชร จำนวน ๒๐๐ แผ่น

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	ของดีโบราณอีสาน ๑๕๐ แผ่น	พ.ศ. ๒๕๒๒
๒	เพชรอีสาน ๕๐ แผ่น	พ.ศ. ๒๕๓๑

๙. ภาพหนังกระดาษ จำนวน ๒๐ ชุด

ตารางที่ ๑๙ แสดงข้อมูลภาพหนังกระดาษ จำนวน ๒๐ ชุด

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	อบายमुख ๒๐ ชุด	พ.ศ. ๒๕๒๕

๑๐. ภาพตุ๊กตา จำนวน ๔๐ ชุด

ตารางที่ ๒๐ แสดงข้อมูลภาพตุ๊กตา จำนวน ๔๐ ชุด

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	ภาพตุ๊กตาปูนปั้นอุปกรณ์สงคราม	พ.ศ. ๒๕๒๗

๑๑. ภาพปูนปั้น จำนวน ๑๐ ชุด

ตารางที่ ๒๑ แสดงข้อมูลภาพปูนปั้น จำนวน ๑๐ ชุด

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	ภาพหล่อปูนปั้นปริศนาธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๕

๑๒. ภาพโปสเตอร์ จำนวน ๑๐๐ แผ่น

๑๓. ภาพป้ายคติธรรม จำนวน ๑๐๐ แผ่น

ตารางที่ ๒๒ แสดงข้อมูลภาพป้ายคติธรรม จำนวน ๑๐๐ แผ่น

ที่	รายการ	ปีที่ดำเนินการ
๑	นิทรรศการอุทยานธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๐
๒	ภาพประกอบการปาฐกถาธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๒
๓	ภาพประกอบบรรยายธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๒
๔	สวนสอนธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๑

๒.๑.๔ ศึกษาดูงานต่างประเทศ

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ไปดูงานด้านการพัฒนาสังคม ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมเพื่อนำเอาประสบการณ์นั้นมาปรับปรุงพัฒนางานพระพุทธศาสนาและงานพัฒนา ชนบท ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๓๕ ไปศึกษาดูงานด้านสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมที่ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๕๓๖ ไปศึกษาดูงานและนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลที่ประเทศ อินเดีย

พ.ศ. ๒๕๓๗ ไปศึกษาดูงานพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศศรีลังกา

พ.ศ. ๒๕๓๘ ไปศึกษาดูงานพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศพม่า

พ.ศ. ๒๕๓๙ ไปศึกษาดูงานพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศลาว

พ.ศ. ๒๕๔๐ ไปศึกษาดูงานพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศเนปาล

พ.ศ. ๒๕๔๑ ไปศึกษาดูงานพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศกัมพูชา

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นวิทยากรบรรยายแก่คณะพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนไป นมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลที่ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นวิทยากรบรรยายแก่คณะพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนไปศึกษา ดูงานพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศศรีลังกา

พ.ศ. ๒๕๔๓ ปัจจุบัน เป็นวิทยากรบรรยายแก่คณะพระภิกษุและพุทธศาสนิกชน ไปนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลที่ประเทศอินเดียเป็นประจำทุกปี ๑ ละ ๓ - ๔ ครั้ง

๒.๑.๕ ผลงานด้านอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม

๑) โครงการจัดสร้างพุทธอุทยานบ้านเชียง วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี ในเนื้อที่ ๑๓๕๐ ไร่

ป่าเป็นพุทธอุทยานแห่งสังฆธรรมเพราะธรรมชาติของป่าจะให้ความสงบเย็น ความ ปลอดภัย โปร่ง โล่งสบาย ป่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการกระตุ้นจิตวิญญาณ เกื้อหนุนแก่การปฏิบัติ ธรรมเป็นอย่างมาก ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมตั้งใจปฏิบัติธรรมจริงๆ ก็คือสิ่งลึกลับที่มีอยู่ในป่า ตลอดจนสรรพสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายที่เป็นองค์ประกอบของป่า แต่ก็ไม่ใช่ว่าป่าทุกแห่งสมควร จะเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม บางป่าก็เหมาะแต่บางป่าก็ไม่ใช่ป่าเหมาะ เหมือนกัน พระพุทธเจ้าทรงให้พระสาวกพึงพิจารณาเช่นกันว่าป่าชนิดไหนสมควรอยู่และป่า ชนิดไหนไม่สมควรอยู่

พระครูพิศาลธรรมภาณี ชอบถือการอยู่ป่า การเข้าไปอยู่ในป่านั้นเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงหาที่สงบเหมาะสมสำหรับการประพฤติปฏิบัติธรรม พัฒนาจิต อบรมจิตโดยอาศัยสถานอัน วิเวก ทำให้มีความรู้แตกฉานในพุทธธรรมทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ การที่ได้เข้ามาอยู่ในป่า

เพื่อปฏิบัติธรรมตามหน้าที่ของพระสงฆ์แล้วยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ป่าไม้อันเป็นต้นน้ำ แหล่งกำเนิดสืบพันธุ์ของสรรพสัตว์น้อยใหญ่ ดังที่ ดร. ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ ความตอนหนึ่งว่า

ผู้ที่มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะศีลและวินัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์และพืชอันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนี้ผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิตให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อะกอลโลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๒๐}

ปีพ.ศ. ๒๕๓๔ พระครูวิมลปัญญากร (สมคิด ภูริปัญโญ) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีใน รองเจ้าคณะอำเภอหนองหานมีความประสงค์ที่จะดำเนินโครงการอีสานเขียวเพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาล จึงได้รวบรวมทุนทรัพย์จำนวน ๓ แสนบาทจากคณะสงฆ์และผู้มีจิตศรัทธาเพื่อซื้อที่ดินจากชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของประมาณ ๒๐๐ ไร่ โดยจัดสร้างเป็นสถานีน้ำประปาเพื่อส่งต่อไปในตำบลบ้านเชียงไชยบริโกคูปโกค แต่โครงการดังกล่าวประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทำให้การดำเนินงานตามโครงการไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์เท่าที่ควร

ปีพ.ศ. ๒๕๓๕ พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ดำเนินการก่อสร้างพุทธอุทยานบ้านเชียง ในเนื้อที่ดังกล่าวรวมกับอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ สำนักงานป่าไม้จังหวัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้ทางวัดช่วยดูแล รวมเป็นเนื้อที่ทั้งหมด ๑,๓๕๐ ไร่ ได้แบ่งออกเป็นเขตต่างๆ คือ เขตป่าไม้ จำนวน ๑,๑๐๐ ไร่ เป็นหนองน้ำ จำนวน ๑๐๐ ไร่ เป็นเขตปลูกสร้างเสนาสนะจำนวน ๑๕๐ ไร่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการอาศัยบารมีพระครูพิศาลธรรมภาณี ช่วยป้องกันการบุกรุกตัดไม้ ซึ่งมีทั้งที่เป็นป่าเดิมและป่าใหม่ที่ปลูกขึ้นทดแทนได้รับการดูแลรักษาอย่างดี เป็นแบบอย่างในการรักษาระบบนิเวศสร้างความสมดุลให้ธรรมชาติและใช้ปลูกสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในศาสนกิจและที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ตลอดจนจนสถานที่ที่ใช้ในการอบรมพุทธศาสนิกชนผู้มาประพฤติปฏิบัติธรรมถือศีลบำเพ็ญภาวนา

วัตถุประสงค์ในการก่อสร้างโครงการพุทธอุทยานบ้านเชียงมีดังนี้

๑. เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกาตลอดทั้งประชาชนทั่วไป จะเห็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าเหมือนดังเช่นสมัยครั้งพุทธกาล
๒. เพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลของประชาชนทั่วไป

^{๒๐} ภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์ เขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน”, งานวิจัย เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๘๗.

๓. เพื่อเป็นการรักษาป่าไม้ไว้ให้อุดมสมบูรณ์เพื่อเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติของแผ่นดิน
๔. เพื่อเป็นที่ศึกษาเรียนรู้พืชพันธุ์ไม้ตลอดทั้งยาสมุนไพรชนิดต่างๆ
๕. เพื่อเป็นเขตอุทยานแก่สัตว์บก สัตว์น้ำและสัตว์ป่าทุกชนิด
๖. เพื่อเป็นที่ศึกษาเรียนรู้สัตว์ประเภทต่างๆ เช่น สัตว์บก สัตว์น้ำ เป็นต้น
๗. เพื่อเป็นสถานที่ประกอบอาชีพส่งเสริมรายได้แก่ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการเพาะเห็ด เป็นต้น

พระครูพิศาลธรรมภาณีจึงได้ใช้ประโยชน์จากป่านี้เป็นสิ่งช่วยพัฒนาจิต ซึ่งเป็นความซาบซึ้งและเป็นกุศโลบายเฉพาะบุคคล ตรงนี้เป็นการสอนแบบพิเศษตามแนวทางของพระครูพิศาลธรรมภาณี ซึ่งมีความแตกต่างจากพระอาจารย์รูปอื่นๆ เพราะใช้ป่าเป็นพุทธอุทยานแห่งสังฆธรรม สอนสาธุศิษย์ให้รู้จักอยู่กับป่าอยู่กับธรรมชาติ คณะผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมก็ให้ปกกลดนอนกับพื้นดินไต่ร่มไม้เรียกว่า ใช้ธรรมชาติสอนคน

สรุปได้ว่าการศึกษาวิจัยชีวิตและผลงานในทางพระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณีนั้น ทำให้มองเห็นว่ามีแววเป็นคนเฉลียวฉลาด เพราะมีคุณลักษณะที่พิเศษไปกว่าคนอื่น ๆ คือความใฝ่ในทางธรรมตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เป็นคนที่กล้าพูด กล้าทำ พูดจริง ทำจริง มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เป็นคนมีอุดมการณ์และเป้าหมายในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น แต่กลับมีพลังกำลังกายและกำลังใจมากยิ่งขึ้นเมื่อเห็นผลงานที่ได้ทำนั้นได้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ สามารถแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วไป ให้ได้รับความสุขความเจริญในชีวิตของตนเองและครอบครัว การที่มีตำแหน่งเป็นนักบริหารและนักปกครองทางคณะสงฆ์ ทำให้ได้มีโอกาสแสดงความสามารถในการบริหารงานคณะสงฆ์ ทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด ทำให้งานของคณะสงฆ์มีความก้าวหน้าไปพอสมควร ดังที่ได้ศึกษาวิจัยไปแล้วในด้านต่างๆ ทั้ง ๖ ด้าน พระครูพิศาลธรรมภาณี มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างมาก สามารถทำให้ผู้บังคับบัญชาเกิดความไว้วางใจเป็นอย่างดี จากผลงานที่ได้ทำไว้ทั้งบทประพันธ์ งานเขียน การแสดงธรรม การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรมและบันทึกเสียงในรูปแบบต่างๆ นับเป็นจำนวนหลายพันแผ่น แจกจ่ายเพื่อเป็นการเผยแผ่พุทธธรรมให้กับผู้สนใจนำไปศึกษาปฏิบัติ ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในหมู่พระภิกษุและประชาชนทั่วไปว่า เป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่มีวาทศิลป์และลีลาในการเทศน์ ทำให้บุคคลทั่วไปติดตามในการฟังธรรม กอปรกับความเป็นพระสงฆ์ที่มีเมตตาธรรมทำให้พระภิกษุและสาธุชนทั้งหลายมีความเคารพและศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น เมื่อได้ศึกษาวิจัยชีวิตและผลงานในบทนี้แล้ว ในบทต่อไปก็จะได้ศึกษาถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ทำให้เกิดความสำเร็จและเป็นประโยชน์กับพระศาสนานั้นเป็นเช่นใด

๒.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ

พระครูพิศาลธรรมภาณีทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีนั้น ต้องอาศัยปัจจัยหรือองค์ประกอบหลายประการ โดยรู้ได้จากผลของการศึกษารูปแบบ กลวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณีและผลจากการสัมภาษณ์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ ๒ ประการ คือ ๑) ปัจจัยด้านองค์ประกอบของการแสดงหรือบรรยายธรรม หมายถึง ผู้แสดงหรือผู้บรรยาย เนื้อหา ผู้ฟัง ๒) ปัจจัยด้านทางสังคม หมายถึง ความนิยมของผู้ฟัง เป็นต้น

๒.๒.๑ ปัจจัยด้านองค์ประกอบการแสดงหรือการบรรยายธรรม

การเผยแผ่พุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณีมีทั้งการแสดงธรรม การบรรยาย และการปาฐกถา เป็นการใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่ สื่อบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญค่อนข้างมากในเรื่องของการโน้มน้าวและชักจูงใจ จากการศึกษาพบว่า ประสบความสำเร็จด้านการพูดเป็นอย่างดี ธรรมะที่แสดงได้กลายเป็นบรรทัดฐานแก่สาธารณชน ในการนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำ การแสดงธรรมเป็นกระบวนการที่สร้างความร่วมกัน อันได้แก่ความรู้สึกนึกคิด ข้อมูลข่าวสาร อารมณ์ของบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้แสดงและผู้ฟัง โดยผู้แสดงได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เนื้อหา ความต้องการ อารมณ์ ซึ่งเราอาจหมายถึง ตัวเนื้อหาสาระ (Massage) ที่ผู้แสดงธรรมต้องการให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจร่วมกัน จึงอาจสรุปถึงองค์ประกอบที่สำคัญๆของการแสดงธรรมที่ทำให้พระครูพิศาลธรรมภาณีประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะ มี ๔ ประการ คือ

๑. ผู้แสดงหรือบรรยายธรรม

พระครูพิศาลธรรมภาณีผู้ทำหน้าที่แสดงหรือบรรยายธรรมถือว่า มีความสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งในการเลือกเนื้อหา วิธีการ รวมถึงการพิจารณาถึงกลุ่มผู้ฟัง เป้าหมายสำคัญก็เพื่อการแสดงธรรมไปยังผู้ฟัง เพื่อสามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อันจะเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีของคนในสังคม ให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ในการแสดงธรรมนั้นผู้แสดงจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว สิ่งสำคัญขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้แสดงธรรม ประเด็นดังกล่าวเป็นปัจจัยส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คุณสมบัติเฉพาะที่ทำให้สัมฤทธิ์ผลหรือประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถวิเคราะห์ได้ตามหลักเกณฑ์ต่างๆ มี ๙ ประการ ดังต่อไปนี้

๑.๑) **ความน่าเชื่อถือ (Credibility)** กระบวนการถ่ายทอดไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน สิ่งสำคัญคือความน่าเชื่อถือในตัวผู้พูดมีผลต่อการพูด เพราะถ้าหากผู้ฟังมีความรู้สึกว่าคุณพูดเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือไว้วางใจได้ การยอมรับก็เกิดขึ้นได้ง่าย พระครูพิศาล

ธรรมภาณีเป็นพระนักเผยแผ่ที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือในตัวเองได้อย่างดี ทั้งนี้ความน่าเชื่อถืออาจมาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป ด้านความน่าเชื่อถือของพระครูพิศาลธรรมภาณีนี้ ผู้ที่รู้จักและนับถือ ได้พูดถึงความน่าเชื่อถือดังมีข้อความว่า เมื่อมีโอกาสเห็นการสนทนาของบุคคลอื่นกับพระครูพิศาลธรรมภาณี และทั้งตัวเองด้วยเมื่อได้สนทนากับแล้ว เห็นได้ว่าเป็นคนพูดจาจะฉานจริงใจและมีความเป็นกันเอง เมื่อถึงเวลาที่จะแสดงถึงความถูกต้องหรือความผิดในเรื่องใด ก็ยกเหตุผลมาอธิบายอย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างให้สำเร็จเป็นรูปธรรมตามอุดมการณ์ที่ได้ตั้งใจไว้ทุกเรื่อง สิ่ง que แสดงออกมาย่อมเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้ปรากฏ^{๒๒}

๑.๒) ความรู้ความสามารถด้านการเผยแผ่ (Knowledge and Ability)

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในเรื่องหลักพุทธศาสนาและเป็นที่ปรากฏชัดแก่ผู้พบเห็นโดยทั่วไป เป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะความรู้ความสามารถในการนำเสนอด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและสอดแทรกด้วยคติธรรม น้ำเสียงดี อักขระชัดเจนสละสลวย รู้เรื่องความเป็นไปของสังคม เป็นนักเทศน์มีความชำนาญในการประยุกต์หลักธรรมะให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้ดี สามารถนำเสนอธรรมะได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ชวนให้ประพฤติปฏิบัติ ทำให้ผู้ฟังสนุกสนานชอบใจและตั้งใจฟัง ตลอดถึงภูมิธรรมที่ศึกษาเล่าเรียนมา มีผลงานทั้งการพูดและงานเขียนหนังสือธรรมะหลายเล่ม สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้จริง

๑.๓) มีบุคลิกลักษณะน่าเลื่อมใส (Personality) พระครูพิศาลธรรมภาณี

เป็นบุคคลผู้ที่มีบุคลิกลักษณะดี มีความตั้งใจ ย่อมเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและพึงพอใจ เหมือนกับการโฆษณาสินค้า มักนิยมเอาดารารายานตร์ ศิลปินเพลง หรือนักกีฬาที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้แสดงโฆษณา ทั้งๆที่บุคคลเหล่านี้อาจจะไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องสินค้านั้นเลย^{๒๓} แต่เพียงมีบุคลิกลักษณะดีเป็นที่ดึงดูดใจ ก็ทำให้คนเกิดความสนใจได้เช่นกัน เป็นผู้หนึ่งที่มีบุคลิกลักษณะดี การนุ่งห่มเป็นระเบียบเรียบร้อย การยืน การเดิน การขึ้นธรรมาสน์ทุกอย่างถูกฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ทำที่ในการพูดก็สง่างาม สีสการเทศน์น่าสนใจ จึงรวมเป็นองค์ประกอบที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง ด้านบุคลิกภาพนี้มีผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดคนหนึ่งที่คุณเคยกับได้กล่าวว่

^{๒๒} สัมภาษณ์ ศิริประภาภรณ์ สินตะนิตย์ อายุ ๕๓ ปี, เลขที่ ๓๖๖ หมู่ที่ ๑ บ้านแมต ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๓.

^{๒๓} เกศินี จุฑาวิจิตร, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ สถาบันราชภัฏนครปฐม, (กรุงเทพมหานคร : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

มีความเคารพและศรัทธาพระครูพิศาลธรรมภาณี มีบุคลิกลักษณะน่าเลื่อมใสมาก เช่น เวลายืนสนทนากับบุคคลทั่วไปจะสำรวมกายยืนในท่าตรงที่สง่างาม โดยเฉพาะเรื่องการขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรมนั้น จะนั่งห่มจีวรมีผ้ารัดคออย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยและนั่งแสดงธรรมตัวตรงเสมอ จะไม่ยอมนั่งตัวเอียงเป็นอันขาด^{๒๔}

๑.๔) สถานภาพและบทบาท (Status and Role) พระครูพิศาลธรรมภาณีมีสถานภาพและบทบาทโดยตรงต่อการเป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมะ สถานภาพ เป็นเจ้าอาวาสรองเจ้าคณะอำเภอ พระอุปัชฌาย์ ตลอดทั้งเป็นพระกรรมทูตและมีบทบาทมากมายในงานพระศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางด้านเผยแผ่ มีทั้งการบรรยาย การปาฐกถา อภิปรายและเขียนหนังสือธรรมะ ดังนั้น สถานภาพและบทบาท เป็นตัวชี้ชัดลงไปว่า เป็นผู้ที่เหมาะสมกับงานเผยแผ่อย่างแท้จริง ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นและตั้งใจพร้อมที่จะรับเนื้อหาสาระได้อย่างเต็มที่

๑.๕) ความเป็นกันเอง เมื่อผู้พูดเริ่มการพูดถือได้ว่าเป็นเบื้องต้นแห่งการนำเสนอ ดังคำที่คนมักกล่าวกันว่า “เริ่มต้นที่ดี มีชัยไปกว่าครึ่ง” การพูดที่มีความเป็นกันเอง จะทำให้เกิดความสนิทสนมใกล้ชิดซึ่งมีผลต่อใจของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจและเป็นกันเองกับผู้พูด เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้ผู้พูดสามารถโน้มหน้าจิตใจผู้ฟังได้ง่ายขึ้น พระครูพิศาลธรรมภาณี เมื่อเริ่มพูดจะต้องทำให้ผู้ฟังรู้สึกสบายใจและเป็นกันเองกับตัวก่อน ดังคำพูดในเรื่องนี้ไว้ว่า

“ข้าพเจ้าถือหลักว่าต้องพูดแบบง่าย ๆ ให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจและได้ความรู้จริงๆ ถ้าเป็นปัญหาที่ต้องการจะให้คนอื่นตอบ ข้าพเจ้าก็จะถามขึ้นบ่อยๆหรือหลายๆครั้งว่า “ตอบซิ โยม” “เอ้า ตอบให้อาตมาฟังหน่อย” “ตอบหน่อยเร็ว” หรือเวลามีคนมาถามปัญหาก็คงพูดให้เขาถามอีกว่า “เอ้า มีอะไรอีกถามมา” “เอ้า ถามต่ออีกๆ” เป็นต้น”

๑.๖) การสร้างสารที่ง่าย เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร หรือสิ่งที่เราพูดรวมเป็นตัวสาร(Message) ถ้าเป็นสารที่ง่ายจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้เร็วและง่ายขึ้น การสร้างสารที่ง่าย ผู้พูดจะเป็นผู้กำหนดแต่สิ่งนี้ก็เป็นตัวกำหนดถึงประสิทธิภาพของผู้พูดด้วยเช่นกัน ถ้าผู้พูดมีความสามารถทำสารที่ยากให้ง่ายแก่การเข้าใจ การสื่อสารระหว่างกันก็มีโอกาสที่จะสำเร็จได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าเนื้อหาสาระที่ส่งไปเป็นสารที่เข้าใจยาก หรือผู้ฟังมีความรู้ในเรื่องนั้นน้อยก็อาจทำให้การสื่อสารล้มเหลวได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ผู้ฟังไม่รู้เรื่องบาลีเลยแต่ผู้พูดอธิบายธรรมะนำเสนอแต่คำบาลีเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ผู้ฟังไม่รู้และไม่เข้าใจในสารนั้นเลย การสื่อสารก็ไม่บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การสร้างสารที่ง่ายเหมาะสมกับผู้ฟังก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่จะทำให้

^{๒๔} สัมภาษณ์ ลัดดา คนยัง อายุ ๔๕ ปี, ๒๗๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียงคำ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลได้ สามารถพูดเรื่องยากให้เป็นเรื่องที่น่าเข้าใจ ดังเช่นเรื่องที่จะนำเสนอ
ดังต่อไปนี้

ชีวิตคือกิจการงานตระการตา หมายความว่า ชีวิตของเราอยู่ด้วยการงาน ไม่มีใคร
อยู่เฉยๆ อยู่เฉยๆไม่ได้ต้องมีการงาน แม้ร่างกายของเรา ๓๒ ส่วน แต่ละอย่างก็ต้องทำ
หน้าที่ไม่ว่าส่วนใด ตั้งแต่หัวลงมาถึงเท้า เช่น ผมก็ทำหน้าที่ปกป้องความร้อนความหนาว
ขนก็ต้องทำหน้าที่ปกป้องไม่ให้ฝุ่นและเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย หากร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งไม่
ทำงาน ร่างกายก็ไม่ปกติ ต้องเข้าโรงพยาบาล ต้องไปหาหมอ ชีวิตนี้มีแต่งงาน ในส่วนต่างๆใน
๓๒ ส่วนก็มีงานทั้งหมด ส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ทำงานก็อยู่ไม่ได้ ญาติโยมลองบีบจมูกแล้วก็ปิด
ปาก ไม่ให้มันทำงาน ไม่ถึงชั่วโมงจะต้องตายแน่ๆ ดังนั้น จมูกมันก็ทำหน้าที่ด้วยการหายใจ
เข้าหายใจออก^{๒๕}

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าพระครูพิศาลธรรมภาณี ก็สามารถสร้างสารที่ยากทำให้ง่าย
ต่อการเข้าใจของผู้ฟังได้ ดังนั้น การสร้างสารที่ง่ายก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บรรลุเป้าหมาย
ในการพูดธรรมะเช่นกัน

๑.๗) การสร้างบรรยากาศ บรรยากาศในระหว่างการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ ผู้
พูดเป็นผู้กำหนดว่าจะให้บรรยากาศในระหว่างการพูดของตัวเองเป็นเช่นไร บรรยากาศจะต้อง
เข้ากับเรื่องที่เราจะพูด แต่ถ้าหากไม่ตรงกันอาจทำให้การสื่อสารไม่บรรลุตามต้องการได้ เช่น
ผู้พูดพูดเรื่องไม่เป็นมงคลในงานมงคล หรือผู้พูดพูดเรื่องสนุกสนานเฮฮาในงานศพ เป็นต้น
ดังนั้น การสร้างบรรยากาศให้เหมาะกับสถานที่และเรื่องที่จะพูดก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้
การพูดประสบความสำเร็จ ผู้พูดจำต้องรู้ว่าตนเองต้องการจะพูดอะไร อย่างไรและควรให้
บรรยากาศเป็นเช่นไร พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นนักพูดที่สามารถสร้างบรรยากาศในการพูด
ได้ดีเยี่ยม ดังจะเห็นได้จากการที่ตอบคำถามชาวคริสต์ที่ต้องการให้ลาสิกขาไปทำงานเผยแผ่
ให้กับศาสนาคริสต์ โดยเสนอให้เงินเดือนๆ ละ ๑๐,๐๐๐ บาทพร้อมมีรถและอุปกรณ์การเผยแผ่
ครบครันแต่ก็ตอบปฏิเสธไป โดยพูดว่าชีวิตนี้อาตมาให้กับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ได้
แต่จะให้กับพระเจ้าของไม่ได้หรอก ถ้าจะให้ไปก็ได้แต่หนังกับกระดูกแต่ไม่ได้หัวใจของอาตมา
ชาวคริสต์นั้นได้ฟังเช่นนั้นก็เข้าใจในเจตนาและฟังพอใจในอุตมคติของพระครูพิศาลธรรมภาณี
ว่าได้ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะโดยแท้จริง ในที่สุดก็หลีกไปโดยมิได้เกลียดชังแต่ประการ
ใด^{๒๖}

๑.๘) มีความทุ่มเทในการเผยแผ่ พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้ทุ่มเทในการ
ทำงานเป็นอย่างมาก เป็นนักเผยแผ่ที่มีความเสียสละ มีใจรัก มีความบริสุทธิ์ใจ มีแรงจูงใจ

^{๒๕} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง,
๒๕๔๗), หน้า ๖ - ๘.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

และมีความตั้งใจในการทำงานด้านการเผยแผ่อย่างเต็มเปี่ยม เห็นได้จากผลงานการเขียนหนังสือ ได้รับการพิมพ์เป็นหนังสือแจกให้กับผู้สนใจจำนวนมากและการคิดค้นผลิตสื่ออุปกรณ์การเผยแผ่ธรรมอยู่ตลอดเวลา หลักเกณฑ์ทั้งหมดดังกล่าว เป็นปัจจัยที่ทำให้การพูดของพระครูพิศาลธรรมภาณีประสบความสำเร็จสิ่งต่างๆเหล่านี้ อาจเป็นสิ่งที่ได้ฝึกฝนมาจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญชำนาญการ ตลอดถึงประสบการณ์ที่ผ่านเวทีการพูด เป็นทั้งนักแสดงธรรม นักรบรยายธรรมและปาฐกถาธรรม นอกจากนั้นก็ได้รับเชิญไปพูดในโอกาสต่างๆอยู่เสมอ สิ่งทั้งหมดนี้ได้รวมเป็นปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพูดอย่างแท้จริง

๑.๙) ความเป็นผู้มีอุดมการณ์ พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้มีอุดมการณ์ในการเผยแผ่ที่ชัดเจนสามารถสรุปได้ ๓ ข้อ คือ

- ๑) เมื่ออยู่ในศาสนาต้องทำประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุด
- ๒) ต้องปฏิบัติธรรมให้ถึงความดับทุกข์พ้นทุกข์ให้ได้
- ๓) ถ้าทำไม่ได้ในสองข้อต้นนี้อายู่ให้รกรศาสนาเลย^{๒๗}

พระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นผู้มี ความตั้งใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามอุดมการณ์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อต้องการอนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนโดยทั่วไป มุ่งมั่นในการแสดงหลักธรรมให้เห็นถึงเหตุและผลของการปฏิบัติตามธรรมะข้อนั้นๆ อันจะทำให้สังคมโดยรวมเกิดความสงบเรียบร้อยและทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

๒. หลักธรรม

เนื้อหาของหลักธรรมที่มีผลต่อความสำเร็จของการแสดงธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณีนั้น ได้ใช้ภาษาพูด คือ การเทศน์ การบรรยาย ปาฐกถาและภาษาเขียนอันหมายถึงสิ่งพิมพ์ต่างๆ การแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยมและวัตถุประสงค์ต่างๆ รูปแบบเนื้อหาของหลักธรรมที่นำมาใช้ในการเผยแผ่มีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกดังที่ได้นำเสนออยู่ในบทที่ ๓ แล้ว ในการแสดงธรรมมีการนำเสนอเนื้อหาทั้งในการพูดและการเขียนโดยประยุกต์เนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง มีความสละสลวยด้วยภาษาที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และด้วยลีลาที่น่าเสียดที่หนักแน่น จริงจัง ละเอียดลึกซึ่งชวนฟังสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

๓. การใช้สื่อ

การใช้สื่อในการแสดงธรรมให้ประสบความสำเร็จนั้น ถือเป็นกลยุทธ์ของผู้แสดงธรรมแต่ละบุคคล ในการแสดงธรรมหรือบรรยายธรรมแต่ละครั้งอาจใช้สื่อเดี่ยวหรือสื่อประสมในการแสดงธรรม เพราะจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทั้งผู้แสดงธรรมและผู้ฟังในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความสามารถของผู้แสดงและผู้ฟัง เวลา สถานที่ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการแสดงธรรม

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้ชำนาญด้านการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ จะใช้ทั้งสื่อบุคคลและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไปพร้อมๆกัน มีความชำนาญในการพูดประยุกต์เหตุการณ์ปัจจุบันให้เข้ากับหลักธรรม จะเห็นได้ว่าการใช้สื่อเพื่อการแสดงธรรมนั้น มีความเข้าใจและสามารถใช้สื่อให้เหมาะสมกับหัวข้อที่แสดงเอง ซึ่งเป็นผู้แสดงธรรมเหมาะสมกับหลักธรรมที่ยากง่ายต่างกันเหมาะสมกับผู้ฟังหรือผู้มีสติปัญญาความสามารถในการเข้าถึงสื่อต่างๆกันเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ไม่จำกัดว่าจะใช้สื่อใดมากกว่ากันขึ้นอยู่กับสถานการณ์นั้น

๔. ผู้ฟัง

ผู้ฟังก็เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้แสดงธรรมจะทำการพิจารณาว่าผู้ฟังนั้นมีลักษณะอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการแสดงธรรมมีปัจจัย ๓ ประการ คือ ด้านการแสดงธรรม ด้านผู้ฟัง ด้านบุคลิกลักษณะ ซึ่งผู้แสดงธรรมต้องทำความเข้าใจต่อผู้ฟังว่ามีความชำนาญ ทักษะติดความรู้ เกี่ยวกับการรับฟังอย่างไร ในด้านผู้ฟังจะต้องทราบถึงอายุ เพศ การศึกษา อาชีพ ศาสนา สภาพภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ฟังอย่างถี่ถ้วน ในด้านบุคลิกลักษณะ ผู้แสดงธรรมจะต้องทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึก ทักษะติดของผู้ฟัง เพราะปัจจัยเหล่านี้ จะแสดงถึงการแสดงหรือบรรยายธรรมแต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวมากน้อยเพียงใด

ในการแสดงธรรมเพื่อการเผยแผ่ของพระครูพิศาลธรรมภาณี ผู้ฟังส่วนมากจะเป็นประชาชนทั่วไป ทุกเพศทุกวัยและทุกอาชีพ จะใช้การพูดมากกว่าการเขียน นำเสนอธรรมะด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีน้ำเสียงที่หนักแน่น จริงจัง ชวนต่อการฟัง

การแสดงธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณีในแต่ละครั้ง ย่อมประกอบไปด้วยคุณสมบัติลักษณะของการแสดงธรรมอย่างครบถ้วน คือ ในฐานะของผู้แสดงเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จึงทำให้ได้รับการอาราธนาให้ไปแสดงธรรมอยู่เสมอ เนื้อหาหลักธรรมมีความถูกต้องชัดเจน เข้าใจง่ายด้วยภาษาชาวบ้าน จะเห็นได้จากการที่มีผู้สนใจติดตามฟัง ทำให้สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้รับความสนใจมาก มีการนำเสนอที่น่าสนใจด้วยการประยุกต์เนื้อหาธรรมะให้ทันยุคทันเหตุการณ์และผู้ฟังก็มีความสนใจและตั้งใจฟังด้วยอาการอันสงบและนำเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง

๒.๒.๒ ปัจจัยด้านสังคม

ก. ได้แบบอย่างของครูอาจารย์ที่ดี

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้แบบอย่างการเทศน์ที่ดีจากสำนักวัดสวนโมกขพลาราม และวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้อาจารย์ที่เป็นต้นแบบอย่างดี คือ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ซึ่งเป็นนักเผยแผ่ธรรมะที่มีชื่อเสียง ตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน มีลีลาการนำเสนอ บุคลิกภาพที่คล้ายคลึงกัน ถึงกับมีการพูดว่า “พระครูพิศาลธรรมภาณี ได้นำแบบอย่างการทำงานมาจากหลวงพ่พุทธทาสภิกขุและรูปแบบการเผยแผ่โครงการธรรมทายาทมาจากหลวงพ่ปัญญานันทภิกขุ”^{๒๘}

ข. ตั้งใจทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระครูพิศาลธรรมภาณี มีความตั้งใจทำงานเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากการมีวิริยะอุตสาหะในการเทศน์ บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม การใช้สื่อในการประกอบการแสดงธรรม การเขียนหนังสือจำนวนมากกว่าสิบเล่มและการบันทึกเสียงการบรรยายธรรมในสถานที่ต่างๆ อีกจำนวนนับพันแผ่นดังที่ได้อ้างไว้ในบทที่แล้ว ความตั้งใจทำงานของนับว่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและบุคคลทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิด พฤติกรรม และความเข้าใจในการสร้างคุณค่าให้แก่ชีวิตตนและครอบครัว ทำให้รู้จักหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดระยะเวลาการทำงานเผยแผ่ที่ยาวนานจึงทำให้เป็นที่รู้จักของสังคมโดยทั่วไป

ค. เป็นผู้ที่มีเกียรติคุณ

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากสังคมว่า เป็นผู้ที่มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ในการทำงานเผยแผ่มาก จนได้รับการยกย่องจากหน่วยงาน องค์กรและสถาบันต่างๆ ในสังคมอยู่เสมอ ดังเช่น ได้รับการราชทานเสาศาเมทวงคำจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในสาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและได้รับรางวัลสำนักปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติดีเด่นในระดับประเทศอีกด้วย นอกจากนี้ได้รับการประกาศเกียรติคุณอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมแล้ว ยังได้รับอาราธนาให้เป็นผู้บรรยายพิเศษเกี่ยวกับเรื่องประวัติพระพุทธศาสนาจากสาธุชนที่เดินทางไปนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ที่ประเทศอินเดียเป็นประจำทุกปี เพราะเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในเรื่องประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา สามารถบรรยายให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจและเพลิดเพลินจนให้ติดตามฟังเรื่องราวตลอดเวลา เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า “ฟังเล่าเรื่องแล้วติดใจจนฟัง”

^{๒๘} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการนุกูล ปสาโท อายุ ๔๔ ปี พรรษา ๒๓, เจ้าอาวาสวัดโนนธาตุเจดีย์ เจ้าคณะตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

จึงทำให้ต้องได้รับอาราธนาเป็นผู้บรรยายเป็นประจำอย่างน้อยปีละ ๒ - ๓ ครั้งเป็นอย่างน้อย ผู้ที่จะเดินทางไปนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ที่ประเทศอินเดีย จะมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง หากมีส่วนร่วมเดินทางไปด้วย จะเห็นได้ว่าเกียรติคุณที่ได้รับทั้งในส่วนรูปธรรมและในส่วนเป็นที่พึงพอใจของบุคคลทั่วไป ย่อมมีส่วนช่วยสนับสนุนในการเผยแผ่ธรรมะได้เป็นอย่างดี

ง. สังคมยอมรับ

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระเถระที่มีความเสียสละและอดทนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความจริงใจและยึดมั่นในอุดมการณ์ พรั่งพร้อมด้วยความรู้ความสามารถ และพยายามทำตนเป็นแบบอย่างแก่พระภิกษุรุ่นใหม่ที่เห็นวิธีการทำงานเผยแผ่ จะต้องทุ่มเททั้งกำลังกายและใจ ไม่มีความย่อท้อต่อความเหน็ดเหนื่อย มีแต่ความปีติใจเมื่อได้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ด้วยอัตลักษณ์และท่วงท่าลีลาการแสดงธรรมของที่ได้แสดงออกเป็นที่ปรากฏแก่สายตาประชาชนนั้น ทำให้เห็นว่าเป็นพระสงฆ์ที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา ต้องการที่จะใช้ธรรมะสงเคราะห์แก่ทุกคน จึงทำให้ได้รับความนิยมและได้รับอาราธนาไปเทศน์ บรรยาย ปาฐกถาตามหน่วยงาน องค์กร สถาบันและสถานที่ต่าง ๆ อยู่บ่อยครั้งและสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ ที่ได้เขียนและพิมพ์แจกเป็นธรรมทานก็ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

พระครูพิศาลธรรมภาณีในฐานะพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความทุ่มเทเสียสละ ตั้งมั่นในอุดมการณ์ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการเผยแผ่ธรรมะตามกลวิธีทั้ง ๔ รูปแบบ ด้วยบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจกับทุกคน เนื้อหาของธรรมะมีความถูกต้องตามหลักธรรม ชัดเจน เข้าใจง่ายและมีความเพลิดเพลีนต่อการฟัง สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ความพร้อมในการแสดงธรรมและเนื้อหาธรรมะก็อำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟัง จึงทำให้พระครูพิศาลธรรมภาณีได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาชนทั่วไป ในองค์กรประกอบทางด้านสถานภาพทางสังคมเป็นผู้มีต้นแบบกัลยาณมิตรที่ดี มีความตั้งใจทำงาน สังคมทั่วไปยอมรับในความรู้ความสามารถ มียศและตำแหน่งในฐานะผู้ปกครองสงฆ์ ด้วยปัจจัยดังกล่าวนี้จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณีประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

บทที่ ๓

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

เมื่อเข้าใจในผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี ในบทที่ ๒ แล้ว ในบทนี้จะได้ศึกษากลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระครูพิศาลธรรมภาณี ได้นำไปใช้ว่าใช้หลักธรรมอะไรและมีวิธีการเผยแผ่อย่างไร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ หลักธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระสงฆ์ที่มีเชี่ยวชาญในการทำงานเผยแผ่เชิงรุก การแสดงธรรม บรรยายธรรมและปาฐกถาธรรมของท่านประกอบด้วยวาทการที่หนักแน่น จริงใจ มีเหตุผล เหมาะสมกับยุคสมัย ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ทำให้สาธุชนทุกเพศทุกวัยเกิดความความเข้าใจในพุทธธรรมถูกต้อง เกิดศรัทธาและน้อมนำไปปฏิบัติได้โดยไม่ยาก สิ่งที่ท่านสอนโดยมากเป็นหลักธรรมที่เน้นที่การแก้ปัญหาชีวิต โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับการบริหารชีวิตของสามัญชนทั่วไป เพราะท่านเห็นว่า สังคมโลกทุกวันนี้เพียบพร้อมบริบูรณ์อาหารกาย แต่ขาดแคลนอาหารใจ คือคุณธรรมภายในที่เรียกว่าคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม^๑ หมายความว่า ผู้คนส่วนใหญ่กำลังดำเนินชีวิตไปตามกระแสโลกและสังคม แสวงหาเฉพาะวัตถุนิยม ไม่สนใจใฝ่ดีต่ออำนาจของความคิดและความถูกต้อง ปล่องใจไปตามอำนาจของกิเลส ไม่รู้จักหน้าที่ของตน การไม่รู้จักเทคนิคการครองเรือนและการไม่รู้จักโลก ทำให้การดำเนินชีวิตต้องล้มเหลวและจมอยู่ในกองทุกข์นานัปการ

ดังนั้น พระครูพิศาลธรรมภาณีจึงได้เผยแผ่ธรรมะเข้าถึงหัวใจประชาชน โดยคำนึงถึงประโยชน์ ๓ ประการเป็นเบื้องต้น คือ ประโยชน์ปัจจุบัน(ภิกขุธรรมมีกัตถประโยชน์) ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์)และประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถประโยชน์) ชักนำมหาชนให้มองเห็นปัญหาชีวิต ให้รู้จักตนเอง ให้รู้จักหน้าที่ของตน ให้รู้จักสร้างประโยชน์ระดับปัจเจกและสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต อันเป็นแนวทางการเผยแผ่ธรรมของท่านตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ๑. ด้านส่งเสริมการดำรงชีวิตดีงาม ๒. ด้านส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

^๑ อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

๓.๑.๑ ด้านหลักธรรมส่งเสริมการดำรงชีวิตดีงาม

หลักธรรมที่พระครูพิศาลธรรมภาณีที่ใช้ในการแสดงธรรม บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปนั้น เมื่อได้ศึกษาจากเอกสารงานเขียนและเทปบันทึกเสียงของท่านทั้งหมดพบว่า หลักธรรมที่ท่านใช้ในการแสดงธรรมนั้นเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาบุคคล ครอบครัว การทำงาน สังคมและอื่นๆ อันเป็นการดำรงชีวิตที่ดีงามตามวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้คัดเลือกนำเอาหัวข้อธรรมที่น่าสนใจและพบว่าเป็นธรรมะที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ใช้ในการเผยแผ่บ่อยครั้งหรือมากที่สุด โดยได้จัดเข้าเป็นหมวดๆ ดังนี้

หมวดที่ ๑ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ปูพื้นฐานให้ผู้ฟังเข้าใจในพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น พระครูพิศาลธรรมภาณีท่านได้สอนหลักธรรมเหล่านี้ในที่ต่างๆ เช่น ในหนังสือจุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, ๖๐ ปีแห่งความหลัง, คนโง่ คนฉลาดและในม้วนเทปบรรยาย เป็นต้น ในหมวดหลักธรรมที่สำคัญในพุทธศาสนานี้มีหลักธรรมที่ท่านใช้บ่อย เช่น พระรัตนตรัย ไตรสิกขาและอริยสัจสี่ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. พระรัตนตรัย^๒ หมายถึง หลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ผู้ที่จะเป็นพุทธศาสนิกชนหรือเป็นพุทธมามกะก็คือ ผู้ที่ยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกของตน ฉะนั้น เรื่องพระรัตนตรัยจึงเป็นเรื่องใหญ่ กว้างขวางมาก องค์แห่งพระรัตนตรัยมี ๓ ประการ คือ ๑) พระพุทธเจ้า คือ พระผู้ตรัสรู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ๒) พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ ๓) พระสงฆ์ คือ หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น สิ่งที่ควรระลึก ส่วนที่หนึ่ง คือ พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยคุณ คือ

๑. พระปัญญาธิคุณ มีความรอบรู้ในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง จึงได้ชื่อว่า สัพพัญญู รู้สิ่งทั้งปวง

๒. พระบริสุทธิคุณ คือ เป็นผู้ที่มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ เป็นผู้ที่มีจิตใจที่ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายมี โลก โกรธ หลง เป็นต้น

๓. พระมหากรุณาธิคุณ แม้พระองค์จะตรัสรู้แล้วก็ไม่ได้นิ่งอยู่เฉย ได้เที่ยวออกสั่งสอนสัตว์โลกโดยมิได้เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยและความลำบาก ออกเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนมาถึงพวกในวันนี้ นี่คือนสิ่งที่ควรระลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ทำให้ได้รับธรรมะในทางพระพุทธศาสนา

^๒ ข.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

ส่วนที่ ๒ คือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าต้องระลึกถึงและนำมาปฏิบัติ ต้องมีธรรมะอยู่ที่จิตใจตลอดเวลา ธรรมะ คือ ความถูกต้อง ความดีงามหมายเอาสิ่งที่ควรนำมาประพฤติ ปฏิบัติตามจนทำให้มีความสุข ฉะนั้นควรระลึกถึงพระธรรมตลอดเวลา เกิดขึ้นมาจากพระธรรม อยู่ได้ด้วยพระธรรม อย่างน้อยตัวก็คือธรรมะสองอย่างคือ กายก็คือรูปธรรม ส่วนใจก็คือนามธรรม ธรรมะอยู่ที่ตัวสองอย่างทั้งรูปธรรมและนามธรรมให้ระลึกถึงอยู่เสมอว่าต้องมีธรรมะ ต้องปฏิบัติธรรมะ ต้องบูชาธรรมะเป็นสรณะ ไม่บูชากิเลส ไม่บูชาอบายมุข ไม่บูชาสิ่งเหลวไหล

ส่วนที่ ๓ คือ พระสงฆ์ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ควรระลึกเพราะว่าพระสงฆ์มีคุณธรรมสี่อย่าง ได้แก่

- ๑) สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดี
- ๒) อสุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง
- ๓) ญายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์
- ๔) สามจีปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร

นี่เป็นบุคคลที่ควรระลึกนึกถึง เพื่อจะเอาคุณเหล่านี้มาใส่ใจ เพื่อให้ตัวเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ ผู้ปฏิบัติสมควร นี่คือพระสงฆ์ที่ควรระลึกนึกถึง ก็ครบสามอย่าง คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์^๓

๒. ไตรสิกขา^๔ คือ ข้อที่ปฏิบัติที่จะต้องศึกษาหรือจะเรียกว่า หลักแห่งการศึกษาอบรม ๓ หลัก ดังนี้

- ๑) หลักศีล คือ หลักที่มุ่งให้คนมีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย
- ๒) หลักสมาธิ คือ หลักที่มุ่งให้คนมีจิตใจหนักแน่นมั่นคง
- ๓) หลักปัญญา คือ หลักที่มุ่งทำให้คนฉลาดในเหตุผล

ศีล ตามภาษาของคนฉลาดนั้นนอกจากจะรวมเอาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ แล้วยังรวมเอาปริสุทธศีล ๔ ด้วย คือ ๑) ปาติโมกขสังวร การสำรวมในปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต ๒) อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดการยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส รั้งมามารมณ์ทางใจ ให้เป็นเพียงการกระทบหรือเป็นเพียงรูปและนามเท่านั้น ๓) อาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบธรรม ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต ๔) ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัช ไม่

^๓ อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๒๔๒ - ๒๔๓.

^๔ อัง.ติก.(ไทย) ๒๐๘/๘๒/๓๐๘.

บริโภคด้วยกิเลสตัณหา นี่คือศีลที่สามารถที่จะทำลายกิเลสตัณหาลงได้ เพราะศีลชนิดนี้เป็นไปเพื่อการทำลายความยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวตนของตนได้จริง

ส่วน **สมาธิ** ตามภาษาคนฉลาดนั้น หมายถึง การทำจิตใจให้สงบปราศจากกิเลส โดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรืออุบายใดอุบายหนึ่ง เพื่อจะได้รับความสงบสุขจากสมาธินั้นและเพื่อใช้จิตที่เป็นสมาธิคือตั้งมั่นบริสุทธิ์ ว่องไวควรแก่การพิจารณาธรรมนั้น ไปพิจารณาธรรมคือกายกับใจ ให้เห็นตามความเป็นจริงว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นต้น

ปัญญา ของภาษาคนฉลาดนั้น หมายถึง ปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมคืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตาและอริยสัจสี่ ที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์โดยตรง ซึ่งเรียกว่า อธิปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดขึ้นด้วยการเจริญหรือพิจารณาเห็นรูปเป็นรูป เห็นนามเป็นนามและเห็นรูปนามนี้เป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนตลอดทั้งการรู้แจ้งอริยสัจสี่ ปฏิจจนุปบาท และ อิทัปปัจจยตาอย่างแจ่มแจ้งจนดับทุกข์ได้ นี่คือนิพพานอันยิ่ง เป็นไปเพื่อความดับทุกข์อย่างเดียว จะไม่เป็นไปเพื่อความเอาเปรียบหรือกอบโกยเอาผลประโยชน์ของผู้อื่นเพื่อตน หรือเป็นปัญญาที่มีไว้ เพื่ออวดอ้างใครอย่างปัญญาของคนโง่^๕

๓. **อริยสัจสี่**^๖ คือ ความจริงอันประเสริฐ ถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จริง มี ๔ ข้อ ดังนี้ คือ

- ๑) ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก
- ๒) ทุกขสมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์
- ๓) ทุกขนิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์
- ๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์

อริยสัจสี่ ตามความหมายของภาษาคนโง่นั้น หมายถึง อริยสัจสี่ที่สอนกัน ท่องได้ จำได้ติดปาก แบบนกแก้วนกขุนทองว่า “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค” แต่ไม่รู้ไม่เข้าใจซึมซาบ และไม่เห็นแจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งจริงๆ เป็นเพียงจำได้ สอนคนอื่นได้ แต่ดับทุกข์แก่ตนเองไม่ได้ ยังมีโลภ โกรธ หลง ยังมีความทุกข์อยู่ ทั้งที่ตัวเองยังสอนเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์และทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์แก่ผู้อื่นอยู่ ตัวเองก็ยังไม่เคยรู้หรือสัจสี่ว่าเป็นอย่างไร ก็เลยกลายเป็นคนขวยยา แต่ไม่เคยกินยารักษาโรคให้แก่ตนเอง

^๕ อริยสังฆทาสภิกขุ, **คนโง่ คนฉลาด**, (อุตรธานี : ธรรมสารการพิมพ์ ๒๕๓๗), หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๗๗.

ส่วนอริยสังขีตามภาษาของคนฉลาดนั้น หมายถึงการรู้แจ้งแทงตลอดในอริยสังขี ด้วยจิตใจที่มีปัญญาอันยิ่งจริงๆ ไม่ได้เห็นด้วยการคิดคำนวณ แต่เกิดจากการเห็นแจ้งขึ้นมา ด้วยปัญญาอันยิ่ง ที่ได้บรมมาด้วยศีล สมาธิ ปัญญา^๗

หมวดที่ ๒ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคคล

หมายถึงการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนาบุคคล จากการศึกษาพบว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีใช้หลักธรรม ซึ่งสามารถจัดเข้าในหมวดการพัฒนาทางด้านบุคคลได้ โดยหลักธรรมเหล่านี้จะทำให้บุคคลเป็นคนดีมีคุณภาพ เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีคุณค่าของสังคม ซึ่งหลักธรรมในหมวดนี้ มีตัวอย่างดังนี้ คือ

๑. เบญจศีล^๘ คือการรักษากายวาจาของตนให้เรียบร้อย มี ๕ ข้อ ดังนี้ คือ

- ๑) ปาณาติปาตา เวระมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒) อทินนาทานา เวระมณี เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
- ๓) กาเมสุมิจจาจารา เวระมณี เจตนางดเว้นจากการผิดประเวณี
- ๔) มุสาวาทา เวระมณี เจตนางดเว้นจากการกล่าวเท็จ
- ๕) สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมณี เจตนางดเว้นจากดื่มน้ำเมา

ชีวิตของคนถ้ำชาติศีล ชีวิตก็ไม่เจริญก้าวหน้า ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกับสังคมของคนทั่วไปได้ ไม่สามารถอยู่กับพ่อแม่ ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงได้ หากคนชาติศีลมากๆ ก็จะต้องไปอยู่ในที่คุมขัง ในคุกตะราง ไม่ได้อยู่กับสังคมทั่วไป ดังนั้น ศีลห้าจึงเรียกว่า มนุษยธรรม^๙

การนำเสนอหลักธรรมของพระครูพิศาลธรรมภาณีในหมวดนี้ เป็นหลักธรรมที่มีเนื้อหาในการพัฒนาบุคคล เป็นหลักธรรมที่เมื่อผู้ปฏิบัตินำไปใช้ ก็จะมีผลเจริญรุ่งเรืองทั้งในส่วนตัว นอกจากนั้นยังส่งผลไปถึงครอบครัวและสังคมโดยรวม

๒. เบญจธรรม^{๑๐} คือ ธรรมอันทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นคนดีงาม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณธรรม ธรรมอันทำให้ผู้ประพฤติดีงาม ซึ่งใช้คู่กันกับเบญจศีลมี ๕ ประการดังนี้ คือ

- ๑) เมตตากรุณา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

^๗ อริยสังฆทาสภิกขุ, คนโง่ คนฉลาด, หน้า ๑๘๑ - ๑๘๒.

^๘ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒ - ๓๐๓.

^๙ อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๑๘๐.

^{๑๐} เบญจธรรมนี้ ท่านผู้เป็นหมวดธรรมชั้นภายหลัง จึงมีแปลกันไปบ้างเมื่อว่าโดยที่มาหัวข้อเหล่านี้ส่วนใหญ่ประมวลได้จากท่อนท้ายของกุศลกรรมบถข้อต้น ๆ

- ๒) สัมมาอาชีวะ คือ ตั้งใจทำมาหากินในทางสุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น
 ๓) กามสังวร คือ ระมัดระวังในเรื่องรักใคร่ทางกาม
 ๔) สัจวาจา คือ กล่าววาจาให้เป็นแต่ความจริง
 ๕) สติสัมปชัญญะ คือ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ ฝึกฝนตนเป็นคนรู้จักยั้งคิด

เบญจธรรม ๕ ประการนี้เรียกว่ากัลยาณธรรมหมายถึงธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เป็นคนดีงาม ซึ่งเป็นธรรมคู่กันกับเบญจศีล ที่จะต้องประพฤติร่วมกันคือจะต้องปฏิบัติทั้งธรรมะ ทั้งวินัย คือ ศีล ๕ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลธรรม เพราะศีล ๕ เป็นข้อห้ามเท่านั้น ยังไม่ได้ประพฤติในคุณงามความดี เมื่อได้ปฏิบัติตามเบญจธรรม ๕ ประการดังกล่าวนี้ จึงจะชื่อว่าได้ประกอบคุณธรรมให้มีแก่ตัว^{๑๐}

หมวดที่ ๓ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาครอบครัว

ในทางศาสนาท่านแบ่งคนออกเป็นสองพวกตามลักษณะการดำรงชีวิต คือ อคาริยะ คนมีเรือน กับอนาคาริยะ คนไม่มีเรือน พวกอคาริยะนั้นบางแห่งท่านเรียกว่า ฆราวาสและคฤหัสถ์ ซึ่งแปลว่าคนครองเรือน คนมีเรือน คนประเภทนี้ คือคนที่ไม่ได้บวช ดำรงชีพอย่างชาวบ้าน ส่วนพวกอนาคาริยะ หมายถึงพวกสละเหย้าเรือน ออกไปบวชเป็นบรรพชิต^{๑๑} คนทั้งสองประเภท การดำรงชีวิตไม่เหมือนกัน บรรพชิตคือผู้ที่สละทุกสิ่งทุกอย่าง หลีกเร้นตัวเองออกไปเพื่อแสวงหาความสงบ เพื่อทำลายกิเลส ส่วนผู้ครองเรือนคือผู้ที่ยังมีกิเลส ยังต้องดำรงชีวิตแบบคฤหัสถ์ การใช้ชีวิตแบบคฤหัสถ์จึงประสบกับปัญหามากมาย ซึ่งปัญหาชีวิตเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะการใช้ชีวิตโดยไม่มีเครื่องนำทาง สิ่งที่จะช่วยประคับประคองหรือเป็นเครื่องนำทางในชีวิตของฆราวาสวิสัยนั้นก็คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ เพื่อพัฒนาครอบครัวให้มีความร่มเย็นเป็นสุข

พระครูพิศาลธรรมภาณีกล่าวว่า คนที่ไม่รู้จักเรื่องของการครองเรือน จะทำให้คนผู้นั้นล้มเหลวในการดำเนินชีวิต จากคำดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการครองเรือนเป็นเรื่องสำคัญ ที่ผู้อยู่ครองเรือนจะต้องเรียนรู้และศึกษาให้ดี ท่านจึงสอนเรื่องของการครองเรือน โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ จะทำให้ชีวิตการครองเรือนประสบกับความสุขมากยิ่งขึ้น สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน ที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้นำมาเผยแผ่นั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในหมวดนี้ ดังมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการครองเรือน ดังนี้

^{๑๐} เทพบันเทิงเสียงเรื่อง “กัลยาณธรรม” ของพระครูพิศาลธรรมภาณี(สมมติ สุวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๐.

^{๑๑} ปิ่น มุฑุกันต์, พ.อ., เรือนชั้นใน ชั้นนอก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑ - ๑๒.

๑. **ฆราวาสธรรม**^๓ ธรรมสำหรับฆราวาสหรือธรรมสำหรับการครองเรือน ชีวิต
 คฤหัสถ์จะประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องอาศัยธรรมสี่ประการนี้ คือ

- ๑) สัจจะ ความจริงใจ
- ๒) ทมะ ความข่มใจ
- ๓) ขันติ ความอดทน อดกลั้น
- ๔) จาคะ ความเสียสละ

ในทางฆราวาสจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าสอนว่าฆราวาสควรดำเนินชีวิตอย่างไร ต้องมี
 สัจจะความจริงใจต่อกัน ไม่หน้าไหว้หลังหลอก ต้องเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนเที่ยงธรรม
 เป็นคนเที่ยงตรง มีสัจจะ พูดจริงทำจริง ปฏิบัติจริง ๆ ข้อที่สองต้องมีทมะความข่มใจบังคับใจ
 ตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจ ข้อที่สาม ต้องมีความอดทนอดกลั้นสูง เพราะต้องทำมาหากิน ต้อง
 อาบเหงื่อต่างน้ำ ข้อที่สี่ต้องมีจาคะเสียสละซึ่งกันและกัน เอื้อเพื่อเอื้อแผ่แก่กันได้ นี่เป็น
 พื้นฐานของฆราวาส เป็นหลักสร้างความสุขให้เกิดให้มีในฆราวาสวิสัย^๔

๒. **ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์**^๔ คือประโยชน์ในปัจจุบัน การดำเนินชีวิตที่จะ
 สามารถแสวงหาความสุขในปัจจุบันได้นั้น พระพุทธเจ้าท่านสอนว่าเป็นฆราวาสแล้วควรปฏิบัติ
 ตนอย่างไรชีวิตจึงจะดีและเจริญก้าวหน้า พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าฆราวาสจะมีชีวิตที่ดี ต้อง
 ประกอบด้วยธรรมะ ๔ ข้อ คือ

- ๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร
- ๒) อารักขสัมปทา รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติ
- ๓) กัลยาณมิตรตตา มีเพื่อนที่ดีงาม
- ๔) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตให้สม่าเสมอ

อันนี้เป็นธรรมพื้นฐานของฆราวาสที่จะต้อง มี พระพุทธเจ้าท่านสอนหมด แม้กระทั่ง
 ว่าเมื่อเป็นฆราวาสแล้ว ควรปฏิบัติตนอย่างไร ชีวิตจึงจะดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้น ทรงตรัสว่า
 ฆราวาสจะมีชีวิตที่ดี ต้องประกอบด้วยธรรม ๔ ประการข้างต้น ซึ่งคนโบราณสมัยก่อนนี้
 เวลาเขาจะสอนลูกสอนหลาน เขาบอกว่าใครอยากจะรวย ต้องมาเรียนเอาคาถาเศรษฐี ถึง
 เวลาเขาก็จะสอน พอมาพร้อมแล้วเขาก็จะสอนว่า อุ อา กะ สะ ให้ท่องจำทั้งเช้าทั้งเย็นให้
 ขึ้นใจ ถึงเวลาก็มาฟังใหม่ว่าจะทำยังไง เขาก็แปลให้ฟังว่า อุ คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อม
 ด้วยความหมั่นความขยัน “ให้ตื่นตึกเหมือนนกกากินเหมือนไก่ตื่นขึ้นให้เหยียบหมากลับคืนมา

^๓ ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

^๔ อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๓๐.

^๕ อัง.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐ - ๓๔๒.

ให้เหยียบกบเหยียบเขียด”^{๑๖} ท่านกล่าวว่า นกกานี้มันตื่นตั้งแต่เวลาเช้า ไก่ก็จะคุ้ยเขี่ยหากินตลอดทั้งวัน ไม้รู้ว่าได้อาหารหรือไม่ ก็คุ้ยเขี่ยหาเรื่อยไป ถ้าคนขยันแบบนี้ก็จะเป็นคนร่ำรวย นี่เรียกว่าตื่นตึกเหมือนกา หากินเหมือนไก่ ตื่นขึ้นให้เหยียบหมา กลับมาให้เหยียบกบเหยียบเขียด เวลากลางคืนหมาจะไม่นอน หมาจะนอนเวลาตึก ตีสองตีสามหมายังไม่ตื่นก็ตื่นแล้ว ตื่นไปทำอะไรไถนา ทำการค้าขาย หรือลุกขึ้นเดินจงกรม เจริญสมาธิภาวนา นี่เรียกว่าตื่นขึ้นให้เหยียบหมา กลับมาให้เหยียบกบเหยียบเขียด หมายความว่ากว่าจะกลับบ้านก็เป็นเวลาสองสามทุ่ม เป็นเวลาค่ำแล้วกบเขียดจะออกหากิน นี่เป็นคำสอนของคนโบราณ^{๑๗}

๓. ทิศ ๖^{๑๘} คือ บุคคลประเภทต่างๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทางสังคม มี ๖ ประเภท คือ

- ๑) ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ บิดามารดา
- ๒) ทักษิณทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์
- ๓) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา
- ๔) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย
- ๕) เภฏฐิมทิศ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน
- ๖) อูปริมทิศ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์

หลักธรรมในเรื่องทิศ ๖ นี้ เป็นหลักธรรมที่ควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติระหว่างตัวกับผู้อื่น ดุจทิศที่อยู่รอบตัว^{๑๙} การปฏิบัติตามหลักทิศทั้ง ๖ จึงถือว่าเป็นหลักธรรมที่ดั่งามของพระพุทธศาสนา ดังที่ได้กล่าวไว้ในสังคาลกสูตรที่สอนแตกต่างจากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในครั้งนั้นในการสอนให้ไหว้ทิศทั้ง ๖ จะเห็นว่าการสอนให้ไหว้ทิศทั้ง ๖ ในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นการพัฒนาชีวิตและสังคม อันจะทำให้ได้รับประโยชน์จากบุคคลอื่นๆ อย่างเหมาะสมแก่การปฏิบัติ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธกันและการอยู่ร่วมกันในสังคม^{๒๐}

^{๑๖} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๓๐ - ๓๑.

^{๑๗} อ้างแล้ว.

^{๑๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๙๙ - ๒๐๔/๒๐๒ - ๒๐๖.

^{๑๙} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒๔.

^{๒๐} เทปบันทึกเสียงเรื่อง “ทิศ ๖” ของพระครูพิศาลธรรมภาณี(สมดี สุวรรณโณ) เจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๕.

หมวดที่ ๔ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน

หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนาการทำงาน สิ่งที่คุณโดยทั่วไปต้องการคือ การมีอาชีพ การมีงานทำ เพราะการมีงานทำนำมาซึ่งความสุขอื่นๆ แต่เมื่อได้งานมาแล้ว ไม่แน่ว่าคนผู้นั้นจะประสบความสำเร็จในงานนั้นเสมอไป มีคนจำนวนมากประสบความล้มเหลวจากการทำงาน สาเหตุอาจเนื่องมาจากหลายสาเหตุ หลายปัจจัย เช่น ความเกียจคร้าน ความเห็นแก่ตัว ความเบื่อง่าย ความขัดแย้งกันระหว่างผู้ร่วมงาน เป็นต้น ปัญหาทั้งหมดนี้ มีสาเหตุมาจากการขาดหลักธรรมในการทำงาน การนำหลักธรรมมาช่วยประคับประคองการทำงาน ก็เป็นวิธีหนึ่ง ที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้นำหลักพุทธธรรมที่ช่วยพัฒนาการทำงานมาสอนจุดประสงค์เพื่อให้บุคคลรู้จักวิธีการทำงานอย่างถูกต้องและประสบความสำเร็จจากการทำงาน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตัวผู้ทำงานเอง ยังส่งผลถึงส่วนรวมอีกส่วนหนึ่งด้วย แม้ตัวท่านเองก็ได้นำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ในการทำงานเช่นเดียวกัน โดยหลักธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงานที่พระครูพิศาลธรรมภาณีใช้ในการแสดงธรรมหรือในการเผยแผ่นั้น ผู้วิจัยได้จัดเข้าไว้ในหมวดนี้ ดังมีตัวอย่างดังนี้ คือ

๑. อธิปไตย^{๒๑} อธิปไตยที่เป็นธรรมทำให้เกิดความสำเร็จทุกอย่าง มีดังนี้

- ๑) ฉันทะ ความพึงพอใจ
- ๒) วิริยะ ความพากเพียร
- ๓) จิตตะ ความเอาใจจดจ่อ
- ๔) วิมังสา ความใคร่ครวญหาเหตุผล

ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น ทำอะไรก็ให้พอใจ ทำงานก็ให้พอใจในการทำงานนั้น เรียนหนังสือ อ่านหนังสือก็ให้พอใจในการเรียนการอ่าน ปฏิบัติธรรมก็ให้พอใจในการปฏิบัติธรรม เหมือนบุคคลพึงพอใจในแก้วที่มีคุณค่ามีราคาฉันใด ก็มีฉันทะความพอใจในสิ่งนั้น เมื่อบุคคลทำอะไรด้วยความรัก ความพอใจก็มีความสุข สนุกกับการทำงาน งานนั้นก็จะได้

วิริยะ คือ ความเพียรความบากบั่นในสิ่งนั้น ทำซ้ำๆ บ่อยๆ คำว่าความเพียรความบากบั่นก็คือทำบ่อยๆ ปฏิบัติธรรมบ่อยๆ นั่งสมาธิบ่อยๆ เดินจงกรมบ่อยๆ ทำอะไรบ่อยๆ จนสำเร็จ

จิตตะ คือการเอาใจใส่จดจ่อแน่วแน่มั่นคง นักปฏิบัติธรรมที่ปฏิบัติไม่ได้ผลก็เพราะไม่มีจิตตะ คือ จิตเลื่อนลอยไปโน่นไปนี่ จิตไม่จดจ่ออยู่ที่รูปกับนาม ทำให้สมาธิไม่ดี จะพิจารณาอะไรก็ไม่เกิดการเห็นแจ้งรู้จริงขึ้นมา เพราะไม่จดจ่อ ไม่แน่วแน่มั่นคง ดังนั้นจะต้องมี

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

สมาธินั่นเอง สมาธิมีองค์สาม ๑) สมาหิโต ตั้งมั่น ๒) ปริสุทฺโธ จิตบริสุทธิ์ ๓) กัมมนิโย อ่อนโยนว่องไว

วิมังสา เปรียบด้วยตัวปัญญาคือการพิจารณาใคร่ครวญสอดส่อง เมื่อพิจารณาใคร่ครวญทุกเวลา ย่อมทำให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้งเห็นจริง^{๒๒}

๒. ทศพิธราชธรรม^{๒๓} คือหลักแห่งการบริหาร การปกครองและการทำงาน สำหรับผู้ที่มีอำนาจวาสนาได้เป็นใหญ่ในหมู่คณะในชุมชน พึงตั้งอยู่ในธรรม ๑๐ ประการนี้ คือ

- ๑) ทาน การให้ปันแก่ผู้อื่น
- ๒) ศีล เป็นคนมีศีลมีธรรม
- ๓) ปริจาคะ การเสียสละเพื่อส่วนรวม
- ๔) อาชวะ ซื่อตรง
- ๕) มัททวะ มีความสุภาพอ่อนโยน
- ๖) ตบะ ความทรงเดช คือแผดเผากิเลสตัณหาให้เข้ามาครอบงำจิต
- ๗) อักโกธะ ไม่โกรธฉุนเฉียว
- ๘) อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- ๙) ขันติ มีความอดทน อดกลั้น
- ๑๐) อวิโรธนะ ไม่ทำผิดลุแก่อำนาจคติ^{๒๔}

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้แสดงหลักธรรมทั้ง ๑๐ ประการซึ่งเป็นหลักแห่งการบริหารงาน บริหารตนและบริหารบุคคลได้ โดยเฉพาะการปกครองคนเป็นจำนวนมาก จะต้อง มีหลักดังกล่าวนี้เป็นเครื่องประดับประคอง งานจึงจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและดีงาม นอกจากนั้นท่านยังปาฐกถาธรรมทศพิธราชธรรมนี้ในโอกาสวันสำคัญของประเทศชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น เพื่อให้ รู้จักคุณธรรมของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงอาศัยทศพิธราชธรรมปกครองประชาชนของพระองค์ให้อยู่เย็นเป็นสุข หรือให้รู้จักคุณสมบัติของนักปกครองที่ดี เพื่อเป็นการปลูกฝังให้พลกนิกรไทยมีความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์และแสดงความกตัญญูต่อแผ่นดิน

กล่าวได้ว่า หลักธรรมที่พระครูพิศาลธรรมภาณีเผยแผ่นั้น เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาบุคคล ครอบครัว การทำงาน เป็นต้น อันเป็นการดำรงชีวิตที่ดีงามตามวิถีพุทธ อัน

^{๒๒} อริยสังฆมหาสิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๓๘ - ๓๙.

^{๒๓} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมภาณี(สมมติ สุวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๓.

เป็นจุดหมายให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพของตนและเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างตนและสังคมให้สงบสุข

๓.๑.๒ ด้านส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

หลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงการดับทุกข์อันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน ท่านพระครูพิศาลธรรมภาณีได้แสดงธรรม บรรยายธรรม หรือประพันธ์หนังสือที่เกี่ยวข้องตั้งแต่พื้นฐานจนถึงระดับสูงเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยเมื่อได้ศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ท่านใช้ในการแสดงธรรมนั้น มีตั้งแต่แนวทางปฏิบัติธรรมจนถึงธรรมสูงสุด ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกนำเอาหัวข้อธรรมที่น่าสนใจและพบว่าเป็นธรรมะที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ใช้ในการเผยแผ่บ่อยครั้ง ดังตัวอย่างดังนี้

หลักธรรมเพื่อการดับทุกข์

หลักธรรมหรือวิธีการที่จะปฏิบัติให้ไปถึงจุดมุ่งหมายอันสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการดับทุกข์ พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ศึกษาจนแตกฉาน สามารถสอนคนอื่นให้เข้าใจได้โดยง่ายทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร ผู้วิจัยได้จัดรวบรวมหลักธรรมที่ท่านได้สอนไว้ในหมวดนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาธรรมะ ได้รู้และเข้าใจถึงวิธีการหรือทางที่จะดำเนินไปเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ในที่นี้จะยกตัวอย่างมาเพียงบางส่วน พอเป็นแนวทางแก่การศึกษาธรรม ดังนี้

๑. กาวนา/กรรมฐาน ^{๒๕} คือ การเจริญ การฝึกจิตใจทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ประการ คือ ๑) สมถะ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ, การฝึกสมาธิ ๒) วิปัสสนา การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง, การเจริญปัญญา สองอย่างนี้เป็นธรรมะที่พึงให้เจริญให้มาก

๒. สติปัฏฐาน ^{๒๖} คือ ที่ตั้งของสติ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงมี ๔ ประการ คือ

- ๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย
- ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา
- ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต
- ๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๖.

^{๒๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓ - ๓๐๐/๓๒๕ - ๓๕๑.

พระพุทธเจ้าเสด็จมาแสดงสติปัฏฐานที่นั่น เพราะเห็นว่าชาวเมืองนี้เป็นคนรูปร่างใหญ่ผิวขาว และเป็นคนขยันมาก พระพุทธเจ้าต้องการอนุเคราะห์แก่ชนชาวกรุงจึงแสดงสติปัฏฐานสูตรที่นี้ซึ่งมีเนื้อความโดยย่อว่า สติปัฏฐาน ๔ อันบุคคลเจริญให้มากทำให้มากแล้ว ย่อมมีอานิสงส์ใหญ่มีผลใหญ่ ย่อมทำให้จิตใจของผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ลาดไป เอียงไป เทไปเพื่อพระนิพพานฯ เพราะเหตุนี้ตถาคตจึงเรียกสติปัฏฐาน ๔ ว่าเอกายนมรรค แปลว่า ทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์โดยส่วนเดียว จึงได้รู้วาทธรรมะของพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นจริงทุกอย่างทุกประการ อาตมาก็เจริญสติปัฏฐาน ๔ มาตลอดเพราะเชื่อว่าปฏิบัติได้ผลจริง ญาติโยมก็มีเวลาที่จะปฏิบัติได้^{๒๗}

๓. โขฌงค์ ๗^{๒๘} (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้)

โขฌงค์ ๗ แปลว่า ธรรมที่เป็นเครื่องตรัสรู้ หรือองค์แห่งธรรมที่เป็นเครื่องตรัสรู้ ถ้าอยากจะรู้แจ้งเห็นจริงให้เจริญโขฌงค์ ๗ มีดังนี้

๑) สติสัมโพชฌงค์ สติจะต้องเป็นองค์ธรรมที่เริ่มต้นก่อน คือ นั่ง นอน ยืน เดิน คู้เหยียด เคลื่อนไหวก็ต้องมีสติ คือ ให้มีสติรู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่ นั่งอยู่ก็กาย นอน ยืน เดิน กระดุกกระดิก กลืนน้ำลาย กระทบตาก็กาย สุข ทุกข์ก็เวทนา รู้สึกนึกคิดก็จิต กำหนดรู้ก็สติ เห็นก็ปัญญา กิเลสเกิดขึ้นมาก็พิจารณาว่าอกุศลธรรมหรือนิเวศธรรม ตัวไม่มี ให้มีสติรู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ ส่วนปุถุชนคนมีสติบ้างไม่มีบ้าง บางทีก็ขาดบางทีก็หายไป

๒) ฐัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คือ ให้สอดส่องในธรรม พิจารณาในธรรม ธรรมอยู่ที่ไหน ธรรม ๘๔,๐๐๐ ข้อ ย่อลงก็อยู่ที่กายกับใจ อยู่ที่รูปกับนาม ฉะนั้นให้มีสติให้เห็นธรรมอยู่ตลอดเวลา ยืน เดิน นั่ง นอน ก็เป็นรูปธรรม สุข ทุกข์ ร้อนหนาว เรียกว่า เวทนามก็เป็นนามธรรม ความรู้สึกนึกคิดทั้งหลายซึ่งเรียกว่าจิตก็เป็นนามธรรม ที่เขาชอบพูดว่ากิเลสพันห้าตัดหาร้อยแปดนี้ก็อกุศลธรรม สติกำหนดดูก็เป็นสติธรรม ปัญญาเห็นแจ้งก็เป็นปัญญาธรรม สิ่งที่เรียกว่าคน สัตว์ เขา ไม่มี นี้เรียกว่าฐัมมวิจยะ การสอดส่องดูธรรม

๓) วิริยะสัมโพชฌงค์ คือ มีความเพียรบากบั่นสม่ำเสมอ ทั้งกลางวันกลางคืน เพียรในสี่อิริยาบถ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น เพียรละกิเลสที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้กุศลเกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นไป

๔) ปีติสัมโพชฌงค์ ปีติ คือ การซาบซ่านไปทั่วกาย ทำให้ไม่เหน็ดเหนื่อย ไม่หิวกระหาย ทำให้ไม่เจ็บไม่ปวด ยืน เดิน นั่ง นอน ก็สบาย ไปไหนก็สบาย ปีติเป็นกำลังอย่างหนึ่งที่ทำให้นั่งสมาธิไม่เหน็ดเหนื่อย ไม่ปวดขา ถ้าปีติเกิดขึ้นความเหน็ดเหนื่อยเมื่อล้าจะหายไป

^{๒๗} อริยสังฆมหาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๗๑ - ๗๒.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๗/๒๖๔.

๕) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ การสงบระงับกิเลส สงบระงับราคะ โทสะ โมหะ ไม่ให้มีในจิตใจ เรียกว่า ปัสสัทธิ ความสงบระงับของกิเลส

๖) สมာธิสัมโพชฌงค์ คือ จิตผ่องใส สงบ สมามิมองค์สาม คือ สมมติโต จิตตั้งมั่น, ปริสุทฺโธ จิตบริสุทธิ์ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่มีกิเลสนิวรณ์ จิตเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ผ่องใส และ กัมมณีโย คล่องแคล่วว่องไวอ่อนโยนควรแก่การทำงานนี่คือจิตที่เป็นสมามธิ เรียกว่า สัมมาสมามธิ เป็นจิตที่ผ่องใส เป็นเอกัคคตตามีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว

๗) อุเบกขาสัมโพชฌงค์ กิเลสสงบระงับไปแล้ว จิตก็เป็นสมาธิจนเข้าสู่อุเบกขา ไมยินดี ยินร้าย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ นี่คือทางสายกลาง คือมีจิตเป็นกลาง^{๒๙}

ดังนั้น ทั้ง ๗ ข้อที่เรียกว่าสัมโพชฌงค์ จึงเป็นอุปการณเป็นเครื่องหนุนให้ผู้ปฏิบัติเป็นไปเพื่อความเจริญส่วนเดียว พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ใช้หัวข้อธรรมนี้แสดงธรรมเมื่อสอนถึงเรื่องการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพราะองค์ธรรมของหมวดนี้เป็นไปเกี่ยวกับผลของการปฏิบัติไปตามขั้นตอนและแสดงในโอกาสทั่วไปด้วย ส่วนมากก็จะแสดงกับพระภิกษุและนักปฏิบัติธรรมผู้แสวงหาความสงบและความพ้นทุกข์ หลักธรรมข้อนี้อาจจะเป็นธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งเกินกว่านักเรียน นักศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่จะเข้าใจ

๓.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและถูกต้องจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้เผยแผ่ต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจพระพุทธศาสนาพอสมควร เพราะผู้ฟัง ผู้อ่านที่เคยผ่านการศึกษาและเข้าใจพระพุทธศาสนาก็มี ผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาเข้าใจถ่องแท้ก็มี หากผู้เผยแผ่อธิบายความหมายผิดเพี้ยนไป ย่อมถูกผู้รู้ท้วงติงหรือตำหนิได้ ส่วนผู้ที่กำลังศึกษาพระพุทธศาสนาแต่ยังไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างถ่องแท้ เมื่อฟังผิดย่อมเกิดความไขว่ไขว่เข้าใจหลักธรรมผิดเพี้ยนจากความหมายเดิมและนำไปประพฤติดังปฏิบัติไม่ถูกต้อง ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้น ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจำต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจในประเด็นเนื้อหา ขอบเขต กฎเกณฑ์ และหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปด้วยดี ไม่ขาดตกบกพร่อง

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระสงฆ์ที่มีทั้งความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการได้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดชีวิตการบวชของท่าน ความรู้ในด้านปริยัติได้ศึกษาจนจบนักธรรมเอกและเปรียญ ๓ ประโยค ส่วนในด้านการปฏิบัติก็ได้ไปเข้ารับการอบรมกับพระสุปฏิปันโน ซึ่งท่านเคารพเป็นครูอาจารย์ ได้แนะนำสั่งสอนจนท่านมีความเข้าใจในเรื่องธรรมปฏิบัติได้ดี นอกจากนั้นท่านยังได้รับการปลูกฝังให้มีใจรักในการเผยแผ่ธรรมอีกด้วย หลังจากที่

^{๒๙} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๔๓ - ๔๕.

ท่านได้รับการอบรมความรู้ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติพอควรแล้ว ท่านก็ได้เริ่มทำงานเผยแผ่อย่างจริงจัง ด้วยการอาศัยเทคนิค รูปแบบ หรือกลวิธีการในการเผยแผ่ตามความรู้ความสามารถของท่าน เช่น ได้แสดงธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะ และในบางโอกาสก็ได้รับอาราธนาไปแสดงปาฐกถาธรรมในหน่วยงานองค์กรและสถาบันการศึกษาอยู่เสมอ นอกจากนั้นท่านยังได้มีงานเขียนข้อความและหนังสือธรรมะ โดยในงานเขียนหรืองานประพันธ์นั้นพบว่าท่านจะมีวิธีการสอดแทรกพุทธศาสนสุภาษิตบ้าง สุภาษิตบ้าง คำโคลงและคำกลอนบ้าง ทำให้งานเขียนของท่านเมื่ออ่านแล้ว ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน ไม่เบื่อ มีเนื้อหาสาระดี ท่านตั้งใจทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง การแสดงธรรมนั้น ได้ยึดหลักการของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ ท่านพยายามดำเนินตามหลักองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. จักกล่าวไปตามลำดับ
๒. จักชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
๓. จักแสดงด้วยอาศัยความเมตตา
๔. จักไม่แสดงเพราะเห็นแก่อามิส
๕. จักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและคนอื่น^{๓๐}

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาของธรรมแล้ว ผู้เผยแผ่จะต้องมีความสามารถในการให้การอบรมสั่งสอนด้วยจึงจะประสบความสำเร็จ ความสามารถก็คือเทคนิคและกลวิธีการต่างๆ นั้นเอง เพราะฉะนั้น การเผยแผ่ที่จะเร้าให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน เกิดความรู้ความเข้าใจและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี นักเผยแผ่จะต้องมีกลวิธีในการเผยแผ่ที่ดี ไม่เช่นนั้นอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากการศึกษาวิจัยกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี ได้พบว่า สิ่งที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการแสดงธรรม ปาฐกถาธรรมและบรรยายธรรมนั้น เพราะว่าท่านได้ใช้เทคนิคหรือกลวิธีการของท่าน เป็นอุปกรณ์หรือองค์ประกอบที่สำคัญ ช่วยในการแสดงธรรมเพื่อให้เกิดความน่าสนใจฟัง เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน บันเทิงใจกับการฟังธรรม และเป็นการซึมซับธรรมะแบบง่ายๆ กลวิธีการดังกล่าวมี ๔ วิธี ดังนี้

๑. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ
๒. เปรียบเทียบด้วยอุปมาอุปไมย
๓. ยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม ปรัชญา ผญา โคลง บทประพันธ์
๔. การใช้ภาษาต่างๆ เหมาะสมแก่ผู้ฟัง

^{๓๐} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๓๗/๘๖ - ๘๘.

สำหรับกลวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณีทั้ง ๔ วิธีนั้น จะได้นำเสนอรายละเอียดต่อไป ดังนี้

๓.๒.๑ ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน

การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ เป็นกลวิธีการอย่างหนึ่งที่สามารถช่วยทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายได้ชัดเจน จำได้ง่ายและแม่นยำ มีการสอดแทรกแนวคิด คติ สอนใจ ทำให้เกิดความบันเทิงและความเพลิดเพลินในการฟัง ทำให้เนื้อหาธรรมะน่าสนใจยิ่งขึ้น นิทานเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาแฝงไปด้วยข้อคิดต่างๆ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการสอน ให้เป็นคนดี นิทานนั้นอาจมีกำเนิดขึ้นพร้อมกับมนุษยชาติ ในยุคแรกนิทานคงเป็นเรื่องที่ เกิดขึ้นจริงแล้วเล่าสู่กันฟังต่อๆ มา ภายหลังมีการเพิ่มเติมเสริมแต่งให้พิสดารมากยิ่งขึ้น จน ห่างไกลจากเรื่องจริงกลายเป็นนิทานไป ส่วนคำว่า นิทาน ในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ กล่าวถึงเรื่องต้นเหตุย้อนหลังไปนานมากจนบางอย่างที่เคยมีในยุคหนึ่งไม่ปรากฏให้คนในยุคนี้ได้ พบเห็นอีกแล้ว ท่านจึงอนุโลมเอาศัพท์มาใช้เทียบกับนิยายปรัมปราให้เรียกว่า นิทาน ไปด้วย พระพุทธเจ้าทรงให้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนอยู่เสมอ คำว่า นิทาน ที่มาจาก พระพุทธศาสนานั้นหมายถึงเรื่องที่เคยมีอยู่จริงเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นแต่ประการใด ดังที่ ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ โดยเฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวกันก็มีนิทานชาดกถึง ๕๕๐ เรื่อง^{๓๐}

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ใช้กลวิธีการในการเผยแพร่ โดยการยกอุทาหรณ์และเล่า นิทาน แล้วจึงใช้หลักธรรมเป็นบทสรุปให้เกิดความเข้าใจภายหลัง การแสดงธรรมแบบใช้ ปฏิภาณไม่อ่านจากใบลานแบบสมัยเดิมนั้น ทำให้ผู้ฟังสนใจในการฟังธรรมมากขึ้น เพราะไม่ เกิดความเบื่อหน่าย ฟังธรรมแบบสนุกสนาน มีอารมณ์แจ่มใส นิทานที่ท่านนำมาเล่าประกอบ นั้นมีหลายประเภท เช่น นิทานจากธรรมบท นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน นิทานเชิง ประวัติศาสตร์ นิทานประยุตต์ธรรมะ เมื่อท่านนำอุทาหรณ์หรือนิทานมาประกอบกับการ บรรยายธรรมหรืองานเขียน ให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อหาทำให้มองเห็นเป็นรูปธรรม ผู้อ่านข้อความธรรมะและได้ฟังการบรรยายของท่าน นอกจากจะได้ความเพลิดเพลินแล้วยังได้ ข้อคิดอันเป็นธรรมะอีกด้วย ผู้วิจัยขอนำเสนอการเล่านิทานของท่านส่วนหนึ่งเป็นตัวอย่างให้ เป็นที่ประจักษ์ดังนี้

แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ต้องการความสุข ถ้าสังเกตดูหมาขี้เรื้อนที่ไม่มีขนเลย มี แต่ขี้เรื้อนเต็มตัว ก็ยังต้องการหาความสุข ไปนอนตรงที่ๆ คิดว่าไม่คัน คิดว่าจะมี ความสุข แต่เมื่อนอนไม่นานก็ต้องวิ่งหาที่นอนใหม่ ผลสุดท้ายก็ไม่พบ เพราะว่า ความทุกข์อยู่ที่ตัวเอง ไปนอนที่ไหนๆ ก็คันเหมือนเดิม ต้องใช้ยาเกาตรงที่คัน

^{๓๐} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตน ชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๐.

บางครั้งมีเลือดไหลออกมาเพราะคันมาก พยายามที่จะหาความสุข ดังนั้นคนทำไมจะไม่หาความสุขให้กับชีวิตของตนบ้าง เพราะทุกคนเกิดมาสิ่งที่ต้องการที่สุดของชีวิตก็คือความสุขความเจริญ แม้กระทั่งหมาขี้เรื้อนก็ต้องการสิ่งนี้ เมื่อพูดถึงหมาขี้เรื้อนก็อยากจะพูดถึงนิทานเรื่องหนึ่งที่มีคติสอนใจดี เรื่องเกี่ยวกับหมาขี้เรื้อน หมาขี้เรื้อนตัวหนึ่งวิ่งหาความสุข ตรงไหนไม่คันก็ไปนอน วิ่งไปวิ่งมากก็เหนื่อย จึงไปนอนตากแดดเพราะอากาศหนาวจนหลับไป พอตื่นขึ้นมา แสงแดดร้อนแรงเพราะเป็นเวลากลางวัน หมาขี้เรื้อนไม่มีขนจึงถูกแดดเผาจนลำตัวร้อนและแสบไปทั่วตัว เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงอ้อนวอนเทวดาว่า ฉันทูกพระอาทิตย์แผดเผาขอให้ท่านช่วยเสกให้ข้าพเจ้าเป็นพระอาทิตย์ด้วยเถิด เทวดาจึงเสกให้หมาขี้เรื้อนกลายเป็นพระอาทิตย์ เมื่อหมาขี้เรื้อนได้เป็นพระอาทิตย์ ก็คิดว่าต่อไปนี้จะเผาทุกอย่าง อะไรขวางหน้าก็จะเผาไหม้ให้หมด ดังนั้น จึงส่องแสงลงมายังโลกเพื่อจะเผาสัตว์ต่าง ๆ แต่วันนั้นมีเมฆก้อนใหญ่มาบังแสงแดดไว้หมด หมาขี้เรื้อนที่เป็นพระอาทิตย์ก็คิดว่า เป็นพระอาทิตย์นี่ก็จะเก่ง ยังไม่สามารถสู้ก้อนเมฆได้เลย จึงขอให้เทวดาเสกให้เป็นก้อนเมฆ เทวดาก็เสกให้พระอาทิตย์กลายเป็นก้อนเมฆใหญ่ เมื่อกลายเป็นก้อนเมฆใหญ่ก็คิดว่า ต่อไปนี้จะบดบังแสงอาทิตย์ แสงจันทร์ให้มีมืดมืดไปหมดไม่ให้มีแสง แต่ปรากฏว่า มีพายุใหญ่มาพัดก้อนเมฆไปตกลงทะเล เจ้าเมฆหมาขี้เรื้อนก็คิดว่า นี่ก็ก้อนเมฆจะเก่งที่ไหนสู้ลมก็ไม่ได้ จึงขอร้องเทวดาเสกก้อนเมฆให้เป็นพายุ พอได้เป็นพายุตั้งใจ ก็ออกเที่ยวพัดต้นไม้พัดบ้านเรือนคนพังหมด มองเห็นจอมปลวกจึงตรงเข้าพัดอย่างแรง จอมปลวกก็ไม่หวั่นไม่โคลนเลยนึกว่าเป็นลมพายุนี้ก็จะเก่ง แต่ก็สู้จอมปลวกไม่ได้ จึงขอให้เทวดาเสกข้าพเจ้าให้เป็นจอมปลวกเถิด เทวดาก็เลยเสกพายุหมาขี้เรื้อนให้กลายเป็นจอมปลวกอยู่กลางทุ่งนา คิดว่าเป็นจอมปลวกนี่ดีที่สุด ตั้งตระหง่านอยู่กลางทุ่งนา พอตีฝนตกลงมาทำให้ควายที่เขาเลี้ยงอยู่ตามทุ่งนาตื่นตื่นดีใจวิ่งไปวิ่งมา วิ่งไปชนจอมปลวกพังยับเยิน เจ้าจอมปลวกหมาขี้เรื้อนคิดว่าเป็นจอมปลวกนั่นดีแล้วแต่ก็ยังสู้ควายไม่ได้ จึงขอเทวดาให้เสกเป็นควาย เทวดาก็ใจดีเสกจอมปลวกหมาขี้เรื้อนให้เป็นควายตัวใหญ่ เมื่อเป็นควายแล้วก็คิดว่าต่อไปนี้จะขวิดทุกอย่างที่ขวางหน้า จึงตั้งหน้าตั้งตาชนต้นไม้ จอมปลวก พืชผักของเขาที่ปลูกไว้เสียหายหมด ชาวนาจึงนำเชือกหนึ่ง เพราะในสมัยก่อนใช้หนังทำเชือกไม่มีเชือกพลาสติกในสมัยนี้เหมือนปัจจุบัน เขาเรียกว่าเชือกหนัง เมื่อชาวนานำเชือกหนังไปผูกคอควาย เจ้าควายหมาขี้เรื้อนดีใจอย่างไรก็ไม่หลุดไม่ขาด เลยคิดว่าเป็นควายนี่ก็จะเก่ง แต่ก็ยังสู้เชือกหนังไม่ได้เพราะดีใจอย่างไรก็ไม่หลุดไม่ขาด คิดได้ดังนั้นก็อ้อนวอนเทวดาให้เสกข้าพเจ้าเป็นหนังเถิด เทวดาจึงเสกควายหมาขี้เรื้อนเป็นหนังเขาก็ไปผูกคอควายที่ทุ่งนา พอตีฝนตกลงมาเชือกหนังถูกฝนก็เปียกแฉะอ่อนนุ่ม แถมยังมีกลิ่นเหม็นๆ ออกมาด้วย ก็พอตีหมาขี้เรื้อนหัวโชนมาเห็นจึงกัดกิน

เชือกหนังเปียกน้ำเจ้าหนังเชือกหมาขี้เรื้อนก็คิดว่าเป็นเชือกหนังแล้วจะแกงก็สู้หมาขี้เรื้อนไม่ได้ จึงอ้อนวอนเทวดาขอให้เสกข้าพเจ้าเป็นหมาขี้เรื้อนเหมือนเดิมเกิดเทวดาจึงเสกให้กลายเป็นหมาขี้เรื้อนเหมือนเดิม สุดท้ายก็ต้องกลายเป็นหมาขี้เรื้อนเหมือนเดิม นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่าความสุขที่ทุกคนมุ่งหวังต้องการนั้นมันไม่ได้อยู่ที่นอกฟ้าหรือป่าหิมพานต์ แต่อยู่ที่ตัว จิตใจ^{๓๒}

จะเห็นได้ว่านิทานเรื่องหมาขี้เรื้อนนี้เป็นอุทาหรณ์สอนใจคนอย่างดี นิทานเรื่องนี้ อาจจะเป็นการเล่าให้เกิดความสนุกมากกว่าเป็นเรื่องจริง นิทานไม่จำเป็นที่จะเป็นเรื่องจริง เหมือนกับนิทานชาดกในพระพุทธศาสนาเสมอไป บางครั้งการเล่านิทานอาจจะไม่คำนึงถึงเนื้อหาว่าจริงหรือไม่ แต่ต้องการเล่าเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินและเป็นตัวอย่าง ให้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม พระครูพิศาลธรรมภาณีท่านมีไหวพริบปฏิภาณในการเล่านิทาน เป็นอย่างดี ไม่เบื่อฟังเพราะเป็นเรื่องที่สนุกสนาน น่าสนใจ กลวิธีการเผยแพร่แบบยกอุทาหรณ์ และเล่านิทานนี้ถือว่ามีประโยชน์มาก ทำให้ผู้ฟังไม่เบื่อ ชวนให้ติดตาม สามารถสอดแทรกธรรมะเข้าไปในจิตใจของผู้ฟังได้ง่าย ดังเช่น แบบที่ยกแต่หลักธรรมมาบรรยายไปเรื่อยๆ ไม่มีนิทานหรืออุทาหรณ์เป็นรูปธรรมชวนให้ติดตาม

๓.๒.๒ เปรียบเทียบด้วยคำอุปมาอุปไมย

การนำเสนอหลักพุทธธรรมด้วยวิธีการเปรียบเทียบอุปมาก็เหมือนกับยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ เป็นวิธีการที่ท่านพระครูพิศาลธรรมภาณีใช้ในการเทศน์หรือบรรยายธรรม ในหัวข้อธรรมที่ยากแก่การเข้าใจเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งวิธีการนี้ทำให้ผู้ฟังมองภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ท่านจะเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมยให้เห็นภาพชัดเจน หลังจากอธิบายหลักพุทธธรรมไปแล้ว วิธีการเช่นนี้จึงเหมาะกับกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษา ดังข้อความดังต่อไปนี้

พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาอันใหญ่หลวงแสดงธรรมให้ฟัง “เมื่อใด เธอเมื่อเห็นรูปก็รู้สึกแต่ว่าเห็น เมื่อฟังเสียงก็รู้สึกแต่ว่าฟัง เมื่อรับรู้อารมณ์ ที่ได้รับรู้ก็รู้สึกแต่ว่ารับรู้ เมื่อรู้แจ้งธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งก็รู้สึกแต่ว่ารู้แจ้ง เมื่อนั้น เธอก็จะไม่มี เมื่อใด เธอไม่มี เมื่อนั้น เธอก็จะไม่ยึดติดในสิ่งนั้น เมื่อใด เธอไม่ยึดติดในสิ่งนั้น เมื่อนั้น เธอจักไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกอื่น ไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี่เป็นที่สุดแห่งทุกข์”^{๓๓} พระพุทธเจ้าตรัสแค่นี้ท่านก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เพราะว่าท่านมีทุนมากมีศรัทธามากเดินทางทั้งวันทั้งคืน ไม่หลับไม่นอน มีสติและมีสมาธิมาก จึงสามารถรู้ธรรมได้เร็ว ต่างจากพวกในปัจจุบันมีศรัทธาน้อย ความเพียรก็น้อยกว่าจะมาปฏิบัติ

^{๓๒} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๗๕ - ๗๗.

^{๓๓} ชุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๖.

ธรรมได้นี้คิดแล้วคิดอีก พอให้หนังสมาธิหนอยก็ร้องไม่ไหวแล้วๆ เมื่อมีความเพียรน้อย สติสมาธิก็น้อย ปัญญาก็เลยลดน้อยลงมาด้วย เมื่อปัญญามีน้อยมันก็ไม่รู้แจ้งเห็นจริงในธรรม นี่คือสาเหตุที่ว่าทำไมถึงบรรลุธรรมได้ยากหรือไม่บรรลุธรรม เพราะว่ามีทุนน้อย เป็นเพราะเกิดหลังพุทธกาลนานไกล ความเชื่อความเลื่อมใส ความพอใจมีน้อย ถึงแม้คนทุกวันนี้จะเก่งทุกอย่าง แต่เขาก็ขาดศรัทธา ความรู้ด้านทางธรรมเขาไม่มี อุปมาเหมือนกับผลไม้ ผลที่มันอ่อนนี่จะเก็บมาบ่มยังงัยมันก็ไม่สุกอย่างมากก็แค่เหลือง จะให้มันสุกหอมหวานมันก็ไม่สุกมีแต่เหี่ยว ไม่เหมือนผลที่มันแก่แล้ว ไม่จำเป็นต้องบ่มมันก็สุกเอง เหลืองเอง สุกทำยมันก็หล่นเองเหมือนที่เห็นอยู่ตามพื้นดินนี้ เพราะมันแก่แล้ว เมื่อคนมีทุนเดิมมีมากมีผละห้าที่เข้มแข็ง แม้จะได้ทำความเพียรมากหรือไม่ได้ทำความเพียรมากก็ตาม ก็สามารถที่จะบรรลุธรรมได้โดยง่าย ถ้าจะบรรลุธรรมง่าย ก็ต้องเพิ่มสิ่งที่มันขาดมันบกพร่องไปให้มีมากขึ้น ก็สามารถที่จะบรรลุธรรมได้^{๓๔}

พระครูพิศาลธรรมภาณียกเอาธรรมชาติของผลไม้มาเปรียบเทียบกับผละ ๕ คือธรรมอันเป็นกำลัง ๕ ประการ ได้แก่ สัทธาผละ วิริยผละ สติผละ สมาธิผละ ปัญญาผละ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมและสามารถสื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ โดยผู้ฟังอาจจะไม่ต้องใช้ความคิดหรือเหตุผลมาอธิบายธรรมนั้น เพราะได้รู้แล้วว่า ผลไม้ที่ยังอ่อนอยู่ถึงจะเก็บมาบ่มอย่างไร ก็ได้แค่เหลืองแต่ไม่สุก ไม่หอมหวาน แต่ผลไม้ที่แก่นั้นจะสุกเอง เหลืองเองตามธรรมชาติ เมื่อท่านยกมาอธิบายเปรียบเทียบกับการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมนั้น จะต้องอาศัยผละ ๕ ธรรมอันเป็นกำลังในการช่วยให้เข้าถึงการบรรลุธรรม เมื่อบุคคลไม่มีผละธรรมก็ไม่มีกำลังที่เป็นเหตุแห่งการบรรลุธรรม สติปัญญาและอินทรีย์ยังอ่อนอยู่ บุคคลที่มีผละ ๕ อุปมาดังกับผลไม้ที่แก่แล้วก็สุกหล่นจากต้น ส่วนบุคคลที่ไม่มีผละ ๕ หรือมีแต่น้อยอุปมาดังกับผลไม้อ่อนที่เก็บมาบ่มอย่างไรไม่สามารถจะสุกได้ฉนั้น

การที่ยกเอาข้อความมาเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นกลวิธีการเผยแผ่แบบการยกอุปมาอุปไมยมาเปรียบเทียบนั้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความปีติปราโมทย์ รื่นเริงบันเทิงใจและสนุกสนาน เพลิดเพลินไปกับเนื้อหาสาระแห่งธรรมที่ได้ฟัง ทำให้อิ่มเอมใจในผัสสาหาร อารมณ์ที่ได้สัมผัสหรือกระทบทางโสตประสาทหรือทางหูนั้นเอง ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีความชาญฉลาดในการแสดงธรรมเช่นนี้ จึงเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าเมื่อท่านแสดงธรรมในสถานที่ใดก็ตามสามารถทำให้ผู้ฟังมีความตั้งใจที่จะฟังธรรมถึงแม้จะใช้เวลานานเพียงใด

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔ - ๕.

๓.๒.๓ ยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม ปรัชญา ญา โคลงกลอน

วิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม ปรัชญา ญา โคลงกลอน บทประพันธ์มาประกอบกับข้อความหรือการบรรยายธรรม เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประเด็นชัดเจน หรือสร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้ฟังผู้อ่านมากขึ้น พระครูพิศาลธรรมภาณีใช้วิธีการนี้บ่อยและมากที่สุด ข้อความหรือการบรรยายของท่านแต่ครั้งมีคำเหล่านี้เชื่อมแทรกหรือลงท้ายอยู่เสมอซึ่งสามารถแยกเป็นประเภทได้ดังนี้

๓.๒.๓.๑ พุทธศาสนสุภาษิต

การนำเสนอธรรมะในรูปแบบต่างๆ ยกเว้นการเทศน์ที่เป็นธรรมเนียมอยู่แล้วที่ต้องยกพุทธศาสนสุภาษิต อย่างอื่นไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ ในการบรรยาย ปาฐกถา สนทนา และเขียนข้อความ เป็นต้น พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ยกพุทธศาสนสุภาษิตขึ้นเป็นบทตั้งบ้าง แทรกตามชั้นตอนบ้าง ใช้เป็นบทสรุปบ้าง แล้วแต่ความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้การนำเสนอมีความหนักแน่นชัดเจน เพราะมีหลักฐานสามารถตรวจสอบได้ โดยเฉพาะพุทธศาสนสุภาษิตที่ท่านยกขึ้นมานั้นมาจากพระไตรปิฎก ส่วนอรรถกถาก็มีบ้าง ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ในปีนี้ก็เลยบอกกล่าวว่าเป็นวันที่ครบรอบวันเกิดก็เป็นวันที่กินอาหารทางใจกัน ที่ขาดกันมากพระพุทธเจ้าท่านตรัสเป็นสุภาษิตว่า “ผู้อิ่มเอิบในธรรมมีใจผ่องใสย่อมอยู่เป็นสุข”^{๓๕} ถ้าคนมีใจเอิบอิ่มด้วยธรรมะ นอนก็เป็นสุข นั่งก็เป็นสุข ทำงานก็เป็นสุข ถ้าต้องการให้ชีวิตมีความสุข ก็ต้องมากินอาหารธรรมะหรืออาหารใจ เอาพระธรรมเข้าไปไว้ในใจมากๆ เพราะว่าเมื่อคนมีธรรมะย่อมเป็นคนที่ดีได้ ทนได้ เป็นคนที่เย็นได้สงบได้ เป็นคนรู้จักปล่อยวางได้ ถ้ามีธรรมะแล้วจะดีหมดทุกอย่างทุกประการ สิ่งที่ขาดแคลนก็คืออาหารใจ เมื่อขาดอาหารใจคนก็จะหิวอะไรก็จะเอาหมด ได้มาเป็นภูเขาก็กินบอกว่ายังไม่พอ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “แม่น้ำเสมอด้วยความอยากไม่มี”^{๓๖} แม่น้ำใหญ่ขนาดไหนก็ยังรู้จักเต็ม บางทีก็ล้นจนท่วมบ้านท่วมเมือง แต่ความอยากคนนี่ไม่เต็ม ไม่มีวันอิ่ม สิ่งที่จะทำให้ชีวิตอิ่ม ชีวิตเต็มได้แก่อาหารใจคือธรรมะ ถ้ามีธรรมะในจิตใจแล้ว ความอยากความกระหายความทะเยอทะยานก็เกิดขึ้นจากตัณหาก็จะหมดไปสิ้นไป จะเหลือแต่ความอิ่มความพอ นี่แหละเป็นความสุขของชีวิต ถ้าใครมีความอิ่ม อิ่มใจในทรัพย์สินเงินทอง บุตร ภรรยา สามีนี่ที่ตนมีอยู่ก็มีความสุขใจ ถ้ารู้จักอิ่ม รู้จักพอ จะมีความสุข นี่แหละคือธรรมะ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่าง

^{๓๕} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๗๗/๕๒.

^{๓๖} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒๕๑/๑๑๐.

ยิ่ง^{๓๗} ความพอใจที่ตนมีอยู่นั้นแหละคือทรัพย์อย่างยิ่ง ทรัพย์ที่ประเสริฐ ทรัพย์ที่สูงที่สุด หากไม่มีความพอใจแล้ว ต่อให้โลกเต็มไปด้วยข้าวของเงินทอง เต็มไปด้วยทรัพย์สินต่างๆ แต่ก็ไม่ทำให้พอใจ คือ ความอยากให้เต็มได้ แต่เมื่อใดทำความพอใจในความเป็นอยู่ในสิ่งที่มีอยู่ ก็จะมีความสุขว่าวันนี้มีเท่านี้ก็พอใจแล้ว^{๓๘}

การแสดงธรรมท่านได้ยกพุทธศาสนสุภาษิต ซึ่งเป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนแก่ภิกษุและพุทธศาสนิกชนในสมัยพุทธกาล สิ่งที่ทรงนำมาสอนนั้นเป็นความจริงมาประกอบ การแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้อ้างถึงพระพุทธองค์เป็นพยาน ยืนยันในเนื้อหาธรรมนั้น มิได้ยกตัวอย่างที่ปราศจากเหตุผลหรือสิ่งที่เกินความจริง ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นในธรรม ถึงแม้การแสดงธรรมนั้นอาจจะใช้อัตนโมติความคิดเห็นส่วนตัวท่านบ้าง แต่ก็สอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิต ท่านก็จะยกขึ้นมาประกอบเพื่อให้เกิดความสละสลวย เกิดความนุ่มนวลในเนื้อหาธรรม ไม่แข็งกระด้างไม่ชวนฟัง นอกจากนั้นยังทำให้ผู้ฟังเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ ท่านนิยมที่จะยกมาประกอบการแสดงธรรมเสมอ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพในพระพุทธองค์ พระบรมศาสดาเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา ส่วนพวกเป็นอนุพุทธะ คือ ผู้รู้ตามภายหลัง ดังนั้น การแสดงธรรมแต่ละครั้งท่านได้แสดงความกตัญญูตถะเวทิตาคุณต่อพระพุทธองค์ถือว่าการเคารพครู ไม่ละทิ้งบรมครูผู้เป็นเจ้าของคำสั่งสอนและการยกพุทธศาสนสุภาษิตถือว่าเป็นเสน่ห์ ทำให้ผู้แสดงธรรมได้รับความเชื่อถือจากผู้ฟัง ในบทประพันธ์ของท่านล้วนแล้วมีพุทธศาสนสุภาษิตสอดแทรกอยู่ทุกเล่ม ทำให้บทประพันธ์มีความน่าเชื่อถือ และมีความเป็นมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอกทั่วไป

๓.๒.๓.๒ สุภาษิต คำคม

การบรรยายหรือปาฐกถาธรรมแต่ละครั้งพระครูพิศาลธรรมภาณีจะใช้สุภาษิต คำคม ประกอบการบรรยายเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจในประเด็นเนื้อหาอย่างแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะสุภาษิตอีสาน ท่านจะใช้มากเป็นพิเศษ ดังข้อความตัวอย่างเรื่องต่อไปนี้

“คนจนมั่งมี เศรษฐียากไร้ ของหาได้แต่ไม่มี” คำว่าคนจนมั่งมีนี่ คนแม้จะไม่รวยล้นฟ้า ไม่ได้เป็นมหาเศรษฐี แต่รู้จักให้ท่านเป็น รู้จักรักษาศีลเป็น รู้จักเจริญภาวนาเป็นนี่ ก็ยังชื่อว่าเป็นคนไม่จน อย่างน้อยก็ยังมีอริยทรัพย์คือทรัพย์ภายใน ทรัพย์คือทาน ทรัพย์คือศีล ทรัพย์คือหิริโอตตปปะ ทรัพย์คือพหุสัจจะ ทรัพย์คือปัญญา อย่างน้อยก็ต้องมี แม้ทรัพย์ภายนอกไม่ได้ร่ำรวยอะไรมากมายแต่ก็ยังมีทรัพย์ภายใน ทรัพย์ คือ ทาน การรู้จักจะเสียสละแบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์

^{๓๗} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

^{๓๘} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๕๘ - ๕๙.

คือ คีล เป็นคนตั้งอยู่ในศีลในธรรมอันดีงาม ทรัพย์ คือ หิริโอดตปปะ เป็นคนรู้จัก ละอายในการทำบาปทำชั่วกลัวผลบาป ผลกรรมติดตามมาภายหลัง ทรัพย์ คือ พหุ สัจจะ เป็นคนชอบไต่ยิน ไต่ฟัง ประเทศที่ไหนแสดงธรรมที่ไหนก็ฟัง ในวิทยุ ที่วี ประเทศที่ไหนก็ชอบฟัง เมื่อฟังไปฟังมากก็เป็นพหูสูต เป็นคนไต่ยินไต่ฟังมาก เรียกว่า พหุสัจจะ คือ เป็นคนไต่ยินไต่ฟังมาก ชอบฟังสิ่งโน้น สิ่งนี้ การที่ไต่ยินไต่ ฟังมาก ทำให้เกิดปัญญา มีความรู้มีความเข้าใจ ซึ่งตรงกันข้ามกับคนบางคนที่ไม่ ชอบฟังเสียงพระเทศน์ทางวิทยุ พอพระตั้งนะโมก็ปิดเลย เห็นพระเทศน์ทางทีวีก็ เปลี่ยนช่องไม่ฟัง ที่นี้ไปฟังอะไรฟังเสียงเพลงเขาเด่นกัน เสียงเพลงเสียงหมอลำ เสียงดนตรี ไม่ฟังเฉยเด่นใส่ด้วยเขาเรียกว่า อันนี้ไม่ได้เป็นพหูสูต คือ ไม่ใช่คนที่ ไต่ยินไต่ฟังมาก เพราะฟังแล้วไม่เกิดปัญญา เกิดความโง่ความหลง การไต่ยินไต่ ฟังมากก็เป็นทรัพย์อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าพหุสัจจะ ทรัพย์ คือ ปัญญา เมื่อฟังบ่อย ไต่ยินบ่อยจากคนโน้นจากคนนี้ ฟังไปฟังมากก็เกิดสติปัญญา เกิดความรู้ความเข้าใจ ในชีวิต ในธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็จะเป็นผู้มีสติปัญญาถึงแม้จะไม่ ร่ำรวยไม่มีเงินทองมาก แต่มีคุณธรรมมาก พระพุทธเจ้าเรียกว่าเป็นคนไม่จนและ เป็นคนโชคดีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ได้พบพระพุทธศาสนา ควรจะดำเนินชีวิตให้ ถูกต้องดีงาม^{๓๙}

ในข้อความนี้ท่านได้นำสุภาษิตหรือคำคมมาแสดงให้เข้าใจถึงเรื่องบุคคลที่ถึงแม้จะ เกิดมาเป็นคนจน แต่เป็นผู้รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นคนมีคุณธรรมถือว่า มี อริยทรัพย์อยู่ภายใน พระพุทธเจ้าเรียกว่าไม่จน แต่ตรงกันข้ามถึงแม้เป็นเศรษฐีมีเงินทอง แต่ไม่รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาก็ถือว่ายังเป็นคนจนอยู่ คือยากจนด้านคุณธรรม ไร้อริยทรัพย์อยู่ภายใน

“นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ ไล่เดือนไม่เห็นดิน คนไม่เห็นโลก ” นกบิน อยู่บนฟ้าก็ไม่รู้ว่าฟ้าคืออะไร เหมือนกับนั่งเครื่องบินนี้ก็จะเห็นฟ้า ที่ไหนได้มีแต่ ก้อนเมฆ มีแต่ปุ๋ยเมฆเต็มไปหมดไม่มีฟ้าเลย นกบินอยู่บนฟ้าก็เหมือนกันไม่เห็นฟ้า เลย ปลาที่อาศัยอยู่ในน้ำก็ไม่เห็นน้ำเลย ไม่รู้ว่าน้ำคืออะไร ไล่เดือนไม่เห็นดิน ไล่เดือนอยู่อาศัยในดิน ตายในดิน กินดิน แต่ไม่รู้ว่าดินคืออะไร คนไม่เห็นโลก คน อยู่ในโลก เกิดบนโลก จมอยู่ในโลก ตายก็ตายอยู่บนโลก แต่ก็ไม่เคยรู้ว่าโลกคือ อะไร ไม่เห็นทุกข์ว่าทุกข์ของโลกคืออะไร เป็นอย่างไร คำว่า โลก คือ สิ่งที่จะต้อง แตกดับสลายไป อีกอย่างหนึ่งโลกหมายถึงความทุกข์ ทำให้คิดถึงค่าของคนโบราณ อีสานคือว่าท่านเห็นโลกนี้แล้วอยากร้องไห้ มีคำกล่าวไว้ว่า “นั่งฮ้องไห้บ่มีน้ำตา เทียวไปมาอยู่บ่เก่า” คำว่านั่งร้องไห้ไม่มีน้ำตา เทียวไปมาอยู่ที่เก่า หมายความว่า

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘ - ๒๙.

ว่าพระอริยเจ้าท่านเห็นโลก เห็นความทุกข์ของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ท่านสลดสังเวชใจอยากจะร้องไห้แต่ไม่มีน้ำตา ที่ว่าเที่ยวไปมาอยู่ที่เกาหมายความว่าคนที่ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสารนี้ เกิดแล้วเกิดอีกไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีที่ประมาณจนนับชาติไม่ได้เรียกว่าอเนกชาติ เหมือนมดแดงโตอยู่บนขอบกระดิ่ง ใต้ทั้งวันก็วนเวียนอยู่ที่เดิม โบราณอีสานจึงบอกว่า “สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด คือมดแดงโตขอบดิ่งไปแล้วจะตัวคิน” คือ วนเวียนอยู่ที่เดิมไม่ไปไหน นี่คือนคนไม่เห็นโลก ไม่เห็นทุกข์ ว่าโลกนี้เป็นทุกข์อย่างไร ฉะนั้นต้องเป็นคนรู้โลกเห็นทุกข์ ต้องศึกษาตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงจะรู้ว่าโลกเป็นอย่างไรและก็หาทางออกจากโลก หาทางออกจากความทุกข์ ไม่ได้หมายความว่าต้องขี้นยานอวกาศออกไปนอกโลก แต่ให้เห็นโลกคือความทุกข์ซึ่งพระพุทธเจ้าเรียกไว้ว่า โลก คือ หมูสัตว์ โลก คือ แผ่นดิน โลกที่พระพุทธเจ้าท่านมุ่งหมายในที่นี้ คือ กายอันยาวประมาณวาหนึ่งกว้างหนึ่งศอก หนาหนึ่งคืบ ที่มีพร้อมทั้งสัญญาและใจ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ใครรู้จักโลกตามความเป็นจริง ผู้นั้นจะพ้นไปจากทุกข์” คนโดยมากไปค้นหาแต่โลกภายนอกคือโลกพระจันทร์ โลกพระอาทิตย์ โลกพระอังคาร โลกภายนอกแต่ไม่เคยศึกษาโลกภายในคือกายกับใจ ถ้าหากใครรู้จักโลกภายในตามความเป็นจริงแล้วผู้นั้นก็จะพ้นโลก^{๔๐}

การยกสุภาษิตหรือคำคมในบทนี้ ท่านได้นำภาษาท้องถิ่นอีสานมาประกอบกับการแสดงธรรม ซึ่งเหมาะสมกับการแสดงธรรมหรือบรรยายธรรมให้กับคนท้องถิ่นอีสานฟัง เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายชัดเจน เพราะเป็นภาษาถิ่น จากการยกบทธรรมที่ท่านแสดงไว้มาเป็นตัวอย่าง ๒ เรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าท่านเป็นผู้ฉลาดในการนำสุภาษิตหรือคำคมมาประกอบการแสดงธรรม เพื่อให้การฟังธรรมนั้นน่าสนใจและชวนให้ติดตามว่าสิ่งที่ท่านสอนนั้นมีความหมายอย่างไร นับว่าเป็นกลวิธีในการเผยแผ่อย่างหนึ่งที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จ

๓.๒.๓.๓ โคลง กลอน

โคลง กลอน เป็นส่วนประกอบในการพูด หรือเขียนข้อความ ทำให้การพูดของบุคคลนั้นน่าฟัง น่าติดตาม เป็นการเสริมคำพูด หรือเรื่องที่พูดให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ในการพูด หรือเขียนข้อความของพระครูพิศาลธรรมภาณี มีโคลง กลอน แทรกหรือสรุปร้อยเล่ม ท่านอ้างโคลง กลอน ที่ผู้อื่นแต่งไว้บ้าง แต่งขึ้นเองบ้าง สำหรับคำแปลบทภาษาบาลี บางครั้งท่านก็แต่งเป็นคำกลอน ทำให้น่าฟัง น่าอ่านยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง “ความดี”

ต่อจากนี้สิว่าเรื่องความดี

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๐ - ๘๑.

ใฝ่ก็มักเต็มทีความดีความเด่น
 มักมาตั้งแต่เช่นปู่ย่าตายาย
 บ่ว่าเจ้าว่านายคนมีคนไ้
 ใฝ่ก็คิดอยากได้ตั้งแต่ความดี
 บ่ว่าจ้อยหรือพี่เด็กน้อยผู้ใหญ่
 แม่มีเบ็ดมีไ้มีวัวมีควาย
 มักตั้งแต่สวย ๆ ดี ๆ แม่บ่
 มีนกคอนกขุ่มนกเขา
 มีตั้งแต่ลิเอาดี ๆ ลิ่นหมู่
 ตลอดทั้งที่อยู่มีเล้ามีเฮือน
 มีฮั่วสวนมีนา มีไ้
 มีรถคันใหญ่ ๆ จบ ๆ ดี ๆ
 มีทาสีทาสาคนไ้
 บ่ชนะสิไ้ฮั่วฮั่วอันพันแนว
 บ่ว่าไทยหรือแกวเจ๊กจีนฝรั่ง
 จนกระทั่งหมดโลกเมืองคน
 มีแต่่วนอยากดีฮั่วฮั่ว
 ผู้ว่าแวงเว้าค่อยลงไ้ไปเหนือ
 ใ้นำรณนำเรือหาดีแม่บ่
 นบก่อจู้ก่อจ่อ นำถ้ำนำผา
 นำเถียงไ้เถียงนาห้วนนอนบ่อนอยู่
 ใไหวฮอดผีตาปู่ตาแฮกหัวนา
 ตลอดจ่มคาถายามคืนยามค่ำ
 หมอบสูง ๆ ต่ำ ๆ งุ่ม ๆ ง่า ๆ
 มีแต่ทำอยากดีทั้งนั้น
 อยู่ในชั้นต่ำ ๆ สูง ๆ
 ก็เพื่ออยากบ่ารุงให้ดีเกินหมู่
 อยากฮั่วจักบ่อนอยู่ดีนั้นไปไ้
 ดินนั้นอยู่บ่อนไ้ฟังเด้อสิว่า
 ดินนั้นอยู่บ่อนละความเห็นแก่โต
 แม่บ่สิเว้าสิไปไ้ไ้ก็ช่าง
 นี้แม่บ่ดีตัวอย่างทางศาสนา
 แต่คนธรรมดาดีไปต่าง ๆ

ดีไปคนละอย่างบ่หอนคือกัน
 ลางคนดีนำการพนันเกี่ยวสาวยามค่ำ
 ดีไปทางต่ำๆ ลักเล่นเมียเขา
 หาลักลอบจอบเอาเงินทองของท่าน
 บ่ชนะสีอ่านดีเหล่าดียา
 ดินำบ้องกัญชาหัวจนอยากไล่
 ดิน้อยๆ ใหญ่ๆ นำของนำฮู
 ดีสำหรับตัวภูหาตีหาต่อย
 ดินำเวว่า่อยหาหลอกหลาวง
 พอปานกับงูชวงทำลายเป็นพิษ
 ดีมีหลายชนิดดีเกิดเป็นไฟ
 เพิ่นว่าดีฮ้อนในผิดธรรมพระเจ้า
 ดีบูตเน่าหาส่อหาสน
 หลอกหลวงคนต้มเงินเผาจี
 ดีชี้ถืออดคนสงสาร
 ดีแบบมารทำลายหมู่พวก
 ดีลวกๆ บ่สร้างบ่สา
 ดีแบบหมานอนกินแสงหมู่
 ดีมันมีหลายอยู่ดีโลกโกรธหลง
 ดีพระพุทธรองค์ตั้งามดีเด่น
 ดีมาตั้งแต่เซนพ่อแม่ตายาย...^{๔๑}

ในบทกลอนนี้พระครูพิศาลธรรมภาณีได้แต่งขึ้นเพื่อใช้สอนบุคคลทั่วไปให้รู้จัก ความดี ว่าความดีนั้นใครๆ ก็ชอบ เช่น ปู่ย่าตายาย เจ้านายหรือป่าวไพร่ คนรวยคนจน เด็กผู้ใหญ่ ถ้ามีเปิดไก่อ้วควายก็ชอบแต่ตัวสวยงาม มีนกเขาก็ต้องดีกว่าคนอื่น อยากมีบ้านเรือนมีไร่นามีสวน มีรถ มีคนใช้ ไปกราบไหว้ตามถ้ำ ตามผา ไหว้ผีปู่ย่าตายายเพราะอยากได้ดี แต่ความดีนั้นอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว ถือว่าเป็นความดีทางศาสนา ส่วนความดีของคนธรรมดา มีประเภทต่างๆ เช่น การพนัน เป็นขู้ ลักขโมย ต้มสุรา ยาเสพติด ชกต่อยกัน ความดีนั้นต้องเกิดจากปัญญา รู้จักเปลื้อง ภาระพี่หรือแก่นศาสนา รู้จักเอาใจใส่ต่อหน้าที่และทำดีสูงสุดคือมุ่งต่อนิพพาน จึงจะเป็นความดีที่สงบเย็น ซึ่งวิธีนี้เป็นการทำให้บุคคลที่ฟังหรือได้อ่านเกิด

^{๔๑} อริยสังฆทาสภิกขุ, คำกลอนสอนธรรม ลำธรรมะภาษาอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า ๑๕ - ๑๙.

ความเพิลิตเพลินในกลอนธรรมะและมีความรู้ในหลักธรรมในเรื่องนั้นๆ ด้วย ถือว่าเป็นเทคนิคหรือกลวิธีการเผยแผ่ที่ดีวิธีหนึ่งและเหมาะแก่สังคมปัจจุบันที่มีแต่ความรีบร้อน มีเวลาน้อยเกินไปสำหรับการที่จะฟังธรรมะให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้ง

“จอกหนึ่ง พุททวาจา จอกสอง หมากกลางตลาด จอกสาม ผ้าขาดไม่รู้ตัว จอกสี่ เห็นเจ้าหัวนี้กว่าเณรน้อย จอกห้า เห็นบ้านีกว่าเมีย จอกหก ชวนพ่อตาเป็นเพื่อน จอกเจ็ด ฟोनกลางแดดนี้กว่าฝนริน” “กินจอกหนึ่งพอซิกกริก กินจอกสองพอแซกแรก กินจอกสามพูดแปลกความ กินจอกสี่หลงพีนี้กว่าน้อง กินจอกห้าคิดอยากด่าเมียตน กินจอกหกชกปากพ่อตา กินจอกเจ็ดแกล้มเปิดแกล้มไก่อ่ กินจอกแปดฟอนตากแดดนี้กว่าฝนตกริน กินจอกเก้าข้าวอยู่เล่านี้กอยากขายเกวียนละบาทก็ขาย”^{๔๒}

การยกคำโคลงคำกลอนมาประกอบการแสดงธรรมถือว่า เป็นเสน่ห์อีกประการหนึ่ง ทำให้ผู้แสดงธรรมหรือบรรยายธรรมได้รับความเชื่อถือจากผู้ฟังว่ามีองค์ความรู้ เป็นพหูสูตร ผู้ศึกษามากเรียนรู้อาก ทรงจำมาก สมควรที่จะเป็นผู้ที่ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริง ในบทประพันธ์หรืองานเขียนของท่านล้วนแล้วมีคำโคลงคำกลอนสอดแทรกอยู่ทุกเล่ม โดยเฉพาะในหนังสือเรื่อง “คำกลอนสอนธรรม ลำธรรมะภาษาอีสาน” เล่มเล็กสำหรับพกพาได้ ท่านได้ประพันธ์เป็นบทกลอนทั้งเล่มจำนวน ๑๒ เรื่อง ความยาว ๑๖๙ หน้า ซึ่งเป็นการอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ผู้ฟังเพิลิตเพลินในลีลาการประพันธ์ของท่าน ที่ใช้คำคล้องจองและประโยคที่ไพเราะชวนแก่การฟัง ทำให้การแสดงธรรมหรือบทประพันธ์ของท่านได้รับความเชื่อถือเป็นที่ยอมรับของสังคม

๓.๒.๓.๔ คำผญาหรือปรัชญา

คำผญาหรือปรัชญาเป็นส่วนประกอบในการพูด หรือเขียนข้อความ ทำให้การพูดของบุคคลนั้นน่าฟัง น่าติดตาม เป็นการเสริมคำพูด หรือเรื่องที่พูดให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ในการพูดหรือเขียนข้อความของพระครูพิศาลธรรมภาณีมีคำผญาหรือปรัชญาแทรกหรือสรุปท้ายเสมอ ท่านมักอ้างคำผญาหรือปรัชญาที่ผู้อื่นแต่งไว้บ้าง แต่งขึ้นเองบ้าง สำหรับคำแปลบทภาษาบาลี บางครั้งท่านก็แต่งเป็นคำผญาหรือปรัชญา ทำให้น่าฟัง น่าอ่านยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉะนั้นชีวิตของมนุษย์นี้มันมีการพัฒนา เหมือนที่เล่าให้ฟังว่าเมื่อ ๔๐๐ ปีก่อนไฟฟ้าก็ไม่มี ถนนหนทางก็ไม่มี แต่เดี๋ยวนี้อะไรทุกอย่างและมนุษย์ก็สามารถมองเห็นกาลไกล มองเห็นข้างหน้า ยิ่งพระพุทธเจ้านี้ะท่านายไว้ ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้วก็เป็น

^{๔๒} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๒๖.

อย่างนั้น เหมือนกับที่ยกตัวอย่างให้พวกคุณนี้เป็นจริงมาก พระเจ้าปเสนทิโกศลทรง
 สุกินว่า เห็นวัวอุสุกะ ๔ ตัว วิ่งมาจากทิศทั้งสี่จะมาชนกันแต่มาใกล้ๆ ก็แยกกันคน
 ละทิศละทาง ซึ่งกล่าวเป็นคำกลอนอีสานว่า

“ฝันเห็นงัวบักต่าง เท็งต่าง เท็งแดง แล่นเข้ามาเบ็ดแอง กุ่นกุ่น กุ่นกุ่น
 ว่าสิเอาให้มุน มีดฟ้ามัวฝน ว่าสิชนกันเสียให้แตกมาใกล้ แล้วกะแยกไป คน
 ละทาง” พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่าเหตุการณ์จะไม่เกิดขึ้นตอนนี้ จะเกิดขึ้น
 ๒,๕๐๐ กว่าปีล่วงแล้วเมื่อมนุษย์ทั้งหลายไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม ดินฟ้าอากาศจะวิปริต
 ผิดไปจากเดิมจะทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ร้อนก็ร้อนมาก หนาวก็หนาวมาก
 แล้งก็แล้งจัด ฝนตกก็ท่วมมาก ที่ไม่มีก็ไม่มีบางครั้งเมฆก็ตั้งก้อนมา เสียงฟ้า
 คำรามลั่น รวากับว่าจะยังธารน้ำตกลงมาท่วมพสุธาแต่แล้วก็แยกย้ายหายไป ไม่มี
 ฝนเลยนี้มันก็เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน แล้วพระพุทธเจ้าท่านพยากรณ์แม่นยำมากเพราะ
 ท่านรู้อนาคต แล้วท่านก็พยากรณ์ไว้เป็นอย่างดีนั้นหมดทุกอย่าง อันนี้แหละที่ท่านมี
 อนาคตตั้งญาณ ญาณหยั่งรู้ในอนาคต ดังนั้น การที่มีชีวิตอยู่นี้ก็มีการพัฒนาไป
 เรื่อยๆ โดยเฉพาะชาวพุทธจะต้องพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ เพราะว่าชีวิตนี้ยังไม่
 สมบูรณ์ ยังเป็นมนุษย์ไม่สมบูรณ์ บางคนก็ครึ่งคนครึ่งสัตว์ บางคนก็ครึ่งดีครึ่งบ้า
 ครึ่งผีครึ่งคน มีหลายๆ แบบยังไม่สมบูรณ์ยังไม่เต็ม ดังนั้น จึงจะพูดว่าชีวิตที่เต็ม
 ชีวิตที่สมบูรณ์คือชีวิตเช่นไรท่านแบ่งความเป็นมนุษย์ที่สูงสุดไว้ ๔ ชั้น ถ้าแบ่งเป็น
 มนุษย์ก็หลายชั้น

ปฤชชน	แปลว่า	ผู้มีกิเลส
กัลยาปฤชชน	แปลว่า	ผู้มีกิเลส แต่ดี
อริยชน	แปลว่า	ชนผู้ประเสริฐ
พระอรหันต์	แปลว่า	ผู้ห่างไกลจากกิเลส (เป็นพระอริยชนสูงสุด) ^{๔๓}

“เห็นดงเป็นบ้าน เห็นเมืองเป็นป่า เห็นทำหน้าที่เป็นด้าวด่านเสือ” เห็นดง
 เป็นบ้าน หมายความว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านมองเห็นป่า
 ดงพงทึบหรือท้องถ้ำภูเขา เรือนว่าง เหมือนดั่งบ้านเรือนของท่านเพราะเจียบสงบ
 ว่างแวง น่ายุอาศัยเพื่อปฏิบัติฝึกฝนจิตใจตนเอง มองเห็นในเมืองที่เจริญด้วยดีกราม
 บ้านช่อง หรือคอนกรีตนั้นแหละคือป่า เป็นป่าคอนกรีต ป่าโจรผู้ร้าย ทั้งในและนอก
 เครื่องแบบ ป่าแห่งบ่อนการพนัน ป่าช่องโสเภณี ป่าอบายมุข ป่านางยักษ์ผี ป่า
 ช่องสุกคามารมณ สรรพตัวอย่างท่านจึงมองเห็นในเมืองเป็นเสมือนป่าที่เต็มไปด้วย

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒ - ๙๓.

โจรผู้ร้าย แล้วมีเสือ กูพิษ จระเข้ ยักษ์ มีแต่อันตรายทั้งสิ้นซึ่งในดงในป่าบ้านนอก บ้านนาไม่ค่อยจะมีกัน พอมองเห็นได้ว่าในเมืองเจริญๆ นั้นแหล่มองไปทางไหนทาง ไหนก็จะเห็นแต่สิ่งอันตรายเหล่านี้ เป็นต้นว่า โรงเหล้า โรงหนัง โรงน้ำชา โรงอาบ นวด โรงแรมมานรุติไนต์คลับ โรงหอยบ่อนการพนัน กัดปลาชนไก่ สนามม้า ตู้ การพนัน ซ่องโสเภณี โรงงานปล่อยควั่นพิษ ปล่อยน้ำเสียลงคลอง สารพัดสารพัน ที่จะสรรหามาล้วนมีอยู่ในเมืองทั้งสิ้นมันจึงเสมือนป่าที่เต็มไปด้วยภัยอันตรายโดยแท้

เห็นเมืองเป็นป่า หมายความว่า พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าท่านไม่ นิยมชมชอบ การอยู่ในเมืองกรุงเหมือนพระสงฆ์ในสมัยนี้ ซึ่งชอบเข้าไปแออัดยัด เยียดกันอยู่ในเมืองเพื่อจะเรียนวิชาความรู้ทางโลก เตรียมออกไปเป็นลูกเขยหลาน เขยของชาวบ้าน ตรงกันข้ามวัดบ้านนอกคอกนาวัดป่าดงร้างว่างเปล่า ไม่ค่อยมีพระ เพราะพระเถระในสมัยนี้มุ่งเข้าไปในเมืองกรุงกันหมด เรียนจบแล้วก็ไปออกป่าฝ่าดงเพื่อ ปฏิบัติธรรมกัน ส่วนพระสงฆ์ที่แท้นั้น ท่านเห็นเมืองเป็นป่าไป คือ มุ่งต่อการเผยแผ่ ศาสนา

เห็นทำน้ำเป็นด้าวด่านเสือ หมายความว่า ที่ทำน้ำนั้นแหล่คือด่านเสือ สมัยก่อนนั้นตามทำน้ำย่อมคลาคล่ำไปด้วยคนลงอาบน้ำ ตักน้ำกัน โดยมากมักจะ เป็นชายหนุ่มหญิงสาว จะมีการอาบน้ำเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนานมีการนุ่งห่มไม่ เรียบร้อย มีการเล่นหัวเกี้ยวพาราสีกัน ชายหนุ่มจึงมักจะนัดจับกลุ่มกันที่ทำน้ำ เป็นลำห้วย หนอง บึง ลำธาร บ่อน้ำบ้าง ทะเลบ้าง ในสถานที่เหล่านั้นแหล่ เรียกว่าทำน้ำด่านเสือ คือ ผู้หญิงไปตักจับคู่กับผู้ชาย ผู้ชายก็จะไปตักจับกับผู้หญิง จึงเป็นเสมือนด่านเสือ ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ว่า มีลูกศิษย์คนหนึ่งซึ่งอยู่กับอาจารย์เป็น ฤาษี ผู้แสวงหาธรรมในป่าไม่เห็นผู้คนมาตลอดชีวิต จนไม่รู้ว่าเป็นเพศชายเพศ หญิง เพราะอยู่แต่ในป่าเติบโตขึ้นมาเห็นแต่ท่านฤาษีผู้เป็นอาจารย์ นอกนั้นไม่เคย เห็นใครวันหนึ่งท่านผู้เป็นอาจารย์มีภารกิจเข้าไปในเมือง ลูกศิษย์ขอติดตามไปด้วย ท่านบอกว่าไม่ให้ไป กลัวเสือจะกิน ลูกศิษย์อ้อนวอนขอไปจนได้ เมื่อไปถึงในเมือง แล้วชายหนุ่มผู้เป็นศิษย์ไปเจอสาวสวยคนหนึ่งเข้า จึงจ้องดูด้วยความสนใจ ดูไม่ดู เจย พิจารณาไปทุกสัดส่วนด้วย ไบหน้าอันขาวผ่อง ตาที่กลมโตมีประกาย ปาก แดงอันจิ้มลิ้ม ลำคอที่งามระหง หน้าอกที่เต่งตึง เอวอันคอดกี่ยวอ่อนแอ้น สะโพกอัน ผึ่งผาย ลำแขนอันเรียวงาม ลำขาอันกลมกลิ้งแห่งน้อย ดูไปจนหมดมิหนำซ้ำ หญิงสาวเจ้ายังส่งไปรอยยิ้มระรื่นอย่างมีความหมายให้อีกด้วย หนุ่มน้อยคนป่าใจ สะท้านเยือกจุกต้องมนต์ขลัง แต่มันเป็นมนต์รักที่ปักดวงใจกว่าอาจารย์จะเหลียวมา เห็น ภาพนั้นผึ่งลึกเข้าไปในส่วนของจิตใจชายหนุ่มแล้ว ชายหนุ่มจึงไม่รู้ว่า เป็น ตัวอะไรทำไมจึงน่ารักปานนั้นจึงถามอาจารย์ว่า “นี่ตัวอะไร” อาจารย์บอกว่า นั้น

แหละเขาเรียกว่าเสือละอย่าเข้าใกล้เดี๋ยวจะถูกกินอันตรายจงรีบไป ว่าแล้วอาจารย์ก็ดึงเอาแขนลูกศิษย์เดินไปจนออกนอกเมือง ลูกศิษย์ได้ถามผู้เป็นอาจารย์ว่า “นั่นหรือเสือท่านอาจารย์” อาจารย์ตอบว่านั่นแหละเสือ ลูกศิษย์กล่าวว่า “ผมไม่เห็นหน้ากลัวที่ตรงไหน นารักจะตายไป” เมื่อกลับไปถึงป่าที่อยู่เดิมแล้ว ชายหนุ่มก็ยังเผ่าคิดถึงผู้หญิงหรือเสือตัวนั้นอยู่ตลอดเวลา จนจิตใจว่าวุ่น ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นอันอยู่ อันกิน หลับนอน บำเพ็ญกรรม อาจารย์ถามว่าเธอเป็นอะไรไป ลูกศิษย์ตอบว่า “ผมคิดถึงเสือ” อาจารย์จึงว่า “นั่นแหละเห็นใหม่ละ ขนาดแต่เพียงมองแค่นี้ก็กินใจของเธออย่างนี้แล้วถ้าเธอได้อยู่ใกล้กินด้วยแล้ว จะกัดกินใจเธอให้เป็นทุกข์ยิ่งไปกว่านี้อีกมากมายทีเดียว” ดังนั้น ตามสถานที่บำรุงบำเรอกามต่างๆ ไม่ว่าจะป็นโรงอาบอบนวด หรือแหล่งมั่วสุมต่างจึงมีแต่พวกเสือคือผู้หญิงที่คอยจะจับกินทั้งนั้น^{๔๔}

พระครูพิศาลธรรมภาณีเมื่อได้ขึ้นแสดงธรรมหรือบรรยายธรรม ท่านจะต้องยกคำผญาหรือปรัชญาอีสานเป็นส่วนประกอบในการพูดทุกครั้ง แม้บทประพันธ์หรืองานเขียนของท่านล้วนแล้วมีคำผญาสอดแทรกอยู่ทุกเล่มนอกจากที่ท่านจะนำคำผญาทั่วไปมาประกอบการแสดงธรรมแล้ว ยังได้นำคำผญาที่ผูกเป็นปริศนาธรรมขึ้นแสดง เพื่อให้การพูดน่าฟัง น่าติดตามและน่าสนใจ ทำให้เกิดความบันเทิงใจในการขบคิดปริศนาธรรมนั้นให้แตก อุปมาตั้งการทาบเมล็ดผลไม้เพื่อกินเนื้อใน เพราะโดยปกติคนชอบที่จะมีความสงสัยในเรื่องที่ยังไม่ได้ไขความออกอยู่เสมอ เมื่อได้มาฟังท่านยกคำผญาที่เป็นปริศนาธรรมขึ้นแสดง ซึ่งคำปริศนาธรรมนั้นหากไม่ได้มีการแก้หรือเปิดออกแล้ว คงเป็นการยากที่ผู้ฟังจะรู้และเข้าใจในหลักธรรมนั้นได้ การยกคำผญาขึ้นแสดงนั้นนับว่าเป็นลีลาและเป็นเสน่ห์ให้พะชวณแก่การฟัง ทำให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในหนังสือเรื่อง เพชรอีสาน ท่านได้ประพันธ์เป็นปริศนาธรรมทั้งเล่มจำนวน ๓๘ เรื่อง ความยาว ๑๗๙ หน้า ซึ่งเป็นการถอดความจากคำผญาปริศนาธรรมอีสานอธิบายหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในเรื่องต่างๆ ทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลินในลีลาการประพันธ์ของท่าน

๓.๒.๔ ใช้ภาษาง่ายๆ เหมาะสมกับผู้ฟัง

การเผยแผ่ที่จะประสบความสำเร็จ ผู้เผยแผ่ต้องรู้จักใช้ภาษาให้มีความเหมาะสมกับระดับของผู้ฟัง ยิ่งผู้เผยแผ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ฟังมากเท่าใด โอกาสที่จะสื่อสารให้ฟังเข้าใจย่อมมีมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เผยแผ่จะต้องคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก เพราะการสอนธรรมต้องให้เข้าถึงประชาชน ดังนั้น การสื่อภาษาจึงเป็นเรื่องสำคัญ ภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่จะเป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษากลางก็ได้ ไม่มีข้อกำหนดตายตัวแต่ต้องเป็นภาษาที่ผู้ฟัง ฟังรู้เรื่องและเข้าใจได้และเป็นที่ยอมรับใช้กันที่นั่นๆ ในข้อนี้พระพุทธเจ้าก็ทรงแนะนำ

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓ - ๑๖.

ให้พระสาวกใช้ภาษาตามที่โลกนิยมกัน ไม่ให้ทะเลาะกับใครเพราะภาษาเป็นเหตุ ดังที่พุทธดำรัสว่า “อัคริเวสสนะ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่ทะเลาะวิวาททุ่มเถียงกับใครๆ โวหารใดที่ชาวโลกนิยมพูดกันก็ไม่ยึดมั่น กล่าวไปตามโวหารนั้น”^{๔๕} และพระองค์ทรงแนะนำอีกว่า “ภิกษุไม่พึงยึดภาษาท้องถิ่น ไม่ถึงละเลยคำพูดสามัญ ไม่พึงปรักปรำภาษาชนบท ไม่พึงล่วงเลยคำพูดสามัญเสีย”^{๔๖} “ภิกษุในธรรมวินัยนี้...วาจาใดไร้โทษ สบายหู น่ารัก จับใจ แบบชาวเมือง คนส่วนใหญ่ชอบใจ พอใจ ก็กล่าววาจาเช่นนั้น”^{๔๗}

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้ที่รู้จักใช้ภาษา ทั้งภาษาท้องถิ่นและภาษากลางในการแสดงธรรมและปาฐกถาธรรม หรือบทพระพันธ์ที่เขียนลงในหนังสือธรรมะทั่วไป ท่านใช้ภาษากลางเพราะผู้ฟังผู้อ่านโดยทั่วไปเข้าใจ แต่บางครั้งก็มีภาษาท้องถิ่นปะปนอยู่บ้าง เช่น คำผญา คำสุภาษิต คำคมอีสาน เป็นต้น ในการแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมสำหรับอบรมประชาชนทั่วไป อบรมนักเรียนและนักโทษในเรือนจำในภาคอีสาน ท่านใช้ภาษาชาวบ้าน ภาษาท้องถิ่นอีสาน ซึ่งคนในเขตภาคอีสานทั่วไปฟังรู้เรื่องและเข้าใจ การใช้ภาษาของท่านเรียบง่ายเหมาะสมกับผู้ฟังทั้งภาษากลางและภาษาท้องถิ่นอีสาน แม้ในการเทศน์เป็นทำนองเป็นกาพย์กลอนแบบพื้นเมืองอีสาน ท่านก็สามารถเทศน์ได้ ข้อนี้เองที่ท่านได้เปรียบพระนักเผยแผ่รูปอื่นๆ ไม่ว่าท่านไปแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมที่ไหนมีคนให้การยอมรับ ติดตามฟังเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ท่านรู้จักใช้ภาษาต่างๆ ในการบรรยายธรรมนั่นเองดังคำกล่าวที่ว่า

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระนักเทศน์และเป็นพระนักเผยแผ่ที่มีวาทศิลป์และสำนวนโวหารที่คมคาย สามารถอธิบายธรรมะที่ยากให้ประชาชนเข้าใจด้วยภาษาต่างๆ บางครั้งจึงเรียกท่านว่าเป็นพระนักเทศน์ประเภทลูกทุ่ง เพราะท่านสามารถพูดเข้าถึงจิตใจของชาวบ้าน ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้ทางธรรมและความสนุกสนานเพลิดเพลิน

อนึ่ง เพื่อความชัดเจนในด้านการใช้ภาษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขอยกตัวอย่างตอนหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับผู้ฟัง คือ ภาษาถิ่นจากข้อความต่อไปนี้

...บาปอันที่ ๓ คือ โมหะ ความโง่ความหลง เช่น หลงรัก หลงชัง หลงโกรธ หลงเกลียด หลงรักเขาจนหัวปักหัวปำ จนตามืดตามัว จนมองไม่เห็นความชั่วของคนอื่น ถ้ารักมากก็มองไม่เห็น เห็นอะไรดีไปหมด เห็นอะไรก็งามไปหมด เห็นอะไรก็ถูกต้องไปหมด มีคนบอกว่าไม่เข้าท่านะ อย่าไปรักเขาอย่าไปชอบเขาก็ไม่เชื่อความรักทำให้คนตาบอด คนโบราณอีสานจึงสอนไว้ว่า “คันชื้อกัจะยาฮักหลาย

^{๔๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๔/๒๔๓.

^{๔๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๑/๓๙๗.

^{๔๗} ข.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๕/๒๕๗.

เอาไว้ถ้าซังแด คั่นซังกะยาซังหลาย เอาไว้ถ้าฮักแด” หมายความว่า ถ้าจะรักก็อย่ารักมากเอาไว้ดูตอนซังมั่งถ้าจะซังก็อย่าซังมาก เอาไว้ดูตอนรักบ้าง^{๔๘}

พระครูพิศาลธรรมภาณีแสดงธรรมหรือบรรยายธรรม ท่านจะนิยมใช้คำพูดหรือภาษาง่ายๆ เป็นส่วนประกอบในการพูดทุกครั้ง แม้บทประพันธ์หรืองานเขียนของท่านล้วนแล้วมีภาษาง่ายๆ หรือภาษาชาวบ้านสอดแทรกอยู่ทุกเล่มอ่านแล้วเข้าใจ ในการแสดงธรรมทั่วไปจะพบภาษาง่ายๆ อยู่ตลอดเนื้อเรื่องทำให้การพูดน่าฟัง น่าติดตามและน่าสนใจ ทำให้เกิดความบันเทิงใจและไม่เบื่อหน่ายในการฟัง ท่านจะพิจารณาดูผู้ฟังว่าเป็นบุคคลกลุ่มใดมีการศึกษาระดับใด ถ้าหากว่าผู้ฟังเป็นประชาชนทั่วไป ท่านจะใช้ภาษาพูดที่ชาวบ้านใช้พูดกันอยู่ในชีวิตประจำวันมาแสดงธรรม ถ้าเป็นกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่มีพื้นฐานทางการศึกษาสูงท่านก็อาจจะใช้ภาษาที่เป็นวิชาการบ้าง

ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณีมานำเสนอให้เห็นว่า ท่านได้ใช้รูปแบบการเผยแผ่โดยการแสดงธรรม การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การปฏิบัติธรรมและท่านยังใช้วิธีการเล่านิทานและอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย การใช้คำโคลง กลอน การใช้ภาษาง่ายๆ เหมาะสมกับผู้ฟังประกอบการเผยแผ่ ทำให้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

^{๔๘} อริยสังฆทาสภิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๑๔๖.

บทที่ ๔

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

เมื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณีแล้ว ยังไม่ถือได้ว่าเป็นการประสบความสำเร็จในการทำงานและเกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา สิ่งเป็นเครื่องพิสูจน์ยืนยันได้นั้น คือ การศึกษาถึงผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกิดจากความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และวิธีการทำงานด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาผลการปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระครูพิศาลธรรมภาณี โดยมีรายละเอียดที่จะได้นำเสนอ ดังนี้

๔.๑ ผลที่เกิดแก่บุคคล

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้รับการยอมรับนับถือ เชื่อถือและศรัทธาจากประชาชนว่าสามารถโน้มน้าวให้บุคคลปฏิบัติตามได้ง่าย หลักธรรมที่สอนและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้เกิดผลแก่บุคคลในหลายด้าน ดังนี้

๑) **ด้านความรู้** พระครูพิศาลธรรมภาณีได้แสดง บรรยาย ปาฐกถาและเขียนหนังสือ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้โดยเฉพะความรู้เรื่องโลกและชีวิต การทำดี ทำชั่ว การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เรื่องความรู้นี้มีการสอนหลากหลายประการ ยึดการสอนตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเป็นหลัก นอกจากนั้นยังตอบปัญหาเพื่อให้ผู้ฟังหมดสงสัยในเรื่องที่ตนเองข้องใจ เป็นการคลายสงสัย ก่อให้เกิดความรู้แก่ผู้ฟังและผู้อ่านได้ และเมื่อผู้ฟังมีความรู้ก็เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ดังเช่น มีผู้ถามปัญหาเรื่องพระควรรัจน์เนื้อสัตว์หรือไม่ พระครูพิศาลธรรมภาณี ตอบโดยวิธีการทำให้ผู้ถาม ผู้ฟังและผู้อ่าน ได้รับความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนในเรื่องนี้ ดังข้อความที่พระครูพิศาลธรรมภาณี ได้นำข้อความที่พระพุทธเจ้าแสดงในพระไตรปิฎก ชิวกสูตรมากล่าวว่า

“พระศาสดาทรงแสดงแก่มอชชีวกโกมารภัจ ผู้เข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้าถึงถ้อยคำที่เขากล่าวหาว่า ทั้งๆที่พระพุทธองค์ทรงทราบอยู่ก็ยังไม่สวดยเนื้อที่เขาเจาะจงฆ่าถวายว่าเป็นความจริงประการใด พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเนื้อที่ภิกษุไม่ควรบริโภค ๓ ประการ คือ ๑. เนื้อที่ตนเห็นว่าเขาฆ่าเพื่อตน ๒. เนื้อที่ตนได้ยินว่าเขาฆ่าเพื่อตน ๓. เนื้อที่ตนรังเกียจหรือไม่แน่ใจว่าเขาเจาะจงฆ่าเพื่อตนหรือไม่ นอกจากนั้นยังทรงบัญญัติห้ามภิกษุฉันเนื้อที่ไม่ควรฉัน ๑๐ ชนิด คือ ๑. เนื้อมนุษย์ ๒. เนื้อช้าง ๓. เนื้อม้า ๔. เนื้อสุนัข ๕. เนื้องู ๖. เนื้อราชสีห์ ๗. เนื้อเสือโคร่ง ๘. เนื้อเสือเหลือง ๙. เนื้อเสือดาว ๑๐. เนื้อหมี พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมว่า พระองค์และสาวกไม่เบียดเบียนสัตว์ มีปกติเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แก่สัตว์ทั้งหลาย

ทุกหมู่เหล่า เหตุใดจึงจะเป็นดังคำกล่าวหา พระสูตรนี้บ่งชี้ว่าไม่มีปัญหาว่าพระพุทธเจ้าและสาวกของพระพุทธองค์ฉันเนื้อสัตว์หรือไม่ หลักฐานปรากฏชัดว่าพระองค์และพระสาวกฉันเนื้อฉันปลาได้ แต่ขอให้เป็นเนื้อและปลาที่พ้นจากเงื่อนไข ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ยังมีคนถามอีกว่าการกินเนื้อสัตว์ถึงแม้ไม่รู้สงสัยว่าเขาฆ่าเขาจะจงตนเองก็น่าจะไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการสนับสนุนให้คนฆ่าสัตว์ทางอ้อม พุดไปไกลถึงขนาดว่า “ถ้าคุณไม่กินเขาก็ไม่ฆ่า” ชาวพุทธบางหมู่เหล่าจึงงดกินเนื้อกินปลา หันมาทานมังสวิรัต กินผักแทนด้วยคิดว่าทำให้จิตบริสุทธิ์ ศีลบริสุทธิ์ ถึงนิพพานเร็วจริงหรือน่าจะไตร่ตรองดูให้ถี่ถ้วน หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า ถ้าพุดถึงการกินเนื้อเป็นสาเหตุให้ฆ่า การกินผักหรือกินข้าวก็เป็นสาเหตุให้ฆ่าเช่นกัน ข้าวในจานกว่าจะมาเป็นข้าวในจานให้คุณได้กิน อย่างอร่อยปากนั้น ผืนนามันเปื้อนเลือดแดงฉานไปเท่าไร ไส้เดือน กิ้งกือ หรือสัตว์เล็กน้อยถูกฆ่าตายขณะชาวเขาไทยเขาคราดเพื่อหว่านกล้าดำนานั้นก็พนักก็หมื่นชีวิต ผักที่คนกินนั้นกว่าจะมาเป็นผักเขียวสดน่ากินในจานนั้น พวกแมลงต้องตายเพราะยาฆ่าแมลงไปที่พนักตัวก็หมื่นตัว ทั้งผัก ทั้งข้าว ก็เป็นสาเหตุให้มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งนั้น ถ้าจะเอามาตรฐานนี้มาตัดสินก็ไม่พ้นบาป ทางที่จะพ้นได้มีทางเดียว คือ อย่ากินอะไร อย่ากินอะไรในความหมาย ก็คือ กินด้วยความไม่สำคัญมั่นหมายว่า นี่เนื้อสัตว์ นี่ผัก นี่ข้าว แต่กินสักว่าเป็นอาหาร นี้พุดโดยนัยอย่างสูงสุด ถ้าทำได้อย่างนี้ก็นับว่าดีที่สุดใน

นี่เป็นตัวอย่างการตอบปัญหา คำตอบของพระครูพิศาลธรรมภาณี ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยอ้างถึงพระพุทธเจ้าว่าสอนไว้เช่นนี้ ครูอาจารย์ก็ให้แง่คิดไว้แบบนี้ ก็สอนไปตามนั้นซึ่งไม่ได้ผิดแปลกไปจากหลักของพระพุทธศาสนา จึงทำให้บุคคลที่ได้ฟังวิธีสอนมีความศรัทธามั่นคงยิ่งขึ้นและสามารถยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาได้อย่างไม่ผิดพลาด

๒) ด้านความเชื่อ พระครูพิศาลธรรมภาณีมีบทบาทในการทำให้ประชาชนทั่วไปมีความเชื่อความศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะความเชื่อหรือความศรัทธานั้นต้องอาศัยปัญญา ปัญญาจะทำหน้าที่ควบคุมไม่ให้เกิดความหลง งมงายกับสิ่งที่ไม่ดีได้สั่งสอนให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาและถ้ามีเรื่องใด ที่อาจจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อที่ผิด หรือเป็นเรื่องงมงายไร้สาระไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ก็จะแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ดังเรื่องที่จะได้นำเสนอ ดังนี้

^๑ อริยสังฆทาสภิกขุ, ภาษาคนโง่ – ภาษาคนฉลาด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (อุตรธานี : ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕๐.

เรื่อง “พระอริยบุคคล” การที่จะเป็นพระอริยบุคคลเป็นได้อย่างไร เป็นได้ด้วย การรู้แจ้งเห็นจริงในธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้ชื่อว่าดวงตาเห็นธรรม เรียกว่า เกิด ธรรมจักขุ ดวงตาที่เห็นธรรม ปัญญาจักขุ ปัญญาที่เห็นธรรม เกิดญาณจักขุ จักขุคือญาณ จึงจะเป็นพระอริยบุคคลได้ แต่ทุกวันนี้พระสงฆ์เป็นพระอริยบุคคลได้ เพราะลูกศิษย์บ้าง หนังสือพิมพ์และหนังสือต่างๆเขียนแต่งตั้งให้เป็นบ้าง เรียกว่าเป็นอริยบุคคลแต่งตั้ง ทำอย่างนี้ ไม่ถูก ฉะนั้นคนที่จะเป็นพระอริยบุคคลได้ ก็เพราะอาศัยการปฏิบัติธรรมจนรู้แจ้งเห็นจริงใน ธรรมจึงเป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ได้ ไม่ใช่ว่าอยู่ที่ๆ ก็มา ประกาศว่าเรานี่แหละเป็นพระอรหันต์ เมื่อหลายปีก่อนมีพระภิกษุเป็นบฏรูปหนึ่ง ประกาศตน เป็นพระอรหันต์อยู่เขตภาคอีสาน มีการโฆษณาทางแผ่นพับ ชวนคนไปฟังเทศน์ อาตมาจึง ส่งพระลูกศิษย์รูปหนึ่งไปสังเกตดูว่า หน้าตาพระอรหันต์ว่าเป็นอย่างไร เมื่อกลับมาเล่าให้ฟัง ว่า พระรูปนี้อยู่ที่จังหวัดขอนแก่น เวลาขึ้นเทศน์จะประกาศเลยว่า “ใครอยากจะได้เห็นพระ อรหันต์ก็ให้ดู นั่งอยู่บนธรรมาสน์นี่แหละว่าเป็นพระอรหันต์” นี่เป็นการอุปโลกน์ว่าตัวเองเป็น พระอรหันต์ ต่อมาพระที่เคยอยู่ด้วยกันกับอาตมา ไปอยู่กับพระที่โฆษณาชวนเชื่อว่าเป็น อรหันต์รูปดังกล่าว ปรากฏว่าเมื่อพระลูกศิษย์กลับมา มีตะกรุดพวงใหญ่แขวนเต็มคอเลย นี่ แหละพระอรหันต์ตะกรุด พระที่จะเป็นอรหันต์หรือไม่นั้น พระพุทธเจ้าไม่ให้ประกาศ ถ้าเป็น จริงแล้วประกาศต่อหน้าญาติโยมก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าไม่จริงต้องอาบัติปาราชิกขาดจาก ความเป็นพระเลย แต่ถ้าเป็นพระอริยบุคคลจริงๆ เป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระ อนาคามี พระอรหันต์จริง พระครูพิศาลธรรมภาณีจะไม่บอก เพราะเป็นความลับสุดยอดที่ บอกไม่ได้ ยิ่งเป็นอรหันต์แล้วไม่ประกาศเลย เพราะไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ยกหูชูหางว่าตนเป็น คนดี คนเด่น คนดังกว่าเขา สมัยก่อนนี้มีพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์หรือรับรองก็ประกาศได้ แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครกล้าที่จะรับรองหรือ นอกจากหนังสือพิมพ์และหนังสือต่างๆรับรองให้ เท่านั้น หรือก็เป็นลูกศิษย์ ฉะนั้นการที่จะเป็นพระอริยบุคคลนี้ต้องได้ดวงตาเห็นธรรม ต้อง เห็นอริยสัจสี่ เห็นทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นทางดำเนินไปสู่การดับ ทุกข์^๒

จากเรื่องดังกล่าวทำให้พระครูพิศาลธรรมภาณี สามารถแก้ข้อกังขาของคนส่วนใหญ่ ให้รู้จักสิ่งที่เป็นความจริงกับสิ่งที่โกหกหลอกลวง บางเรื่องเป็นสิ่งที่หลอกลวง ทำให้มีคน หลงเชื่อ จึงทำให้ตกเป็นเหยื่อของคนโกง ที่อาศัยความศรัทธาของประชาชน เป็นเครื่องมือใน การทำมาหากิน การเผยแพร่ธรรมนั้น มีส่วนช่วยอธิบายให้ทุกคนรู้จักความถูกต้อง ในระหว่าง การเกิดวิกฤตการณ์แห่งความเชื่อ บุคคลบางคนเกิดความเชื่อที่มกมายในเรื่องที่ไม่ถูกต้องตาม

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗ - ๘๘.

หลักศาสนา เพราะถ้าหากคนในศาสนามีความเชื่อถือในเรื่องที่ผิดๆ มากๆ จะทำให้หลักธรรมคำสอนของศาสนาคลาดเคลื่อนตามความเชื่อของคนเหล่านั้นไปด้วยเช่นกัน

๓) ด้านทัศนคติ พระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นพระที่มีความสามารถในการเผยแผ่ธรรมจนสามารถเปลี่ยนทัศนคติของคนอื่นได้ จากผู้ไม่มีศรัทธาให้กลับกลายมาเป็นผู้ที่มีศรัทธามีศรัทธาน้อยทำให้มีศรัทธามากขึ้น หรือผู้มีทัศนคติลบให้เกิดทัศนคติบวก สังเกตได้จากตัวผู้วิัจัยเอง เมื่อครั้งแรกเริ่มที่ได้รู้จักกับพระครูพิศาลธรรมภาณี เข้าใจว่าเป็นพระนักเทศน์ธรรมดารูปหนึ่งที่ไม่แตกต่างไปจากพระนักเทศน์ทั่วไป ต่อมาได้ทราบว่า มีคุณสมบัติพิเศษที่แตกต่างจากนักเทศน์ทั่วไป คือ มีความเชี่ยวชาญมีการใช้สื่อประกอบการเทศน์หรือการบรรยาย เช่น สื่อภาพยนตร์ สื่อสไลด์และสื่อเคลื่อนไหว ทำให้ผู้ฟังเกิดความสุขสนทน ไม่เบื่อในการฟังธรรม ทำให้ได้รับอาราธนาไปบรรยายธรรมในหน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ บ่อยที่สุด และเมื่อผู้วิัจัยมีโอกาสได้ทำงานวิัจัยเกี่ยวกับชีวิตและผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี แล้วยิ่งทำให้ผู้วิัจัยเกิดทัศนคติที่ดีมากขึ้นตามลำดับ คือ เกิดความเคารพและศรัทธาในฐานะเป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความเมตตากรุณา กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เสียสละ จริ่งใจกับทุกคน มีความรู้และความสามารถในการบรรยายธรรมทุกรูปแบบแก่คนทุกชนชั้นทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็เด็กนักเรียน หนุ่มสาว ผู้ใหญ่ คนชราหรือข้าราชการ ซึ่งกล่าวได้ว่าพระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นพระนักเผยแผ่ธรรมที่ครบเครื่องในอีสานตอนบน

๔) ด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ ผู้นั้นจะต้องมีความเชื่อและศรัทธา และมีทัศนคติในทางใดทางหนึ่งก่อน การเผยแผ่ธรรมะของพระครูพิศาลธรรมภาณี สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้อื่นได้ หลังจากได้รับฟังธรรมจากปาฐกถา การบรรยายและแม่แตงงานเขียน ในที่นี้จะยกตัวอย่างที่พระครูพิศาลธรรมภาณีพูดเรื่อง “บุญ” ตามภาษาคนเืองนั้นได้แก่ความเพลิดเพลินสนุกสนานจากการไปทำบุญ เป็นต้นว่าได้กินเหล้าฟรีจากการไปทำบุญ ได้เล่นการพนัน ได้ดูมหรสพ มีหนัง ลิเก หมอลำ ดนตรี รำวง มีนุ่งน้อยห่มน้อย หรือการแก้ผ้าเปลือยกาย ดังนั้น คำว่า บุญของคนเือง จึงหมายถึง ความสนุกสนานสำราญเฮฮา บ้าบออะไรต่างๆ ทุกวันนี้จึงมีแต่บุญของคนเืองมากขึ้นๆ บุญของคนเืองคือหลงไปทางมัวเมามากขึ้น ทุกวันนี้เกือบจะทุกวัดชอบมีแต่บุญของคนเือง คนหลงมงาย เป็นบุญจริงๆนั้นน้อย สิ่งเหล่านั้นเป็นอบายมุขต่างหาก ไม่ใช่บุญที่แท้จริง ยกตัวอย่างจัดงานวัดหรืองานต่างๆที่เรียกว่างานบุญนั้น จะต้องมิมหรสพ คือ มวย รำวง ดนตรี ลิเก ภาพยนตร์ หมอลำ เป็นต้น ตั้งวงการพนันเพื่อหาเงินเข้าวัด บางวัดจึงกลายเป็นโรงมหรสพทางเนื้อหนัง สิ่งเหล่านี้เป็นอบายมุขทางเนื้อหนัง บางคนก็ทำบุญเพื่ออวดคนบ้าง ทำบุญเอาหน้าบ้าง ทำบุญเพื่อจะได้ร่ำรวยบ้าง เพื่อได้สวรรค์วิมานบ้างนี่คือการทำบุญของคนเืองคนหลง

คำว่า “บุญ” ตามภาษาของคนฉลาด หมายถึง สิ่งชำระล้างบาปในจิตใจได้ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงนั้นแหละคือบุญ บาปคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ถ้ายังโลภ โกรธ หลงอยู่ก็ไม่ใช่บุญ บุญแท้ต้องไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง จึงรู้จักให้ทานเพื่อกำจัดความโลภ ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ให้รู้จักรักษาศีลเพื่อกำจัดหรือควบคุมความโกรธ คือ ให้อยู่ในสภาพปกติ อย่าให้ผิดปกติคือโกรธ ให้รู้จักเจริญภาวนาเพื่อกำจัดความโง่ความหลงไม่รู้จริง ดังนั้น บุญแท้ คือ จิตใจไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงต่างกันกับบุญของคนโง่^๓

พระครูพิศาลธรรมภาณี ได้นำเรื่องบุญของคนโง่กับคนฉลาดมาเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นว่าทุกวันนี้เป็นเรื่องที่เรียกว่า ปากว่าตาขยิบ เป็นมลทินในจิตใจของชาวพุทธมานาน ในเรื่องของการเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา ตรีภตรองดูแล้วถ้าใช้นโยบายนี้กันต่อไป โดยไม่แต่ต้องเสียบ้าง ก็อาจจะทำให้ศาสนธรรมในพระพุทธศาสนาและประเพณีอันดีงามของชาวพุทธต้องเสื่อมสลายไป หรืออาจเปลี่ยนแปลงค่านิยมไปตามกระแสสังคมอย่างแน่นอน ก็อาจจะทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างไขว้เขว จึงพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลทั่วไป พระครูพิศาลธรรมภาณี ว่า หากมีชาวบ้านมาอาราธนาไปแสดงธรรมหรือเจริญพระพุทธมนต์ และถ้าหากปรากฏว่าบ้านของเจ้าภาพมีการเลี้ยงสุราในงาน ก็จะเทศน์ตักเตือนสติบ้าง หรือบางครั้งอาจจะแสดงธรรมเพียงเล็กน้อยและกลับวัดทันที เมื่อกระทำดังกล่าวบ่อยครั้ง จึงเป็นที่รู้จักกันของประชาชนทั่วไป และมีการบอกกล่าวซึ่งกันและกัน หากไปอาราธนามาแสดงธรรมหรือเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้าน อย่าได้นำสุรามาลើงในงาน หลังจากที่ได้พยายามนำเสนอเรื่องบุญของคนโง่กับคนฉลาด และการดำเนินคดีเรื่องการเลี้ยงสุราในงาน ปรากฏว่าทำให้ชาวพุทธหรือประชาชนทั่วไป มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีความเข้าใจในเรื่องบุญมากขึ้น ไม่ลุ่มหลงในการทำบุญ มีความเข้าใจว่าการทำบุญ เป็นการทำให้ชำระจิตใจให้สะอาดหมดจดจากกิเลสมีโลภ โกรธ หลง การนำเสนอเช่นนี้อย่างน้อยก็เป็นการเตือนสติชาวพุทธ ซึ่งก็ได้ผลในระดับหนึ่ง และมีผลอันดีมาถึงจนทุกวันนี้

๔.๒ ผลที่เกิดแก่สังคม

พระครูพิศาลธรรมภาณีได้นำหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากความเจริญทางด้านวัตถุและความซับซ้อนของสังคม โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการละเมิดศีลธรรมดีงาม อันจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมือง เป็นต้น โดยปัญหาต่างๆเหล่านี้สามารถแยกออกพิจารณาได้ ดังนี้

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓.

๑) ปัญหาเรื่องความเชื่อ ปัญหาในเรื่องความเชื่อนี้เป็นเรื่องความเชื่อที่ผิดหลัก คำสั่งสอนทางศาสนา เช่น เชื่อเรื่องคุณไสย เรื่องเวทมนตร์คาถา เรื่องการเสกน้ำหมากเป่า น้ำมนต์และเครื่องรางของขลัง เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่มีแต่ความศรัทธาเท่านั้น แต่ขาดตัวปัญญาเป็นเครื่อง กั่นกรองความถูกต้อง จนถึงขั้นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความมงมงายไปก็มี อย่างเช่นมีเรื่องในเรื่องที่พระครูพิศาลธรรมภาณี พูดไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่องพระอริยบุคคล^๔ เรื่องความ ศักดิ์สิทธิ์^๕ เรื่องความขลัง^๖ เรื่องพระพุทธรูป^๗ ปัญหาเหล่านี้อาจถูกมองว่าเป็นปัญหาต่อสังคม น้อย แต่ถ้าพิจารณาดีๆก็จะเห็นได้ว่าทำให้คนหลงเชื่อในเรื่องผิดทำนองคลองธรรม ทำให้เห็น ห่างจากหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา ในทางแก้ไขปัญหานอกจากพยายามพิสูจน์สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เพื่อนำความจริงมาเปิดเผย ยังได้นำเสนอหลักธรรมคำสั่งสอนในเรื่องความเชื่อ โดยยึด หลักในบาลีเรียกว่า เกสปุตตยสูตร หรือ กาลามสูตร ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสอนไว้สำหรับเป็น หลักแห่งความเชื่อของชาวพุทธ ดังนี้ คือ

- (๑) อย่าฟังเชื่อเพราะฟังตามกันมา
- (๒) อย่าฟังเชื่อเพราะนับถือสืบกันมา
- (๓) อย่าฟังเชื่อเพราะชาวเล่าลือ
- (๔) อย่าฟังเชื่อเพราะมีอ้างไว้ในตำรา
- (๕) อย่าฟังเชื่อเพราะตรรกะ
- (๖) อย่าฟังเชื่อเพราะอนุমান(คือการสรุปจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ)
- (๗) อย่าฟังเชื่อเพราะคิดตรงตามอาการที่ปรากฏ
- (๘) อย่าฟังเชื่อเพราะเข้ากับความเห็นของตน
- (๙) อย่าฟังเชื่อเพราะรูปลักษณะน่าเชื่อถือ
- (๑๐) อย่าฟังเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นครูของตน^๘

จากพระพุทธรูปเจ้านี้ มิได้ไม่ให้เชื่อถืออะไรเลย แต่ให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองก่อนจึงค่อย เชื่อ เมื่อทำได้แสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมแก่ประชาชนหรือชาวพุทธทั่วไป โดยยึดหลักคำ สอนของพระพุทธรูปเจ้าเป็นข้ออ้างว่า จะต้องเชื่อด้วยการใช้ปัญญาหรือการปฏิบัติให้รู้จริง เห็น

^๔ อริยสังฆทาสกิกขุ, จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร, หน้า ๙๗ - ๙๙.

^๕ อริยสังฆทาสกิกขุ, คนโง่ - คนฉลาด, หน้า ๑๐๖ - ๑๐๙.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕ - ๑๐๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖ - ๗.

^๘ อจ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๔๑, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พระสูตรสำคัญจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : อมรปริ้นท์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

จริงด้วยตนเองก่อน จึงค่อยเชื่อ เมื่อพระครูพิศาลธรรมภาณี สอนเช่นนี้ก็ทำให้หลักธรรมที่ถูกต้องถูกนำออกมาเผยแพร่ ก็สามารถสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมได้

๒) ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ ปัญหานี้มักเกิดเฉพาะในเมืองหลวงเป็นส่วนมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ความจริงแล้วเป็นสิ่งที่ดี แต่ความเจริญทางด้านนี้ ได้นำพาเอาสิ่งทีประเทืองแก่กิเลสเข้ามาด้วยมากมาย เช่น มีโรงหนัง ผับ บาร์ ในที่คลับ คาเฟ่ สถานเริงรมย์ต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญหาทางด้านศีลธรรมอันดี เช่น การก่ออาชญากรรม การค้าประเวณี การค้ายาเสพติด เป็นต้น เมื่อความเจริญเข้ามามากเท่าใดแหล่งบันเทิงก็จะมีมากเท่านั้น ทำให้ผู้คนหันหลังให้กับพระศาสนา ผู้คนก็จะไปกระจุกกันหมดอยู่แต่ในแหล่งบันเทิงต่างๆ เหล่านั้น เมื่อผู้คนไม่เข้าวัดทำให้ห่างไกลจากศีลธรรม เมื่อผู้คนไม่มีศีลธรรม ก็จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆตามมาอีกมาก

พระครูพิศาลธรรมภาณี ได้แก้ปัญหานี้เป็นกรณีๆ ไป ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่ต้นเหตุคือคนไม่เข้าวัดนั้น ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เรื่องนี้ทั้งหมด แต่ปัญหาอยู่ที่ เมื่อคนเข้าวัดมาแล้วเขาจะได้อะไรจากวัดไปบ้าง โดยพระครูพิศาลธรรมภาณี เสนอเป็นหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหานี้ เป็นข้อๆดังนี้ คือ

(๑) อาคารสถานที่ภายในวัด เรื่องสถานที่และอาคารภายในวัดจะต้องจัดให้สะอาด มีระเบียบเรียบร้อย ทำให้คนเข้ามาวัดแล้วมีความสบายตาสบายใจ สามารถให้ประชาชนใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ใช่เข้ามามีแต่สิ่งปฏิกูล สกปรก น่ารังเกียจขยะแขยง เช่น บางวัดมีคนเร่ร่อน กรรมกรเข้าไปพำนักเต็มไปหมด ทั้งเศษอาหารเกลื่อนและปัสสาวะส่งกลิ่นเหม็นฉุน ทำให้ทัศนียภาพภายในวัดไม่น่าเข้าเลย

(๒) คนของวัด ในที่นี้หมายถึง ลูกศิษย์วัดและคนที่อาศัยอยู่ในวัด การที่ศิษย์วัดไม่ได้ใส่ใจมารยาทสังคม ขอบพูดคำหยาบ แต่งตัวสกปรก ผมรุงรัง มีโรคหิด กลาก เกลื้อน น่าเกลียด ทำให้คนห่างวัดได้มากที่สุด เพราะชาวบ้านเห็นว่าวัดคือโรงงาน พระเป็นช่างศิษย์วัดเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเกี่ยวข้องไปถึงทั้งหมด การแก้ไขวัดจะต้องเปลี่ยนแปลงระบบ และดูแลศิษย์วัดทั้งในเรื่องมารยาท ความสะอาดตลอดถึงการให้การศึกษาก็ดี ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับใช้พระสงฆ์เท่านั้น

(๓) การเผยแพร่ธรรมะ ทุกวันนี้คนบ่นกันมากกว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่อง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้แสดงเล็งจุดผู้ฟังสูงเกินไปก็มี คิดว่าผู้ฟังคงเข้าใจแต่ความจริงไม่เข้าใจ เพราะภาษาชาววัดกับภาษาชาวบ้าน แม้พูดไทยเหมือนกันแต่รสชาติก็ต่างกัน ผู้ฟังอาจจะไม่สามารถตีความได้ ทำให้เกิดปัญหาได้ ทางแก้ คือ จะต้องแสดงธรรมอยู่ในระดับที่คนทั่วไปฟังและเข้าใจได้ ไม่ใช่คำสูงหรือภาษาเฉพาะจนเกินไป

เมื่อแก้จุดปัญหาทั้งสามข้อตามหลักที่พระครูพิศาลธรรมภาณีเสนอไว้ ก็จะทำให้มีคนเข้าวัดมากยิ่งขึ้น อันเป็นการแก้ปัญหานั้นยุคหนึ่ง แต่ในปัจจุบันปัญหานี้ยังมีความรุนแรงมากขึ้น

อันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีเจริญมากยิ่งขึ้น ทำให้คนหันหลังให้วัดมากยิ่งขึ้น การนำวิธีการนี้มาใช้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ

๓) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจทำให้ผู้คนอดอยาก ไม่มีงาน ไม่มีอาชีพ การดำรงชีวิตเกิดความลำบากจากสภาพต่างๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาการก่ออาชญากรรม ปัญหาการประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติด คำประเวณี เป็นต้น การแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจนี้ พระครูพิศาลธรรมภาณีได้นำหลักธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานะความเป็นอยู่ตามหลักแห่งพุทธศาสนา หลักนี้เรียกว่าหลักแห่งการมีทรัพย์ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ๔ ข้อ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร
๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม^๙

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการ พระครูพิศาลธรรมภาณีใช้สอนในเรื่องการสร้างฐานะ เป็นหลักธรรมที่สามารถช่วยประคับประคองชีวิตตัวเองในช่วงเกิดปัญหาเศรษฐกิจและเป็นหลักที่จะช่วยสร้างฐานะให้มั่นคงได้

๔) ปัญหาทางการเมืองการปกครอง โดยปัญหาเรื่องการเมืองนั้นเกิดทุกยุคทุกสมัย ซึ่งอาจเกิดจากความเห็นทางการปกครองไม่ตรงกัน แต่อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ทำให้การพัฒนาประเทศต้องหยุดชะงักและก่อปัญหาอื่นๆ ตามมา ทำให้คนในชาติเกิดความแตกสามัคคีและเพื่อแก้ปัญหานี้พระครูพิศาลธรรมภาณีได้นำหลักธรรมทางศาสนา มาสอนเป็นหลักศีลธรรม ขอยกตัวอย่างตอนหนึ่งในเรื่องความกตัญญูตเวที เพื่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ดังข้อความว่า

...ประโยชน์ส่วนตน คือ ทำหน้าที่ของตนให้ดี บุตรธิดาทำหน้าที่ของบุตรธิดาให้ดี ศิษย์ทำหน้าที่ของศิษย์ให้ดี บิดามารดาก็ทำหน้าที่ของบิดามารดาให้ดี สามเณรยาทำหน้าที่ของสามเณรยาให้ดี ครูอาจารย์ทำหน้าที่ของครูอาจารย์ให้ดี เมื่อทำได้อย่างนี้จึงชื่อว่าทำประโยชน์ของตนให้ดี จึงจะเป็นคนมีคุณค่าเป็นคนมีคุณประโยชน์ อีกประการหนึ่ง คือ ประโยชน์ส่วนรวม เช่น ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ...ให้พวกเราดูประเทศเพื่อนบ้านได้เคยเสียเอกราชมาแล้วทั้งสิ้น แม้ในประเทศของเราที่เคยช่วยเหลือดูแล เช่น พวกลาวอพยพ ญวนอพยพ พม่าอพยพ ประเทศเราเคยสร้างค่ายอพยพดูแลพวกเขามาแล้ว ในช่วงนั้นทำให้พวกเขาไม่มีที่อยู่ ต้องหนีร้อนมาพึ่งเย็น อพยพจาก

^๙ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔/๒๔ - ๒๖, อัง.อภุฎก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙,

บ้านเมืองเขาเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านเรา เราก็มีเมตตาต่อพวกเขา พวกเราโชคดีที่พวกเขา พวกเขาไม่มีชาติ เรามีชาติเรามีบ้านเรือนอยู่อาศัย ดังนั้น พวกเราทุกคนต้องสร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีต่อกันในประเทศชาติ อย่าแตกเป็นหมู่ เป็นคณะ เป็นก๊ก เป็นเหล่า แบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นฝักเป็นฝ่าย จะทำให้ประเทศชาติย่อยยับได้...^{๑๐}

๔.๓ ผลที่เกิดแก่ศาสนา

ผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ของพระครูพิศาลธรรมภาณีทั้งการเผยแผ่ด้วยการพูดและงานเขียน ผลงานทั้งหมดย่อมเกิดประสิทธิผลแก่พุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้น ประสิทธิผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ธรรมะของพระครูพิศาลธรรมภาณีทั้งหมด สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑) **ด้านพัฒนา** การพัฒนางานทางด้านศาสนา พระครูพิศาลธรรมภาณี มีบทบาทและผลงานหลายด้าน ทั้งนี้ก็เกี่ยวเนื่องกับการที่เป็นนักเผยแผ่ธรรมะอยู่แล้ว จึงทำให้เป็นผู้ริเริ่มโครงการหลายโครงการ เช่น โครงการปฏิบัติธรรมเข้าอยู่ปริวาสกรรมแก่ภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกา โครงการอบรมพระธรรมทายาท โครงการอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ครู นักเรียนและเยาวชน เพื่อเอาชนะยาเสพติด งานทอดเทียนเข้าพรรษาประจำปี งานปฏิบัติธรรมวันล้ออายุประจำปี เป็นต้น โครงการเหล่านี้ทั้งหมดนั้นแสดงถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่เองและโครงการทั้งหมดก็จะเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนางานพระศาสนาโดยตรง ในที่นี้จะยกตัวอย่างโครงการบางโครงการให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่น

-**โครงการอบรมพระธรรมทายาท** เป็นโครงการที่เป็นผลงานที่โดดเด่นของพระครูพิศาลธรรมภาณี เนื่องจากโครงการนี้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑ เป็นผลงานที่ทำให้งานเผยแผ่พระพุทธรศาสนาเจริญมากที่สุดโครงการหนึ่ง ซึ่งเป็นการเผยแผ่ตามแบบสมัยครั้งพุทธกาล โดยการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์เท่าที่มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ ๒ แบบ คือ แบบพระธรรมทายาทกับแบบพระธรรมกถึก ความจริงแล้วการทำงานทั้งสองแบบก็มุ่งผลอย่างเดียวกัน คือ การหยิบยื่นพระธรรมคำสอนของศาสนาให้แก่ผู้ควรได้รับ จะต่างกันก็แต่วิธีการปฏิบัติ คือ

ในทางปฏิบัติพระธรรมทายาทพระครูพิศาลธรรมภาณี จะเป็นผู้พิจารณาตนเองว่า ควรจะประกาศพระธรรมแก่ใคร ที่ไหน แล้วก็บุกบันเดินไปหาผู้นั้นยังที่หมาย แม้ว่าผู้นั้นจะยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ต้องการพระธรรม ฝ่ายพระธรรมทายาทก็จะพยายามหาช่องทางทำความเข้าใจ

^{๑๐} เทปบรรยายธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนอนุบาลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐.

กับผู้นั้น โดยทางตรงบ้าง ทางอ้อมบ้าง จนกระทั่งผู้นั้นเกิดความสนใจที่จะรับเอาพระธรรมคำสอน สถานที่พระธรรมทายาทจะไปแสดงจึงเอาแน่ไม่ได้ อาจจะเป็นวัดหรือในบ้าน ในป่า กลางทุ่งนา หรือแม้แต่ในคุกในตะราง อย่างเช่น ตัวอย่างพระพุทธองค์เสด็จไปโปรดชัมพูกาชิวกถึงในสัวมสาธารณะ เสด็จไปโปรดจอมโจรแห่งเมืองอาฬวีถึงในช่องโจรและโปรดให้พระมหาโมคคัลลานะร่วมกับพระองค์ในการกลับใจอัคคิทัตถึงรังงูพิษของเขา เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงเผยแผ่แบบพระธรรมทายาทมาก่อนแล้ว

ส่วนพระธรรมกถึก ใช้วิธี คือ คอยแสดงธรรมแก่ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา เขาอยากฟังธรรมจึงแสดงให้เขาฟัง ดังจะเห็นได้ว่าเวลาพระธรรมกถึกจะเทศน์ในที่ใด ๆ ก็ตาม จะต้องมียุทธศาสตร์ผู้หนึ่งอาราธนาเทศน์ขึ้นก่อน เพื่อขอให้กรุณาแสดงธรรมให้ฟัง วิธีการนี้เป็นวิธีของพระธรรมกถึก แต่การประกาศพระศาสนาทั้งสองแบบนี้ ก็เป็นวิธีที่มีมาแต่สมัยครั้งพุทธกาลแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกันเพื่อแสดงธรรมโปรดประชาชนนั่นเอง

การเผยแผ่ธรรมแบบพระธรรมทายาทได้ขาดช่วงไป โดยมากจะเป็นการเผยแผ่ธรรมแบบธรรมกถึก คือพระสงฆ์จะอยู่ที่วัดและเมื่อจะมีการเทศน์จะต้องมีผู้อาราธนา และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องกัณฑ์ด้วย ความเข้าใจนี้ เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ซึ่งปกคลุมอยู่ในวงการพุทธศาสนิกชนมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน

จากการที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ไปเข้ารับการอบรมจากพระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) และได้เห็นงานการอบรมโครงการพระธรรมทายาทมีประโยชน์ต่องานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นงานที่รักเป็นชีวิตจิตใจอยู่แล้ว จึงต้องการที่จะสร้างงานพระธรรมทายาทขึ้นในทางภาคอีสาน ดังนั้น งานพระธรรมทายาทจึงได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งโดยพระครูพิศาลธรรมภาณี มีจุดประสงค์เพื่อที่จะทำงานเผยแผ่ในเชิงรุก บุกเบิกงานประกาศพระศาสนาออกไป ดังคำของพระครูพิศาลธรรมภาณี พูดถึงโครงการนี้ว่า

ข้าพเจ้ามีเหตุผลหลายอย่าง ถึงเวลาอันสมควรแล้วที่จะฟื้นฟูงานพระธรรมทายาทขึ้นในเขตภาคอีสาน แต่เห็นว่าการฟื้นฟูเรื่องนี้เป็นงานใหม่ คำว่า พระธรรมทายาท เป็นคำที่แปลกใหม่สำหรับวงการคณะสงฆ์ในภาคอีสานและในความรู้สึกของประชาชน งานเช่นนี้จะต้องหาทางทดลองทำดูก่อน จะได้หาความชำนาญเพื่อขยายต่อไปได้สะดวกและโดยที่ในระยะเริ่มแรก พ.ศ. ๒๕๓๑ นั้น พระสงฆ์ที่ท่านจาริกออกไปเพ็ญสมณธรรมเป็นกิจวัตรอยู่แล้ว คือพระกัมมัฏฐาน ซึ่งมีอยู่มากพอสมควรทางชายแดนและชนบททางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระครูพิศาลธรรมภาณีได้จัดหลักสูตรระยะเวลาในการอบรมรุ่นละ ๖ เดือน ปฏิบัติภาวนา ๔ เดือน ฝึกงานและภาควิชาการ ๒ เดือน ดำเนินงานมาแล้ว ๒๑ รุ่นๆ ละ ๒๐ - ๔๐ รูป รวมทั้งหมดที่อบรมผ่านไปแล้วประมาณ ๒๕๐ รูป ทั้งที่อบรมผ่านไปแล้วได้กลับไปเผยแผ่งานศาสนาที่วัดของตนเองและที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ส่งไปประจำวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

ทัศนคติต่องานสังฆพัฒนาในภาคอีสาน

๑. การเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคมพระสงฆ์

พระสงฆ์จะต้องเสียสละ พระสงฆ์มีความสามารถด้านการปฏิบัติ จะช่วยแก้ปัญหา ความยากจน การว่างงาน ปัญหาในด้านอบายมุขต่างๆให้หมดสิ้นไป พระสงฆ์ไม่ควรนิ่งดู ดายหากชาวบ้านและสังคมยังไม่พบเส้นทางแห่งการพ้นทุกข์ หรือยังวนเวียนอยู่กับปัญหาและ อบายมุขต่างๆ

๒. ความคิดเห็นต่อกระบวนการสังฆพัฒนา

พระสงฆ์ส่วนมากทำงานแบบไม่มีอุดมคติ ไม่จริงจัง แต่จะมีพระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่ ทำงานจริงจัง ช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของพระสงฆ์ที่บวชเข้า มาที่จะเป็นหลักสำคัญในพุทธศาสนามีน้อย

๓. ความคิดเห็นต่อแนวทางสังฆพัฒนาที่พึงประสงค์

ถ้าพระสงฆ์สนใจทำงานเผยแผ่เพื่อพระพุทธศาสนา เพื่อชาวบ้านและเพื่อสังคมมากขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ พระสงฆ์ต้องเน้นทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติควบคู่กัน เพราะถ้า ขาดการปฏิบัติจะทำให้ไม่มีความหนักแน่น มั่นคง ไม่มีความเสียสละ เกิดความเห็นแก่ตัว

ปัจจุบันจะพบว่าพระสงฆ์ได้รับการศึกษาเท่ากับช่าง แต่มีการปฏิบัติเท่ากับแมว ต้องทำให้ก้ำกึ่งกันเหมือนกับการผลิตยา ถ้าไม่กินจะหายได้อย่างไร การเรียนก็เหมือนกัน เรียนมาแล้วต้องปฏิบัติอย่าให้อยู่แค่ตำรา การปฏิบัติจะเป็นการเผยแผ่เพื่อสังคมส่วนรวม โครงการพระธรรมทายาทนี้ เป็นผลงานทางด้านการพัฒนางานพระศาสนา ที่พระครูพิศาล ธรรมภาณีเป็นผู้ริเริ่มขึ้นในเขตภาคอีสานและได้ฝากไว้แก่นักเผยแผ่ยุคหลังให้ช่วยกันสืบ เจตนาธรรมนี้ เป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่อำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นอย่างมาก ทำให้พระ ศาสนาเจริญรุ่งเรืองทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ตามความปรารถนาของผู้ก่อตั้งทุก ประการ^{๑๑}

๒) ด้านเผยแผ่ งานเผยแผ่ที่มากมายทั้งด้านการพูดและการเขียนหนังสือ นั้นแสดง ถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่ การเผยแผ่ของพระครูพิศาลธรรมภาณี เน้นที่การเผยแผ่ หลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากผลงานการพูดและการพูดโดยผ่านสื่อ เช่น ผ่านสื่อ วิทยุ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลทางการพูดของผู้เผยแผ่โดยตรง ส่วนงานทางด้าน การเขียน ก็ได้รับการตอบรับจากประชาชนเป็นจำนวนมาก งานเขียนของพระครูพิศาลธรรม ภาณี ที่จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม มีทั้งหมด ๑๓ เล่ม นอกจากนั้นยังมีงานเขียน เป็นบทความ บท

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) อายุ ๖๘ ปี พรรษา ๔๘, เจ้าอาวาสวัด สันติวนาราม รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

วิจารณ์ สารคดีธรรม อื่น ๆ ดังทัศนะของสหธรรมมิกผู้เคยอยู่ในสำนักของพระครูพิศาลธรรมภาณี

ที่ได้กล่าวถึงพระครูพิศาลธรรมภาณีว่า ถ้าจะยกย่องว่า พระครูพิศาลธรรมภาณี เป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่โดดเด่นทุกด้านก็คงไม่ผิด เพราะเป็นคนที่จิตใจมั่นคงต่อ งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริง ๆ จากที่เคยได้ร่วมงานมาในอดีตได้เห็นความ เป็นพระนักเทศน์ ที่มีชื่อเสียง เสียงดังฟังชัด เทศน์ได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน มีเนื้อหาสาระมากมาย ชวนให้ผู้ฟัง อาจหาญร่าเริงในการนำไปประพฤติปฏิบัติตาม เทศน์ได้ทุกสภาวะ ทุกสถานการณ์ เป็นผู้ มีผลงานการแสดงธรรมมากรูปหนึ่ง มีผู้มาอาราธนาไปเทศน์หลายจังหวัดในเขตภาคอีสาน เมื่อ แสดงธรรม ก็จะมีการบันทึกเสียงการแสดงธรรมทุกครั้ง ทำให้มีผลงานการแสดงธรรม บันทึก ในแผ่นซีดีจำนวนมากหลายพันแผ่น และนำมาแจกจ่ายให้กับประชาชนผู้สนใจ นอกจากนี้ยัง ดำเนินโครงการเผยแผ่พระศาสนาที่สำคัญอีกมากมาย เพื่อความสุขความเจริญแก่ประชาชน ทั่วไป เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งวัตถุและจิตใจอย่างไม่หยุดยั้ง โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ด เหนื่อย^{๑๒}

ปฏิบัติในเรื่องเผยแผ่ธรรมะ หรือมีวิญญูณเป็นนักเผยแผ่พระศาสนา พระครูพิศาล ธรรมภาณี ได้ให้สัมภาษณ์ความในใจไว้ตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าอุทิศชีวิตทั้งชีวิตเพื่องานพระ ศาสนาและสังคมเพียงอย่างเดียว ดังนั้น ถ้าหากสามารถจะช่วยเหลือและพัฒนาอันใดให้แก่ สังคม ก็ยินดีจะทำสุดความสามารถและข้าพเจ้ามีปณิธาน หรืออุดมคติของชีวิตในการทำงานอยู่ ๓ ประการ^{๑๓} คือ

๑. เมื่อเราบวชอยู่ในพระศาสนา จะต้องอุทิศตนทำงานเพื่อประโยชน์ของพระ ศาสนาและสังคมให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
๒. เมื่อเราบวชอยู่ในพระศาสนา จะต้องพยายามทำตนเองให้พ้นทุกข์ดับกิเลส ตัณหาทำนุพพานให้แจ้งให้ได้
๓. ถ้าเราบวชอยู่ไม่สามารถทำประโยชน์ทั้ง ๒ ประการข้างต้นนี้ให้บริบูรณ์ได้ ก็ ไม่ควรอยู่ในศาสนาให้มัวหมองต่อไป

ดังนั้น ผลการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ของพระครูพิศาลธรรมภาณี จึงหมายรวม เอาผลงานการเผยแผ่ทั้งหมดทั้งที่เป็นารพูดและงานเขียน งานวรรณกรรมทางศาสนาที่ออกสู่

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาบาง เขมานนโท,ดร. อายุ ๖๘ ปี พรรษา ๔๙, เจ้าสำนักธรรมรดา อาจารย์บรรยายประจำมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) อายุ ๖๘ ปี พรรษา ๔๙, เจ้าอาวาสวัด สันติวนาราม รongเจ้าคณะอำเภอหนองหาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สายตาประชาชน ซึ่งผลงานเหล่านี้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมในทุกวงการ โดยผ่านผลงานทั้งหมดนั่นเอง

๓) **ด้านปกป้องพระพุทธศาสนา** การป้องกันเป็นอีกงานหนึ่งที่พระครูพิศาลธรรมภาณี มีบทบาทหลายเรื่อง โดยเฉพาะในบางช่วงจะมีผู้ที่เข้าใจและตีความหลักธรรมผิดๆ หรือมีข้อกล่าวหาพาดพิงมาจากลัทธิศาสนาอื่นๆ ในฐานะเป็นผู้เผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาจากการศึกษาแล้วพบว่า มีบทบาทในฐานะนักเผยแพร่ช่วยป้องกันและแก้ข้อกล่าวหาให้พุทธศาสนาในหลายเรื่อง ในที่จะยกตัวอย่างเพียงบางเรื่องมาพอสังเขป ดังนี้

เรื่อง **“พระพุทธรูป”** มีคนจำนวนมากเข้าใจว่าพระพุทธรูปคือพระพุทธรูปเจ้า คนโง่จึงชอบบูชาเพราะเข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้า เข้าใจว่าพระพุทธรูปที่เขาทำด้วยทอง เงิน หรือโลหะต่างๆ ตลอดทั้งทำด้วยผงร้อยแปดนั่นคือพระพุทธรูปเจ้า ในที่สุดก็ถูกคนขี้โกงหลอกเอาเงินไปพระพุทธรูปกลายเป็นสินค้า มีการโฆษณาความดีเด่น ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปหรือหลวงพ่อดังๆ กันอย่างโจ่งครึมทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ตลอดทั้งรายการวิทยุ สิ่งนี้คือความเข้าใจของคนโง่ ความจริงพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์หรือรูปเปรียบเท่านั้นหาใช่พุทธรูปจริงหรือพระพุทธรูปเจ้าองค์จริงไม่ อีกพวกหนึ่งเข้าใจว่าพระพุทธรูป หมายถึงพระพุทธรูปที่เป็นเนื้อหนังจริงๆ เทียบสั่งสอนสัตว์อยู่ในประเทศอินเดีย เมื่อสมัย ๒,๕๐๐ กว่าปี ซึ่งพระองค์ได้ปรินิพพานไปแล้ว

สำหรับคนที่ฉลาดมีปัญหาเข้าใจคำว่า **“พุทธรูป หรือ พระพุทธรูป”** หมายถึงความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งเรียกว่าพระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ ที่มีอยู่ในจิตใจของพระพุทธรูปเจ้า คือ มีความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน จึงได้นามว่าพุทธรูป ไม่ได้หมายเอาส่วนร่างกายซึ่งเป็นร่างกายเดิมของเจ้าชายสิทธัตถะ ดังนั้น ตัวพุทธรูปที่แท้จริงนั้นหมายถึง ความสะอาด สว่าง สงบ ความเบ่งบานแห่งปัญญาที่มีในใจ ฉะนั้นตัวพุทธรูปที่แท้จริงนั้น จึงไม่ตายมีอยู่เป็นอนันตกาล ดังพระพุทธรูปองค์เคยตรัสไว้ว่า **“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”**^{๑๔} ซึ่งไม่ได้ตรัสว่าผู้ใดเห็นพระพุทธรูปหรือเห็นร่างกายท่านผู้ใดเห็นธรรม แต่ผู้ใดเห็นธรรม คือ เห็นอริยสัจสี่ เห็นปฏิจลสมุปบาท เห็นอิทัปปัจจยตา จึงชื่อว่าเห็นตัวตนที่แท้จริง เพราะบุคคลผู้เห็นธรรมเหล่านี้ย่อมมีจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ เหมือนพระพุทธรูปองค์ ความหมายมันจึงต่างกันดังนี้^{๑๕}

พระครูพิศาลธรรมภาณีในฐานะที่เป็นพระสงฆ์นักเผยแพร่ เห็นว่าความเข้าใจดังกล่าวเป็นภัยต่อศาสนา อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดหรือเข้าใจคลาดเคลื่อนและจะนำความวุ่นวายมาสู่ชาวพุทธโดยตรง แต่ก็ชี้แจงดังเช่นเรื่องตัวอย่างที่ยกมากล่าวข้างต้น เพราะ

^{๑๔} ส.ช.(ไทย) ๑๗/๘๗/๑๕๙.

^{๑๕} อริยสังฆทาสภิกขุ, คนโง่ - คนฉลาด, หน้า ๖ - ๗.

เกรงว่าชาวพุทธทั้งหลายจะพากันละทิ้งการปฏิบัติธรรมด้วยการไปยึดถือสิ่งที่มีใช้เป็นแก่นของพระพุทธศาสนาจนเสียหมด เป็นการบิดเบือนคำสั่งสอนพระพุทธศาสนา หรือมีความเข้าใจคำสั่งสอนในทางที่ผิดอาจทำให้ศาสนาเสื่อมโดยเร็ว ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องป้องกันพระพุทธศาสนาด้วยการใช้ความรู้ สติปัญญาและความรอบคอบอย่างสูงในการแสดงหรือบรรยายธรรมในสิ่งที่ถูกต้องแก่ชาวพุทธเพื่อให้เข้าใจว่าคำสั่งสอนเป็นเช่นไร

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาชีวิตและผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) ผู้วิจัยศึกษาตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี
๒. เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี
๓. เพื่อศึกษาผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จึงเน้นการศึกษาทางเอกสารและการวิจัยภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ตลอดถึงมีการใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลอื่นๆ เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ สมุดบันทึก เป็นต้น หลังจากนั้นได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดนำมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลและข้อเสนอแนะต่อไป

หลังจากทำการศึกษาวิจัยแล้ว สามารถสรุปและวิเคราะห์งานวิจัย ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ผลงานและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของพระครูพิศาลธรรมภาณี

ผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในด้านบริหารกิจการพระพุทธศาสนานั้น ท่านได้ดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านได้แก่ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการศึกษาสงเคราะห์ในเขตปกครองและในส่วนของจังหวัดอุดรธานีได้อย่างเรียบร้อยดีงาม ทั้งในส่วนที่ดำเนินการตามตำแหน่งหน้าที่ และในส่วนที่ท่านมีจิตเมตตาช่วยเหลือเป็นการส่วนตัวแก่วัด หน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาต่างๆ ด้วยจิตอนุเคราะห์ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคมและพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

ด้านการศึกษา เป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่ง มีผลงานเป็นที่ประจักษ์เป็นที่รู้จักกันดีในจังหวัดอุดรธานีและภาคอีสาน ได้รับอาราธนาจากหน่วยงาน องค์กร และสถาบันการศึกษา ไปแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมอยู่เป็นประจำตลอดทั้งปี งานเทศนาของเป็นแบบแสดงธรรมทั่วไปและธรรมภาคปฏิบัติ ตามความเหมาะสมของผู้ฟังหรือกลุ่มบุคคลนั้น และจะบันทึกเสียงการแสดงธรรมทุกครั้ง เพื่อนำมาเผยแผ่แก่ประชาชนและผู้สนใจต่อไป จึงทำให้มีผลงานในการแสดงธรรมอยู่มาก

ด้านการประพันธ์ เป็นนักเขียนที่มีเทคนิคการนำเสนอแบบพรรณนาโวหาร เน้นความเข้าใจในเรื่อง เขียนตรงไปตรงมา ใช้สำนวนภาษาชาวบ้าน ไม่เน้นประโยคหรือคำสุภาพ โนม้หน้าอารมณ์ผู้อ่านให้ปฏิบัติตาม และมีการนำรูปแบบหรือเทคนิคต่างๆ มาช่วยในการเขียนเช่น การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ คำเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย คำพุทธศาสนสุภาษิต คำผญา คำโคลงกลอน เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้หนังสือหน้าอ่าน ชวนให้ติดตาม

๕.๑.๒ วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี พบว่า อุปกรณ์หรือองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้น คือ ใช้วิธีการในการเผยแพร่ ๔ วิธี ดังนี้

๑. ยกอุทาหรณ์และเล่านิทาน
๒. เปรียบเทียบด้วยอุปมาอุปไมย
๓. ยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม ผญา ปรัชญา โคลงและกลอน
๔. ใช้ภาษาต่างๆ เหมาะสมแก่ผู้ฟัง

จากวิธีการเผยแพร่ เห็นได้ว่า มีวิธีการเผยแพร่ที่หลากหลาย เนื่องจากในกระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วิธีการสอนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าหากมีวิธีการถ่ายทอดที่ดีแล้ว ผู้รับฟังก็จะสามารถรู้เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมคำสอนได้ง่ายขึ้น

๕.๑.๓ ผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

พบว่าปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จมีหลากหลายประการ เช่น อาศัยปัจจัยด้านคุณลักษณะองค์ประกอบของการแสดงหรือบรรยายธรรม ในฐานะผู้บรรยายเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ความน่าเชื่อถือ บุคลิกลักษณะน่าเลื่อมใส สถานภาพและบทบาท ความเป็นกันเอง การสร้างสารที่ง่าย การสร้างบรรยากาศ การทุ่มเทในการเผยแพร่ได้ เนื้อหาหลักธรรม การใช้สื่อ ผู้ฟัง และปัจจัยด้านทางสังคม หมายถึง ได้แบบอย่างของครูอาจารย์ที่ดี เป็นผู้มีความตั้งใจทำงานด้านการเผยแพร่ เป็นผู้มีเกียรติคุณ สังคมยอมรับ ปัจจัยดังที่ได้กล่าวมานั้น จึงทำให้เกิดเป็นผลของการปฏิบัติงานเผยแพร่พระพุทธศาสนา เกิดเป็นคุณค่าแก่บุคคลและสังคมด้านต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. ผลที่เกิดแก่บุคคล พระครูพิศาลธรรมภาณีทำหน้าที่ของการเป็นผู้ใฝ่รู้ในการศึกษามาแต่ต้น โดยอุปนิสัยเป็นนักคิด นักค้นคว้า นักอ่านและนำความรู้ที่ได้มาเป็นเครื่องพัฒนาชีวิตตนเอง และเพิ่มพูนความรู้แก่ประชาชนอันเป็นผลนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้เปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทัศนคติ ความคิดและพฤติกรรมในเชิงลบต่อพระพุทธศาสนา

ให้เป็นไปในเชิงบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพของจิตใจ ตามเหตุที่ว่า จิตที่พัฒนาดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้

๒. ผลในระดับสังคม พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับครอบครัวในฐานะเป็นรากฐานของสังคม พระครูพิศาลธรรมภาณีได้ปลูกฝังความศรัทธาและความเชื่อมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากการพัฒนาที่บุคคล สังคมครอบครัว ไปสู่การพัฒนาของสังคมส่วนใหญ่ รู้จักนำความเจริญทางด้านวัตถุมาเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ รู้จักแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการปกครอง สร้างความมั่นคงและสันติสุขแก่สังคมมนุษย์ ย่อมทำให้สังคมส่วนใหญ่มีความร่มเย็น จากผลงานดังกล่าว ทำให้ได้รับพระราชทานเสาศาสนาธรรมจักร ในเทศกาลวันวิสาขบูชา

๓. ผลที่เกิดแก่ศาสนา ได้เห็นคุณค่าของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาว่าทำให้สังคมมีความสุข ก็จะช่วยกันทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้นและรู้จักหวงแหน ช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมมนุษย์ตลอดไป ย่อมทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงสืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย ชีวิตและงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) ผู้วิจัยยังเห็นว่ามีความน่าสนใจและควรแก่การศึกษาวิจัยต่อไป ก็คือ

๑. ศึกษาภาวะผู้นำของพระครูพิศาลธรรมภาณี ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
๒. ศึกษาทัศนะของชาวพุทธอำเภอหนองหาน ที่มีต่อพระครูพิศาลธรรมภาณีในฐานะผู้มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรม
๓. ศึกษาผลสัมฤทธิ์การใช้สื่อประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา** แปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **พุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติพระสาวก เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : cursu ลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

ปิ่น มุกกันต์, พ.อ.. **เรือนชั้นใน ชั้นนอก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๙.

_____ **บทบาทพระบรมครู**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗.

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต). **เทคนิคการสอนพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____ **พระพุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๑๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. **การทำงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

_____ **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพ
ใจ, ๒๕๔๐.

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

วิชัย สุธีรชานนท์. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. ลพบุรี : คณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. **พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัย
การพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____ **พระสูตรสำคัญจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์
ดิ่ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙.

_____ **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.

อริยสังฆทาสภิกขุ. **คนโง่ คนฉลาด**. อุตรธานี : ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๓๗.

_____ **คำกลอนสอนธรรม ลำธรรมะภาษาอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, ม.ป.ท. :
ม.ป.ป..

_____ **จุดสูงสุดของชีวิตคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๗.

_____ **เพชรอีสาน**. อุตรธานี : โรงพิมพ์นเรศวร, ๒๕๕๑.

_____ **หลักปฏิบัติธรรมรวมยอดในพุทธศาสนา**, อุตรธานี : ม.ป.ท., ๒๕๕๑.

_____ **๖๐ ปีแห่งความหลัง**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ปริชาทรกิจสิ่งพิมพ์, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

ชุมพร สมจิตศรีปัญญา. "บทบาทพระสงฆ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน". **วิทยานิพนธ์**

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
๒๕๔๑.

ปนัดดา นพพานวัน. "การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย".

วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ปราณี ศิริจันทร์พันธ์. "สัมพันธภาพระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียง-

เหนือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒". **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

๒๕๒๓.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธร (แก้วเหลา). “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระครูพิศิษฐ์วารการ (มานพ ชินวิโส). “การศึกษาชีวิตและผลงานของพระเทพสิทธิอาจารย์ (ทอง สิริมงคล)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธวัช ธนิสสุโร (อินทะไชย). “การศึกษาชีวิตและงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุทศพรจารย์(ทองใบ ปภัสสร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระบรรจบ ธีรวโส (ศรีแพงมน). “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล(พระมหาพิมพา ฐมฺมทินฺโน)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม. “การศึกษาบทบาทของพระอนันท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหานิมิตร สิขรสุนฺโด (ทิพย์ปัญญาเมธี). “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลป์สุนทรวาที (ศิลป์ สิขาสโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี (โอรุสสุ). “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม(หลวงพ่อคุณ ปรีสุทฺโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม). “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาอรุณ จิตตคุตฺโต (สุดประเสริฐ). “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาศรีญาณ ปญญาธโร (นุชมิตร). “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพรสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๖.

พระวุฒิกุล วุฒิกุลโร (พรมพิมพ์). “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ภัทรพร สิริกาญจน. “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์เขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน”. **งานวิจัย** เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.

(๓) บทความ

อริยสังฆทาสภิกขุ. “วิธีฝึกสมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา”. **ธรรมสารเพื่อชีวิตอันประเสริฐ ฉบับประมวลการปฏิบัติธรรม**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๖ (๒๕๓๖).

(๔) ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ก. ปราชญ์พุทธและนักวิชาการ

สัมภาษณ์ พระมหาบาง เขมานนฺโท.ดร.. น.ธ.เอก. ป.ธ.๕. B.A.. M.A.(Bud). M.A.(Phil). Ph.D.(Phil). อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ข. กลุ่มพระสงฆ์

สัมภาษณ์ พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ) น.ธ.เอก. ป.ธ. ๕.. พธ.บ.. พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา (ชาญชัย กิตฺติโก) น.ธ.เอก. พธ.บ.. รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี เจ้าอาวาสวัดศรีนคราราม อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. ๒๓ เมษายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) น.ธ.เอก. ป.ธ.๓.. รองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน เจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูธรรมโสโมธาน (วิสุทธิ์ สุทธิญาโณ) น.ธ.เอก. รองเจ้าคณะอำเภอเมือง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง

จังหวัดอุดรธานี. ๒๒ เมษายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิศีลानุกูล (โสภณ จิตฺตมโ) น.ธ.เอก.

เจ้าคณะตำบลบ้านเชียง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดป่าเทพประทานพร อำเภอหนองหาน
จังหวัดอุดรธานี. ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมรังษี (วีระพันธ์ อภินนฺโท) น.ธ.เอก.

เจ้าคณะตำบลบ้านเชียง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว อำเภอหนองหาน
จังหวัดอุดรธานี. ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมมงคล (ทองดี จารุณฺโณ) น.ธ.เอก.

รองเจ้าคณะอำเภอศรีวิไล เจ้าอาวาสวัดมงคลสามัคคีธรรม อำเภอศรีวิไล
จังหวัดหนองคาย. ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูนิมิตสารุวัฒน์ (บุญเมือง ชวโน) น.ธ.เอก.

รองเจ้าคณะอำเภอหนองแสง เจ้าอาวาสวัดภูทองเทพนิมิต อำเภอหนองแสง
จังหวัดอุดรธานี. ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระมหาสุพรหม ปญฺญาวโร. น.ธ.เอก. ป.ธ.๔.

วัดศรีเจริญธรรม เมืองลาสเวกัส ประเทศสหรัฐอเมริกา. ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระอธิการสุภีร์ กมโล น.ธ.เอก.

เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระวี ธีรวิฑฺฒโน น.ธ.เอก. เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน เขต ๒

วัดสันติวนาราม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. ๑ มิถุนายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระสมยศ เตชวโร วัดศรีสมพร อำเภอนวนนวิวาส จังหวัดสกลนคร.

๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระศิริชัย จนฺทสาโร วัดสันติวนาราม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ค. กลุ่มอุบาสก

นายบุญช่วย โพธิ์ทรัพย์ ข้าราชการบำนาญ สัมภาษณ์ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

นายไฉ เรืองชัย อุบาสก สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

นายวิเชียร พุกโณมงาม อุบาสก สัมภาษณ์ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

นายโอฬาร มิ่งขวัญ อุบาสก สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

นายสุวิทย์ งามดี อุบาสก. สัมภาษณ์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ง. กลุ่มอุบาสิกา

คุณอวยพร มิ่งขวัญ อุบาสิกา สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

คุณยุพดี สว่างวัฒนา	ข้าราชการบำนาญ	สัมภาษณ์ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณประจิม สมบัติทำไร	ข้าราชการบำนาญ	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณญาณวี ราชโหดี้	ข้าราชการครู	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวรำไพ หอมดวง	อุบาสิกา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณบุญมี ชัยแก้ว	อุบาสิกา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณรัชณี สุทธิบุญ	ข้าราชการบำนาญ	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณจันทร์แรม สุวรรณรงค์	ข้าราชการบำนาญ	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณญาณวี ราชโหดี้	ข้าราชการครู	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
คุณลัดดา คนยัง	ข้าราชการครู	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

จ. กลุ่มนักศึกษา/เยาวชน

นางสาวปนัดดา แสงศิลา	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวพรนิภา ราชโหดี้	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวปาลิดา สรวงศิริ	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวรัชณี บัวปัด	นักเรียน	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวอ้อมฤทัย แผลมไชสง	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวสุภาพร สิทธิกรณ	นักเรียน	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวพรทิพย์ ไชยแสง	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวทยิดา นาทมทอง	นักเรียน	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวชุตานา ยอดวันดี	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
นางสาวจันทร์เพ็ญ คำมะโนชาติ	นักศึกษา	สัมภาษณ์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ชีวประวัติ

ประวัติของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

๑. ประวัติพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

๑.๑ ชาตภูมิ

พระครูพิศาลธรรมภาณี มีนามเดิมว่า สมดี นามสกุล บุตรวงศ์ เกิดวันอังคารที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ (แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖) ปีมะเมีย เวลา ๐๕.๐๐ น. ณ บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ที่ ๑ หมู่บ้านผา ตำบลดอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม^๑ เป็นบุตรของคุณพ่ออภิ คุณแม่ไข บุตรวงศ์ มีพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกันทั้งหมด ๘ คน เป็นผู้ชาย ๓ คน เป็นผู้หญิง ๕ คน พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นบุตรคนที่ ๖ ดังนี้

๑. นางอ้อม บุตรวงศ์
๒. พระครูภาวนาปัญญาภรณ์ (บุญส่ง บุตรวงศ์)
๓. นางสมบุรณ์ บุตรวงศ์ (ถึงแก่กรรม)
๔. นางสมศรี มานะศรี (ถึงแก่กรรม)
๕. นางบัวลี ชนะการี
๖. พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี บุตรวงศ์)
๗. น้องสาวไม่ทราบชื่อ (ถึงแก่กรรมอายุ ๓ ปี)
๘. นายรส บุตรวงศ์

๑.๒ ชีวิตในวัยเด็ก

เด็กชายสมดี บุตรวงศ์ เป็นเด็กที่ฉลาดและน่ารัก มีจิตใจใฝ่ทางธรรม ชอบไหว้พระและปฏิบัติกัมมัฏฐานตั้งแต่วัยเยาว์ นางไขผู้เป็นมารดาเล่าว่าขณะที่กำลังตั้งครรภ์ตนเองกับสามีได้ไปไหว้พระสวดมนต์กับพระธุดงค์ที่มาปักกลดอยู่ใกล้หมู่บ้านเป็นประจำจนกระทั่งคลอดท่านออกมา เมื่อท่านยังเป็นเด็กจะไหว้พระก่อนนอนทุกคืน เวลานั้นที่บ้านยังไม่มีพระพุทธรูปไว้สำหรับบูชา ท่านได้ใช้ซอล์กวาดรูปพระพุทธรูปที่ต้นเสาบ้านแทนพระบูชาเพื่อใช้สำหรับสวดมนต์ หลังจากสวดมนต์เสร็จแล้ว ท่านได้ปฏิบัติกัมมัฏฐานต่อจนจิตเข้าสู่

^๑ เป็นชื่อสมัยปัจจุบัน สมัยที่เกิดชื่อว่า หมู่บ้านผา ตำบลหนองซอน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ความสงบภายใน จะปรากฏว่าจิตนั้นว่างเหมือนตัวตนไม่มี จนท่านเกิดความกลัวเมื่อได้ประสพกับอารมณ์เช่นนั้น

เด็กชายสมดีได้รับการศึกษาจบภาคบังคับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านผำวิทยา อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๗ เป็นเด็กที่มีความขยันตั้งใจศึกษาเล่าเรียน แม่เจ็บป่วยก็ไม่ยอมขาดเรียน ครั้งหนึ่งได้ตั้งใจฟังครูสอนวิชาพุทธประวัติอธิบายถึงตอนที่พระพุทธเจ้าออกบวชและทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาจนตรัสรู้ ทำให้ท่านเกิดปีติขนลุกชันไปทั่วร่างกาย มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง จึงคิดในใจว่าชาตินี้จะเอาอย่างพระพุทธเจ้าและจะช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ ท่านเป็นเด็กที่เรียนเก่งมากสอบได้ที่ ๑ และที่ ๒ ตลอดมา ต่อมาได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนราษฎร์กระบาศวิทยาการและจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ในขณะที่เป็นเด็กมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาก โดยตั้งใจรักวิชาศีล ๕ ด้วยตนเองไม่ได้สมาทานกับพระสงฆ์

ชีวิตในวัยหนุ่มท่านได้มีเหตุต้องลาออกจากโรงเรียน เพื่อช่วยบิดาท่านา เพราะพระครูภาวนาปัญญาภรณ์ (บุญส่ง บุตรวงศ์) พระพี่ชายได้บวชเป็นภิกษุแล้วไม่ยอมลาสิกขา ท่านสงสารบิดาที่ชราภาพแล้ว ยังต้องรับภาระของครอบครัว ท่านช่วยทำงานทุกอย่างตั้งเช่นครอบครัวชาวนาในชนบททั่วไป อุปนิสัยที่ถือว่าเป็นเรื่องโดดเด่นในตัวท่านก็คือ ถ้ามีความสนใจในสิ่งใดแล้ว จะต้องทำให้สำเร็จ และด้วยความเป็นคนที่มีนิสัยช่างสังเกต จึงทำให้ท่านเป็นคนที่มีความรอบตัวและมีประสบการณ์มาก ท่านมีความสามารถในการทำเครื่องจักสานทุกชนิด สำหรับไว้ใช้ในบ้านและจำหน่าย โดยไม่ต้องรบกวนเงินทองจากทางครอบครัว นอกจากนั้น ท่านยังสามารถทำงานในหน้าที่ของผู้หญิงได้อีกด้วย เช่น การหุงต้มและการทำครัว เป็นต้น ทำให้ท่านเป็นคนมีนิสัยที่ละเอียดรอบคอบ

๑.๓ การบรรพชาและอุปสมบท

หลังจากนั้นได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อวันอังคารที่ ๒๖ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ (ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๖) ปีมะเมีย ณ พัทธสีมา วัดวิเศษสมบูรณ ตำบลดอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม โดยมี เจ้าอธิการทรัพย์ จนฺทโชโต เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการคำสิงห์ กตปุญโญ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการบุญจันทร์ จนฺทสาโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “สุวณฺโณ”

หลังจากอุปสมบทได้ ๗ วันท่านจะลาสิกขา แต่โยมมารดาขอให้บวช ๑ พรรษา ท่านจึงกล่าวว่า “ถ้าจะให้บวชอยู่ก็ต้องให้ได้เรียน” จึงมาจำพรรษาอยู่ที่วัดศรีชมชื่นกับพระครูภาวนาปัญญาภรณ์ (บุญส่ง บุตรวงศ์) พระภิกษุพี่ชาย ที่ได้อุปสมบทก่อนท่าน พระครูพิศาลธรรมภาณมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ

สอบได้นักธรรมเอกและเปรียญธรรม ๓ ประโยค โดยเฉพาะการศึกษาด้านการปฏิบัติธรรม ท่านได้เข้ารับการศึกษาบรมจากสำนักของพระอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหลายท่านดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๘ ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับพระมหาปาน อานนโท วัดมหาพุทธรังษี วิชาป่าหลวง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๒ ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี

ในปีเดียวกันได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับพระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี

พ.ศ. ๒๕๒๔ ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร

ท่านได้อยู่จำพรรษาที่วัดศรีชมชื่น วัดเหล้ามีชัย วัดพระพุทธรบาทบัวบก ตามลำดับ ในปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ท่านและคณะได้จัดงานสัมมนาพระภิกษุทั่วประเทศเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่วัดพระพุทธรบาทบัวบก และก่อตั้ง “ศูนย์คณะพุทธบุตร” ปีพ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๑๙ ได้จัดงานสัมมนาพระภิกษุทั่วประเทศเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกครั้งที่ถ้ำโพธิสัตว์ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อศูนย์ฯ ใหม่ จาก “ศูนย์เผยแผ่พุทธบุตร” เป็น “ศูนย์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ปีพ.ศ. ๒๕๑๘ คณะศรัทธาได้อาราธนาให้ท่านมาจำพรรษาที่วัดป่าเลไลยก์และได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ในขณะที่เดียวกันก็ยังได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลบ้านยาด้วย ท่านได้มาจำพรรษาและทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ที่วัดป่าเลไลยก์ ทำให้พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอหนองหานและเขตอำเภอใกล้เคียงมีความเคารพและศรัทธาเป็นจำนวนมาก ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ ท่านได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม (วัดป่าดงไร่) และปัจจุบันยังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอหนองหานด้วย

๑.๔ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ผู้สร้างแรงบันดาลใจให้พระครูพิศาลธรรมภาณีในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา

แรงบันดาลใจที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้รับจากการปฏิบัติธรรมกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีดังนี้

๑. พุทธทาสภิกขุสอนให้เข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งสอนให้เข้าถึงแก่นธรรมหรือตัวปัญญาแท้ ปฏิเสธเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ ที่เชื่อว่าเป็นของศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาผี

๒. พุทธทาสภิกขุสอนว่าการปฏิบัติธรรมคือการทำงานตามหน้าที่ให้สมบูรณ์

๓. พุทธทาสภิกขุสอนให้พระภิกษุช่วยกันทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๕ การศึกษา

การศึกษาของพระครูพิศาลธรรมภาณินั้น รายละเอียดปรากฏอยู่ในช่วงชีวิตวัยเด็ก และช่วงบรรพชาอุปสมบทดังกล่าวแล้ว จึงขอเสนอการศึกษาของท่านโดยสรุปดังนี้

การศึกษาสายสามัญศึกษา

พ.ศ. ๒๕๙๗ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านผำวิทยา อำเภอ เชียงยี่น จังหวัดมหาสารคาม

พ.ศ. ๒๕๐๐ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนราษฎร์กระบกวิทยาการ อำเภอ เชียงยี่น จังหวัดมหาสารคาม

การศึกษาสายพระปริยัติธรรม

๑) แผนกธรรม

พ.ศ. ๒๕๐๕ สอบได้นักธรรมตรี จากสำนักศาสนศึกษาวัดศรีชมชื่น ตำบล ในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๐๖ สอบได้นักธรรมโท จากสำนักศาสนศึกษาวัดศรีชมชื่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๐๗ สอบได้นักธรรมเอก จากสำนักศาสนศึกษาวัดศรีชมชื่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๒) แผนกบาลี

พ.ศ. ๒๕๑๐ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) จากสำนักศาสนศึกษาวัดศรีชมชื่น ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

การศึกษาสายปฏิบัติธรรม

พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๒ ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ที่สวนโมกขพลาราม ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๑๒ ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับพระพรหมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ที่ วัดชลประทานรังสฤษดิ์ จังหวัดนนทบุรี

พ.ศ. ๒๕๒๔ ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ กรุงเทพฯ

การศึกษาพิเศษ

พระครูพิศาลธรรมภาณีศึกษาวิชาภาษาอังกฤษจากโรงเรียนสอนภาษานานาชาติ และศึกษาอบรมหลักสูตรพนักงานวิทยุสื่อสาร กระทรวงศึกษาธิการ

ความสามารถพิเศษ

พระครูพิศาลธรรมภาณีมีความรู้และความชำนาญงานด้านนวัตกรรม สามารถควบคุมการก่อสร้างและออกแบบอาคาร เสนาสนะต่างๆ ภายในวัด สามารถถ่ายทำภาพยนตร์ ภาพสไลด์ ตัดต่อภาพยนตร์ บันทึกภาพและเสียงลงใน VCD. DVD. VDO. ประเภทพุทธประวัติ สารคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและธรรมะ สามารถสร้างอุปกรณ์และการสอนธรรมะ ด้วยภาพ ทั้งที่เป็นภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวเพื่อสะดวกในการสอนธรรมะให้เข้าใจง่ายและสนุกไม่เบื่อในการเรียน

๑.๖ ตำแหน่งทางการปกครอง

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเจ้าคณะตำบลบ้านยา

พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกรรมการศาสนาจังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอหนองหาน

๑.๗ บุคลิกภาพของพระครูพิศาลธรรมภาณี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากจะมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่ง ที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้น แม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดี สง่างาม ก็ยังความพอใจแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาได้แก่ผู้ที่พบเห็น

อย่างไรก็ตามบุคลิกภาพถือว่าเป็นปัจจัยภายนอก ที่สร้างเสริมศรัทธาให้เกิดในขั้นต้นเท่านั้น การที่พระนักเผยแผ่คำนึงถึงการปรับปรุงบุคลิกภาพของตน ย่อมเป็นการเสริมสร้างศรัทธาอย่างมีต้องสงสัย ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีจึงควรเป็นผู้ระมัดระวังตนให้มีความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ มีความแจ่มใส สงบสำรวม สง่าผ่าเผยด้วยความมั่นใจในตนเอง ส่วนความมั่งคั่งในรูปโฉมนั้น มีความหมายน้อยในบุคลิกภาพที่ดีของผู้ที่เป็นนักเผยแผ่

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพน่าเลื่อมใสศรัทธาเมื่อได้พบเห็น ท่านเป็นผู้มีลักษณะใบหน้ากลม รูปร่างสันทัด ไม่สูงใหญ่ ผิวค่อนข้างขาว มีกิริยามารยาทเรียบร้อย โอบอ้อมอารี เป็นคนที่คบง่าย พูดจริง ทำจริง พูดจาฉะฉาน เสียงดังฟังชัด หรือที่ภริยาชิตชาวบ้านเรียกว่า เป็นคนน้ำใสใจจริงหรือเป็นคนมีปากกับใจตรงกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคน คนที่มีโอกาสได้พบเห็นและสนทนากับท่านแล้ว จะเกิดความประทับใจ เพราะท่านจะเปิดโอกาสให้คู่สนทนาคุยแบบเป็นกันเองและสนุกสนาน สนทนาแล้วให้เกิดความสบายใจ ในด้านการพูดนั้น ท่านเป็นผู้ที่รู้จักใช้ภาษาที่ถูกต้องตามกาลเทศะ ถ้าหากว่าได้พูดหรือบรรยายให้ผู้ฟังที่อยู่ในถิ่นภาคอีสาน ก็จะใช้ภาษาอีสาน ถ้ามีการบรรยายในที่ประชุมใหญ่ที่มีผู้ฟังหลายกลุ่มมาจากหลายๆ จังหวัด หรือบรรยายออกอากาศทางสถานีวิทยุ ท่านก็เลือกใช้ภาษากลางในการสื่อสาร แต่ก็มีการสอดแทรกภาษาถิ่นบ้างตามความเหมาะสม ทำให้ได้รับการยอมรับและยกย่องจากผู้ฟัง ตลอดถึงผู้ที่คบหาสมาคมว่า ท่านเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดีรูปหนึ่ง เพราะน้ำเสียงสามารถบ่งบอกให้รู้ถึงนิสัยใจคอว่า ท่านเป็นผู้มีลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพเป็นอย่างไร ผู้วิจัยได้ประเมินด้านบุคลิกภาพของท่านตามที่ได้สัมภาษณ์ผู้ร่วมงานหรือผู้ใกล้ชิดกับท่าน ซึ่งมีความประจักษ์และปรากฏดังในข้อความต่อไปนี้

พระโสภณพุทธิธาดา^๒ กล่าวว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งของจังหวัดอุดรธานี ที่ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ โดยเฉพาะงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่โดดเด่นมาก ท่านเป็นพระนักเผยแผ่ที่ชอบทำงาน เป็นผู้ที่พร้อมด้วยศิลาจารวัตร โอบอ้อมอารี มีความเชื่อมั่นในตนเองมาก พูดจริง ทำจริง เป็นคนคบง่าย ไม่ถือตัว เป็นพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์ในการทำงาน และมีภาวะของความเป็นผู้นำที่ดีเป็นตัวอย่างแก่พระสงฆ์สามเณร เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและประชาชนโดยทั่วไป

พระครูธรรมสโมธาน^๓ กล่าวว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระสงฆ์ที่มีจริยาวัตรงดงาม ดังเช่น การนุ่งห่มจีวรเรียบร้อยเป็นแบบอย่างที่ดีของพระภิกษุสามเณร เป็นผู้มีจิตใจมั่นคง เมื่อพูดแล้วต้องทำ มีความเมตตากรุณาต่อทุกคนที่มาขอรับความช่วยเหลือ ผลงานของท่านนั้นเป็นที่ประจักษ์แก่คณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้ที่ไม่ยอมแพ้และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ ถึงแม้บางครั้งอาจจะถูกมองว่า “สุดโต่ง” ในบางเรื่อง แต่เมื่อมีโอกาสได้รับตำแหน่งทางการบริหารปกครองคณะสงฆ์แล้ว ท่านก็สามารถปกครองดูแลพระสงฆ์ที่อยู่ในบังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี

^๒ สัมภาษณ์ พระโสภณพุทธิธาดา (ชาญชัย กิตติโก) อายุ ๕๗ ปี พรรษา ๓๕, รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี เจ้าอาวาสวัดศรีนคราราม อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๓.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูธรรมสโมธาน (วิสุทธ์ สุทธิญาโณ) อายุ ๖๕ ปี พรรษา ๔๕, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดมัชฌิมาวาส รองเจ้าคณะอำเภอเมือง อุดรธานี, วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๓.

พระครูพิทักษ์ธรรมรังษี^๔ กล่าวว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นคนที่กล้าหาญ ไม่กลัวใคร ใจหนักเลง กล้าทำในสิ่งที่คนอื่นไม่กล้าทำ เป็นผู้ที่มีใจคอหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหว ต่อคำติชมของผู้อื่น ใครจะว่าดีหรือร้ายก็มักเฉยๆ พุดน้อยแต่ทำมาก เข้มแข็งต่อการงาน เป็นผู้ทำงานแบบมีเป้าหมาย จึงทำให้ทุกคนเลื่อมใสเคารพรักท่าน

จากการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้พบเห็น สนทนา ร่วมงานหรือผู้เคยรับฟังเทศน์ การบรรยายของพระครูพิศาลธรรมภาณีแล้วพบว่า พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นผู้มีบุคลิกภาพ ที่สามารถช่วยให้ประสบความสำเร็จ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในระดับหนึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย
๒. อ่อนน้อมถ่อมตน
๓. มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๔. ไม่ถือตัว
๕. เป็นคนสุขุม งามอาจ สง่า
๖. เสียงดังกังวาน
๗. พุดจาซัดถ้อยชัดคำ ไพเราะ น่าฟัง
๘. พุดจริง ทำจริง
๙. มีเมตตาธรรม
๑๐. พุดตรงไปตรงมา

พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นพระนักเผยแผ่ที่มีบุคลิกภาพดีรูปหนึ่ง ทำให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ในระดับหนึ่ง บุคลิกภาพของท่านดังกล่าวสอดคล้องกับบุคลิกภาพในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา คือ เป็นพระนักเผยแผ่ประเภทพุทธิจริต มีอารมณ์หนักไปในทางใช้สติปัญญาเป็นพื้นฐาน เป็นคนเจ้าปัญญาความคิด มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณ และมีความจำดี สอดคล้องกับบุคลิกภาพของพระนักเผยแผ่ที่ประสบความสำเร็จในด้านนี้ คือ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พระราชธรรมพาที (พะยอม กลฺยาณ) พระราชสิทธิศาสตร์ (ทองใบ ปภสฺสโร) พระอาจารย์สมภพ โชติปัญญา

พระครูพิศาลธรรมภาณีมีบุคลิกภาพที่เหมือนกับท่านเหล่านี้ คือ นำเคารพนับถือ เคารงครัดในธรรมวินัย สุขุมรอบคอบ มีความรู้ความสามารถดี พุดจริง ทำจริง ไม่ถือตัวเป็นกันเอง มีความเมตตากรุณา เป็นต้น ส่วนที่แตกต่างกันก็คือบุคลิกภาพที่เป็นเอกลักษณ์

^๔ สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมรังษี (วีระพันธ์ อภินฺโท) อายุ ๖๔ ปี พรรษา ๓๐, เจ้าอาวาส วัดสระแก้ว เจ้าคณะตำบลบ้านเชียง เขต ๒ อำเภอหนองหาน อุดรธานี, วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓.

เฉพาะตัวของแต่ละท่าน ที่ไม่สามารถลอกเลียนแบบกันได้ง่าย ๆ ดังนั้น บุคลิกภาพเป็นปัจจัย สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๘ สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นโท ในราชทินนามที่ พระครูพิศาลธรรมภาณี (จต.ชท.)

พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร รองเจ้า คณะอำเภอ ชั้นโท (รจจ.ชท.) ในราชทินนามเดิม

๑.๙ เกียรติคุณที่ได้รับ

รางวัลและเกียรติคุณในส่วนที่เป็นรูปธรรม ที่พระครูพิศาลธรรมภาณีได้รับเนื่องใน โอกาสที่ท่านได้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคม ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีอยู่มากมาย แต่ผู้วิจัยได้นำเกียรติคุณที่เด่นมาแสดงไว้ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักรทองคำจากสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะบุคคลดีเด่นด้านส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๕๕๒ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ ๘๒ พรรษา จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พระครูพิศาลธรรมภาณี ฉายา สุวณฺโณ อายุ ๖๘ พรรษา ๔๙ นามเดิม สมดี นามสกุล บุตรวงศ์ เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ตรงกับวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย เวลา ๐๕.๐๐ น. ณ บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ที่ ๑ หมู่บ้านผำ ตำบลดอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุตรของคุณพ่อกิ คุณแม่ไข บุตรวงศ์ มีพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกันทั้งหมด ๘ คน เป็นผู้ชาย ๓ คน เป็นผู้หญิง ๕ คน พระครูพิศาลธรรมภาณีเป็นบุตรคนที่ ๖

ในวัยเด็กท่านเป็นคนที่ฉลาดน่ารัก มีรูปร่างลักษณะใบหน้ากลม ผิวขาวแดง ถือกำเนิดในครอบครัวชาวนา ท่านมีแววแห่งความเป็นนักปราชญ์ตั้งแต่ยังเป็นเด็กแล้ว เพราะเมื่อตอนเป็นเด็กท่านมีจิตใจใฝ่ในทางธรรม ชอบฟังพระเทศน์และนั่งสมาธิตั้งแต่ยังไม่ห่มผ้า แม่บอกว่าขณะตั้งครรภ์ได้ ๕ - ๖ เดือน มีพระธาตุงศ์มาปักกลดอยู่ที่บริเวณตอนตาปู่ใกล้กับ หมู่บ้าน พ่อไปเรียนธรรมกับพระธาตุงศ์เป็นประจำเพราะต้องการคาถากันผี บางวันพ่อนอนค้างคืนไม่ได้กลับบ้าน แม่เกิดความสงสัยว่าพ่อจะไปมีคู่ได้ติดตามไปดูจึงทราบความจริง วันต่อมา แม่ได้อุ้มครรภ์ไปสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิกับพ่อเป็นประจำจนกระทั่งคลอด ด้วยสาเหตุนี้แม่ เชื่อว่าจึงทำให้ท่านชอบทางธรรมตั้งแต่ยังเป็นเด็ก

ท่านเป็นเด็กที่ชอบไหว้พระก่อนนอนทุกคืน ในเวลานั้นที่บ้านไม่มีพระพุทธรูปสำหรับบูชา ท่านจึงหาซอล์ควาดเป็นภาพพระพุทธรูปที่ต้นเสาแทนพระบูชาเพื่อใช้สวดมนต์ และได้ปฏิบัติสมาธิจนจิตสงบและเกิดความว่างจากตัวตนเป็นประจำ ทำให้ท่านเกิดความกลัวมาก

การศึกษา

ท่านได้ศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่โรงเรียนบ้านผาวิทยา อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นเด็กที่มีความขยันมาก สนใจศึกษาเล่าเรียน แม้เจ็บป่วยก็จะไม่ยอมขาดเรียน มีความเคารพและเกรงกลัวครูเป็นอย่างมาก วันหนึ่งฟังครูสอนประจำวิชาพุทธประวัติอธิบายถึงพระพุทธรูปเจ้าออกบวช ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาและตรัสรู้ทำให้เกิดปีติจนขนลุกชันไปทั่วร่างกาย เกิดความศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าเป็นอย่างยิ่งและมีความคิดว่าชาตินี้จะเอาอย่างพระพุทธรูปเจ้าและจะช่วยงานพระพุทธรูปเจ้าให้ได้ ครั้งหนึ่งครูใหญ่ได้สอนวิชาพุทธประวัติพอสอนจบ ถามนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ จนถึงชั้นประถมปีที่ ๔ ก็ไม่มีใครตอบได้ สุดท้ายก็ชี้มาที่ท่านให้เป็นคนตอบ ท่านจึงลุกขึ้นอธิบายประวัติพระพุทธรูปเจ้าให้ครูใหญ่และเพื่อนนักเรียนฟังอย่างแจ่มแจ้ง ครูใหญ่เกิดความพึงพอใจเป็นอย่างมาก จึงเลื่อนชั้นให้ไปเรียนชั้นประถมปีที่ ๒ ในวันนั้นเลย เหตุการณ์ที่ปรากฏในครั้งนี่จึงเป็นการฉายแววแห่งความเป็นเด็กฉลาดให้ทุกคนได้เห็น ท่านเป็นเด็กที่เรียนเก่งมากตั้งแต่เรียนมาสอบได้ที่ ๑ และที่ ๒ ตลอด อย่างน้อยก็สอบได้ที่ ๓ ของชั้นเรียน

เด็กชายสมมติเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๗ แล้วยังไม่ได้ออกจากโรงเรียน เพราะครูให้ช่วยสอนนักเรียนรุ่นน้องชั้นประถมปีที่ ๑ - ๒ เวลานั้นเรียนที่ศาลาวัด ต่อมาท่านต้องลาออกจากโรงเรียนเพราะว่าไม่มีคนช่วยพ่อท่านา เพราะว่าพระครูภาวนาปัญญาภรณ์ พระพี่ชายบวชแล้วไม่ยอมลาสิกขา ทำให้พ่อที่มีอายุมากแล้วต้องรับภาระหนักในฐานะหัวหน้าครอบครัว ท่านต้องช่วยท่านา เลี้ยงวัวเลี้ยงควายตั้งแต่เล็กจนโต สมมติเป็นเด็กที่ชอบอ่านหนังสือธรรมะมาก เวลาพระพี่ชายกลับมาบ้านจะเทศน์ให้โยมพ่อโยมแม่และญาติพี่น้องทุกคนฟังจนดึกและนำหนังสือธรรมะมาให้ทุกคนอ่านด้วย เช่น วารสารยุวพุทธิกสมาคม หนังสือชาวพุทธอยู่สวนพุทธธรรมเชียงใหม่ เป็นต้น ท่านเกิดความศรัทธาถึงกับตั้งใจถือศีลห้าตลอดมาโดยไม่ได้อ่านจากพระ

ในเวลาว่างท่านก็ยังได้สานกระติบข้าวขาย ส่วนแม่ก็นั้นเลี้ยงหมอนเลี้ยงไหม ท่านก็สามารถสานกระติบใส่หมอน ใส่ฝักหลอก จ่อใส่หมอน หมวกก็สานด้วยตนเองไม่ได้ซื้อสานแห สานสวิง สานคุ สานไซ ท่านสานเป็นทั้งหมด สิ่งเหล่านี้เป็นอาชีพเสริม เวลาไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายยามว่างก็นั่งสานบนหลังควายไปด้วย นอกจากนั้นยังปลูกครั้งที่ต้นจามจุรี (ต้นจ๊าม) เกิดอยู่ที่คันทนาแล้วเก็บไปขายที่ตลาดได้เงินมาใช้จ่าย โดยไม่ได้ขอเงินจากพ่อแม่เลย ในช่วงเติบโตเป็นหนุ่มท่านก็ไปช่วยเขียนบทกลอนและแต่งกลอนให้คณะหมอลำและคณะหนังตะลุง ต่อมาเป็นผู้กำกับการแสดงและเมื่อตัวแสดงหมอลำไม่ครบ ก็ได้แสดงรับบทเป็นตัวร้าย

ตัวโกง เพราะไม่มีใครยอมแสดงเป็นตัวร้าย มีแต่คนอยากจะแสดงเป็นพระเอกและพระรอง ไปแสดงหมอลำหลายจังหวัดได้แต่ความสนุกสนาน แต่ไม่ได้เงินเพราะนำไปใช้จ่ายจนหมด สมมติเมื่อมีอายุ ๑๘ – ๑๙ ปี เป็นคนชอบเที่ยว ในช่วงหน้าแล้งจะมีงานวัด เวลานั้นยังไม่มีรถ เวลาไปไหนจะต้องเดินอย่างเดียว สิ่งที่ชอบดูที่สุดคือ ชกมวย บางครั้งไปเที่ยวติดต่อกันสามสี่ วันถึงกลับบ้าน ถึงจะเป็นคนชอบเที่ยวแต่ก็ไม่ทำให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อน ต่อมาท่านก็สำเร็จ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่ โรงเรียนราษฎร์กระบกวิทยาการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

สู่ร่ำกาสาวพัสตร์ของนายสมมติ บุตรวงศ์

เมื่อท่านได้มีอายุครบบวชแล้ว จึงได้อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดวิเศษสมบุรณ์ ตำบล ดอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม โดยมีเจ้าอธิการทรัพย์ จนฺทโชโต เป็นพระ อุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า สุวณฺโณ พอท่านบวชได้ ๗ วันก็บอกแม่ว่า “ครบเจ็ดวันอาตมาจะสึก นะ” แม่จึงบอกว่า “บวชทั้งทีก็บวชให้แม่สักหนึ่งพรรษาเถอะหม่อม ไม่บวชให้แม่นานก็บวชสัก สามเดือน เจ็ดวันสึกไปก็เท่ากับไม่ได้บวชนะลูก” ท่านจึงกล่าวว่า ถ้าจะให้บวช ต้องให้ไปเรียน หนังสือ ท่านจึงไปเรียนที่จังหวัดหนองคาย ไปอาศัยอยู่กับพระพี่ชายซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้า อาวาสวัดศรีชมชื่นในขณะนั้น เมื่อไปอยู่กับพระพี่ชายก็ถูกบังคับให้ท่องมนต์ ตอนค่ำเมื่อสวด มนต์ทำวัตรเสร็จแล้ว ต้องมาสวดให้ฟังทุกวัน ถ้าสวดไม่ได้ก็จะให้โขกกระดาน ต้องท่องให้ได้ทั้ง เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ปรากฏว่าจิตโจวุ่นวายมาก เพราะไม่ได้ตั้งใจจะบวชตลอด ออก พรรษาคิดว่าจะลาสิกขา ในเวลานั้นได้อ่านหนังสือธรรมะที่หลวงพ่อบัญญานันทภิกขุแต่งชื่อ หนังสือ “กถกรรมกถาเกวียน” แล้วอ่านหนังสือของคุณปู่ จงประเสริฐเป็นผู้พิมพ์และอีกเล่ม หนึ่งที่ตีพิมพ์ คือ หนังสือ “คู่มือมนุษย” ของพุทธทาสภิกขุ เมื่ออ่านแล้วทำให้เกิดความสงบ มาก ท่านจึงมีความประทับใจในหนังสือทั้ง ๓ เล่มนี้มาก

ต่อมาจะต้องเรียนพระปริยัติธรรม พระพี่ชายบังคับให้ท่องหลักสูตรนวโกวาท ตั้งแต่อนุศาสน์แปดไปจนถึงหมวดสี่ ตอนกลางคืนต้องไปทบทวนให้ฟัง วันต่อมาต้องท่องจน จบเล่ม ท่านได้มีความประทับใจในธรรมหมวดสี่ ชื่อว่า ธรรมปฏิบัติที่ไม่ผิด มี ๔ อย่าง คือ ๑. ปาติโมกขสังวร เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ๒. อินทริยสังวร สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความยินดียินร้าย ๓. โภขเนมัตตัญญูตา ประมาณในการฉันอาหารไม่ให้มากเกินไปน้อยเกินไป ๔. ซาคริยานุโยค ประกอบความเพียร ของผู้ตื่น ท่านมีความสะดวกใจข้อที่ ๒ เรื่องอินทริยสังวร สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความยินดียินร้ายครอบงำ เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้ ถูกต้องสัมผัส ใจได้รับรู้อารมณ์ อ่านและท่องถึงตรงนี้จึงคิดว่า “คนเรานี้เป็นคนเป็นๆ มีเนื้อ มีหนัง มีจิตใจอยู่จะไม่ให้ยินดียินร้ายได้อย่างไรไม่ใช่คนตายนี้ เป็นไปไม่ได้หรอก ธรรมะของ พระพุทธเจ้าไม่จริง มันเป็นการหลอก” คิดได้เช่นนั้นต้องการจะทดลองว่าจะทำได้จริงหรือ แต่

เมื่อท่านทดลองแล้วก็สามารถทำได้จริง จึงเกิดมีกำลังใจขึ้นและมีความสำรวมระวังมากขึ้นกว่าเดิม จากวันนั้นมาประมาณครึ่งเดือนใจมันเฉยและสงบมาก มีปีติปราโมทย์ อิ่มอกอิ่มใจเกิดขึ้นโดยขณะที่ยังไม่ได้นั่งสมาธิ ไม่ได้เดินจงกรมอะไรเลย อยู่แบบธรรมดาตนเอง ไปบิณฑบาต ท่องหนังสือ เรียนหนังสือ ทำวัตรสวดมนต์ คลุกคลีอยู่กับเพื่อน แต่ว่าทำใจตลอดเวลาปรากฏว่าจิตสงบไม่ยินดียินร้าย มีความสุขอย่างบอกไม่ถูก “ธรรมะของพระพุทธเจ้าดีจริงๆ มีความสุขจริงๆ” หลังจากนั้นจะชอบไปนั่งสมาธิอยู่ที่เงียบสงบ โดยเฉพาะถ้าเข้าไปในโบสถ์แล้วก็จะปิดประตูเลย ท่านบอกว่าได้พบธรรมะแล้ว พบความสุขที่แท้จริงแล้ว ท่านจึงเปลี่ยนใจไม่ยอมลาสิกขาและบอกแก่พระพี่ชาย ท่านก็พอใจมาก จากนั้นเรียนหนังสืออยู่ที่วัดศรีชมชื่นห้าปีก็เรียนจบนักธรรมเอกในปีพ.ศ.๒๕๐๗ แล้วก็สอบบาลีและสามารถสอบจนได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ในปีพ.ศ.๒๕๑๐

ในขณะที่เรียนหนังสืออยู่นั้นได้อ่านหนังสือ คู่มือมนุษย์ ของอาจารย์พุทธทาสภิกขุ และหนังสือธรรมะที่คุณปู่ จงประเสริฐ ศิษย์ของอาจารย์พุทธทาสภิกขุส่งมาให้อ่าน ทำให้ท่านเกิดความเบื่อหน่ายโลกภายนอกอยากจะทำไปปฏิบัติ แต่ครูอาจารย์ก็ห้ามปรามว่าให้สอบมหาเปรียญให้ได้เสียก่อน แต่จิตใจเวลานั้นต้องการเข้าไปปฏิบัติและเจริญวิปัสสนาปรารถนาที่จะเป็นพระอรหันต์ เมื่อพนินิสัยมุตตกะที่จะอยู่กับครูอาจารย์แล้ว ตั้งใจจะไปปฏิบัติธรรมที่วัดเนินพระเนา ซึ่งมีหลวงพ่อดุจดมเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนาแต่ท่านก็ปฏิเสธไม่รับ ถ้าต้องการจะปฏิบัติต้องไปที่ประเทศลาวคือวัดมหาพุทธวงศาป่าหลวง หรือวัดโคกป่าหลวง ซึ่งมีพระมหาปาน อานนุโท เป็นอาจารย์สอน ท่านจึงได้เดินทางไปกับพระอาจารย์มหาสุกรรณ์ เจ้าคณะอำเภอเขาคูปัจจุบัน เวลานั้นพระมหาปาน อานนุโท ยังไม่ได้กลับจากอเมริกา ได้เรียนอภิธรรมกับหลวงพ่อดุจดมจนจบและเมื่อพระมหาปานกลับมาแล้ว จึงได้ปฏิบัติกรรมฐานที่วัดโคกป่าหลวงเป็นเวลาสามเดือน หลังจากนั้นก็เดินทางกลับมาอยู่ที่วัดศรีชมชื่น จังหวัดหนองคาย

ปีพ.ศ.๒๕๑๐ ท่านได้บอกกับพระพี่ชายว่าจะไปปฏิบัติธรรมที่สวนโมกข์กับอาจารย์พุทธทาสภิกขุ พระพี่ชายจึงมาส่งท่านขึ้นรถไฟที่จังหวัดหนองคายเพื่อไปอยู่ที่บ้านคุณปู่ จงประเสริฐที่จังหวัดสมุทรปราการ สมัยนั้นคุณปู่ได้ตั้งองค์การฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นและเป็นเลขาธิการอยู่หลายประเทศ สาเหตุที่รู้จักกับคุณปู่ก็เพราะได้อ่านหนังสือที่ท่านเขียนและพิมพ์เผยแพร่อยู่หลายเล่ม

แรงบันดาลใจที่พระครูพิศาลธรรมภาณี ได้รับจากพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

ในสมัยก่อนพระภิกษุที่จะไปอยู่ที่สวนโมกข์นั้นเป็นเรื่องที่ยากมากเพราะอาจารย์พุทธทาสจะไม่ยอมรับใครง่ายๆถ้าไม่มีคนฝาก ท่านจะถามพระที่ไปหาท่านว่ามาทำไม ส่วนใหญ่พระเหล่านั้นก็จะบอกว่า ต้องการมาปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อดุจดม ท่านก็จะพูดขึ้นว่า ที่นี่ไม่มี

ใครเขาปฏิบัติธรรมกันหรือทุกคนทำงานกันทั้งนั้นไม่มีใครปฏิบัติธรรมกันหรือ ถ้าเป็นแบบนี้พระก็อยู่ไม่ได้ก็ต้องกลับไป คุณปู่ จงประเสริฐได้เขียนจดหมายฝากมากับท่านและบอกว่า ถ้าท่านพุทธทาสถามขึ้นก็ให้บอกวามาเพื่อช่วยทำงาน เวลาเช้าเมื่อเข้าไปกราบท่านอาจารย์พุทธทาสแล้วยื่นจดหมายของคุณปู่ให้กับท่าน ท่านก็ไม่ได้ถามอะไรเพราะคุณปู่แนะนำมาให้เรียบร้อยแล้ว อาจารย์พุทธทาสก็บอกพระในวัดให้พาท่านไปพักเชิงเขาพุทธทองข้างโรงไฟฟ้าแต่จะให้อยู่หรือไม่ให้อยู่ท่านก็ไม่บอกวามาอย่างไร ในสมัยนั้นช่วงเช้าพระจะมีพระจำพรรษาประมาณ ๓๒ รูป เป็นพระชาวฝรั่งสองรูป พระอาจารย์พุทธทาสจะอบรมทุกวันพระและวันพิเศษ คือวันที่ญาติโยมมาทำบุญหรือเดินทางมาอบรมซึ่งมีเป็นประจำ หลังจากทำวัตรสวดมนต์เสร็จแล้วท่านจะให้พระออกมาบรรยายธรรมะ โดยให้พระอาจารย์ถวิลอ่านพระไตรปิฎก แล้วให้พระทำหน้าที่อภิปรายกัน ในจำนวนพระทั้งหลายไม่มีใครที่จะกล้าขึ้นอภิปรายยกเว้นพระมหาสมมติ สุวณฺโณ พระอาจารย์บัญญัติ อนุตฺตโร และพระอาจารย์สถิต ที่กล้าขึ้นอภิปราย

ในวันพระอาจารย์พุทธทาสจะไม่ฉันท้าว ท่านจะเทศน์ให้สติกับพระที่ชอบศึกษาแต่ปริยัติว่า “พวกมหาเปรียญ พวกปริญญาเยาวเป็นหาง พวกตอกเตอร์ตอกแต่นี้ เหมือนกับบ้า หอบฟาง มีแต่ข้าวลืบ ไม่มีเม็ดไหนเต็มเลย มีแต่ฟางแห้ง ไม่มีเมล็ดข้าว ชอบยกหูชูหาง อวดดีอวดเก่งอย่างโน้นอย่างนี้ต่างอะไรกับหมาตึกก็ที่มีมันอยู่นี้” (ท่านก็ชี้ใส่หมาตึกก็ที่มีมันอยู่นั้น) มันยกหูชูหาง มีตัวกู ของกู

พรรษานั้นในเวลาช่วงเช้าท่านมหาสมมติจะเป็นผู้ทำหน้าที่สอนนักธรรมให้พระเถร โดยอาจารย์พุทธทาสไม่ได้บอกให้ช่วยสอน ตอนบ่ายก็เข้าโรงมหรสพทางวิญญานด้วยกัน มีการฝึกเขียนภาพโดยมีพระอาจารย์โกวิทเป็นครูสอน และพระอาจารย์ทองสุข พระมหาจันทร์ พระอาจารย์สุชาติ พระอาจารย์วรศักดิ์ เป็นผู้ฝึกเขียนภาพ ส่วนพระมหาสมมติฝึกเขียนคำบรรยายใต้ภาพ ครั้งหนึ่งได้จุดตะเกียงเขียนคำบรรยายภาพอยู่เพราะอยู่ในมุมมืด ตอนกลางคืนถึงจะมีไฟฟ้าใช้โดยอาศัยจากเครื่องปั่นไฟฟ้า อาจารย์พุทธทาสมาเห็นเข้า ก็พูดเป็นภาษาได้ว่า “ใช้ตะเกียงใต้เอาเลยหรือ” พระมหาสมมติตอบว่าครับผม แล้วท่านก็นั่งคุยด้วย ท่านถามขึ้นว่า “ท่านมหาคิดว่าท่านจะอยู่หรือจะสึกล่ะ” “กระผมยังไม่แน่ใจครับว่าจะอยู่หรือจะสึก ที่จริงก็ยังไม่ได้คิดอะไรหรอกครับ” ท่านก็สอนว่าตอนนี้จิตของมหานะ มันเหมือนนิ้วมือนี้คือมันตรง แต่ถ้าเราออกจากที่นี่ไป เราเปลอมันก็จะเฉ จะล้มจะถูกกิเลสมันย่ำยีเอา ระวังให้ดี ท่านยกตัวอย่างพระมหารูปหนึ่งมีความรู้สติปัญญาดี ปรากฏว่าลาสิกขาไปมีภรรยาแก่รุ่นแม่ อยู่ในสวนโมกข์ได้ความรู้หลายอย่าง ได้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความรู้รอบตัว อาทิเช่น วาดรูป ทาสี ถ่ายรูป งานก่อสร้าง ช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างปั้นรูป การฉายภาพสไลด์และการฉายภาพยนตร์ ตลอดถึงงานบริหารก็ได้รับความรู้จากสวนโมกข์

สรุปว่าแรงบันดาลใจที่ได้รับจากหลวงพ่อกุศลพุทธทาสภิกขุมีดังนี้

๑. พุทธทาสภิกขุสอนให้เข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งสอนให้เข้าถึงแก่นธรรมหรือตัวปัญญาแท้ ปฏิเสธเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ ที่เชื่อว่าเป็นของศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาผี

๒. พุทธทาสภิกขุสอนว่าการปฏิบัติธรรมคือการทำงานตามหน้าที่ให้สมบูรณ์

๓. พุทธทาสภิกขุสอนให้พระภิกษุช่วยกันทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ต่อมาไปกราบลาอาจารย์พุทธทาสกลับไปจำพรรษาที่จังหวัดหนองคาย เมื่อออกพรรษาแล้วก็จะไปอยู่ที่สวนโมกข์ ทำเช่นนี้อยู่ ๓ ปี ที่นี่ได้มาอยู่บริหารงาน จึงนำความรู้ที่ได้ศึกษามาปฏิบัติงาน และสิ่งของที่ได้มาจากสวนโมกข์คือ เครื่องฉายสไลด์ และเครื่องส่งวิทยุออกอากาศ ที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง เวลาอาจารย์พุทธทาสเทศน์จะถ่ายทอดสดออกอากาศ สามารถรับฟังได้ในระยะ ๒ - ๓ กิโลเมตร ตอนกลางคืนหลังสองทุ่มสามทุ่มก็จะเปิดออกอากาศ รับฟังได้ในสวนโมกข์ทั่วไป เป็นเรื่องเทศน์ของท่านอาจารย์พุทธทาส เมื่อกลับมาจากสวนโมกข์ก็ได้นำเครื่องส่งวิทยุมาทำที่วัดบ้าง ครั้งหนึ่งท่านได้ตกเดือนสามแฉกรไม่ให้เกิดอุบัติเหตุเสียหาย กลับถูกสามแฉกรไปแจ้งตำรวจตั้งข้อหาว่าท่านเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะมีการประชุมชาวบ้าน ยุยงชาวบ้านและมีวิทยุกระจายเสียง ตำรวจมาที่วัดทั้งโรงพัก ถึงแม้ว่าตำรวจไม่ได้หลักฐานอะไร แต่ท่านก็ต้องถูกกักกันบริเวณ เวลาจะไปไหนต้องรายงานตลอด แม้กระทั่งท่านไปวัดเนินพระเนาและสวนโมกข์ตำรวจก็ยังติดตามไป บางคนไปตามท่านอาจารย์พุทธทาสว่า “ลูกศิษย์ท่านเป็นคอมมิวนิสต์ใช่ไหม” ท่านก็ตอบว่า “ถ้าเป็นคอมมิวนิสต์ก็ไม่ใช่ลูกศิษย์อาตมา ลูกศิษย์อาตมาต้องไม่เป็นคอมมิวนิสต์” พระธรรมปริยัติมุนี (นวน เขมจารี ป.๕.๖) เจ้าคณะจังหวัดหนองคายเป็นห่วงท่านมากเดินทางมาเยี่ยม ตำรวจนำเจ้าคณะอำเภอและเสื้อผ้ามาด้วยหมายความว่าหากจับกุมแล้วก็จะให้เจ้าคณะอำเภอสักที่กุฎิเลย ท่านพยายามอธิบายให้ตำรวจฟังเรื่องธรรมะ เรื่องเทพต่างๆ ตำรวจพูดว่า “อย่าไปเสียเวลาพูดเลย จับลงมาเข้าคุกเลย” เวลาจะไปที่ไหน หน่วยสันติบาลก็จะติดตามไปด้วย ต่อมาได้ไปเข้ากรรมฐานที่วัดเนินพระเนาหกเดือน มีการสัมมนาวิปัสสนาจารย์ทั่วประเทศที่ศาลาโดย มีพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) อุบาลิกาแนบ มหานีรานนท์ และพระอาจารย์มหาพนิต ปัญญาปสุโท ป.๕.๙ สัมมนาอยู่ ๗ วัน ท่านไม่ได้ไปร่วมฟังสัมมนา เพราะต้องเข้ากรรมฐานอยู่ในห้อง ปฏิบัติไปก็ได้รับฟังไปด้วย มีความเห็นว่าแต่ละสำนักปฏิบัติไม่เหมือนกันเลย สำนักหนึ่งยุบหนอ พองหนอ สำนักหนึ่งรูปนาม ส่วนอุบาลิกาแนบสอนปฏิบัติแบบมหาสติปัฏฐานสี่ ในเวลานั้นท่านปฏิบัติแบบรูปนาม เพราะศึกษามาจากพระมหาปาน อานนโท จะกำหนดแบบรูปนาม นั่งเป็นรูป รู้ว่านั่งเป็นนาม ยืนเป็นรูป รู้ว่ายืนเป็นนาม เดินเป็นรูป รู้ว่าเดินเป็นนาม อุบาลิกาแนบ มหานีรานนท์ จะสอนปฏิบัติแบบสติปัฏฐานสี่ พระพิมลธรรมจะสอนปฏิบัติแบบยุบหนอ พองหนอ พระอาจารย์มหาปาน อานนโท สายพระครูสังวรสมาธิวัตร จะปฏิบัติแบบรูปนาม ปฏิบัติอยู่ที่นั่น ปากฎว่าจิตมันสงบ

มาก จนไม่มีกิเลส ไม่มีอะไร จนสำคัญตัวเองผิดว่าเป็นอรหันต์ ยืน เดินจงกรม นั่งสมาธิ เปล่งอุทานอยู่ว่า สุขหนอ สุขหนอ พ้นจากกิเลสแล้วหนอ คิดว่าตัวเองพ้นกิเลสแล้ว

ไปอยู่วัดเหล่ามีชัย ๕ ปี มีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลายครั้ง ดังเช่นเรื่องที่ถูกกล่าวหาว่าท่านเป็นคอมมิวนิสต์ ตำรวจได้เอาม้วนเทปที่ท่านบรรยายธรรมไปตรวจสอบแล้วก็นำมาส่งคืน ท่านได้ถามว่า “ในเทปมีคำสอนของมหาเชตุง มีคำขวัญของเลนินหรือไม่” ตำรวจก็บอกว่า “ไม่มีเลยครับ ถ้าฟังดีๆนี่คนฟังบรรลุธรรมเลยนะ” ต่อมาเรื่องเกิดขึ้นอีกเนื่องจากถูกพระที่วัดเหล่ามีชัยที่ต้องการเป็นเจ้าอาวาสหาเรื่องทะเลาะ ท่านจึงย้ายออกจากวัดเหล่ามีชัยจึงเดินทางไปกับอาจารย์บัญญัติ อนุตตโร วัดป่าธรรมดา อ.บัวใหญ่ จ.นครราชสีมา ไปฉายหนังที่ประเทศลาวไปเทศน์ที่วัดจอมเพชร วัดโศกป่าหลวงและอีกหลายๆวัด ไปเทศน์และฉายสไลด์ ต่อมาภายหลังข้ามกลับมาที่อำเภอศรีเชียงใหม่และพระอาจารย์บัญญัติชวนไปเที่ยวดูวัดพระพุทธรูปบัวบก ไปขออนุญาตหลวงปู่ดั่งเพื่อจำพรรษา กลับมาตัดสินใจว่าจะไปอยู่ที่วัดพระพุทธรูปบัวบก แต่เจ้าคณะจังหวัดหนองคายห้ามไม่ให้ไปอยู่นอกเขต ท่านก็ตอบจดหมายไปว่า “กระผมจะเอากระดุกไปทิ้งที่นั่น” ในที่สุดตัดสินใจออกจากวัดเหล่ามีชัยไปอยู่ที่วัดพระพุทธรูปบัวบกในเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๔ ท่านมีความผูกพันกับพระเถระผู้ใหญ่คือพระธรรมปริยัติมุนี (นวน เขมจารี ป.ธ.๖) เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย ต่อมาท่านได้ย้ายไปอยู่ที่วัดพระธาตุพนมเพราะท่านเป็นคนจังหวัดนครพนม เวลามุ่งงานวัดพระธาตุพนมมีการจัดงานเจ็ดวัน สมัยก่อนมีมหรสพคือ หมอลำกลอน หนึ่ง ๑๖ ม.ม. หรือหนังชายยา มาทำการแสดงในงานประจำปี ท่านได้รับหน้าที่ให้ไปฉายหนังสไลด์และบรรยายธรรมจนถึงตีห้าหรือถึงเวลาฟ้าสว่างทุกวันตลอดงาน

เมื่อท่านไปอยู่ที่วัดพระพุทธรูปบัวบก เวลานั้นวัดก็ยังไม่ไฟฟ้า โยมคุณกับสามีชาวหนองคายที่ติดตามไปรับใช้ด้วยได้เป็นเจ้าของซื้อเครื่องปั่นไฟฟ้าให้และต่อไฟฟ้าจนสว่างไปทั่วบริเวณวัด ชาวบ้านก็เกิดความศรัทธา ได้มารักษาดีลูโบสถ์วันละ ๖๐-๑๐๐ คน ท่านได้เป็นไข้มาเลเรียอยู่ถึง ๓ ปี ฉันทยาพอทุเลาก็มีโครงการออกเผยแผ่ธรรม ไปฉายหนังตามหมู่บ้านต่างๆและแสดงธรรมในตอนกลางคืน ตอนกลางวันออกเผยแผ่ในโรงเรียนต่างๆ บางแห่งไปเจอหนังล้อมผ้าและหมอลำ ก็ยังสู้หนังธรรมะของท่านไม่ได้

พ.ศ.๒๕๑๖ ต้องการรวบรวมพระสงฆ์ที่มีแนวความคิดและอุดมการณ์เดียวกัน ใน การที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนา สมัยนั้นไม่มีใครกล้าออกทำงานเผยแผ่ เพราะกลัวถูกตั้งข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ พระที่มีความคิดเดียวกันอยู่กระจัดกระจายกันทั่วไป ทำอย่างไรจะรวบรวมได้ จึงประสานไปยังคุณปู่ จงประเสริฐและให้อาจารย์ทองไปสืบหา ต่อมาได้มีหนังสือนิมนต์พระทั่วประเทศที่ต้องการจะทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามแนวสอนของพระพุทธเจ้าที่แท้จริงและตามแนวคำสอนที่อาจารย์พุทธทาสและหลวงพ่อบุญญานันทะแนะนำสั่งสอน ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสัมมนาที่วัดพระพุทธรูปบัวบก ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์

หลายฉบับ เช่น เดลินิวส์ ไทยรัฐ เป็นต้น ได้แจ้งข่าวกันไปทั่วเลยว่ามีพิธีสมโภชพระภิกษุทั่วประเทศเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่วัดพระพุทธรบาทบัวบก หลังสมโภชเสร็จแล้วมีการตั้งศูนย์ที่แรกตั้งชื่อว่า “ศูนย์คณะพุทธบุตร” มีเจ้าคุณสีหนาทหรือพระราชวิรมุณี (ขำนิ ฉนุโน) เจ้าคณะจังหวัดเลย เป็นประธานศูนย์ฯ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นศูนย์เผยแพร่พุทธธรรม มีพระอาจารย์มหาสุพรหม ปญญาวโร เป็นเลขานุการศูนย์ อยู่วัดธรรมเสนาอุดร มีการเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงหลายสถานี เช่น เสียงสามยอด กองทัพอากาศที่ ๒ ว.ป.ถ. ๗ และสถานีวิทยุยานเกราะ มีการบันทึกเทปส่งสถานีวิทยุกับพระอาจารย์มหาสุพรหม ปญญาวโรและศูนย์เผยแพร่พุทธธรรมจึงได้ย้ายมาตั้งที่วัดธรรมเสนาและวัดพระพุทธรบาทบัวบกอีกแห่งหนึ่ง

ต่อมา พ.ศ.๒๕๑๗ เกิดฝนแล้งชาวบ้านมาลักตัดต้นไม้ซึ่งมีการทำเป็นขบวนการทำให้เกิดความเสียหายมาก ต่อมาอาจารย์ได้พานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาพักประมาณหนึ่งอาทิตย์ เมื่อทราบเรื่องก็ถ่ายรูปแจ้งเรื่องไปยังกรมป่าไม้ ต่อมาได้มีการดำหนิมาถึงป่าไม้จังหวัดและป่าไม้อำเภอ ในปีเดียวกันมีการเรียกค่าไถ่รถและมีการนัดเอาเงินมาให้กันใกล้กับบริเวณวัด มีการหักหลังกันทำให้มีคนถูกฆ่าตายถึง ๓ คน ต่อมาเมื่อพวกคอมมิวนิสต์ชนอาวุธใกล้กับทางขึ้นวัดหลายครั้ง ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็แพร่หลายออกไปทั่วทุกหมู่บ้าน กลางวันทำนขึ้นเทศน์บนธรรมาสน์ กลางคืนพวกคอมมิวนิสต์ก็ขึ้นเวทีหมอลำประกาศลัทธิ เรื่องการลักตัดต้นไม้นั้นก็มีการข่มขู่ว่า หากท่านไม่ยอมหนี ก็ตายอย่างเดียว เบื้องต้นเพียงแต่จะไล่ให้หนีไม่คิดจะฆ่าอะไร ต่อมาเมื่อชาวบ้านมาบอกว่าจะมีคนมายิงท่าน ปรากฏว่าจะมายิงจริงๆ แต่พอเห็นหน้าแล้วกลับเปลี่ยนใจพูดให้ชาวบ้านฟังว่า “จะไปยิงท่าน แต่พอเห็นไม่รู้เป็นยังไงเปลี่ยนใจเลย” ชาวบ้านที่เคารพท่านมาบอกให้หนีออกจากวัดไป ญาติโยมเป็นห่วงมากถึงกับร้องไห้ ตกกลางคืนออกพรรษาแล้วจึงจะออกจากวัดพระพุทธรบาทบัวบกไป

เมื่อปลายปีพ.ศ.๒๕๑๗ พระอาจารย์วิเชียร เมธาวิ(ปัจจุบันคือคุณวิเชียร พุกโณมงาม) นิมนต์ท่านไปเทศน์และฉายหนังธรรมะในงานปรีวาสนกรรมที่วัดป่าเลไลยก์พร้อมคณะเผยแพร่พุทธธรรม ต่อมาพระอาจารย์วิเชียรจะลาสิกขาและจะต้องหาพระมาอยู่แทน นิมนต์ท่านใดก็ไม่มีความ พระครูพิศาลธรรมภาณิลงจากวัดพระพุทธรบาทบัวบกมายังไม่มีวัดอยู่ ชาวบ้านเขียงนิมนต์ท่านมาอยู่แทนเมื่อวันที่ ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๑๙ ความจริงก็ไม่ได้ตั้งใจจะมาอยู่ บอกญาติโยมที่ไปนิมนต์ว่า “จะไปอยู่สองปี มาช่วยอบรมลูกหลานของโยม ให้เข้ามาบวช แล้วจะกลับไปอยู่วัดพระพุทธรบาทบัวบกเหมือนเดิม” เพราะอยู่ที่ไหนก็ไม่สงบเหมือนที่นั่น ธรรมชาติที่นั่นสงบเย็นดีมาก จนสามารถบรรยายออกมาเป็นคำกลอนภาษาอีสานได้ว่า

“นั่งอยู่ในกุฏิน้อยอุทยานสวนอาด อากาศใสส่องแจ้งไขประตูเปิดหน้าต่าง
ลมพัดมา ยั่วๆความเศร้าแมนบมี เห็นแต่สีทองซ้อนหลังภูแดดอ่อน
น้ำอ่อนชอนอยากชวนญาติพี่น้องมาเล่นม่วนน้ำ มาอยู่ถ้าสวยสะอาดสงบเย็น

ไผ่เคยไปเห็นชื่นทัยใจเด่น บริเวณเวินกว้างสวนหลวงพุทธบาท
 ธรรมชาติสร้างไว้ไผ่พ้อบ่อยากหนี หน้าอ่อนชอนพอให้มองไปใสเป็นร่องใจ
 มั่นหากเป็นเวียงวังเขียวกุ่มลุ่มภู มีภูเล็กภูน้อยเกาะกายเรียงกัน อัจฉริยะสุด
 พรรณนาป่าดอนซอนชั้น”

มาอยู่วัดป่าเลไลยก์ครั้งแรกไม่มีน้ำฉันต้องฉันน้ำจากสระ ชาวบ้านมีการเผาศพ
 โดยการโยนไข่ตามทางไข่แตกตรงไหนก็เผาตรงนั้น มีการทำลายต้นไม้กันมาก ตัดต้นไม้
 เผาไม้ จึงปรึกษาชาวบ้านทำเมรุเผาศพชั่วคราวขึ้น จากนั้นก็มีการปลูกป่าขึ้นทดแทนของ
 เก่าบ้าง ขึ้นตามธรรมชาติบ้างจนเต็มบริเวณวัด วัดป่าเลไลยก์ก็กลายเป็นวัดป่าโดยสมบูรณ์
 พระมหาสมมติมีหมู่คณะที่ติดตามมาด้วยได้แก่ พระมหาบาง เขมานนโท พระอาจารย์จุ่ม
 และคณะอีกหลายรูป

ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๑๙ ท่านได้ตั้งสำนักเรียนและสำนักปฏิบัติธรรม เรียนทั้งนักธรรม
 และบาลี มีพระมหาบาง เขมานนโท พระมหาไพโรวัลย์ พระมหาบุญส่ง เป็นผู้สอน ต่อมาปี
 พ.ศ.๒๕๑๙ - ๒๕๑๙ มีการสัมมนาที่ถ้ำโพธิสัตว์ มีพระธรรมโกศาจารย์ (พระปัญญาญาณนันทิกขุ)
 และพระราชวิกรมณี (ชานี ฉนฺโน) เป็นประธาน เมื่อจัดการสัมมนาเสร็จแล้วมีการเปลี่ยนชื่อจาก
 ศูนย์เผยแผ่พุทธธรรมเป็นศูนย์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในส่วนภาค
 กลางมีหลวงพ่อบุญญาณ์นันทิกขุ เป็นประธาน ในส่วนภาคอีสานมีเจ้าคุณพระราชวิกรมณีเจ้า
 คณะจังหวัดเลย เป็นประธาน มีพระมหาสมมติเป็นรองประธานศูนย์ ต่อมา มีการรับสมัคร
 พระภิกษุใจสิงห์รุ่นแรกอบรมที่วัดถ้ำพระโพธิสัตว์ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยมีหลวง
 พ่อบุญญาณ์นันทิกขุเป็นประธาน มีอาจารย์คำตันเป็นผู้สอนกรรมฐาน รุ่นนั้นมีพระอาจารย์
 ทองใบ (ปัจจุบันคือพระราชสิทธิศาสตร์) วัดภูย่าอู่ร่วมอยู่ด้วย มีการจัดอบรมอยู่ที่ถ้ำโพธิสัตว์
 สองรุ่น พอรุ่นที่สามก็มาจัดที่วัดป่าเลไลยก์

ปีพ.ศ.๒๕๓๔ พระครูวิมลปัญญากร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีใน รองเจ้าคณะอำเภอ
 หนองหาน ท่านได้เป็นประธานดำเนินงานโครงการอีสานเขียว มีการซื้อที่ดินตรงบริเวณหนอง
 น้ำเป็นเงินสามแสนบาท โดยชาวบ้านร่วมกันบริจาคหนึ่งแสนบาทแต่เงินยังไม่พอ จึงขอรับ
 บริจาคจากวัดสี่วัดๆละ ๕ หมื่นบาท รวมได้เงินเพิ่มอีก ๒ แสนบาท รวมเป็น ๓ แสนบาท
 ก็มาซื้อที่นาบริเวณนี้ สมัยก่อนเป็นดงเป็นป่า นับว่าซื้อได้ราคาถูกมากเกือบ ๒๐๐ ไร่
 จุดประสงค์เพื่อใช้ทำแหล่งน้ำใช้อุปโภคบริโภคของชาวบ้านเอาไปใช้ในบ้านเขียง ต่อมา
 ชาวบ้านมาจับปลาไปกินกันและชาวบ้านก็เข้ามาลักตัดไม้ในป่าในเวลากลางวันและขนย้ายใน
 เวลากลางคืน พระครูวิมลปัญญากร วัดโพธิ์ศรีในมาตรวจดูเห็นชาวบ้านจับปลาและตัดไม้ก็
 ห้ามไม่ให้จับปลา พวกเขาก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ครั้งแรกมีศาลาร้างหลังเล็กอยู่เพียงหนึ่งหลัง ใน
 เวลานั้นจึงให้พระภิกษุ ๓ รูป ได้แก่ พระบุญสอน พระมนตรี (สาย) หลวงตาทองใส มา
 คอยเฝ้าดูแลและรักษาป่ารักษาสัตว์น้ำ แต่ก็รักษาไม่ไหว ชาวบ้านไม่ได้มาหากินธรรมชาติ เอา
 ตาข่ายมาดักแล้วเอายาเบื่อลงไป ขนขึ้นใส่รถปิ๊กอัพเอาไปขาย แม้แต่ตัวแยะที่ท่านซื้อมาปล่อย

ชาวบ้านก็พากันมาขุดไป พระครูวิมลปัญญากรบอกให้พระครูพิศาลธรรมภาณีมาช่วยดูแล ท่านมีความคิดว่าสถานที่นี้จะซื้อสักสิบล้านร้อยล้านก็ซื้อไม่ได้ จึงเริ่มงานเมื่อเดือนสิงหาคม – กันยายน พ.ศ.๒๕๓๔ ก็มาติดป้ายเป็นเขตอนุรักษป่าไม้และสัตว์น้ำ กำหนดผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านก็เห็นชอบและร่วมมือด้วย

เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ตรงกับครบรอบวันเกิดอายุ ๕๐ ปี ท่านต้องการจะสร้างอนุสรณ์ ๕๐ ปีที่อีสานเขียว ก็วางแผนที่จะมาสร้างที่อยู่ มีเงินอยู่หนึ่งแสนบาทที่ได้มาจากการเทศน์ไปแสดงธรรมที่ต่างๆที่ได้เก็บไว้ จึงคิดว่าสิ่งแรกที่จะเอาวัดมาอยู่ที่นี่จะต้องทำถนนเสียก่อน พอถนนเข้ามาแล้ว ความเจริญก็ย่อมจะตามมา ต่อมาได้ย้ายการจัดงานปริวาสกรรมจากวัดป่าเลไลยก์มาจัดที่วัดป่าดงไร่นี้ ปีพ.ศ.๒๕๓๗ มีคนมาเล่นน้ำในเดือนกุมภาพันธ์ถึงมิถุนายน วันหยุดวันเสาร์-อาทิตย์ โดยเฉพาะสงกรานต์จะมีคนมาเล่นน้ำกันมาก วันละหลายพันคน รถจอดเต็มวัดไปหมดและวุ่นวายมาก มีการทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ อีกทั้งขยะก็เต็มบริเวณวัดไปหมด ต้องเอารถแบ็คโฮมาขุดหลุมฝังขยะ เสียงรถก็รบกวนการปฏิบัติธรรมของพระธรรมทายาท ผลสุดท้ายท่านก็เลยปิดไม่ให้มีการเล่นน้ำในวัดอีกต่อไป

อุโบสถกลางน้ำรูปดอกบัว (LOTUS TEMPLE)

ความเป็นมาในการก่อสร้าง

เมื่อปีพ.ศ.๒๕๓๘ พระครูพิศาลธรรมภาณีและพระมหาบาง เขมานนโท,ดร. ได้เป็นผู้นำคณะจาริกแสวงบุญในประเทศอินเดียเป็นเวลา ๑๐ กว่าวัน ได้ไปชมวัดดอกบัว (LOTUS TEMPLE) ของศาสนาบาร์ไฮที่อยู่ในกรุงนิวเดลี เมืองหลวงของประเทศอินเดีย หลังจากได้ชมวัดดอกบัวของศาสนาบาร์ไฮแล้ว ท่านได้มีความเห็นว่าดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา แต่ได้ถูกเขานำไปสร้างโบสถ์เพื่อกลืนศาสนาพุทธและดึงดูดให้ชาวพุทธมานับถือศาสนาของเขา สมควรที่จะต้องเอาคืนกลับมาให้ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

๑. พระพุทธเจ้าประสูติก็มีดอกบัวมารองรับ เวลาเดินไป ๗ ก้าว เปล่งอภิสาจากก็มีดอกบัว ๗ ดอกออกมารองรับ

๒. พระพุทธเจ้าจะตัดสินพระทัยในการแสดงธรรม ก็ทรงเห็นอุปนิสัยของสัตว์หรือบุคคลเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า

๓. ชาวพุทธไหว้พระหรือสักการะสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาก็ใช้ดอกบัวเป็นเครื่องบูชา

โบสถ์ดอกบัวของเขาใหญ่โตมากจนคนได้หนึ่งพันคน เป็นอาคารขนาดใหญ่โต ข้างนอกดูสวยงามมาก แต่ข้างในการก่อสร้างหยาบไม่ประณีต

วัตถุประสงค์ในการก่อสร้าง

๑. เพื่อเป็นสถานที่สำหรับกระทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์และบำเพ็ญบุญกุศลของพุทธศาสนิกชนทั่วไป
๒. เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติคุณของพระพุทธเจ้า
๓. เพื่อเป็นพุทธอุทยานบ้านเชียง สถานที่ปฏิบัติธรรมที่สำคัญของจังหวัดอุดรธานี
๔. เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้สถาปัตยกรรมในทางพระพุทธศาสนา
๕. เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางไปทั่วโลก

โครงสร้างหรือรายละเอียดของโบสถ์ดอกบัว

การก่อสร้างอุโบสถดอกบัวนั้น มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๐ เมตร สูง ๑๕ เมตร งบประมาณในการก่อสร้างประมาณ ๑๕ ล้านบาท การก่อสร้างจะได้ทำการก่อสร้างให้สามารถจุคนได้ประมาณ ๑๐๐ คน ด้านนอกอาคารติดหินอ่อนสีขาวสั่งจากประเทศยุโรป

๑. เพดานเป็นรูปธรรมจักรขนาดใหญ่ ลวดลายสีทอง
 ๒. ฝาผนังด้านในเป็นภาพเขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติ
 ๓. ประตูมีแปดช่องติดกระจกหลากสี ลวดลายสวยงาม
 ๔. พระประธานในอุโบสถเป็นพระปางแสดงปฐมเทศนา ที่แกะสลักด้วยหินหยกสีขาว จำลองจากองค์จริงที่ประดิษฐานอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ประเทศอินเดีย เป็นองค์ที่สวยงามที่สุดในโลก และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่หลังองค์พระจำนวน ๒๕๙๙ องค์
 ๕. ภายนอกอาคารเป็นรูปกลีบของดอกบัวใหญ่จำนวน ๒๔ กลีบ
- ด้านนอกอุโบสถประดับด้วยต้นเสาไฟโคมจำนวน ๓๘ ต้น
๖. สะพานทางเข้าประดับด้วยต้นเสาไฟโคม ๘ คู่ จำนวน ๑๖ ต้น
 ๗. รั้วสะพาน รั้วรอบอุโบสถเป็นสแตนเลส
 ๘. ริมน้ำรอบอุโบสถปลูกบัวนานาชนิดจำนวน ๓๘ กอ
 ๙. น้ำพุกลางน้ำรอบอุโบสถจำนวน ๓๘ ตัว
 ๑๐. โบริศมาธรรมจักรรอบอุโบสถแกะสลักด้วยศิลาแลงจำนวน ๘ โบริ
 ๑๑. มีสวนหย่อมประดับตกแต่งบริเวณสะพานเข้าอุโบสถ
 ๑๒. เสาหินพระเจ้าอโศกขนาดความสูง ๔ เมตร จำนวน ๒ ต้น เป็นรูปสิงห์

๔ ทิศ

อุโบสถดอกบัวมีความหมายในพระพุทธศาสนา

๑. รูปดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของการประสูติของพระพุทธเจ้า เวลาประสูติทรงดำเนินไป ๗ ก้าว มีดอกบัวรองรับพระบาท ๗ ดอก

๒. ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญาของพระพุทธเจ้า แมื่อดอกบัวจะเกิดในโคลนตม แต่ก็ไม่แปดเปื้อนโคลนตม สามารถโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำ ส่งกลิ่นหอม ควรแก่การนำมาสักการบูชา ธรรมชาติแห่งปัญญาความเป็นพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ย่อมเกิดขึ้นได้ในชีวิตของมนุษย์ทุกคน

๓. เพดานเป็นรูปธรรมจักรขนาดใหญ่มีก่าจำนวน ๓๗ ซึ่งหมายถึง โขธิปักขียธรรม ๓๗ ประการ อันเป็นธรรมให้ผู้ปฏิบัติตามถึงความรู้แจ้ง เห็นจริงในสัจธรรม

๔. ภาพพุทธประวัติที่สวยงาม แปลกตา ได้ตัวอย่างมาจากอุโบสถวัดไทยนาลันทา ประเทศอินเดีย

๕. พระประธานอุโบสถแกะสลักด้วยหินอ่อนสีขาว นำมาจากเมืองมัททเล ประเทศพม่า เป็นปางแสดงปฐมเทศนา จำลองพิพิธภัณฑสถานถ เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย พร้อมด้วยบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน ๒๕๙๙ องค์

๖. ไบเสมาธรรมจักร จำนวน ๘ ไบ หมายถึงอริยมรรคมีองค์แปดประการ

๗. เสาคอมไฟ ๓๘ ต้น หมายถึง ธรรมที่เป็นมงคล ๓๘ ประการ ในมงคลสูตร

๘. ดอกบัว ๓๘ กอ น้ำพุ ๓๘ หัว หมายถึง ธรรมที่เป็นมงคล ๓๘ ประการ ในมงคลสูตร

๙. เสาดินพระเจ้าอโศกจำนวน ๒ ต้น เป็นรูปสิงห์ ๔ ทิศ หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงบันลือสีหนาทไปทั้ง ๔ ทิศ คือเป็นครูของเทวดา มนุษย์ อินทร์ พรหม ยักษ์

ดังนั้น อุโบสถดอกบัวจึงแตกต่างจากอุโบสถทั่วไปและมีหนึ่งเดียวในพระพุทธศาสนา หนึ่งเดียวในประเทศไทย

ประเภทเพลงธรรมชาติ (จำนวน ๑๐๐ เพลง)

ตัวอย่างของเพลงธรรมชาติ

บทเพลงธรรมชาติเพื่อร้องสั้น

๑. เพลงแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

ไม่มีแผ่นดินไหน ที่จะให้ความสุขเสรี เศรษฐกิจสังคมดี เท่าแผ่นดินนี้
แผ่นดินทอง
ไม่มีแผ่นดินไหน ร่วมใจรักใคร่ปรองดอง พัฒนาเสริมสร้างไทยผอง เท่าพี่น้อง
ของแผ่นดินไทย

พระประมุขคือขวัญชาติ ธรรมมิกราชตะเกียงเกริกไกล เป็นบ้ำหล่อหลอมดวงใจ
ประชาธิปไตยรักษาแผ่นดิน สุขจริงแผ่นดินฉัน ปัจจัยนั้นพอลูกพอกิน การศึกษาอนามัย
ท้องถิ่น ให้โลกไต่ยี่นนี้แผ่นดินทอง

ไม่มีชนชาติไหน จิตใจสะอาดทั้งผอง สงบสว่างเรืองรอง เท่าพี่น้องของแผ่นดิน
ธรรม

ทำงานให้สนุกสนาน เบิกบานเพราะปฏิบัติธรรม ทำดีเพราะความดีล้ำ ความชั่วไม่
ทำน่าจิตสลดใส พระสัพพัญญูครูของโลก พันทุกขโศก โลก โกรธ หลง อริยสังข์จัดทุกข
ภัย ธรรมาธิปไตยรักษาแผ่นดิน สุขจริงแผ่นดินฉัน ศีลธรรมนั้นไฟใจถวิล ปฏิบัติบูชาจิตใจ
ให้โลกไต่ยี่นนี้แผ่นดินธรรม ให้โลกไต่ยี่นนี้แผ่นดินทอง

๒. เพลงงานคือชีวิต ชีวิตคืองาน

งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน บันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน ชีวิตคือลม
หายใจใครก็รู้ ชีวิตคือการทำต่อสู้อุตศึกษา ชีวิตคือกิจการงานตระการตา ชีวิตกาลเวลาที่
คุ้มครอง (ซ้ำ) งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน บันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน
ทำงานเพื่อบันดาลผล ทำดีเพื่อดอกผลให้ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างจริงใจ สร้างไทยให้กับ
ตัวอย่างกล้าเกรง งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน บันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน

๓. ทำดี ดี

พุทฺธัง สรรณัง คัจฉามิ ฆัมมัง สรรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรรณัง คัจฉามิ
พุทฺธังทำดี ฆัมมังทำดี สังฆังทำดี เรื่องถูกดีไม่มีแน่ๆ คุณพ่อและคุณแม่ ท่านรักแต่คนทำดี
พุทฺธังทำดี ฆัมมังทำดี สังฆังทำดี เรื่องถูกดีไม่มีแน่ๆ คุณครูและพ่อแม่ ท่านรักแต่คนทำดี
พุทฺธังทำดี ฆัมมังทำดี สังฆังทำดี เรื่องถูกดีไม่มีแน่ๆ เพื่อนๆและพ่อแม่ก็รักแต่คนทำดี
พุทฺธังทำดี ฆัมมังทำดี สังฆังทำดี เรื่องถูกดีไม่มีแน่ๆ ประเทศชาติและพ่อแม่ก็รักแต่คนทำดี

พุทธรังทำดี ธัมมังทำดี สังฆังทำดี เรื่องถูกต้องไม่มีแน่ๆ พระศาสดาและพ่อแม่ท่านแต่คนทำดี
ทุกคนทำดี ทุกวันทำดี สังคมต้องดี ทุกชีวิตต้องดีแน่ มนุษย์ที่สมบูรณ์แท้ ต้องทำคุณความดี
(ร้องซ้ำ ๓ รอบ) พุทธรังทำดี ธัมมังทำดี สังฆังทำดี

๔. เพลงเป็นมนุษย์หรือเป็นคน

เป็นมนุษย์ เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนดั่งนกยูงที่แววขน ถ้าใจต่ำเป็นเพียงได้แค
คนยอมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์สา
เพราะพูดถูกทำถูกทุกเวลา เปรมปรีดาคืนวันสุขสันต์จริง

(ซ้ำ) ใจสกปรกมีดมัวเพราะร้อนร่า ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง เพราะพูดผิดทำผิด
จิตประวิง แต่ในสิ่งทำตัวกลัวอับอาย คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยอมยกตง จงรีบยกใจตนรีบขนขวาย ให้
ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอย

๕. เพลงดอกไม้คุณธรรม

ขอมอบดอกไม้ดอกนี้ แต่ผู้ที่ใฝ่หา จะอยู่แห่งไหน จะใกล้จะไกล จนสุดขอบ
ฟ้า ขอมอบธรรมมะที่บริสุทธิ์ ดุจกระแสน้ำธารา เป็นกำลังใจให้คุณ เป็นกำลังใจให้เธอ
เป็นสิ่งเสนอให้มา คุณธรรมทอแสง จะถอยแรงศรัทธา เป็นเปลวเทียนที่ไหม้ราม เป็นสาย
ธารที่ชุ่มป่า เป็นแผ่นฟ้าคุณธรรม

(ซ้ำ) ขอมอบธรรมมะเอาไว้ เป็นเครื่องใช้ชี้นำ ขจัดสิ่งร้าย มุ่งมั่นต่อไป ไม่คลาย
หมองหม่น ก้าวต่อไปไม่หวั่นสุด ดุจกระแสน้ำธารา เป็นกำลังใจให้คุณ เป็นกำลังใจให้เธอ
เป็นสิ่งเสนอให้คุณธรรม เป็นกำลังใจให้คุณ เป็นกำลังใจให้เธอ เป็นสิ่งเสนอให้คุณธรรม

๖. เพลงเกิดมาทำไม

ศีลนั้นหรือ คือสิ่งที่ควรยึดมั่น ถ้อยที่ที่อาศัยกัน ทุกวันมีจิตเมตตา
ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ระอาหลีกเลี่ยงเกิดหนอบายมุข

(ซ้ำ) เกิดมาทำไม ทุกคนทราบไหม ทำใหม่เกิดมา (แทรกภาษาปักข์ใต้)
เกิดมาทำไม ทุกคนทราบไหม ทำใหม่เกิดมา เกิดเพื่อให้รู้ว่า ทุกคนต่างมีหน้าที่ต่อกัน
ช่วยทำให้โลกสุขสันต์ ช่วยกันเสริมสร้างเกิดหนา เร่งทำดี ให้ทุกนาทีมีค่า ให้หยิบธรรม
มาทุกวันเวลา จะเพิ่มคุณค่าให้ชีวิตเรา ให้หยิบธรรมมาทุกวันเวลา จะเพิ่มคุณค่าให้ชีวิต
เรา

๗. เพลงไอ้แก่ละ

สงสารไอ้แก่ละเคยดี แอบสูบบุหรี่ในห้องส้วม แต่ก่อนนี้ไอ้แก่ละท้วม เตี่ยวนี้ผอม
งอมแงม สงสัยไอ้แก่ละซึ่มๆ เกร็งๆ ขริ่มๆ ไม่ซึ่มแซมม ปิดปากเฉยไม่เคยแยม เคยลัก
เคยแหลมกับเจ็อยซา

(ซ้ำ) ไอ้จุกมันบอกวามันรู้ ไอ้แก่ละหนีครูไปติดยา วันหนึ่งไอ้แก่ละเสียทำ
นอนตายคาเข็มฉีดยา สงสารไอ้แก่ละเต็มทน ไอ้แก่ละเคยบ่นเหมือนซ้ำจิต พ่อแม่ไม่รักมัน
สักนิด มันหงุดหงิดเลยติดยา มันหงุดหงิดเลยติดยา

๘. เพลงสุรាយาสเภทติด

สุรាយาสเภทติดเฮโรอีน ใครตี้มกินร่างกายผอมโซ เตี่ยวก็โ้กก็เตี่ยวก็อ้าก เพราะ
คนในหล้าส่งเสียงเอ็ดตะโร

สุรាយาสเภทติดเฮโรอีน ใครตี้มกินร่างกายผอมโซ เตี่ยวก็โ้กก็เตี่ยวก็อ้าก เพราะ
คนในหล้าส่งเสียงเอ็ดตะโร

เด็กทั้งหลายควรจำ ไม่ควรท้าวางกล้ามใหญ่โต ตีมสุราผิดศีลข้อที่ห้า สูบ
กัญชาลัมฟาดหัวโน ทำให้เสียสติ ไอ้อวดทักฎฐีใครวาก็โมโห จำไว้เถิดเพื่อนเยาวชน อย่า
ริอ่านซุกซนตี้มกันจนหัวโต

สุรายาสเภทติดเฮโรอีน ใครตี้มกินร่างกายผอมโซ เตี่ยวก็โ้กก็เตี่ยวก็อ้าก เพราะ
คนในหล้าส่งเสียงเอ็ดตะโร

สุรายาสเภทติดเฮโรอีน ใครตี้มกินร่างกายผอมโซ เตี่ยวก็โ้กก็เตี่ยวก็อ้าก เพราะ
คนในหล้าส่งเสียงเอ็ดตะโร

๙. เพลงคนดี

คนดีต้องมีคุณธรรม คนเลวทรมานคุณธรรมไม่มี คุณธรรมนั้นเป็นของดี ถ้า
หากใครมีแล้วพาสุขใจ ใครขาดคุณธรรม ชีวิตตกต่ำถูกหยามรำไป มีคุณธรรมประจำใจ
ชีวิตแจ่มใสเจริญรุ่งเรือง (ซ้ำอีกรอบ)

บทเพลงธรรมชาติเพื่อร้องยาว

๑. เพลง แม่สะอื้น

(ทำนองเพลงเนื้อร้อง พ่อที่นะคุณ ของ ศรีคีรี ศรีประจวบ)

พ่อที่นะคุณ	การนุพ่อแม่เกิดหนา
อย่าเอาแต่ความเฮฮา	เที่ยวบาร์โรงหนังโรงแรม
คุณนี่กว่าเด่น	มองเห็นจนหลงมงาย
อดใจไปเที่ยวไม่ได้	ยอมตายเพื่อเล่นเพื่อกิน
คุณผลาญเงินทอง	พ่อแม่มาแล้วมากล้น
คงเหลือแต่ความยากจน	หน้ามลข้างไม่การุน
ทำนทุกข์เท่าไร	ช่างไม่เห็นใจนะคุณ
พ่อแม่ทำนต้องหัวหมุน	เป็นห่วงพวกคุณนั้นแรงเหลือเกิน
พ่อแม่ส่งเสีย	เล่าเรียนจนมียศศักดิ์
แต่แล้วก็ต้องทุกข์หนัก	เลวทรามสิ้นคนสรรเสริญ
สิ้นแม่เมื่อไร	ใครใครเขาก็คงเมิน
แล้วคุณจะได้ดินแดน	อย่ามัวหลงเพลินแต่กามารมณ์
คุณคงภูมิใจ	ที่ใครเขามารุมรัก
แต่แล้วก็ต้องเสียหลัก	เพราะรักนั้นกลายเป็นลวง
คุณคิดแต่ได้	ในกามไม่รู้จักพอ
ผลกรรมที่คุณนั้นก่อ	สักวันเถอะหนอคุณจะร้องไห้

๒. เพลงเยาวชนไทยหลงผิด

เยาวชนไทย	ที่ไร้ศีลธรรมชายหญิง
สูญเสียความรักทุกสิ่ง	เน้นทั้งการศึกษา
ไปขึ้นโรงแรม	แถมเสียหนี้ยจรรยา
ผลาญทรัพย์เอาเงาปัญญา	เที่ยวบาร์ไนต์คลับทุกข์ตรม
เยาวชนไทย	ไกลในทางชื่นชม
ชีวิตจึงได้ระทม	โคลนตมแปดเปื้อนราศี
จิตใจต่ำทราม	โหมงามไม่รักศักดิ์ศรี
ไม่เรียนศึกษาหลายปี	หนีขึ้นโรงแรมทุกวัน
บางคนท้องป่อง	ร้องไห้จนใจหวนไหว
พ่อแม่เสียเงินเป็นพัน	หวังปั้นลูกให้เป็นครู
เธอหลงเพลิดเพลิน	เดินเข้าโรงแรมสวยหรู

กลับหนีไปตามชายชู้
 พ่อแม่ทางบ้าน
 แต่ลูกมันเลวเหลือเกิน
 เห็นผิดยิ่งนัก
 ทางเดินชีวิตผิดแล้ว
 กลับใจเถิดหนา
 ออกจากฝั่งมารยา
 อย่าติดหล่มหลง
 ชีวิตที่เลวมานาน

โฉมตรูเศร้าโศกเสียเงิน
 ทำงานเพื่อลูกเจริญ
 เดินเข้าโรงแรมเป็นแถว
 ลูกรักจึงได้เปลี่ยนแนว
 ลูกแก้วอุ้มท้องคืนมา
 เข้าหาพระธรรมเทวา
 จะพาชีวิตสำราญ
 ในดวงแดนไพโรกนิตาร
 ปิดม่านในแดนพระธรรม

๓. เพลงฟรีเช็กส์

เห็นหนุ่มสาวไทย
 ปล่อยตัวลืมหืมซู้ซี้
 เธอลืมหืมศีลธรรม
 ปล่อยใจตามปรารถนา
 แก้วริมถนน
 ขอเธอให้มีคู่ควง
 มีดหรือสว่าน
 เธอเป็นนยยอมมอบให้
 เธอคิดไม่ถึง
 เพราะเธอหลงผิดมานาน
 ลูกเกิดก่อนพ่อ
 ลูกน้อยเกิดกับดวงใจ
 เธอหลงแสงสี
 ขอเธอได้ใบแดงๆ
 นำเกลียดยิ่งนัก
 เห็นแล้วจิตใจแห่งหนาย
 พ่อแม่สอนสั่ง
 อยากเป็นดาราเมืองไทย
 นี้แหละหญิงไทย
 หลงกลของหนุ่มเศรษฐี

สมัยนิยมแสงสี
 นารีเห็นงูเป็นปลา
 เขี่ยบย่ำคำสั่งมารดา
 เธอพาผู้ชายเดินควง
 ผู้คนสัจจรไม่หวัง
 ควงดีเธอฟรีเช็กส์ให้
 เรือนร่างพร้อมทั้งหัวใจ
 ขอแต่ได้ร่วมสุขเสพศานต์
 ว่าวันหนึ่งจะต้องท้องมาร
 กรรมบันดาลแผดเผาหัวใจ
 เหล่ากอไม่รู้เป็นใคร
 จะเรียกใครว่าเป็นพ่อแดง
 ปล่อยเช็กส์ฟริวอดกันแข่งขัน
 นอนตะแคงต้อนรับผู้ชาย
 ที่รักไม่มียางอาย
 ทำลายชื่อเสียงหญิงไทย
 ไม่ฟังเพราะเธอหลงไป
 กลับไปเป็นโสเภณี
 นำใจที่ขาดไมตรี
 ยอมฟรีเช็กส์ให้เซยชม

๔. เพลงกิลีสวัฏฏะ

กรรมกิลีส	เป็นเหตุเวียนในสงสาร
บ่วงทุกข์ยืดยาวแสนนาน	ทรมาณหัวใจปีป็น
ดุจตั้งกองไฟ	เผาไหม้จิตใจทุกคน
ชีวิตมีดมีดลับสน	เวียนวนในบ่วงแห่งกรรม
กิลีสค้นหา	บังตาผู้คนทุกเหล่า
มือมีดเสียจนหลงทำ	นำตัวสู่ทางฉิบหาย
เป็นทุกข์ลุ่มหลง	พะวงตะเกียกตะกาย
ด้วยแรงแห่งกรรมอบาย	เวียนว่ายวังวนน้ำไหล
เป็นเจตสิก	เกิดกับปุบปัปเร็วไว
เกิดแล้วแผดเผาจิตใจ	ลุกไหม้ร้อนกลุ้มเวียนหัว
เปรียบดังควีนพิษ	มีฤทธิ์แสนน่ากลัว
จิตใจทุกคนหมองมัว	เพราะตัวกิลีสบันดาล
จงรู้จักตัว	ความชั่วที่ทำมานาน
กิลีสเป็นเหตุพื้นฐาน	บันดาลทำชั่วทุกสิ่ง
เกิดคอรัปชั่น	ฆ่าฟันตัดดวงช่วงชิง
ข่มขืนทำลายผู้หญิง	ระยำจริงกิลีสค้นหา

๕. เพลงหลงผิดในการทำบุญ

พระพุทธองค์	ตรัสธรรมนำทางปวงสัตว์
ให้พ้นสังสารวัฏ	กำจัดกิลีสค้นหา
โอ้อาชาวไทย	ไม่สนใจในทางที่ผิดกันมา
เมินเฉยพระธรรมล้ำค่า	หันหน้าฟังสิ่งเหลวไหล
ชวนกันทำบุญ	สูญเสียเงินทองกองใหญ่
เหล้ายาจัดหาเตรียมไว้	กินที่ไรไม่รู้ระโม
พระสงฆ์ให้ศีล	ดูกินเหล้าแห่งร้องโฮ
จิตใจโสมมเหม็นฉ้อ	พุทโธดับแสงมีดมีด
ทำบุญบวชนาค	เสียเงินมากจนวิงเวียนหัว
บวชถูกเป็นพระเป็นเจ้าของ	ฆ่าวัวเสียกันให้วุ่น
ผิดศีลไม่ว่า	ขอให้ช้านี้ได้ท้องคุณ
อยากกินเหล้าต้องรีบทำบุญ	ลงทุนทำบาปรู้ใหม่
พระธรรมท่านสอนเอาไว้	อย่าฆ่าสัตว์ในวันทำบุญ

กินเหล้าหัวใจมันขุ่น
หัวใจมืดสลด
ฟังธรรมเถิดหนาชาวไทย

ทำบุญให้โง่หรือไร
ชีวิตจะรอดไปได้อย่างไร
จะสุขใจชั่ววินิจนินตร์

๖. เพลงปฏิบัติธรรม

ปฏิบัติธรรม
ให้มีสติพินิจ
เห็นกิเลสร้าย
เตี้ยวทุกข์เตี้ยวสุขช่วงชิง
สังขารปรุงแต่ง
ไหลเรื่อยตามเหตุปัจจัย
เฝ้ามองสังเกต
รูปธรรมนามธรรมก่อนนี้
เฝ้ามองดูใจ
กิเลสมันเกิดยามเผลอ
ไม่เผลอสติ
ปัญญาเห็นแจ้งจริงแท้
ระวังผัสสะ
เกิดเวทนาขึ้นเร็วไว
เป็นภพเป็นชาติ
เจ็บปวดหัวใจร้าวราน
เจ็บปวดหัวใจ
แล้วเราจะได้ปลอดภัย
จิตใจสะอาดใจสว่างชื่นชม
สุขสมในธรรมนิพพาน

สำรวมระวังดูจิต
มองเห็นชีวิตตามความจริง
เวียนเกิดดับช่วงชิง
อิลุงตุงนังสับสนหัวใจ
ยื้อแย่งเปลี่ยนแปลงเร็วไว
ปรุงที่ไรเป็นทุกข์ทุกที
เห็นเหตุปัจจัยถ้วนถี่
ทุกนาที่ไหลอยู่เสมอ
มองภายในเห็นจริงนะออ
จริงนะเธอเฝ้าดูให้แน่
อริศตรูยอมแพ้
ความทุกข์ต้องแก้ด้วยปัญญาไว
กระทบอารมณ์ภายใน
ตัณหาลากไปสู่อุปทาน
เกิดอาพาธทุกข์ทรมาน
นิพพานพระธรรมอยู่ไหน
เลิกละตัณหาเร็วไว
ด้วยใจอยู่เหนืออารมณ์
ชีวิตจะไม่ทุกข์ตรม

ประเภทกลอนธรรมะบรรยายภาพสไลด์ (จำนวน ๑,๐๐๐ กลอน)

ตัวอย่างของกลอนธรรมะ

๑. ภาพสไลด์ธรรมะเป็นภาพรวงข้าวสีและรวงข้าวเต็ม

ข้าวเต็มรวง	พวงลู่	ไม่ชุก้าน
คนเป็นงาน	ไม่เผยอ	เสนอหน้า
คนรู้จริง	เก่งจริง	นิ่งวาจา
ไม่เบ่งบ้า	อวดรู้	เหี่ยวชুকอ

๒. ภาพสไลด์ธรรมะเป็นภาพคนแหวนพระเครื่อง

คนจะดี	มีใช้ดี	เพราะแหวนพระ
อย่าเลยละ	ข้อธรรม	คำสั่งสอน
พระจะช่วย	อวยชัย	และให้พร
แต่นิกร	ผู้ทำดี	ที่มีธรรม

๓. ภาพสไลด์ธรรมะเป็นภาพนางสาวไทยกับคนตาย

ถึงรูปงาม	ลอลักษณ์	สักแคไหน
ที่สุดท้าย	ก็เนาเหม็น	เป็นเหยื่อหนอน
ความสวยงาม	ไม่จริง	และถาวร
ความม้วยมรณ	เท่านั้น	เป็นความจริง

๔. ภาพสไลด์ธรรมะเป็นภาพพระติงหลองกับระฆัง

กลองระฆัง	ตั้งเมื่อตี	มีเสียงเพราะ
ถ้าไม่เคาะ	ก็ไม่ตั้ง	ตั้งอยู่เฉย
วิสัยปราชญ์	ถ้าไม่ถาม	ก็ไม่อภิเปรย
ถึงคราวเอ่ย	แต่ละครั้ง	ฝังใจคน

๕. ภาพสไลด์ธรรมะเป็นภาพครู

จะเป็นครู	อย่าเป็นเพียง	แต่สอนพา
สอนตัวข้า	ไว้ด้วย	จะอวยผล
เกียรติของครู	คนบูชา	ทั่วสากล
เพราะเป็นคน	แนะนำ	ทำได้จริง

ภาคผนวก ข.

ภาพประกอบของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

ภาพที่ ๑ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

ภาพที่ ๒ พระครูพิศาลธรรมภาณีมอบวุฒิบัตรแก่พระภิกษุที่เข้ารับการอบรมโครงการ
ธรรมทายาท เพื่อเป็นเสนาแห่งกองทัพธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๓ (ภาพบน) พระครูพิศาลธรรมภาณีบรรยายธรรมแก่พระภิกษุผู้เข้าปรีวาสกรรม
(ภาพล่าง) หลวงพ่อกำลังรับบิณฑบาตจากพุทธศาสนิกชน

ภาพที่ ๔ งานบรรพชาสามเณรหมู่ภาคฤดูร้อนเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
สยามบรมราชกุมารี เพื่อฝึกฝนตนให้เป็นผู้ที่มีจิตใจที่ สะอาด สงบ สว่าง

ภาพที่ ๕ บรรยากาศวันคล้ายอายุ ๖๖ ปี (คล้ายวันเกิด) ของพระครูพิศาลธรรมภาณี เนื่องแน่นไปด้วยพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศที่มาร่วมงานด้วยความศรัทธาในคุณความดีอย่างเปี่ยมล้น

ภาพที่ ๖ พระครูพิศาลธรรมภาณีกำลังบรรยายธรรมแก่นักเรียนที่มาเข้าค่ายคุณธรรม
จริยธรรม ที่วัดสันติวนาราม อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ ๗ อบรมเยาวชน นักเรียน เพื่อเสริมสร้างศีลธรรมในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

ภาพที่ ๘ โครงการอบรมเสริมทักษะชีวิตเยาวชนป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
เทศบาลวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๙ พระครูพิศาลธรรมภาณีเดินจงกรมกำหนดสติ พิจารณาสติปัฏฐาน ๔ และสอบอารมณ์การปฏิบัติแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติอยู่ในป่าพุทธอุทยานบ้านเชียง

ภาพที่ ๑๐ พระครูพิศาลธรรมภาณีได้แสดงความเป็น “อริยสังฆทาสภิกขุ” ตลอดลมหายใจ

ภาคผนวก ค.
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

ใช้สัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง ได้แก่ พระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ในพื้นที่
วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

- ๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล..... อายุ.....ปี
- ๑.๒ เพศ.....
- ๑.๓ ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- ๑.๔ การศึกษา.....
- ๑.๕ อาชีพ.....
- ๑.๖ หน้าที่ทางสังคม (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน).....
- ๑.๗ วันที่เก็บข้อมูล.....

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับสื่อภาษาในการเผยแผ่และบุคลิกลักษณะของพระครูพิศาล
ธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

๒.๑ ท่านเข้ามาวัดสันติวนารามเพราะเหตุใด ?

.....

.....

๒.๒ ท่านประทับใจสิ่งใดมากที่สุดในการมาศึกษาปฏิบัติธรรมที่วัดสันติวนาราม?

.....

.....

๒.๓ ลักษณะพิเศษที่เป็นสัญลักษณ์ของวัดสันติวนารามที่เด่นชัดที่สุดคืออะไร?

.....

.....

๒.๔ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะและการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะของพระครู
พิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) อย่างไร?

.....

.....

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)

๓.๑ พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)ใช้วิธีการสอนอย่างไรบ้างที่ทำให้ผู้ฟังยินดีปฏิบัติตามท่านอย่างไม่มี ความสงสัย

.....
.....

๓.๒ ท่านคิดว่าคำสอนของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)มีความพิเศษกว่าคำสอนของพระอาจารย์รูปอื่นๆอย่างไร?

.....
.....

๓.๓ ท่านคิดว่าแนวคำสอนของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)ที่มุ่งสอนพระภิกษุอุบาสกอุบาสิกา นั้นเป็นอย่างไร?

.....
.....

๓.๔ ท่านเห็นว่า มีปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติธรรมตามสิ่งที่พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)สอนอย่างไร?

.....
.....

๓.๕ ท่านคิดว่าประโยชน์ที่ท่านได้รับเด่นชัดมากที่สุดจากการปฏิบัติธรรมตามแนวที่พระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)สอนนั้นคืออะไร?

.....
.....

๓.๖ ท่านมีความเห็นอย่างไรกับกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)?

.....
.....

๓.๗ ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเนื้อหาที่ใช้ในการเทศน์ของพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ)?

.....
.....

ตอนที่ ๔ คำถามเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูพิศาล
ธรรมภาณี (สมดี สุวรรณโณ)

๔.๑ ท่านคิดว่าคำสอนและงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของหลวงพ่อดีเกิดคุณประโยชน์อย่างไรบ้าง?

๑. ชุมชนชาวบ้านเชียงใหม่

.....
.....

๒. ผลที่เกิดแก่บุคคล

๒.๑ ด้านความรู้.....

.....

๒.๒ ด้านความเชื่อ.....

.....

๒.๓ ด้านทัศนคติ.....

.....

๒.๔ ด้านพฤติกรรม.....

.....

๓. ผลที่เกิดแก่สังคม

๓.๑ ปัญหาเรื่องความเชื่อ.....

.....

๓.๒ ปัญหาความเจริญทางด้านวัตถุ.....

.....

๓.๓ ปัญหาทางดานเศรษฐกิจ.....

.....

๓.๔ ปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง.....

.....

๔. ผลที่เกิดแก่ศาสนา

๔.๑ ด้านพัฒนา.....

.....

๔.๒ ด้านเผยแผ่.....

.....

๔.๓ ด้านปกป้องพระพุทธศาสนา.....

.....

ตอนที่ ๕ ข้อมูลใช้สัมภาษณ์เฉพาะพระครูพิศาลธรรมภาณี (สมดี สุวณฺโณ) เกี่ยวกับ
กลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๑ หลวงพ่อมีวิธีการสอนที่ทำให้ผู้ฟังยินดีปฏิบัติตามอย่างไม่มีความสงสัยอย่างไรบ้าง?

.....
.....

๔.๒ หลวงพ่อมีแนวคำสอนมุ่งสอนให้พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกามีคุณสมบัติอย่างไร?

.....
.....

๔.๓ หลวงพ่อมีกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง?

.....
.....

๔.๔ หลวงพ่อมีปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง?

.....
.....

๔.๕ หลวงพ่อคิดว่าคำสอนและงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ มี
ประโยชน์ต่อสังคมอย่างไรบ้าง?

.....
.....

๔.๖ หลักธรรมที่หลวงพ่อนำมาสอนมีอะไรบ้าง?

.....
.....

๔.๗ หลวงพ่อมีหลักและวิธีการสอนสมณะวิปัสสนาอย่างไร?

.....
.....

พระครูอาทรวนกิจ (ฉันทสิริกุล)

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทร ๐๘๔๗๘๖๔๕๕๙

หมายเหตุ ข้อมูลนี้จะใช้เพื่องานวิจัย คำตอบของท่านทุกข้อสำคัญยิ่งต่องานวิจัยครั้งนี้ จึงขอ
ความกรุณาให้ท่านโปรดตอบคำถามตามความเป็นจริง และความคิดเห็นที่เป็นจริง ขอ
อนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ด้วย

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูอาทรวนกิจ ฉายา อนาลโย นามสกุล ฉันทสิริกุล
- ชาติกาล** : วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖
- ชาติภูมิ** : บ้านเลขที่ ๔๐๖ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
- อุปสมบท** : วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ วัดบึงบวรสถิตย์
ตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
- การศึกษา** : นักธรรมเอก
พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญา
รุ่นที่ ๕๔ พ.ศ. ๒๕๕๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น
- ปัจจุบันอยู่** : เลขที่ ๕๖ หมู่ที่ ๑ วัดลุมพินีวันวราราม ตำบลอุ่มจาน
อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ๔๑๑๑๐
- ตำแหน่งหน้าที่** : เจ้าอาวาส, เจ้าคณะอำเภอ
- หน้าที่การงาน** : เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุดรธานี
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
ผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วัดโพธิ์ศรีสว่าง
พระวิปัสสนาจารย์